

YENİ DÜŞÜNCELER

EGE ÜNİVERSİTESİ
İLETİŞİM FAKÜLTESİ
Sayı

4

MART - 2009

Üniversite Öğrencileri ile Öğretim Elemanlarının Birbirleriyle Olan İletişimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma ♦ *Grup Birlikliği ve Grup Başarısı Arasındaki İlişki (Profesyonel Üniversite Voleybol Takımlarına Yönelik Bir Araştırma)* ♦ Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejileri ♦ *Sinemada Figür, Olay Örgüsü ve Oyunculuk Bağlamında Stereotipler* ♦ Diegetic Kuramsallaştırmaların Ortaya Çıkışı Üzerine: 'Biçimci Tasarı', 'Yansımanın Açmazları' ♦ *Seçim Dönemlerinde Medyada Yer Alan Fotoğrafların Kamuoyu Oluşturulmasındaki Rolü* ♦ Pedro Meyer'in Belgesel Fotoğrafı Yeniden Tanımlanması Üzerine Düşünceler ♦ *Konser Salonlarının Elektroakustik Performanslarının Farklı Hoparlör Yerleşim Modelleri Perspektifinde İncelenmesi* ♦ Kap-Kaç Olgusunun Türk Sinemasındaki Temsili: 'Metropol Kabusu- Kap-Kaç' ♦ *Savaş' Mağduru Kadınlar: Basın Fotoğrafı-Toplumsal Cinsiyet-Şiddet Bağlamında Bir Değerlendirme* ♦ Web Tabanlı Eğitim İletişimiyle Yaratılan Öğretim Fırsatlarından Yararlanma Düzeyi: Açık Öğretim Lisesi Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma ♦ *The Attitude of Turkish Cypriot Media on EU Relations* ♦ Yerel Yönetimlerde Kentlilik Bilinci Kent Kültürü ve Kent Yönetimlerinin Sorun-Değer Oluşum Süreci ♦ *Türk Basın Sektöründe İstihdam Koşulları ve İstihdama Etki Eden Faktörler* ♦ Güldürünün Kuramsal Perspektif ♦ *The Use of Web Sites by Cinema Organisations as an Effective and Interactive Communication Tool: A Comparative Content Analysis of Web Sites of Altın Portakal and Oscar*

ISSN 1306 - 1003

Yeni
DÜŞÜNCELER

ISSN 1306-1003

MART 2009

Yeni
DÜŞÜNCELER

Mart 2009 Sayı 4

Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Bülend GÖKSEL
Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

Sorumlu Müdür

Yrd. Doç. Dr. A. Oğuzhan KAVAKLI
Gazetecilik Bölüm Başkan Yardımcısı

Editörler

Halkla İlişkiler ve Tanıtım:

Doç. Dr. Mine SARAN

Radyo Televizyon ve Sinema:

Doç. Dr. Güliz ULUÇ

Görsel İletişim Tasarımı:

Prof. Dr. Zafer ÖZDEN

Gazetecilik:

Yrd. Doç. Dr. A. Oğuzhan KAVAKLI

Editör Yardımcıları

Doç. Dr. Emet GÜREL

Arş. Gör. Eda ER

Arş. Gör. Mehmet YILMAZ

Sayfa Düzeni

Deniz IŞIK

Kapak

Öğr. Gör. Cem GÜZELOĞLU

ISSN 1306-1003

Basıldığı Yer: Ege Üniversitesi Matbaası

Türü: Yerel

Baskı Tarihi: Mayıs 2009

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet B. GÖKSEL
Prof. Dr. Demet GÜRÜZ
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR
Prof. Dr. Ertan YILMAZ
Prof. Dr. Fırat KUTLUK
Prof. Dr. Füsün KOCABAŞ
Prof. Dr. Günseli İŞÇİ
Prof. Dr. Hikmet SEÇİM
Prof. Dr. Huriye KURUOĞLU
Prof. Dr. Konca YUMLU
Prof. Dr. Müge ELDEN
Prof. Dr. Münevver YALÇINKAYA
Prof. Dr. Naci BOSTANCI
Prof. Dr. Nasır NİRAY
Prof. Dr. Nejdet ATABEK
Prof. Dr. Nimet ÖNÜR
Prof. Dr. Oğuz ADANIR
Prof. Dr. Oğuz MAKAL
Prof. Dr. Simber ATAY
Prof. Dr. Suat SEZGİN
Prof. Dr. Yavuz ODABAŞI
Prof. Dr. Zafer ÖZDEN
Doç. Dr. Alev F. PARSA
Doç. Dr. Beril AKINCI
Doç. Dr. Dilek İMANÇER
Doç. Dr. Funda GÜN
Doç. Dr. Gülgün TOSUN
Doç. Dr. Güliz ULUÇ
Doç. Dr. İ. Pelin DÜNDAR
Doç. Dr. K. Can BULUT
Doç. Dr. K. Oya PAKER
Doç. Dr. Nurhan Babür TOSUN
Yrd. Doç. Dr. A. Oğuzhan KAVAKLI
Yrd. Doç. Dr. Ahmet İMANÇER
Yrd. Doç. Dr. Ahsen ARMAĞAN
Yrd. Doç. Dr. Engin ÖNEN
Yrd. Doç. Dr. Suavi TUNCAY

Değerli Okurlar,

Ege Üniversitesi İletişim Fakültesinin yeni bir sayısında tekrar sizlerle beraber olmaktan ötürü mutlu ve kıvançlıyız. Bundan önceki sayılarımız için sizlerden gelen son derece olumlu tepkiler, daha iyiye ve daha güzele doğru yönelişimizde, bizler için önemli bir itici güç oluşturmakta ve bizleri motive etmektedir.

Bu sayımızdaki makalelerin ağırlığı Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi akademisyenlerinin çalışmalarında olmakla birlikte, her sayıda olduğu gibi bu sayıda da Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden ve KKTC'den gelen nitelikli makaleler, dergimizin içeriğinin zenginleşmesini sağlayarak kalite çitımızı biraz daha yukarıya taşımamıza vesile olmuştur.

Bu anlamda yeni sayımız dolu bir içeriğe sahip. Okurlar, her bir makalede ilgili konuya ait derinlemesine bilgi edinme olanağı bulacakları gibi, ilgili literatür hakkında da detaylı bir kaynağa erişme fırsatı yakalayacaklar.

Hakemli Dergi olmanın omuzlarımıza ne denli ağır bir sorumluluk yüklediğinin bilincindeyiz. Bu nedenle hakem heyetimizin belirlenmesinden başlayarak, her bir eserle ilgili olarak son derece titiz ve kapsamlı bir çalışma yürütüyor, en iyiye ulaşmaya çabalıyoruz. "Mükemmel iyi'nin düşmanıdır" deyimini düsturumuz kabul ederek yaptığımız bu çalışmalarda başarılı olduğumuz inancındayım.

Editörler komitemiz bu sorumlulukların bilinci ile her bir sayı için ciddi bir çalışma dönemi yaşıyor ve dergimizi yayına hazırlamak için yoğun çaba sarfediyor. İletişim Fakültesi olarak kendilerine teşekkür borçluyuz.

Bu sayımızda literatür çalışmalarının yanı sıra alan çalışmaları da ciddi bir yer kaplıyor. Bu cümleden olarak Üniversitelerde öğrenci ve öğretim elemanları arasındaki iletişimin yoğunluk ve biçimini araştıran çalışma, profesyonel, üniversite voleybol takımları üzerinde yapılan bir alan araştırması ile, grup birlikteliği ve grup başarısı arasındaki ilişkiyi sorgulayan araştırma ve Açık öğretim fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir anket çalışması ile biçimlenen ve web tabanlı öğretim fırsatlarından yararlanma düzeyini sorgulayan çalışmalar gerçekten dikkate değer. Diğer tüm makaleler de akademik titizlikle hazırlanmış son derece nitelikli çalışmalar.

Bu konuda söylenebilecek en son söz şu ki; Bize gelen makalelerin hangilerini bu sayıya dahil edeceğimize karar verme konusunda gerçekten zorlandık. Aslında aynı problemi neredeyse her sayımızda yaşıyor ve bu nedenle de zaman zaman sayfa adedimizi yüksek tutmak zorunda kalıyoruz. Ama tabii ki her şeyin bir sınırı var. Bin sayfalık bir dergi yapmak mümkün değil.

Bu nedenle çalışmalarına bu sayımızda yer veremediğimiz değerli akademisyenlerden özür diliyoruz. Ama bilinmelidir ki, hakem heyetlerinden geçen her yazı mutlaka sonraki sayılarımızda kendilerine yer bulacak.

Bir sonraki, sayıda buluşmak üzere. Kalın sağlıcakla.

Prof. Dr. Ahmet Bülend GÖKSEL
Dekan

İÇİNDEKİLER

- Üniversite Öğrencileri ile Öğretim Elemanlarının
Birbirleriyle Olan İletişimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma.....9**
Öğr. Gör. Dr. H. Aydan SİLKÜ
- Grup Birlikteliği ve Grup Başarısı Arasındaki İlişki
(Profesyonel Üniversite Voleybol Takımlarına Yönelik Bir Araştırma).....31**
Arş. Gör. Ayşen Temel EĞİNLİ- S. Sevil ULUDAĞ
- Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejileri.....53**
Öğr. Gör. Dr. H. Aydan SİLKÜ
Prof. Dr. Asuman Seda SARACALOĞLU-Öğr. Gör. Nilay ÖZKÜTÜK
- Sinemada Figür, Olay Örgüsü ve Oyunculuk Bağlamında Stereotipler.....67**
Doç. Dr. Dilek İMANÇER
- Diegetic* Kuramsallaştırmaların Ortaya Çıkışı Üzerine:
'Biçimci Tasarı', 'Yansımanın Açmazları' 93**
Yrd. Doç. Dr. A. Cem GÜZEL
- Seçim Dönemlerinde Medyada Yer Alan Fotoğrafların
Kamuoyu Oluşturulmasındaki Rolü.....119**
Yrd. Doç. Dr. Ahmet İMANÇER
- Pedro Meyer'in Belgesel Fotoğrafı
Yeniden Tanımlanması Üzerine Düşünceler.....139**
Yrd. Doç. Dr. Zühal ÖZEL
- Konser Salonlarının Elektroakustik Performanslarının
Farklı Hoparlör Yerleşim Modelleri Perspektifinde İncelenmesi.....161**
Öğr. Gör. Dr. Feridun ÖZİŞ-Uzman Erdal KARA
- Kap-Kaç Olgusunun Türk Sinemasındaki Temsili:
'Metropol Kabusu- Kap-Kaç'.....175**
Arş. Gör. Dr. Arzu ERTAYLAN

‘Savaş’ Mağduru Kadınlar: Basın Fotoğrafi- Toplumsal Cinsiyet-Şiddet Bağlamında Bir Değerlendirme.....	195
Yrd. Doç. Dr. Ahmet İMANÇER- Arş.Gör. İlknur GÜRSES	
Web Tabanlı Eğitim İletişimiyle Yaratılan Öğrenim Fırsatlarından Yararlanma Düzeyi: Açık Öğretim Lisesi Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma.....	217
Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN	
The Attitude of Turkish Cypriot Media on EU Relations	231
Asst. Prof. Dr. Münevver Çağın BEKTAŞ	
Yerel Yönetimlerde Kentlilik Bilinci Kent Kültürü ve Kent Yönetimlerinin Sorun-Değer Oluşum Süreci	243
Yrd. Doç. Dr. Suavi TUNCAY	
Türk Basın Sektöründe İstihdam Koşulları ve İstihdama Etki Eden Faktörler.....	269
Arş. Gör. Dr. Çiğdem Batu DİRİK	
Güldürünün Kuramsal Perspektifi.....	281
Yrd. Doç. Dr. Murat ÜNAL	
The Use of Web Sites by Cinema Organisations as an Effective and Interactive Communication Tool; A Comparative Content Analysis of Web Sites of Altın Portakal and Oscar.....	295
Research Asst. Ayça TUNÇ	
Yazı Teslim Kuralları.....	311

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İLE ÖĞRETİM ELEMANLARININ BİRBİRLERİYLE OLAN İLETİŞİMLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA*

Öğr. Gör. Dr. H. Aydan SİLKÜ*

ÖZET

Bu araştırma, üniversite öğrencileri ile öğretim elemanlarının birbirleriyle olan iletişimlerini konusundaki görüşleri ve varsa iletişim engellerinin belirlenmesi ve bu konuda neler olduğunun saptanması amacıyla yapılan betimsel bir çalışmadır.

Araştırma: Eğitim Fakültesi; Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Sınıf Öğretmenliği Bölümleri, Edebiyat Fakültesi; Amerikan Kültürü ve Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri, Fen Fakültesi; Biyoloji ve Kimya Bölümleri ile İletişim Fakültesi; Gazetecilik, Radyo-TV Bölümlerinden toplam 305 üçüncü sınıf öğrencisi ve 85 öğretim elemanı örnekleme oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak, Bolat (1990) tarafından geliştirilen "Öğretim Elemanı-Öğrenci İletişim Ölçeği, Öğrenci-Öğretim Elemanı İletişimi Ölçeği" ile araştırmacı tarafından oluşturulan soru formu kullanılmıştır. Ölçeklere ilişkin yapılan güvenilirlik çalışması sonucu, Üniversite öğrencilerinin "Öğrenci-Öğretim Elemanı İletişimi" Ölçeğinin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $r=,9048$, "Öğretim Elemanı-Öğrenci İletişim" Ölçeğinin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $r=,8884$ olarak bulunmuştur. Verilerin analizinde, yüzde, frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, t testi, tek yönlü varyans analizi ve duncan testi, korelasyon uygulanmış, önem düzeyi .05 ve .01 olarak alınmıştır.

Araştırmanın sonuçları; öğrenciler ile öğretim elemanlarının birbirleriyle olan iletişimlerinin yeterlilik düzeyinin oldukça düşük olduğunu ortaya koymuştur. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri ile öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri arasında bazı değişkenler açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Üniversite Öğrencileri, Öğretim Elemanları.

ABSTRACT

This descriptive study aims to analyze the views of university students and academicians about the communication with each other, and to determine if any

* Silkü, H. A. (2002). Üniversite Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarıyla Olan İletişimi ve Bu Konuda Yönetimden Beklenenler, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezinden hazırlanmıştır.

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

communication barriers exist between both groups, and to discuss the current state of their communication.

The research concentrates on 305 third-year students and 85 academicians at the Pedagogical Guidance and Counseling, and Classroom Teaching Departments of the Faculty of Education, the American Culture and Literature, and the Turkish Language and Literature Departments of the Faculty of Letters, the Biology and Chemistry Departments of the Faculty of Natural and Physical Sciences, and the Journalism and Radio-TV Broadcasting Departments of the Faculty of Communication at Ege University.

Within the frame of this study, the "Academician-Student", and the "Student-Academician Communication" Inventories, developed by Bolat (1990), and a questionnaire, developed by the researcher, have been used to collect data. The Cronbach-Alpha reliability coefficients of the inventories are as follows:

The "Student-Academician Communication Inventory" ($r = .9048$); and the "Academician-Student Communication Inventory" ($r = .8884$).

In data analysis, Percentage, Frequency, Average, Standard and One-Way Variation, T, Duncan, and Correlation tests were conducted. The efficiency levels are .05 and .01.

The research findings have shown that the communication levels of the university students and the academicians with each other are rather low, and there are some statistically-significant variations between both groups' views about the "Academician-Student Communication" and the "Student-Academician Communication".

Key Words: *Communication, University Students, Academicians*

GİRİŞ

Çağdaş, demokratik toplum yaratabilme yollarından biri de, bireylere iletişim becerilerinin kazandırılmasıdır (Cüceloğlu, 1997:13). İnsanoğlu başkaları ile iletişime girerek; onları görerek, işiterek, onlara dokunarak toplumsallaşır. (Ergin ve Birol, 2000:142). Kişi kendisini tanıyıp ifade edebiliyor ve diğer kişiler üzerinde olumlu etki bırakabiliyorsa sosyal açıdan başarılıdır (Dicleli, 2000:16). İletişim sözcüğü özünde, yalnız bir iletişim alışverişinden çok toplumsal nitelikli bir etkileşimi, değiş tokuşu ve paylaşımı içermektedir (Kırbaş 2001:1). İletişim; Kişilerin karşılıklı olarak, bilgi, duygu, düşünce, tutum ve tavırlarını paylaştıkları ya da anlamlandırarak ortak kıldıkları sosyal bir süreçtir (Demirel, 2000:183; Cüceloğlu, 1997:13; Bilen, 1997:20; Alkan, 1979; Ulusavaş, 1986; Bolat, 1990). İnsanoğlu günlük hayatının büyük bir kısmını iletişimle geçirmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre birey, uyku saatleri dışında kalan sürenin; % 30'unu konuşarak, %45'ini de dinleyerek olmak üzere, toplam %75'ini iletişimle geçirmektedir (Demirel, 2000:184). Etkili iletişimin sağladığı yararlar şu şekilde özellenebilir; bireyin kendini ve

başkalarını daha iyi anlaması; fikir alış-verişi ile yaratıcılığın ortaya çıkarılması; doğru ve hızlı bilgiye ulaşma; olumsuzluklardan, çatışmalardan uzaklaşma; problem çözme becerisini geliştirme; sakin, güvenli ve atılgan olmayı sağlama; yanlış anlamaların ortaya çıkaracağı stresten kurtulma; fikirleri rahatlıkla söyleyebilme ve destek bulma; bireyin kendi ve başkalarının haklarını bilme ve saygı göstermesini sağlama; yapıcı eleştiriler yapabilme; hoşgörü sahibi olabilme; özgüven ile konuşabilme; insanlarla işbirliği yapabilme; diğer bireyleri etkin olmaya esinlendirme; ekip ruhu içerisinde çalışma; verimi artırma; karar sürecine etkin katılım sağlama; zorluklarla baş edebilme; savunma sisteminin gelişmesi; iş doyumunu sağlama; çevrenin zenginleşmesi; başkalarının fikir, deneyim, alışkanlık ve tutumlarından yararlanabilme; takdir edilme ve takdir etmedir (Dicleli, 2000:263-265). Demirel ve Kaya (2001:191, 224)'e göre; Eğitim, insan ile yaşam arasında bir köprüdür. Bu bağlamda, toplumdaki sürekli gelişme ve değişime paralel olarak insanın eğitilmesi ve yetiştirilmesi önem kazanmaktadır. Eğitimin nitelikli olabilmesi, her düzey ve alanda yetiştirilen nitelikli insan gücü ve bu öğeler arasındaki ilişkilerin uyumuna bağlıdır. Eğitim örgütleri, bireyde davranış değişikliği meydana getirerek toplumu etkilerken, toplumsal kurumlarda bireye değerler kazandırmak suretiyle eğitim örgütleri üzerinde bir denetim mekanizması kurarlar. Eğitim örgütlerinin toplumu etkileme gücü, etkilik derecesine bağlıdır. Eğitimde etkililik, yönetici-öğretmen-öğrenci arasında karşılıklı iletişim ile sağlanabilir (Celep, :28-31). Eğitim sisteminde iyi bir eğitimiçi olabilme için iletişim sürecinin çok iyi bilinmesi gerekliliktir. Öğretme ve öğrenme sürecinde konunun etkili olarak öğrencilere öğretilmesi için eğitimcinin öğrencileri ile sağlıklı iletişim kurabilmesi aynı zamanda da öğrenciler arasında da sağlıklı iletişimin olabilmesi için rehberlik edebilmesi gerekmektedir (Avcı, 2001:4). Etkili iletişim becerilerine sahip olma hem öğrencilerle iyi bir iletişim kurulmasını, hem de kişisel ihtiyaçların etkili bir şekilde karşılanarak mesleki amaçlara ulaşılmasını sağlamaktadır (Karip, 2002:104).

Eğitim örgütlerindeki öğretmenin öğrencileri ile sözel ya da sözel olmayan yollarla karşılıklı etkileşime girerek; bilgi, düşünce, duygu, tutum ve becerilerini, öğrencide kalıcı davranış değişikliği yaratmak için paylaşması süreci de iletişimdir. Öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğretmen arasında sağlanan etkili iletişim öğretim-öğrenmeyi sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile iletişim sürecinde bulunan öğrenci öğrenmektedir (Ergin, 1998:48; Ergin ve Birol, 2000:30-33, 41; Avcı, 2001:4; Karip, 2002:79). Öğrenci-öğretim elemanı (öğretmen) iletişimi konusunda yapılan araştırmalar; öğrenci-öğretim elemanı arasındaki iyi iletişim ile öğrencilerin davranışlarının düzeldiğini, başarılarının arttığını, daha çok çalıştıklarını ve derslerinden daha çok hoşlandıklarını ortaya

koymuştur (Karip, 2002:45). Öğrenmede, duyu organlarının kullanımı da etkilidir. Bu konuda yapılan bir araştırmaya göre, öğrenilenlerin; % 83'ü görme, %11'i işitme, %3.5'i koklama, %1.5'i dokunma, %1'i ise tatma organlarımızla gerçekleşmektedir. Öğretmen, öğrencilerine iletmek istediği bilgileri sözel ve sözsüz iletişim yöntemlerini kullanarak iletecek, onların duyu organlarını etkileyerek öğrenmeyi sağlayabilecektir (Ergin ve Birol, 2000:59, 79; Güven, A. ve Yalçınkaya, Akyüz, M.,2001:13). Yapılan bir araştırmaya göre beden, ses ve sözcüklerin iletişime etkisi konusunda, beden %60, sesin %30, sözcüklerin %10 oranında etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Ergin ve Birol, 2000:123). Öğretimde etkili iletişim sağlayabilmek için öğretim elemanının (öğretmenin); kavramları açıkça öğrencinin anlayabileceği şekilde ifade etme, konuya uygun kanallar kullanarak öğrencinin en iyi anlayabileceği şekilde sunuş ile anlamları ortak kılma, konular arası geçişlerde görsel materyaller yanında işitsel materyalleri de kullanma, konunun önemli noktalarını vurgulama yaparak ya da öğrencilere yaptırarak öğrencinin dikkatinin yoğunlaşmasını sağlama gibi bazı noktalara dikkat etmesi gerekmektedir (Karip, 2002:79-80).

Etkili iletişimle öğrenmenin gerçekleşmesi için, öğretmen öğrencileriyle iletişim kurarken; içtenlik, onlara değer verme, saygınlık, eşitlik, etkililik, yeterlilik ve empati gösterme gibi davranışları göstermelidir. İçtenlik, öğretmenin öğrenciyle ilişkilerinde gerçek duygularını yaşamasıdır. Öğrenciye değer verme, saygı duyma öğrencinin benlik saygısını yükseltir. Bu durum, öğrencinin başkalarına saygı duymasına, düşüncelerini sınıf ortamında özgürece ortaya koymasına yardımcı olur. Öğrenciye güvenme, onun yeteneklerine ve doğruyu seçmeye eğilimi olduğuna inanma, öğrenciye değer verildiğini gösterir. Empatik anlayış ise, öğrenmeyi kolaylaştırır. Empati, sınıf ortamında öğretmenin kendisini öğrencinin yerine koyarak, olaylara onun gözüyle bakabilmesidir (Çetinkanat, 1998:213; Güçlü, 1998:63). Öğretmenin öğrencileri ile bir iletişim kurmadan bilgiyi aktarması ve ezberletmesi mümkün olsa da, önem verdiği değerleri öğrencilerine benimsetmesi mümkün değildir. İnsana, eğitime, okullara, hayata ilişkin değerlerin benimsetilmesi ancak iletişim köprüsü kurulduktan sonra gerçekleştirilebilir (Karip, 2002:45).

Etkili iletişim becerisi kazanmış öğretmen öğrencilerini daha iyi anlar, onları daha kolay kabul eder ve öğrencilerine karşı olumlu duygulara sahip olur. Böyle bir iletişim ortamındaki öğrenci de öğretmenlerine, öğrenmeye ve arkadaşlarına karşı olumlu tutum ve davranışlar geliştirir (Karip, 2002:104). Bu noktadan hareket ile üniversitedeki iletişim, öğretim elemanı-öğrenci ve öğrenci-öğretim elemanının iletişimi olarak ele alınmalıdır (Silkü, 2002:4).

Yapılan bu çalışmada, "Ege Üniversitesi Edebiyat, İletişim, Fen ve Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören öğrenciler ile görev yapan öğretim

elemanlarının birbirleriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Araştırmanın amacı, üniversite öğrencileri ile öğretim elemanları arasındaki iletişim durumlarının ortaya konulması ve çözüm önerilerinin getirilmesine yöneliktir. Bu amaç doğrultusundaki alt problemler şunlardır:

- 1) Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri;
  - a) Yaşa
  - b) Cinsiyete
  - c) Fakültelere
  - d) Bölümlere
  - e) Sosyo-ekonomik düzeylerine (SED) göre farklılaşmakta mıdır?
- 2) Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri;
  - a) Cinsiyete
  - b) Yaşa
  - c) Mesleki kıdeme
  - d) Akademik unvana
  - e) Fakültelere
  - f) Bölümlere göre farklılaşmakta mıdır?
- 3) İletişime ilişkin öğretim elemanları ile öğrencilerin görüşleri farklılaşmakta mıdır?
- 4) Öğrenciler ve Öğretim Elemanlarının İletişim Ölçeğine İlişkin Toplam Tepkileri nasıldır?

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Çalışma tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen Ege Üniversitesi; Eğitim Fakültesi; Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (n=18) ile Sınıf Öğretmenliği (n=36), Edebiyat Fakültesi; Amerikan Kültürü ve Edebiyatı (n=35), Türk Dili ve Edebiyatı (n=55), Fen Fakültesi; Biyoloji (n=49) ve Kimya Bölümleri (n=45) ile İletişim Fakültesi; Gazetecilik (n=35) ve Radyo-TV (n=32) Bölümlerinin 2001-2002 öğretim yılında öğrenim gören 305 üçüncü sınıf üniversite öğrencisi ile Ege Üniversitesi; Eğitim Fakültesi; Eğitim Bilimleri Rehberlik (n=5) ve Psikolojik Danışmanlık (n=3) ile Sınıf Öğretmenliği (n=5), Edebiyat Fakültesi; Amerikan Kültürü ve Edebiyatı (n=5), Türk Dili ve Edebiyatı (n=9), Fen Fakültesi; Biyoloji (n=24) ve Kimya Bölümleri (n=20) ile İletişim Fakültesi; Gazetecilik (n=6) ve Radyo-TV (n=8) Bölümlerinde görev alan 85 öğretim elemanlarından oluşmaktadır. Öğrencilerin

%65.9 (n=201)'u kız ve %34.1 (n=104)'i erkektir. Öğretim elemanlarının %52.9 (n=45)'u bayan ve %47.1 (n=40)'i erkektir.

Verilerin toplanması ve analizi

Bu araştırmanın verileri, "Öğretim Elemanı-Öğrenci İletişim Ölçeği, Öğrenci-Öğretim Elemanı İletişimi Ölçeği" ile toplanmıştır. "Öğretmen-Öğrenci İletişimi Ölçeği" (Bolat, 1990) öğretim elemanları ve öğrenciler olmak üzere iki ayrı gruba uygulanacak içerik ve formda düzenlenmiştir. Ölçekte 32 soru yer almaktadır ve bu soruların 29'u öğretim elemanları ve öğrenciler için ortak olup, kalan üç soru sadece öğrencilere yönelik hazırlanmıştır. Ölçekte yer alan sorular dört boyutta toplanmaktadır; I. Boyut: Öğretim elemanları kaynaklı iletişim engelleri; II. Boyut: Öğrenci kaynaklı iletişim engelleri; III. Boyut: Öğretim elemanı dil kaynaklı iletişim engelleri; IV. Boyut: Öğrenci dil kaynaklı iletişim engelleridir. Ölçekte yer alan maddeler 5'li dereceleme ile 1=Tamamen Katılıyorum ve 5=Hiç Katılmıyorum olmak üzere cevaplandırılmaktadır. Üniversite öğrencilerinin "Öğrenci-Öğretim Elemanı İletişimi" Ölçeğinin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $r=.9048$, "Öğretim Elemanı-Öğrenci İletişimi" Ölçeğinin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $r=.8884$ olarak bulunmuştur. Araştırmanın verilerinin analizinde ortalama, standart sapma, frekans, yüzde, t testi, Varyans analizi ve korelasyon uygulanmış, önem düzeyi $*p<.05$ ve $**p<.01$ olarak alınmış ve değerlendirmede SPSS 10.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk alt problemi; "Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin; yaşına, cinsiyetine, fakültelerine, bölümlerine ve sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?" biçiminde ifade edilmiştir.

1.a. Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Yaşına göre farklılaşmakta mıdır?

Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin yaşına göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin yaşına göre iletişim ölçeğinde (OI) birinci alt boyut ($F=3.654$, $p=0.013$) puanları açısından istatistiksel olarak 0.05 düzeyinde, üçüncü alt boyut ($F=4.542$, $p=0.004$) puanları açısından istatistiksel olarak 0.01 düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermiştir. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Duncan testi sonucunda, OI ölçeğinin

birinci alt boyutunda “(25 ve üstü)” yaş grubu ($x=40.4000$) ile “(18-21)” yaş grubu ($x=33.7303$) arasında istatistiksel olarak 0.05 düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre, “(18-21)” yaş grubu öğrencilerinin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşlerinin, “(25 ve üstü)” yaş grubu öğrencilerinden daha olumlu olduğu söylenebilir. Envanterin üçüncü alt boyutunda ise, “(25 ve üstü)” yaş grubu ($x=3.07$) ile “(18-21)” yaş grubu ($x=2.38$) öğrencileri arasında istatistiksel olarak 0.01 düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu bulgulara göre, “(18-21)” yaş grubunda yer alan öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerinin diğer yaş grubunda yer alan öğrencilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte öğretmen adayları üzerinde yapılan bazı araştırmalarda, (Güven ve Akyüz, 2001), öğretmen adaylarının iletişim becerilerine ilişkin görüşleri yaş değişkenine göre bir farklılık göstermemiştir. Bu durum, her yaş grubundaki öğretmen adaylarının görüşlerinin benzer olduğu şeklinde yorumlanabilir.

1.b. Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Cinsiyetine göre değerlendirilmesinde t-testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 1.b’de verilmiştir.

Tablo 1.b. Öğrencilerin Öğretim Elemanlarıyla Olan İletişimlerine İlişkin Görüşlerinin Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dağılımı

ÖL BOYUTLAR	Cinsiyet	n	x	s	t	sd	p
1. Boyut	Kız	201	34.2687	8.8931	2.843	303	0.005**
	Erkek	104	37.4615	10.0329			
2. Boyut	Kız	201	29.7363	6.4168	0.241	303	0.810
	Erkek	104	29.5481	6.5698			
3. Boyut	Kız	201	2.51	0.97	1.625	303	0.105
	Erkek	104	2.71	1.09			
4. Boyut	Kız	201	9.5124	3.0448	0.660	303	0.510
	Erkek	104	9.2596	3.4076			
Toplam Puan	Kız	201	76.0299	16.4280	1.464	303	0.144
	Erkek	104	78.9808	17.1645			

**p=0.01

Tablo 1.b’de görüldüğü gibi öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Cinsiyetine göre incelendiğinde, iletişim ölçeğinde (ÖL) sadece birinci alt boyut ($t=2.843$, $p=0.005$) puanları açısından istatistiksel olarak 0.01 düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermiştir.

Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri, birinci boyutta erkek öğrencilerin puan ortalamaları kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Bu durum kız öğrencilerin lehinedir. Bu bulgu, geleneksel kadın ve erkek rollerindeki farklılıklar nedeni ile kız öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerinde erkek öğrencilere göre daha başarılı oldukları biçiminde yorumlanabilir (Stockard ve Johnson, 1980; Spence, Deaux ve Hemreich, 1985; Roloff, 1987). Nitekim Saracaloğlu ve Ark (2001); Güven ve Akyüz (2001) tarafından yapılan çalışma bulguları söz konusu araştırma bulgusu ile paralellik göstermektedir. Her iki çalışmada da, Cinsiyete bağlı olarak öğretmen adaylarının iletişim becerilerinde bulunan anlamlı farklılığın kız öğrenciler lehine olduğu görülmektedir. Bu durum toplumun “kadınlara özgü” olarak tanımladığı öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği özellikleri kadınların daha çok temsil etme çabasında olduklarının göstergesi olabilir. Buna karşın Bolat (1990) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ise, öğrencinin öğretim elemanı ile olan iletişiminde Cinsiyet değişkenine göre farklılık bulunamamıştır. Buna göre, öğrenci-öğretim elemanı iletişiminde cinsiyet değişkeninin etkili olmadığı söylenebilir. Bu bulgu, araştırma bulguları ile çelişkili görülmektedir. Bu durum, zamanla değişen toplumun getirdiği yenileşmelerden dolayı, kadının toplumdaki yerini güçlendirme çabasından kaynaklanabileceği düşündürmektedir.

1.c. Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Fakültelerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Fakültelerine göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 1.c'de verilmiştir.

Tablo 1.c'de görüldüğü gibi, öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Fakültelerine göre iletişim ölçeğinde (Ol) üç alt boyut ve toplam ($F=9.081$, $p=0.000$) puanları açısından istatistiksel olarak 0.01 düzeylerinde anlamlı bir farklılık göstermiştir. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Duncan testi sonucunda, Ol ölçeğinin birinci alt boyutunda Fen Fakültesi ($x=37.0532$), Edebiyat Fakültesi ($x=36.9444$) ve İletişim Fakültesi ($x=35.4930$) ile Eğitim Fakültesi ($x=29.1200$) arasında; ikinci alt boyutta, Edebiyat Fakültesi ($x=31.1556$) ve Fen Fakültesi ($x=31.0638$) ile İletişim Fakültesi ($x=27.9859$) ve Eğitim Fakültesi ($x=26.7800$) arasında; üçüncü alt boyutta, Fen Fakültesi ($x=3.05$) ile İletişim Fakültesi ($x=2.72$), Edebiyat Fakültesi ($x=2.23$) ve Eğitim Fakültesi ($x=2.12$) arasında; toplamda, Fen Fakültesi ($x=80.6383$) ve Edebiyat Fakültesi ($x=80.3111$) ile İletişim Fakültesi ($x=74.8028$), Eğitim Fakültesi ($x=67.5400$) arasında, istatistiksel olarak 0.01 düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Tablo 1.c. Öğrencilerin Öğretim Elemanlarıyla Olan İletişimlerine İlişkin Görüşlerinin Öğrencilerin Fakültelerine Göre Dağılımı

Ol BOYUTLAR	Fakülteler	n	x	s	F	sd	p
1. Boyut	Edebiyat	90	36.9444	9.2303	10.021	3, 301	0.000**
	Eğitim	50	29.1200	8.4844			
	Fen	94	37.0532	8.3594			
	İletişim	71	35.4930	9.8791			
2. Boyut	Edebiyat	90	31.1556	6.6972	8.590	3, 301	0.000**
	Eğitim	50	26.7800	5.5560			
	Fen	94	31.0638	6.2970			
	İletişim	71	27.9859	5.9654			
3. Boyut	Edebiyat	90	2.23	0.91	16.248	3, 301	0.000**
	Eğitim	50	2.12	0.75			
	Fen	94	3.05	0.97			
	İletişim	71	2.72	1.08			
4. Boyut	Edebiyat	90	9.9778	3.1480	2.553	3, 301	0.056
	Eğitim	50	9.5200	3.4537			
	Fen	94	9.4681	3.0610			
	İletişim	71	8.6056	3.0260			
Toplam Puan	Edebiyat	90	80.3111	16.7625	9.081	3, 301	0.000**
	Eğitim	50	67.5400	15.3918			
	Fen	94	80.6383	15.5279			
	İletişim	71	74.8028	16.4018			

**p<0.01

Bu durum, Eğitim Fakültesi öğrencilerinin lehinedir. Diğer ifade ile eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşlerinin olumlu olduğunu göstermektedir. Güven ve Akyüz (2001) tarafından yapılan araştırmada da, öğretmen adaylarının öğretmen iletişimlerine ilişkin görüşlerinin fakültelere göre empati, saygınlık, eşitlik, etkililik ve yeterlilik boyutlarında farklılaştığı saptanmıştır. Bu bağlamda, her iki araştırma da birbirini desteklemektedir. Bu durum, Eğitim fakültesi öğrencilerinin okudukları eğitim programlarının, insan ilişkilerine yönelik bilgi ve beceri içermesi ve öğrencilere bunları kazandırması ile öğrencilerin öğretim elemanları ile olumlu ilişkiler içerisinde olduğunu düşündürmektedir.

1d. Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Bölümlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Bölümlerine göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 1.d'de verilmiştir.

Tablo 1.d. Öğrencilerin Öğretim Elemanlarıyla Olan İletişimlerine İlişkin Görüşlerinin Öğrencilerin Bölümlerine Göre Dağılımı

Ölçü BOYUTLAR	Bölümler	n	x	s	F	sd	p
1. Boyut	Amerikan Kül. ve Ed.	35	36.6857	9.0644	6.485	7, 297	0.000**
	Türk Dili ve Ed.	55	37.1091	9.4137			
	Biyoloji	49	33.8163	6.5022			
	Kimya	45	40.5778	8.7866			
	PDR	18	28.1667	8.5972			
	Sınıf Öğretmenliği	32	29.6563	8.5104			
	Radyo-TV	35	34.9714	10.1387			
	Gazetecilik	36	36.0000	9.7365			
2. Boyut	Amerikan Kül. ve Ed.	35	30.5714	7.2570	4.763	7, 297	0.000**
	Türk Dili ve Ed.	55	31.5273	6.3563			
	Biyoloji	49	29.7755	6.3844			
	Kimya	45	32.4667	5.9567			
	PDR	18	25.1667	5.2272			
	Sınıf Öğretmenliği	32	27.6875	5.6078			
	Radyo-TV	35	27.4857	6.2702			
	Gazetecilik	36	28.4722	5.6996			
3. Boyut	Amerikan Kül. ve Ed.	35	2.23	0.88	9.271	7, 297	0.000**
	Türk Dili ve Ed.	55	2.24	0.94			
	Biyoloji	49	2.80	0.79			
	Kimya	45	3.33	1.07			
	PDR	18	1.67	0.77			
	Sınıf Öğretmenliği	32	2.38	0.61			
	Radyo-TV	35	2.71	1.15			
	Gazetecilik	36	2.72	1.03			
4. Boyut	Amerikan Kül. ve Ed.	35	10.0000	3.3077	1.602	7, 297	0.134
	Türk Dili ve Ed.	55	9.9636	3.0730			
	Biyoloji	49	9.2653	2.7747			
	Kimya	45	9.6889	3.3630			
	PDR	18	8.8889	2.4707			
	Sınıf Öğretmenliği	32	9.8750	3.8917			
	Radyo-TV	35	9.1429	3.2098			
	Gazetecilik	36	8.0833	2.7813			
Toplam Puan	Amerikan Kül. ve Ed.	35	79.4857	17.7638	5.678	7, 297	0.000**
	Türk Dili ve Ed.	55	80.8364	16.2387			
	Biyoloji	49	75.6531	13.7228			
	Kimya	45	86.0667	15.6966			
	PDR	18	63.8889	14.9662			
	Sınıf Öğretmenliği	32	69.5938	15.4771			
	Radyo-TV	35	74.3143	17.3710			
	Gazetecilik	36	75.2778	15.6344			

Tablo 1.d'de görüldüğü gibi, öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin Bölümlerine göre iletişim ölçeğinde (OI) üç alt boyut ve toplam ($F=5.678$, $p=0.000$) puanları açısından istatistiksel olarak 0.01 düzeylerinde anlamlı bir farklılık göstermiştir. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Duncan testi sonucunda, OI ölçeğinin birinci alt boyutunda Kimya Bölümü ($x=40.5778$) ile Gazetecilik Bölümü ($x=36.0000$), Radyo-TV Bölümü ($x=34.9714$) ve Biyoloji Bölümü ($x=33.8163$), Sınıf Öğretmenliği Bölümü ($x=29.6563$) ve PDR Bölümü ($x=28.1667$) arasında; ikinci alt boyutunda, Kimya Bölümü ($x=32.4667$) ile Gazetecilik Bölümü ($x=28.4722$), Sınıf Öğretmenliği Bölümü ($x=27.6875$), Radyo-TV Bölümü ($x=27.4857$) ve PDR Bölümü ($x=25.1667$) arasında; üçüncü boyutta, Kimya Bölümü ($x=3.33$) ile Biyoloji Bölümü ($x=2.80$), Gazetecilik Bölümü ($x=2.72$), Radyo-TV Bölümü ($x=2.71$) ve Sınıf Öğretmenliği Bölümü ($x=2.38$), Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ($x=2.24$) ve Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü ($x=2.23$), PDR Bölümü ($x=1.67$) arasında; toplamda, Kimya Bölümü ($x=86.0667$) ile Biyoloji Bölümü ($x=75.6531$), Gazetecilik Bölümü ($x=75.2778$) ve Radyo-TV Bölümü ($x=74.3143$), Sınıf Öğretmenliği Bölümü ($x=69.5938$) ve PDR Bölümü ($x=63.8889$) arasındadır. Nitekim Güven ve Akyüz (2001) tarafından yapılan çalışmalar da söz konusu bulguyu desteklemektedir. Buna göre, öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerinin PDR Bölümü öğrencilerinin lehine olduğu söylenebilir. Bu durum, PDR (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik) Bölümü öğrencilerinin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşlerinin olumlu olduğunu göstermektedir. Bu durum, PDR Bölümü öğrencilerinin okudukları eğitim programlarının içeriğinin insan ve insan ilişkileri olması nedeni ile PDR Bölümü öğrencilerinin öğretim elemanları ile iletişimlerinde daha başarılı oldukları biçiminde yorumlanabilir.

1c. Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine (SED) göre farklılaşmakta mıdır?

Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine (SED) göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmış ve öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine (SED) göre iletişim ölçeğinde (OI) dört alt boyut ve toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri "Alt SED" ile "Orta SED" ve "Üst SED" arasında dört alt boyut ve toplamda "Alt SED"deki öğrencilerin puanları görece olarak daha yüksek bulunmakla birlikte anlamlı bir farklılık

bulunmamıştır. Bu bulgu, Kapıkıran (1993), Akgöl (1994), Şengönül (1995), Saracaloğlu ve Ark (2001) ve Yalçınkaya ve Ark (2001) tarafından yapılan çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir. Kapıkıran (1993)'ün araştırma bulgularına göre, gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin atılgan oldukları kaydedilmiştir. Bu durum aylık gelirin yükselmesinin, bireyin özgüvenini yükseltici bir etken olduğunu düşündürmektedir. Tüm temel ihtiyaçlarını karşılayabilen bireylerin insanlarla daha etkili iletişim kurabileceği beklenmektedir. Akgöl (1994) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre, ailelerinin ekonomik seviyeleri ortanın üstündeki öğrenciler, "kişilik" ve "insan ilişkileri" boyutlarının gerekliliğine, ekonomik seviyeleri orta ve ortanın altındaki öğrencilerden daha fazla inanmaktadır. Şengönül (1995)'ün çalışmasında, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan aileden gelen çocukların daha demokratik ortamda yetişmelerinden dolayı insanlarla olan ilişkilerinde daha sosyal, demokratik, uyumlu ve problemlere çözüm getirmede daha başarılı ve iletişim becerileri konusunda daha yeterli bireyler oldukları görülmüştür. Saracaloğlu ve Ark (2001)'nin araştırma bulgularında ise, öğrencilerin iletişim becerilerinin "üst SED" lehine olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, tüm araştırma bulgularının söz konusu araştırma bulgumuzu destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Yalçınkaya ve Ark (2001)'in araştırma bulgularında üniversite öğrencilerinin atılganlık becerilerinin "Üst SED" lehine olduğu saptanmıştır. Bu durum, "Alt SED"deki öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşlerini "Orta SED" ve "Üst SED"deki öğrencilere göre daha yetersiz algıladıkları şeklinde yorumlanabilir.

İkinci Alt Probleme İlişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi; "Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının cinsiyetine, yaşına, mesleki kıdemine, akademik unvanına, fakültelerine ve bölümlerine göre farklılaşmakta mıdır?" biçiminde ifade edilmiştir.

2a. Öğretim Elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının cinsiyetine göre değerlendirilmesinde t-testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 2a'da verilmiştir.

Tablo 2a. Öğretim Elemanlarının Öğrencileriyle Olan İletişimlerine İlişkin Görüşlerinin Öğretim Elemanlarının Cinsiyetine Göre Dağılımı

Ol BOYUTLAR	Cinsiyet	n	x	s	t	sd	p
1. Boyut	Bayan	45	17.1556	3.5352	0.327	83	0.744
	Erkek	40	16.8750	4.3571			
2. Boyut	Bayan	45	22.6000	4.6827	0.420	83	0.675
	Erkek	40	22.1750	4.6237			
3. Boyut	Bayan	45	1.20	0.46	0.554	83	0.581
	Erkek	40	1.15	0.36			
4. Boyut	Bayan	45	8.3333	2.5495	0.812	83	0.419
	Erkek	40	8.8250	3.0288			
Toplam Puan	Bayan	45	49.2889	9.1220	0.119	83	0.906
	Erkek	40	49.0250	11.3307			

Tablo 2a'da görüldüğü gibi Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının cinsiyetine göre incelendiğinde, iletişim ölçeğinde (Ol) dört alt boyut ve toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri bayan öğretim elemanları ile erkek öğretim elemanları arasında üç boyut ve toplamda bayan öğretim elemanlarının puanları görece olarak erkekler öğretim elemanlarının puanlarından daha yüksek olmakla birlikte gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgu, bayan öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşlerini erkek öğretim elemanlarına göre daha yetersiz algıladıkları şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın, Kılıç (2000)'in araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin cinsiyetlerine göre öğretmen beklentileri düzeyleri ile sınıf içi iletişim örüntüleri arasındaki ilişkilerde bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha olumlu beklenti geliştirdikleri, daha olumlu davranışta buldukları, daha fazla sözsüz destek işaretlerini içeren dostça etkileşimde buldukları yönündedir. Öğretmenlerin olumlu beklenti geliştirdiği öğrencilerin başarılarını daha fazla övdüğü, onlara daha fazla gülümsediği, göz iletişiminde bulunduğu ve fikirlerini daha fazla kabul ettiği, daha fazla cevap hakkı tanıyıp, düşüncelerini söylemelerine daha fazla izin verdiği ve sıcak ses tonu kullandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, bayan öğretmenlerin erkek meslektaşlarına göre mesleklerini gerçekleştirebilmek için daha fazla çaba göstermeleri beklentilerinin de bu yönde olabileceğini düşündürmektedir. Bu bağlamda, Kılıç (2000) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın bulguları ile söz konusu bulguları çelişmektedir.

2b. Öğretim Elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Yaşına göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının yaşına göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmıştır. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının yaşına göre iletişim ölçeğinde (OI) dört alt boyut ve toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri yaş grupları arasında dört alt boyut ve toplamda yaşları (30-39) arasında olan öğretim elemanlarının puanları görece olarak daha yüksek olmakla birlikte anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Nitekim Kılıç (2000) tarafından yapılan çalışmada bulgularına göre, 41 ve üstü yaşlarda bulunan öğretmenlerin daha olumlu beklentiye sahip olmaları, onların meslek yaşantılarında daha çok öğrenci mezun etmiş olmaları ve deneyime sahip olmaları bir neden olarak gösterilebilir. Bu bağlamda, her iki araştırma bulgusunun birbirine paralellik gösterdiği ifade edilebilir. Bu durum, (30-39) yaş grubundaki öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşlerini (40-49) ve (50 ve üstü) yaş grubu öğretim elemanlarına göre daha yetersiz algıladıkları şeklinde yorumlanabilir.

2c. Öğretim Elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Mesleki Kıdemlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının mesleki kıdemlerine göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmıştır. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının mesleki kıdemlerine göre iletişim ölçeğinde (OI) dört alt boyut ve toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri dört alt boyut ve toplamda mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu bulgu, öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerinde mesleki kıdem değişkeninin etkili olmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte, Akgöl (1994) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre, kıdemlerine göre öğretim elemanlarının “insan ilişkileri” boyutlarının gerekliliğine “katılma dereceleri” arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. 15 yıldan fazla mesleki kıdeme sahip öğretim elemanlarının, “insan ilişkileri” boyutunun gerekliliğine, daha az mesleki kıdeme sahip öğretim elemanlarından daha fazla inandıkları saptanmıştır.

2d. Öğretim Elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Akademik Unvanlarına göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının akademik unvanlarına göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmıştır. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının akademik unvanlarına göre iletişim ölçeğinde (OI) dört alt boyut ve toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri dört alt boyut ve toplamda akademik unvan değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu bulgu, öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerinde akademik unvan değişkeninin etkili olmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte, bazı araştırmalarda, Açıköz (1990) öğrenci değerlendirmelerinde, öğretim elemanlarının unvanlarına göre; en olumlu olarak öğretim Görevlilerini, en olumsuz olarak da profesörlerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, her iki araştırma bulgusunun çeliştiği söylenebilir.

2e. Öğretim Elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Fakültelerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Fakültelerine göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 2e'de verilmiştir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Fakültelerine göre iletişim ölçeğinde (OI) dört alt boyut ve toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri dört alt boyut ve toplamda fakülteler arasında Edebiyat Fakültesi öğretim elemanlarının puanları görece olarak daha yüksek olmakla birlikte anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgu, öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerinde fakülte değişkeninin etkili olmadığını düşündürmektedir. Bu duruma göre, her fakültekteki öğretim elemanının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşlerinin benzer olduğu söylenebilir.

Tablo 2e.Öğretim Elemanlarının Öğrencileriyle Olan İletişimlerine İlişkin Görüşlerini Öğretim Elemanlarının Fakültelerine Göre Dağılımı

Öl BOYUTLAR	Fakülteler	n	x	s	F	sd	p
1. Boyut	Edebiyat	14	18.0714	5.6767	0.756	3, 81	0.522
	Eğitim	13	17.1538	3.5082			
	Fen	44	16.4545	3.6629			
	İletişim	14	17.6429	2.9511			
2.Boyut	Edebiyat	14	24.0000	6.3488	1.005	3, 81	0.395
	Eğitim	13	21.3077	4.4793			
	Fen	44	22.0000	3.9532			
	İletişim	14	23.0714	4.8113			
3.Boyut	Edebiyat	14	1.14	0.36	0.380	3, 81	0.767
	Eğitim	13	1.08	0.28			
	Fen	44	1.20	0.46			
	İletişim	14	1.21	0.43			
4. Boyut	Edebiyat	14	10.0000	3.7210	2.123	3, 81	0.104
	Eğitim	13	7.7692	2.4884			
	Fen	44	8.6136	2.6256			
	İletişim	14	7.7143	1.9779			
Toplam Puan	Edebiyat	14	53.2143	14.9521	1.010	3, 81	0.393
	Eğitim	13	47.3077	9.7158			
	Fen	44	48.2727	8.7746			
	İletişim	14	49.6429	8.8022			

2f. Öğretim Elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Bölümlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Bölümlerine göre değerlendirilmesinde tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 2f'de verilmiştir.

Tablo 2f'de görüldüğü gibi, öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının Bölümlerine göre iletişim ölçeğinde (OI) dört alt boyut ve toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri dört alt boyut ve toplamda bölümler arasında Sınıf Öğretmenliği Bölümü öğretim elemanlarının puanları görece olarak daha düşük olmakla birlikte anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 2f. Öğretim Elemanlarının Öğrencileriyle Olan İletişimlerine İlişkin Görüşlerinin Öğretim Elemanlarının Bölümlerine Göre Dağılımı

O1 BOYUTLAR	Bölümler	n	x	s	F	sd	p
1. Boyut	Amerikan Kül. ve Ed.	5	19.4000	6.1074	0.562	8, 76	0.806
	Türk Dili ve Ed.	9	17.3333	5.6569			
	Biyoloji	24	16.0417	4.0484			
	Kimya	20	16.9500	3.1702			
	PDR	3	18.6667	3.2146			
	Sınıf Öğretmenliği	5	16.0000	4.7434			
	Radyo-TV	8	17.5000	2.3299			
	Gazetecilik	6	17.8333	3.8687			
	Eğitim Bilimleri	5	17.4000	2.4083			
2.Boyut	Amerikan Kül. ve Ed.	5	26.8000	6.7602	0.882	8, 76	0.536
	Türk Dili ve Ed.	9	22.4444	5.9184			
	Biyoloji	24	21.9167	4.1169			
	Kimya	20	22.1000	3.8512			
	PDR	3	23.6667	4.7258			
	Sınıf Öğretmenliği	5	20.2000	5.5857			
	Radyo-TV	8	22.6250	3.6621			
	Gazetecilik	6	23.6667	6.3770			
	Eğitim Bilimleri	5	21.0000	3.4641			
3.Boyut	Amerikan Kül. ve Ed.	5	1.00	0.00	0.845	8, 76	0.566
	Türk Dili ve Ed.	9	1.22	0.44			
	Biyoloji	24	1.17	0.38			
	Kimya	20	1.25	0.55			
	PDR	3	1.33	0.58			
	Sınıf Öğretmenliği	5	1.00	0.00			
	Radyo-TV	8	1.38	0.52			
	Gazetecilik	6	1.00	0.00			
	Eğitim Bilimleri	5	1.00	0.00			
4. Boyut	Amerikan Kül. ve Ed.	5	8.8000	2.7749	1.486	8, 76	0.176
	Türk Dili ve Ed.	9	10.6667	4.1533			
	Biyoloji	24	8.2083	2.8127			
	Kimya	20	9.1000	2.3598			
	PDR	3	8.6667	2.0817			
	Sınıf Öğretmenliği	5	6.4000	2.8810			
	Radyo-TV	8	8.2500	1.8323			
	Gazetecilik	6	7.0000	2.0976			
	Eğitim Bilimleri	5	8.6000	2.0736			
Toplam Puan	Amerikan Kül. ve Ed.	5	56.0000	14.8155	0.664	8, 76	0.721
	Türk Dili ve Ed.	9	51.6667	15.6844			
	Biyoloji	24	47.3333	9.6309			
	Kimya	20	49.4000	7.7146			
	PDR	3	52.3333	8.6217			
	Sınıf Öğretmenliği	5	43.6000	12.3004			
	Radyo-TV	8	49.7500	7.0660			
	Gazetecilik	6	49.5000	11.4673			
	Eğitim Bilimleri	5	48.0000	7.6158			

Bu bulgu, Sınıf Öğretmenliği Bölümü öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerinin olumlu olduğunu düşündürmektedir. Bu bulgu, Sınıf Öğretmenliği Bölümü öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşlerini diğer bölüm öğretim elemanlarından daha yeterli algıladıkları şeklinde yorumlanabilir. Bu durum Sınıf Öğretmenliği Bölümündeki öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerinde kendilerini daha yeterli algılamalarının, Bölümdeki eğitim programlarının insan ve insan ilişkileri ağırlıklı olmasından kaynaklanabileceğini düşündürmektedir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi; “İletişime ilişkin öğretim elemanları ile öğrencilerin görüşleri farklılaşmakta mıdır?” biçiminde ifade edilmiştir. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimi ile öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Analiz sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. İletişime İlişkin Öğretim Elemanı-Öğrenci Görüşlerinin OI Ölçeği İçin Dağılımları

OI	ÖĞRETİM ELEMANI- ÖĞRENCİ İLETİŞİMİ			ÖĞRENCİ- ÖĞRETİM ELEMANI İLETİŞİMİ			t	sd	p
	n	x	s	n	x	s			
1. Boyut	85	17.0235	3.9218	305	35.3574	9.4040	17.541	388	0.000**
2. Boyut	85	22.4000	4.6322	305	29.6721	6.4597	9.704	388	0.000**
3. Boyut	85	1.18	0.41	305	2.58	1.02	12.437	388	0.000**
4. Boyut	85	8.5647	2.7794	305	9.4262	3.1699	2.274	388	0.024*
Toplam Puan	85	49.1647	10.1593	305	77.0361	16.7134	14.632	388	0.000**

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 3’e bakıldığında, öğretim elemanlarının öğrenciyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri ile öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri arasında p<0.05 ve p<0.01 düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Bu durum, öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerini ile öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşlerinin benzerlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi; “Öğrenciler ve Öğretim Elemanlarının İletişim Ölçeğine İlişkin Toplam Tepkileri nasıldır?” biçiminde ifade edilmiştir. Bu bulgular Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4. Öğrenciler ve Öğretim Elemanlarının İletişim Ölçeğine İlişkin Toplam Tepkileri

		N	x	s	Min	Max
O11	Öğrenci	305	35.3574	9.4040	15.00	60.00
	Öğretim Elemanı	85	17.0235	3.9218	12.00	28.00
O12	Öğrenci	305	29.6721	6.4592	14.00	48.00
	Öğretim Elemanı	85	22.4000	4.6322	14.00	35.00
O13	Öğrenci	305	2.58	1.02	1	5
	Öğretim Elemanı	85	1.18	0.41	1	3
O14	Öğrenci	305	9.4262	3.1699	4.00	19.00
	Öğretim Elemanı	85	8.5647	2.7794	4.00	17.00
OITOP	Öğrenci	305	77.0361	16.7134	36.00	125.00
	Öğretim Elemanı	85	49.1647	10.1593	32.00	78.00

Tablo 4'de görüldüğü üzere öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin görüşlerine göre daha olumlu olmasına karşın dört alt boyut ve toplamda “düşük düzeyde” bulunmuştur. Bu durum, öğrenciler ve öğretim elemanlarının iletişimlerini artırıcı yönde etkinliklere daha fazla yer verilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Üniversite öğrencileri ile öğretim elemanlarının birbirleriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri ve bunları etkileyen değişkenlerin incelendiği bu çalışmada, öğrenciler ile öğretim elemanlarının birbirleriyle olan iletişimlerinin yeterlilik düzeyinin oldukça düşük olduğu ortaya konmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı sonuçlar özetlenirse:

Öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine (SED) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermezken, öğrencilerin yaşına, cinsiyetine, fakültelerine ve bölümlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir.

“(18-21)” yaş grubunda yer alan öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerinin diğer yaş grubunda yer alan öğrencilere göre daha iyi olduğu söylenebilir. Kız öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerinde erkek öğrencilere göre daha başarılı oldukları görülmüştür. Eğitim Fakültesi öğrencilerinin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşlerinin diğer Fakültelerdeki öğrencilere göre daha olumlu olduğu görülmüştür. PDR (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik) Bölümü öğrencilerinin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşlerinin diğer Bölüm öğrencilerine göre daha olumlu olduğu görülmüştür.

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri öğretim elemanlarının cinsiyetine, yaşına, mesleki kıdemlerine, akademik unvanlarına, fakültelerine ve bölümlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşleri ile öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Öğretim elemanlarının öğrencileriyle olan iletişimlerine ilişkin görüşlerinin, öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerine ilişkin görüşlerine göre daha olumlu olduğu söylenebilir. Öğrenciler ve öğretim elemanlarının birbirleriyle olan iletişimleri “düşük düzey”de çıkmıştır. Sonuç olarak, öğrenciler ile öğretim elemanlarının birbirleriyle olan iletişimlerini artırıcı yönde etkinliklere daha fazla yer verilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada ortaya çıkan bulgular ışığında geliştirilen öneriler aşağıda yer almaktadır:

1. Öğretim elemanları öğrencileriyle iletişim kurabilmeleri konusunda daha fazla cesaret verici davranışlarda bulunmalı, iletişim ortamı yaratarak onları dersle ya da özel sorunları ile ilgili konuları açıklamaya teşvik etmelidirler.
2. Öğretim elemanları, öğrencilerine karşı daha hoşgörülü yaklaşmalı ve onları destekleyici yönde çaba göstermelidirler.
3. Öğretim elemanları öğrencilerine dersane dışında da zaman ayırabilmelidirler.
4. Özellikle Fen Fakültesi Kimya Bölümü öğrencilerinin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerinin diğer bölümlere göre daha düşük düzeyde olması nedeni ile söz konusu öğrencilere yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu amaçla öğrencilerin iletişim becerilerini zenginleştirici derslere eğitim programlarında ağırlıklı olarak yer verilmelidir.
5. Erkek öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerinin kız öğrencilere göre daha düşük düzeyde olması nedeniyle erkek öğrencilerin öğretim elemanlarıyla olan iletişimlerini arttırmaya yönelik sosyal ve kültürel etkinliklere katılmaları sağlanmalı, teşvik edilmelidirler.
6. Öğretim elemanlarının iletişim becerilerini geliştirmek amacıyla hizmet içi eğitim seminerlerine ve etkinliklere yer verilmelidir.
7. Üniversitelerdeki eğitim-öğretimi yükseltmek için bu tür çalışmaların başka fakülte ve bölümlerde de yapılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. (1990). “Üniversite Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarını Değerlendirmesi”, *Yayınlanmamış Araştırma Raporu*.
- Akgöl, H. (1994). “Eğitim Fakültelerindeki Öğretim Elemanları ve Öğrencilerin İdeal Öğretim Elemanı'nın Nitelikleri Hakkındaki Görüşleri İle Kendi Kurumlarındaki Öğretim Elemanlarının Bu Niteliklere Uygunluklarının Karşılaştırılması”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkan, C. (1979). *Eğitim Ortamları*. Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayını No:85.
- Avcı,S.(2001).“İletişim”<<http://www.ogretmenlersitesi.com>.
saffeta@ogretmen.every1.net. 10:11.2001.
- Bilen, M. (1997). *Sağlıklı İnsan İlişkileri*. Ankara: Armoni Ltd. Geliştirilmiş 5. Baskı.
- Bolat, S. (1990). “Yüksek Öğretimde Öğretim Elemanı-Öğrenci İletişimi”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Celep, C. ( ). “Eğitim Örgütlerinde İletişim”. Hatay: Ç. Ü. Eğitim Fakültesi Hatay Eğitim Yüksekokulu Yayını, 26-41.
- Cüceloğlu, D. (1997). *Yeniden İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetinkanat, C. (1998). “Öğretmen Adayları ve Müfettişlerin Bakış Açısından Öğretmen İletişim Becerileri”. *Eğitim Yönetimi*. 4 (14), 209-221.
- Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (2001). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Anakara: Pegem Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2000). *Planlamadan Uygulamaya Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2. Baskı.
- Dicleli, A.B. (2000). *Konuşa Konuşa*. İstanbul: Mess Yayını, No:340.
- Ergin, A. (1998). *Öğretim Teknolojisi İletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ergin, A. ve Birol, C. (2000). *Eğitimde İletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güçlü, N. (1998). “Sınıfta Etkili Öğrenci-Öğretmen İletişiminin Kurulması”, Ankara: *G. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*. 18(2), 61-64.
- Güven, A. ve Yalçınkaya, Akyüz, M. (2001). “Öğretmen Adaylarının İletişim ve Problem Çözme Becerilerine İlişkin Görüşleri”, İzmir: *Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1(1), 13-22.

Kapıkıran, Ş. (1993). “İçten ve Dıştan Denetimliliğe Sahip Ergenlerin Atılganlık Düzeylerinin Saptanması”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (Eğitimde Psikolojik Hizmetler).

Karip, E. (2002). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 1. Baskı.

Kılıç, G. (2000). “Öğretmen Beklentileri ve Sınıfçı İletişim Örüntüleri”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Programı.

Kırbaş, H. (2001). “İletişim”. <<http://www.ogretmenlersitesi.com/yazi/diger18.htm>> greatest_feel@hotmail.com. (2.09.2001).

Roloff, M. E. (1987). “Communication and Conflict”, InC. R. Berger and S. H. Chaffee (Ed). *Handbook of Communication Science*, C.A.: Sage. Bulunduğu kaynak, Dökmen, Ü. (1994). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık. No: 21.

Saracaloğlu, S. ve Ark. (2001). “Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri”, Bolu: *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. 7-9 Haziran 2001.

Silkü, H. A. (2002). “Üniversite Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarıyla Olan İletişimi Ve Bu Konuda Yönetimden Beklenenler”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Spence, J. T., Deaux, K. and Hemreich, R. L. (1985). *Sex Roles in Contemporary American Society*. G. Lindzey and E. Aronson (Ed.) *Handbook of Social Psychology*. Third edition. Vol.2. New York: Random House.

Stockard, J. and, M. M. Johnson. (1980). *Sex Roles Sex Inequality and Sex Development*. Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall Inc.

Şengönül, T. (1995). “İzmir’de Orta Öğretim Kuruluşlarında Öğrenci Başarısını Etkileyen Sosyo-ekonomik Faktörler”. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ulusavaş, M. (1986). “Eğitim Sürecinde İletişimin Önemi”, Bursa: *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1(1), 163-170.

Yalçınkaya ve Ark. (2001). “Üniversite Öğrencilerinin Spora İlgileri ve Atılganlık Becerileri”, İzmir: *II. Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu*, 11-12 Ekim 2001.

GRUP BİRLİKTELİĞİ ve GRUP BAŞARISI ARASINDAKİ İLİŞKİ (Profesyonel Üniversite Voleybol Takımlarına Yönelik Bir Araştırma)

Arş. Gör. Ayşen Temel EĞİNLİ*
S. Sevil ULUDAĞ**

ÖZET

Gruplar, bireylerin yaşamına farklı anlamlar katmakta ve grup üyelerinin birbirlerine ve gruba karşı geliştirdikleri tutumlarla şekillenmektedir. Sosyal yaşamda bireylerin çeşitli amaçlarla dahil olabileceği çok sayıda grup bulunmaktadır. Belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelen, belirli iletişim ve davranış kalıpları içerisinde varlığını sürdüren spor takımı, bireyler arasında birliktelik ve başarı duygusunun yoğun olarak yaşandığı gruplardan biridir. Grup üyelerinin sergilediği davranışlar ve aralarındaki iletişim biçimleri üzerinde etkili olan grup birlikteliği, spor takımlarının başarısı ve gösterdikleri performans açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada profesyonel voleybol üniversite takımları grup birlikteliği, grup birlikteliği türü ve grup başarısı arasındaki ilişki bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Grup, grup birlikteliği, grup başarısı.

ABSTRACT

The groups have been formed by the manners they have developed towards each other and the group itself, and added different meanings to the individuals' lives. In the social life, there are many groups that individuals can join for different purposes. Sports team that get together for a particular purpose and keep continuing in particular frames is one of the groups where the feelings of togetherness and success are felt deeply. Group cohesiveness has a characteristic and effect on the styles of group members' behaviours and communication. This effect has importance on the sports teams' success and performance. In this study, the relationship between group togetherness and success in the professional university teams have been examined.

Key Words: Group, group cohesiveness, group success

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

** Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Doktora Öğrencisi

1. GİRİŞ

Gruplar, tıpkı bireyler gibi fiziksel ve sosyal bir düzende faaliyet gösteren yapılardır. Grup, “belirli bir örgütlenme örüntüsü içinde birbirini izleyen etkileşim birimlerine sahip insanlar topluluğu” ya da “üyelik bilincini ve etkileşim kanallarını kullanan belirli sayıdaki insan topluluğu” olarak tanımlanmaktadır (İsen ve Batmaz, 2002: 233). Sosyolojik açıdan bir grubun varlığından söz edebilmek için iki ya da daha fazla kişinin bir araya gelmesi gereklidir. Ancak bu, grup olmak için yeterli bir özellik değildir. Grubun tam olarak var olabilmesi, grup üyeleri arasında sürekli ve sistemli bir kişilerarası ilişkiyi gerektirir (Silah, 2005:141).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan spor takımları bir grup oluşumdur. Belirli bir amacı gerçekleştirmek amacı ile bir araya gelmiş bireylerden oluştuğu için işlevsel bir nitelik sergileyen spor takımlarının en önemli hedefi grup olarak başarıya ulaşmaktır. Bu bağlamda da birliktelik duygusu, spor takımları için grup dinamiklerinin merkezini oluşturmaktadır. Spor takımlarında gelişen birliktelik, takım üyeleri arasında kişilerarası ilişkileri geliştirmekte ve takımdaki rol ve sorumlulukların etkin bir şekilde yerine getirilmesine olanak sağlamaktadır. Bunun sonucunda da takımın verimliliği artmakta, performans düzeyi yükselmekte ve başarı elde etmektedir.

2. Grup Birlikteliği Kavramı

Birliktelik, genel olarak grup üyelerinin birbirlerine bağlanma derecesi ve grubun bir parçası olarak kalma isteği olarak tanımlanmaktadır. Birliktelik, grup üyelerinin duygusal ihtiyaçlarının tatmin edilmesine ve belirledikleri hedeflerine ulaşmalarına olanak sağlayan, grup üyeleri arasında birbirlerine bağlanma eğilimi yaratan dinamik bir süreçtir. Grup birlikteliği kavramı, uzun yıllar “birlikte olmaya yönlendiren itici bir güç, gruba doğru çekim, grup ruhu, kişilerarası çekim, duygusal bağlılık, aitlik duygusu, birbirine bağlanma” gibi kavramlarla açıklanmıştır. Bu tanımlamalara bakıldığında, grup birlikteliğinin en önemli özelliği, grup üyelerinin bir grubun parçası olarak aitlik duygusunu hissetmeleri ve grubun içinde yer almaktan dolayı motive olmaları olarak ifade edilebilir (Dyaram ve Kamalanabhan, 2005: 185 -186).

Festinger (1950) birliktelik kavramını “grup üyelerinin grupta kalmasını etkileyen tüm güçlerin bir sonucudur” biçiminde tanımlamaktadır (Zaccaro, 1991: 387). Gross ve Martin (1952) birlikteliğin “kriz durumunda ve değişen koşullar altında grup üyeleri arasında ilişkisel bağların gücü” olarak geliştiğini ifade etmektedir (Kipnes vd.,2002: 485). Piper ve ark. grup birlikteliğini, grup üyelerinin birbirlerine ve grup liderine bağlılık duyması, kendini gruba ait hissetmesi olarak tanımlamakta, grup birlikteliğinin düzeyinin

de bu bağlılık düzeyine göre şekillendiğini ifade etmektedirler (Piper ve ark. 1983:106).

Thiabaut'a göre grup birlikteliğinin temel nedeni, grubun sahip olduğu birtakım özelliklerin kişisel hedeflere ulaşmada aracılık etmesi ve bireylerin daha üst düzey bir statüye ulaşma isteğini karşılamasıdır (Thiabaut, 1950: 251-278). Festinger, Schacter ve Back (1950) ise, grup üyelerinin grup içerisinde kalması ve grup birlikteliğini hissetmesinde temel olarak iki gücün bulunduğunu ifade etmektedirler. Bu itici güçlerden birincisi *grup çekiciliğinin* yarattığı güçtür. *Grup çekiciliği*, kişinin diğer grup üyeleri ile birlikte olma, kişilerarası iletişim kurma ve grup aktivitelerinin içinde olma isteğini açıklamaktadır. İkincisi *kontrol gücüdür*. *Kontrol gücü*, grupta bulunmanın grup üyelerine sağladığı yararları içermektedir (Weinberg ve Gould,1993). Örneğin, popüler bir takımın oyuncusu olmak sporcunun kabulünü ve değerini artırır. Bu nedenle, sporcu o takımın içinde yer almaktan dolayı çeşitli ödüller elde etmekte ve amaçlarına daha kolay bir şekilde ulaşmaktadır. Diğer yandan, sporcu takım arkadaşları ile birlikte olmaktan ve başarı elde etmekten dolayı motive olmakta, bu nedenle takımda kalma isteği de artmaktadır.

Grup birlikteliği ile ilgili gerçekleştirilen ilk çalışmalarda teorisyenler, grup birlikteliğinin tek ve bölünmez bir yapı özelliğini gösterdiğini ve birbirinden farklı olmayan faktörler tarafından şekillendirildiğini ifade etmektedir. Bu noktada Schachter (1951) arkadaşlık temelinde oluşan birlikteliğin, grup tarafından gerçekleştirilen aktivitelerin değeri, grup prestiji, grup içinde tanımlanmanın verdiği kimlik vb. faktörlerden etkilenip etkilenmediğini sorgulamıştır. Buna bağlı olarak da, birlikteliğin farklı değişkenlere göre oluşması mümkün görünürken tek bir tanımının yapılmasının doğru olup olmayacağı tartışılmıştır. Schachter tarafından ortaya atılan bu görüş temelinde grup birlikteliğinin çok boyutlu olduğu bu nedenle de farklı türlerinin bulunduğu ifade edilmektedir (Zaccaro ve Lowe, 2000: 548). Hackman, Tziner, Carron gibi teorisyenler de grup birlikteliğinin yarattığı sonuçlara odaklanarak, grup birlikteliğinin farklı nedenlerle gelişmesinin verimlilik, grup performansı, norm gelişimi gibi sonuçları etkilediğini ortaya koymuşlardır. (Zaccaro, 1991:388).

Gross ve Martin, bir grup içinde grup birlikteliğinin gelişme nedenlerini ya da temel itici gücün ne olduğunu belirlemeye yönelik gerçekleştirdikleri araştırmalar sonucunda grup birlikteliğinin temel olarak iki biçimde meydana geldiğini ortaya koymuşlardır (Tziner, 1982: 228). Buna göre, grup birlikteliği, grup üyeleri arasındaki ilişkileri temel alan "*sosyo-duygusal ya da sosyal birliktelik*" ; gruptaki amaçlar ve görevleri temel alan "*araçsal ya da görev birlikteliği*" olarak sınıflandırılmaktadır. *Sosyal birliktelik*, grup üyeleri ile

arkadaşlık ve ilişkilerden elde edilen doyum nedeniyle gruba doğru çekilmeyi ifade etmektedir. *Görev birlikteliği*, grup görevine bağlılık ya da görevden hoşlanma nedeniyle gruba doğru gerçekleşen çekim olarak tanımlanır (Zaccaro, 1991:387). Grup birlikteliğinin bu türleri spor takımları açısından değerlendirildiğinde; grup üyelerinin belirli amaçları başarmak amacı ile bir araya gelmesini yansıtan görev birlikteliği, sporda takımın ortak çabası ve takım çalışmasının gerçekleştirilmesini içerir. Sosyal birliktelik ise, takım üyelerinin birbirlerinden hoşlanması ve birlikte vakit geçirmekten zevk almasını ifade etmektedir. Örneğin bir egzersiz grubunda başarımın elde edilebilmesi için egzersiz programına bağlılığın sağlanması bunun için de grup üyeleri arasında sosyal birlikteliğin yaratılması gereklidir (Weinberg ve Gould,1993).

Grupa sosyal birliktelik gelişmiş ise, kişiler arasında kişilerarası çekime dayanan karşılıklı ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı görülür. Bu ilişkiler karşılıklı bağlılığın ve duygulanımın yüksek olmasına dayalıdır, bu doğrultuda grup içinde arkadaşlık önemli derecede vurgulanır ve grup üyelerinin her biri arkadaşları ile birlikte zaman geçirmek istegindedir. Grup içinde görevler sonuç elde etmeye yönelik sosyal bir ilişki çerçevesinde üstlenilmekte, grup üyeleri arasında tartışmaların yoğun olarak yaşanmadığı gözlenmektedir. Böylece, sosyal temellere dayalı birliktelik oldukça yüksek düzeyde gelişmektedir. Grup içinde sosyal birliktelik yüksek düzeyde olduğundan kişiler, grup içinde aynılık konusunda gerçekleşen baskıya karşı kabul göstermektedir. Diğer yandan, görev odaklı birliktelikte ise, grup üyelerinin kendilerine düşen görevleri mümkün olan en kısa sürede etkili ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmek için çaba gösterdikleri görülmektedir. Grup içindeki sözel iletişim, görevi tanımlamaya ve tamamlamaya yöneliktir, bu durum da kişiler arası iletişim ihtiyacını azaltmaktadır. Bu noktada, grup birlikteliğinin yüksek düzeyde gelişmesi için gerekli olan tartışma ve paylaşım için ayrılan zaman da azaldığından, grup üyeleri arasında yakınlıktan daha çok amaca yönelik bütünleşmenin yaşandığı görülmektedir (Tziner, 1982: 229-231). Aşağıda sosyal birliktelik ve görev birlikteliğinin odak noktalarını açıklamaya yönelik bir tablo yer almaktadır.

Tablo 1: Sosyal ve Duygusal Birliktelik Özellikleri

Sosyal Birliktelik	Görev Birlikteliği
Yüksek düzeyde resmi olmayan iletişim	Gruptaki iletişimin merkezinde hâkimiyeti ele almış bir kişinin varlığı söz konusudur.
Reaktif karşılıklık (iletişimin taraflar arasında eşit bir şekilde dağılması)	Zaman grup amaçlarının başarılmasında ayrıldığından, iletişim çok az kurulur.
Negatiften daha çok pozitif bir iletişim	Negatif sosyo-duygusal iletişimin miktarı daha fazladır.
Düşük düzeyde otoriterlik	Duygusalılık bastırılmaktadır. Resmi ve bilgi vermeye odaklı bir iletişim biçimi hâkimdir

Kaynak: Tziner, 1982:232

Pepitone ve Reichling (1955) sosyal grup birlikteliğinin derecesi ile grup üyeleri arasındaki etkileşimin derecesi arasında karşılıklı bir ilişkinin bulunduğu ve grup birlikteliğinin düzeyinin, karşılıklı açıklık, yakınlık, arkadaşlık vb. kişilerarası etkileşimlere bağlı olduğunu ifade etmektedirler. Grup birlikteliği düşük düzeyde ise, grup üyeleri arasındaki ilişkiler daha çok resmi ve yapısaldır. Sosyal grup birlikteliğinin yüksek düzeyde olması durumunda kişilerarası ilişkilerin merkezinde duygular ve hisler bulunmakta, buna bağlı olarak da, karşılıklı destek ve anlayışın gelişmesi söz konusu olmaktadır (Pepitone vd., 1955, 327-338).

Grup birlikteliği, spor takımlarının amaçlarına ulaşabilmelerinde ve başarılı olabilmelerinde çok önemlidir. Spor takımlarında grup birlikteliğinin geliştirilmesine yönelik takım üyeleri arasında sosyal etkileşimin artmasına odaklanılır. Bu amaçla, takım üyelerinin birlikte çok fazla zaman geçirmesi ve çok fazla görev üstlenmesi takım üyesi olmanın bir bedeli olarak gösterilir. Bu gibi görevler üstlenmenin takıma katkı sağladığı belirterek katılım artırılmaya çalışılır (Raalte, 2007: 494). Bu noktada Shields ve ark. (1997) grupta sosyal birliktelik yaratılmasında ve sosyal desteğin hissedilmesinde liderin stilinin oldukça etkili olduğunu açıklamaktadır. Spor takımlarında, koçun davranış stiline grup birlikteliğinin düzeyinin yaratılmasında oldukça belirleyici bir rolü

bulunmaktadır. Takım koçu, oyuncularını kazanmak ve rekabet etmek için motive etmekte ve bu noktada birbirlerine bağlanmalarını sağlayabilmektedir. Bununla birlikte, takım koçu oyuncular arasındaki etkileşimi arttırarak daha mutlu ve birlikte çalışmaya odaklı bir atmosfer yaratabilir (Turman, 2003: 87). Bu nedenle, özellikle rekabete dayanan spor takımlarında, liderin grup birlikteliğini yaratabilmesinde göreve yüksek düzeyde odaklanması ve daha çok koçluk davranışları göstermesinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Shields vd., 1997:196-210).

Takım koçları/liderleri spor takımında birliktelik yaratmak için “*her bir oyuncu hakkında kişisel bilgiler edinmek, takımın yenilgisine rağmen takımı övmek, takım amaçları koymak, her bir takım üyesine roller vererek teşvik etmek, takım üyeleri arasında sürekli ve açık iletişimi teşvik etmek, her bir takım üyesinin takıma aidiyet duygusunu yaşamasına yardım etmek*” gibi stratejiler uygulamaktadır. Ryska ve ark. (1999) Avustralya ve Amerika’daki spor takımlarındaki birliktelik stratejilerini inceledikleri araştırmalarında, Avustralyalı takım koçlarının takım oyuncularının kişisel farklılıklarını kabul ettiklerini, her bir takım oyuncusunun kendine özel kişisel bir anlayış geliştirmesine yardım etme ve kişisel ihtiyaçlarını karşılamasına yönelik yönlendirme stratejilerini kullandıkları ifade edilmektedir. Amerikan takımlarına bakıldığında ise, Amerikalı koçların her bir oyuncunun takımı sahiplenmesi ve kendini takıma ait hissetmesi için takımda belirli roller üstlenmesini sağlamak ve takım eğitimlerinde işbirliği geliştirmek gibi stratejiler kullandıkları görülmektedir (Ryska, 1999:530-531).

Spor takımlarında mesajların açık ve net olarak paylaşılması, takım üyeleri arasında güçlü ilişkilerin oluşmasını sağlamakta ve grup birlikteliği duygusunu ortaya çıkmaktadır. Takım, oluşum aşamasından başlayarak üyelerine karşı nasıl bir davranış biçiminin benimsendiği, aynı zamanda takımın birlikte elde ettiği deneyimler de birliktelik duygusunu doğrudan etkilemektedir. Takım birlikteliğini etkileyen diğer önemli bir unsur da iletişim kanalıdır. Yüz yüze iletişim, spor takımları için zaman ve aracıyı ortadan kaldırması açısından en etkili iletişim kanalı olup, takım birlikteliğinin oluşmasında güçlü bir etki yaratmaktadır. Takımda sinerjinin yaratılması takımın vizyon ve hedeflerine güçlü bir şekilde bağlı olmaları ve sadık kalmaları duygusu birlikteliği güçlendirici bir etki göstermektedir. Takım üyeleri arasında ortak bir dilin oluşturulması ve birlikte hareket etme duygusunun yaratılması, takım üyelerinin farklı zaman dilimlerinde de birbirleri ile birlikte zaman geçirerek paylaşım anlarını arttırmaları takım birlikteliğini güçlendirmektedir. Takım üyelerinin “*ortak değerlerin paylaşımı*” konusunda da birliktelik hissetmesi, “*burada ve şimdi, geçmişte ve gelecekte birlikte olma ve birlikte hareket etme*” duygularını

yaşamaları gereklidir (Friedly, 2005: 96). Grup birlikteliğinin türünü etkileyen bir diğer faktör de spor faaliyetinin özelliğidir. Örneğin, basketbol, beyzbol, futbol gibi takım sporlarında, takımın başarısı her bir takım oyuncunun kendi kişisel becerisi ve yeteneği ölçüsünde takıma yaptıkları katkılara bağlıdır. Yüzme, tenis gibi sporlarda ise sporcular bir takımın üyesi olmak zorunda değildir, bu nedenle de sadece kişisel başarılarından sorumludurlar (Ryska,1999:536).

Takımda grup birlikteliği yaratılmasında her iki birliktelik türünün de çok önemli olduğu ifade edilebilir. Örneğin bir futbol takımındaki oyuncuların birbirleri ile vakit geçirmekten hoşlanmaları, etkili iletişim kurabilmeleri ve problemlerini birlikte çözebilmeleri takım oyununa doğrudan doğruya yansıtılmaktadır. Birlikte olmaktan hoşlanmayan oyuncuların antrenmanlarda ve karşılaşmalarda başarı elde etmesi oldukça güç olacaktır. Diğer yandan, görev birlikteliği gelişen bir takımın oyuncuları ile takımın hedefleri arasında bir uyum bulunmakta, oyuncuların takımdaki rolleri kavradıkları ve kabullendikleri görülmektedir. Bu doğrultuda da oyuncular performanslarını en iyi şekilde yerine getirebilmektedirler. Ancak görev birlikteliği olmayan bir takımdaki oyuncular arasında iletişim, koordine ve motive olma ile ilgili problemler yaşanabilir.

Grup birlikteliğinin bir spor takımında gelişmesini engelleyen çeşitli faktörler de bulunmaktadır. Bu faktörler, kıskançlık ve ayrılaşma etkisi olarak açıklanabilir. Kıskançlık ile birlikte ortaya çıkan düşmanlık duygusu takım üyeleri arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına ve takım üyelerinin birbirlerine karşı anlayışlı olamamalarına neden olmaktadır (Kamphoff ve Gill, 2005:291). Örneğin bir futbol takımında tüm üyeler takımın başarılı olması için gol atmanın çok önemli olduğunu düşünmekte ve kazanmaya odaklanmaktadır. Ancak takımda iki tane gol krallığını hedefleyen oyuncu varsa, bu oyuncular arasında yaşanan kıskançlık grup birlikteliğine zarar verebilir. Diğer bir tehlike de grup birlikteliğinin yüksek düzeyde yaşandığı takımlarda grup üyelerinin birbirine benzemesi ya da ayrılaşma etkisine kapılmasıdır. Grup içindeki kişiler zamanla aynı biçimde düşünme ve davranma eğilimi göstermektedir. Karşılıklı etkileşim miktarının fazla olması nedeni ile birlikte benimsedikleri birtakım davranış tarzları da ortaya çıkmaktadır (Tziner,1982:233). Bu durum özellikle spor takımlarında oyuncuların kişisel performanslarını yitirmelerine neden olabilir. Bu durumda da her bir oyuncunun farklı bir görevi üstlendiği düşünülürse takımın başarısı tehlikeye girebilir.

3. Takım Birlikteliği ve Takım Başarısı Arasındaki İlişkiye Yönelik Gerçekleştirilen Araştırmalar

Birliktelik, grup içi dayanışmayı, grup üyelerinin birbirine olan bağlılığını ve gruptaki eşgüdümün boyutlarını göstermektedir. Birlikteliğin arttığı gruplarda verimliliğin ve grup performansının da arttığı görülmektedir (İsen ve Batmaz, 2002:241). Birlikteliğin grubun başarı ve performansını olumlu yönde etkilemesi için, grubun oluşumundan başlayarak grubun çalışmalarında süreklilik sağlanması ve grup üyelerinin birbirleri ile ne ölçüde ve ne şekilde iletişim kurduğu gözlemlenerek, grup üyeleri arasındaki etkileşimin bir düzene konulması grubun etkinliği açısından oldukça önemlidir. Grup üyeleri arasında güçlü bir birliktelik kurulması grup üyelerinin grup normlarına uymasında artış sağlamakta ve grup üyeleri arasındaki etkileşim gruptaki başarı düzeyini arttırmaktadır. Grup birlikteliği, grup başarısı ve verimliliğini etkilediği gibi, grubun başarısı ve verimliliği de grup birlikteliğini doğrudan etkilemektedir. Diğer bir ifade ile, grup başarısı ve grup birlikteliği arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Grubun elde ettiği başarılar grubun tüm üyeleri üzerinde bir baskı yaratmakta, aynı zamanda grup performansının düşük olması da gruptaki birliktelik duygusunun azalmasına da neden olabilmektedir.

Zaccaro ve Lowe (1988) görev birlikteliğinin, üyelerin grup görevlerine katılımını kolaylaştırdığı için performans üzerinde olumlu bir etki yarattığını; sosyal birlikteliğin grup üyeleri arasında etkileşimi arttırdığı için grubun verimliliğinin çok yüksek düzeyde olmasını sağladığını ifade etmektedir (Zaccaro, 1991:388). Spink (1990) birliktelik ve ortak yarar arasındaki ilişkiyi voleybol takımlarına yönelik gerçekleştirdiği araştırması ile açıklamaktadır. Bu araştırmaya göre, takım oyuncuları takımlarının daha önce elde ettiği başarılarına ve statüsüne bağlı olarak turnuvada derece alacağına ilişkin bir güvene sahiptir. Takımlarına karşı çok fazla güven duyan takımın oyuncuları takımlarının birinci olacağına ilişkin bir inanca sahip olmakta ve bu inançla bu durumun kendilerine sağlayacağı yararları düşünmektedirler. Takımların oyuncularına verdiği güven oyuncuları takıma çekmekte ve takımda kalmaları yönünde motive etmektedir (Kozub ve McDonnell, 2000:122).

Berkowitz (1954) atletlerin kişisel performanslarını değerlendiren bir takıma kabul edilmeleri ile, kendilerini takıma ait hissetmeleri ve takım arkadaşları sosyal etkileşim içinde bulunmaları ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Berkowitz, 1954:509-514). Gammage, Carron, Estabrooks (2001) takım birlikteliği ve performans ilişkisini inceledikleri araştırmalarında, birliktelik düşük ise, takım normlarının düşük düzeyde bir etki yarattığını ve performansın da düşük düzeyde ortaya çıktığını; yüksek düzeyde birliktelik ve

yüksek düzeyde normlara uyma söz konusu ise, yüksek düzeyde bir performans ortaya çıkardığını; yüksek düzeyde birliktelik ve düşük düzeyde normlara uyma durumunda kötü bir performansın ortaya çıktığını; düşük düzeyde bir birliktelik ve yüksek düzeyde normlara uyma orta düzeyde bir performans yarattığını açıklamaktadır (Gammage ve Carron, 2001:3-18).

Martens ve Peterson (1971) 1200 üniversite takımında görev alan oyuncu ile yaptığı araştırma sonucunda takımın etkinliğinde takım içinde hissedilen doyumun oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte araştırmada grup birlikteliği yüksek olan takımların, grup birlikteliği daha düşük olan takımlara göre daha başarılı oldukları görülmüştür. Araştırmacılar doyum, birliktelik ve başarı arasında döngüsel bir ilişkinin bulunduğunu ifade etmektedirler (Turman, 2003 : 88).

Chang ve Bordia (2006) grup birlikteliği (görev ve sosyal) ve grup performansına (görev performansı, sistem geçerliliği, profesyonel gelişim) yönelik gerçekleştirdikleri çok boyutlu araştırma sonucunda; grup birlikteliği ve grup performansı arasında olumlu yönde bir ilişki ortaya olduğunu belirlemişlerdir (Chang ve Bordia, 2006:327-350). Grup birlikteliği ile grup üyelerinin kendilerini ifade etmeleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonucuna göre, takım üyeleri yüksek düzeyde kendilerini ifade edebiliyorlarsa grup birlikteliğinin de yüksek düzeyde olduğu açıklanmaktadır (Kipnes,2002:487).

Fraser ve Spink (2002) grup birlikteliği ve sosyal destek arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, kişilerin sosyal destek ve grup birlikteliğine yönelik algılarını değerlendirerek, grup birlikteliği ve sosyal destek algısı ile gruba uyma davranışları arasında pozitif bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, takım birlikteliğinin algılanma düzeyinin takım üyelerinin araştırmalara katılmasını ve takımdan ayrılmalarını etkilediği açıklanmaktadır (Fraser ve Spink, 2002:244).

Grup birlikteliği ve grup başarısı arasındaki ilişkinin çok sayıda faktör tarafından etkilenebileceği açıklanmaktadır. Grup birlikteliği ve grup performansı arasındaki ilişkiyi grup normları, grup içindeki pozisyon, grupta üstlenilen görev, koçun davranış biçimi vb. faktörler etkileyebilmekte ve bunlara bağlı olarak da grup birlikteliği her zaman olumlu sonuçlar yaratamayabilmektedir (Dyaram ve Kamalanabhan, 2005:185). Kamphoff ve Gill (2005) atletlerin kıskançlık, takım birlikteliği ve doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında kıskançlık duygusunun takım içinde negatif ilişkilere neden olduğu aynı zamanda da takım birlikteliği üzerinde negatif bir etkisinin olduğunu ifade etmektedirler. Takımdaki kıskançlığın atletin başarı, verimlilik, performansı üzerinde olumsuz etkiler yaratmasının

takım üyelerinin kimlik ve egolarını takım amaçları ve takımdaki görevlerle tam olarak bütünleşmemesine neden olduğu ifade edilmektedir (Kamphoff ve Gill, 2005:301).

4. Profesyonel Üniversite Voleybol Takımlarına Yönelik Bir Araştırma

4.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Süper Ligdeki Profesyonel Üniversite Voleybol Takımlarındaki takım birlikteliği ve takım başarısı arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma 129 takım oyuncusu ile yüz yüze görüşme ve anket uygulaması ile gerçekleştirilmiştir. Anket sorularının birinci bölümü takım oyuncularının demografik özelliklerini belirlemeye yönelik olup toplam 4 sorudan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümü takım birlikteliğini belirlemek amacı ile geliştirilmiştir. Anketin ikinci bölümündeki sorular Carron, Brawley & Widmeyer (2002) tarafından en başarılı ve en az başarılı takımlardaki takım birlikteliği duygusunu ölçümlemek amacı ile geliştirilen “ Grup Çevre Ölçeği (Group Environment Questionnaire) kullanılarak hazırlanmıştır. Anketin üçüncü bölümü Yeatts, Hyten & Barnes (1996) tarafından takım başarısının ölçümlemek amacıyla geliştirilen Takım Başarısı İçin Anahtar Faktörler (Key Factors for Team Success) ölçeğinden yararlanılarak oluşturulmuştur (Yeatts, Hyten & Barnes, 1996:46-61).

4.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacına yönelik olarak araştırma verilerinin ışığında aşağıdaki hipotezler sınanmaktadır.

H1: Grup birlikteliği ile takım oyuncularının demografik özellikleri arasında bir ilişki vardır.

H2: Grup başarısı ile takım oyuncularının demografik özellikleri arasında bir ilişki vardır.

H3: Grup birlikteliği ve grup başarısı arasında pozitif bir ilişki vardır.

5. Araştırma Bulguları

5.1 Demografik Özellikler

YAŞ	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
17	2	1,6	1,6	1,6
18	6	4,7	4,7	6,2
19	9	7,0	7,0	13,2
20	25	19,4	19,4	32,6
21	26	20,2	20,2	52,7
22	25	19,4	19,4	72,1
23	9	7,0	7,0	79,1
24	9	7,0	7,0	86,0
25	9	7,0	7,0	93,0
26	6	4,7	4,7	97,7
27	1	,8	,8	98,4
28	2	1,6	1,6	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	

Örneklemin demografik özellikleri incelendiğinde % 20,2 21 yaş, % 19,4 22 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir.

CİNSİYET				
Kız	49	38,0	38,0	38,0
Erkek	80	62,0	62,0	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	
TAKIM				
Ege Üniversitesi	21	16,3	16,3	16,3
Hacettepe Üniversitesi	11	8,5	8,5	24,8
İstanbul Bilgi Üniversitesi	8	6,2	6,2	31,0
İstanbul Üniversitesi	7	5,4	5,4	36,4
Gazi Üniversitesi	21	16,3	16,3	52,7
Anadolu Üniversitesi	19	14,7	14,7	67,4
Dumlupınar Üniversitesi	12	9,3	9,3	76,7
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	10	7,8	7,8	84,5
Marmara Üniversitesi	8	6,2	6,2	90,7
Muğla Üniversitesi	12	9,3	9,3	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	

Örneklemin cinsiyet değişkeni değerlendirildiğinde, % 38'i kız, % 62,0 erkek olduğu görülmektedir. Örneklem dahilindeki takımların % 16,3 'ü Ege Üniversitesi Voleybol Takımı, % 16,3'ü Gazi Üniversitesi Voleybol Takımı, % 14,7 Anadolu Üniversitesi Voleybol Takımı, % 8,5 Hacettepe Üniversitesi Voleybol Takımı, % 6,2'si İstanbul Bilgi Üniversitesi Voleybol Takımı, % 5,4'ü İstanbul Üniversitesi Voleybol Takımı, % 14,7'si Anadolu Üniversitesi Voleybol Takımı, % 9,3'ü Dumlupınar Üniversitesi Voleybol Takımı, % 7,8'si Ondokuz Mayıs Üniversitesi Voleybol Takımı, % 6,2'si Marmara Üniversitesi Voleybol Takımı, % 9,3'ü Muğla Üniversitesi Voleybol Takımından oluşmaktadır.

TAKIMDAKİ GÖREV SÜRESİ	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1	49	38,0	38,0	38,0
2	39	30,2	30,2	68,2
3	18	14,0	14,0	82,2
4	13	10,1	10,1	92,2
5	7	5,4	5,4	97,7
6	1	,8	,8	98,4
8	2	1,6	1,6	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	
TAKIMDAKİ POZİSYONU				
Smaçör	44	34,1	34,1	34,1
Pasör	20	15,5	15,5	49,6
Libero	18	14,0	14,0	63,6
Orta Oyuncu	24	18,6	18,6	82,2
Pasör Çaprazı	19	14,7	14,7	96,9
Universal	4	3,1	3,1	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	

Örnekleme dahilindeki takım oyuncularının % 38'i 1 yıl, % 30,2'si 2 yıl, % 14'ü 3 yıl, % 10,1'i 4 yıl, % 5,4'ü 5 yıl, % 8'i 6 yıl, % 1,6'sı 8 yıldır görev yaptığı (takımda yer aldığı) görülmektedir. Örnekleme dahilindeki % 34,1'i smaçör, % 49,6'sı pasör, % 63,6'sı libero, % 82,2'si orta oyuncu, % 96,9'sı pasör çaprazı olarak takımda görev üstlenmektedir.

H1: Takım birlikteliği ile takım oyuncularının demografik özellikleri arasında bir ilişki vardır.

Cinsiyete göre;

Görev Etkileşimi	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,462	3	,154	,540	,656
Within Groups	35,678	125	,285		
Toplam	36,140	128			
Görev Birlikteliği	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,780	3	,260	,455	,714
Within Groups	71,369	125	,571		
Toplam	72,149	128			

Sosyal Birliktelik	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,665	3	,222	,478	,698
Within Groups	57,908	125	,463		
Toplam	58,573	128			
Sosyal Etkileşim	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,242	3	8,058E-02	,160	,923
Within Groups	63,072	125	,505		
Toplam	63,314	128			

Yapılan değerlendirme sonucunda (sig değeri 0,05 den büyük olduğu için) yaş değişkeniyle etkileşim-görev arasında, yaş ile görev birlikteliği arasında, yaş ile sosyal birliktelik arasında, yaş ile sosyal etkileşim arasında hiçbir anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Takımdaki pozisyona göre;

Görev Etkileşimi	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,271	5	,254	,896	,486
Within Groups	34,870	125	,283		
Toplam	36,140	128			
Görev Birlikteliği	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	5,801	5	1,160	2,151	,064
Within Groups	66,348	123	,539		
Toplam	72,149	128			
Sosyal Birliktelik	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,431	5	,286	,616	,688
Within Groups	57,142	123	,465		
Toplam	58,573	128			
Sosyal Etkileşim	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,637	5	,327	,653	,660
Within Groups	61,677	123	,501		
Toplam	63,314	128			

Örneklem dâhilindeki sporcuların takımdaki pozisyonları ile grup birlikteliği arasındaki ilişki incelendiğinde; sporcuların takımdaki pozisyonlarıyla görev etkileşimi arasında sig değeri sig--> ,486 > 0,05 anlamlı bir ilişki olmadığını; sporcuların takımdaki pozisyonlarıyla görev birlikteliği arasında sig değeri sig--> ,64 > 0,05 anlamlı bir ilişki olmadığını; sporcuların takımdaki pozisyonlarıyla sosyal birliktelik arasında sig değeri sig--> ,688 > 0,05 anlamlı bir ilişki olmadığını; sporcuların takımdaki pozisyonlarıyla sosyal etkileşim arasında sig--> ,660 > 0,05 anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Takımdaki görev süresine göre;

Görev Etkileşim	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,848	6	,141	,489	,816
Within Groups	35,292	122	,289		
Toplam	36,140	128			
Görev Birlikteliği	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	3,917	6	,653	1,167	,328
Within Groups	68,232	122	,559		
Toplam	72,149	128			
Sosyal Birliktelik	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	5,501	6	,617	2,107	,057
Within Groups	53,072	122	,435		
Toplam	58,573	128			
Sosyal Etkileşim	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,684	6	,447	,900	,497
Within Groups	60,630	122	,497		
Toplam	63,314	128			

Örneklem dâhilindeki sporcuların takımdaki görev süreleri ile grup birlikteliği arasındaki ilişki incelendiğinde; sporcuların takımdaki görev süresi ile görev etkileşimi arasında sig değerine (sig değeri 0,05 den büyük--> ,816) bakılarak anlamlı bir ilişki olmadığı; sporcuların takımdaki görev süresi ile görev birlikteliği arasında sig değerine bakılarak (sig değeri 0,05 den büyük--> ,328) anlamlı bir ilişki olmadığı; sporcuların takımdaki görev süresi ile sosyal

birliktelik arasında sig değerine (sig değeri 0,05 den büyük--> ,057) bakılarak anlamlı bir ilişki olmadığı; sporcuların takımdaki görev süresi ile sosyal etkileşim arasında sig değerine (sig değeri 0,05 den büyük--> ,497) bakılarak anlamlı bir ilişki olmadığı ifade edilebilir.

Takım değişkenine göre;

Görev Etkileşim	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	3,846	9	,427	1,575	,130
Within Groups	32,294	119	,271		
Toplam	36,140	128			
Görev Birlikteliği	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	7,674	9	,853	1,574	,131
Within Groups	64,475	119	,542		
Toplam	72,149	128			
Sosyal Birliktelik	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	13,253	9	1,473	3,867	,000
Within Groups	43,320	119	,381		
Toplam	58,573	128			
Sosyal Etkileşim	Sum of squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	8,556	9	,951	2,066	,038
Within Groups	54,758	119	,460		
Toplam	63,314	128			

Örneklem dâhilindeki sporcuların görev aldıkları takım ile grup birlikteliği arasındaki ilişki incelendiğinde; takımlarla görev etkileşimi ve takımlarla görev birlikteliği arasında (sig değeri 0,05 den büyük olduğu için) hiçbir anlamlı ilişki bulunamamıştır. *Takımlarla sosyal birliktelik arasındaki ilişki incelendiğinde, sig değerine (0,05 den büyük--> ,000) bakılarak anlamlı bir ilişki olduğu; takımlarla sosyal etkileşim arasındaki ilişki incelendiğinde sig değerine (sig değeri 0,05 den küçüktür→0,38) bakılarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.*

H2: Grup başarısı ile takım oyuncularının demografik özellikleri arasında bir ilişki vardır.

TAKIM	Sum of squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	6,754	9	,750	2,021	,043
Within Groups	44,188	119	,371		
Toplam	50,941	128			
TAKIMDA GÖREV SÜRESİ	Sum of squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	3,091	6	,515	1,313	,256
Within Groups	47,851	122	,392		
Toplam	50,941	128			
YAŞ	Sum of squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,786	3	,262	,653	,582
Within Groups	50,155	125	,401		
Toplam	50,941	128			
TAKIMDAKİ GÖREVİ	Sum of squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2,605	5	,521	1,326	,258
Within Groups	48,337	123	,393		
Toplam	50,941	128			

Grup başarısı ile sporcuların demografik özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde; sporcuların görev aldıkları takım ile takım başarısı arasında sig değerine (sig değeri $0,05 > 0,043$) bakılarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sporcuların takımdaki görev süresi ile grup başarısı arasında sig değeri ($0,05$ den büyük $\rightarrow$,256) dikkate alındığında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ifade edilebilir. Sporcuların yaşı ile grup başarısı arasındaki ilişkinin sig değeri $0,05$ den büyük olduğu için anlamlı olmadığı açıklanabilir. Sporcuların takımdaki görevi ile grup başarısı arasında sig $\rightarrow$,258 $>$ $0,05$ olduğu için anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

H3: Takım birlikteliği ve takım başarısı arasında pozitif bir ilişki vardır.

	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Görev Etkileşimi- Başarı	129	% 100,0	0	% 0,0	129	% 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	251,791 ^a	195	,004
Likelihood Ratio	161,944	195	,959
Linear-by-Linear Association	34,202	1	,000
N of Valid Cases	129		

a. 224 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,01.

Görev birlikteliği ve görev etkileşimi arasında pearson chi square değeri 0,05 den küçük olduğu için anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Görev Birlikteliği- Başarı	129	% 100,0	0	% 0,0	129	% 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	262,932 ^a	195	,001
Likelihood Ratio	162,553	195	,956
Linear-by-Linear Association	20,050	1	,000
N of Valid Cases	129		

a. 224 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,01.

Görev birlikteliği ve grup başarısı arasındaki ilişki (pearson chi square değeri 0,05 den küçük olduğu için) anlamlı bulunmuştur.

	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Sosyal Birliktelik- Başarı	129	% 100,0	0	% 0,0	129	% 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	450,611 ^a	225	,000
Likelihood Ratio	199,299	225	,891
Linear-by-Linear Association	45,235	1	,000
N of Valid Cases	129		

a. 255 cells (99,6%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,01.

Grup başarısı ile sosyal birliktelik arasında (pearson chi square değeri 0,05 den küçük olduğu için) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Sosyal Etkileşim- Başarı	129	% 100,0	0	% 0,0	129	% 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	205,854 ^a	195	,283
Likelihood Ratio	169,562	195	,906
Linear-by-Linear Association	4,442	1	,035
N of Valid Cases	129		

a. 224 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,01.

Grup başarısı ve sosyal etkileşim arasında pearson chi square değeri 0,05 den büyük olduğu için herhangi anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Spor takımlarında grup birlikteliğinin yaratılması, grup başarısının elde edilmesinde önemli bir anahtardır. Özellikle başarının takımdaki tüm oyuncuların birbirleri ile etkileşim içinde hareket etmesine bağlı olduğu spor takımlarında grup birlikteliğinin oluşmaması grubun verimliliğini de olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Grup içerisinde hem görev hem de sosyal birliktelik yaratılması performansın yüksek düzeyde olmasına ve buna bağlı olarak da başarının yakalanmasında itici bir güç oluşturur. Ancak bazı spor takımlarında görev, bazı spor takımlarında ise sosyal birlikteliğin gelişmiş olması rakiplerine karşı farklı bir güce sahip olmalarını da sağlayabilmektedir.

Bu çalışmada Üniversite Profesyonel Voleybol takımları ile gerçekleştirilen araştırma sonucunda, grup içerisinde sosyal birliktelik yaratılan takımların başarı düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, araştırma sonucunda grup birlikteliği ile takım oyuncularının yaş, cinsiyet, takımdaki görev süresi ve takımdaki görevi arasında anlamlı bir ilişki elde edilememiştir. Takımlarla sosyal birliktelik arasındaki ilişki incelendiğinde, sig değerine (0,05 den büyük--> ,000) bakılarak anlamlı bir ilişki olduğu; takımlarla sosyal etkileşim arasındaki ilişki incelendiğinde sig değerine (sig değeri 0,05 den küçüktür→0,38) bakılarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda takımın sahip olduğu özelliklerin grup üyeleri arasında sosyal birliktelik yaratılmasında oldukça etkili olduğu görülmektedir. Grup başarısı ile sporcuların demografik özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde; sporcuların görev aldıkları takım ile takım başarısı arasında sig değerine (sig değeri 0,05 > 0,043) bakılarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu da grup başarısı ve takım oyuncularının demografik özellikleri arasında kısmen bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca takımın sahip olduğu özelliklerin oyunculardan daha önemli olduğu da ifade edilebilir. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi araştırmanın H1 ve H2 hipotezleri kısmi olarak doğrulanmıştır.

Görev birlikteliği ve grup başarısı arasında, grup başarısı ile sosyal birliktelik arasında pearson chi square testi sonucunda anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak da H3 hipotezinin doğrulandığı ifade edilebilir. Spor takımlarında hem görev birlikteliğinin hem de sosyal birlikteliğin gelişmesinin grup başarısına pozitif bir katkı sağladığı ifade edilebilir. Grup birlikteliği ile ilgili gerçekleştirilecek diğer çalışmaların gruptaki birliktelik düzeyinin türü ve spor takımının türüne göre bir değerlendirme yapılması spor takımlarının başarı elde etmesine yönelik veri sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Berkowitz L.(1954). Group standarts, cohesiveness, and productivity. *Human Relations*, 7, pp.509-514

Carron A. V. , Colman M.M., Wheeler J. ve Stevens D.(2002). Cohesion and performance in sport: A meta analysis. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 24, pp.168-188

Chang A. ve Bordia, P.(2001). A Multi-Dimensional Approach to the Group Cohesion-Group Performance Relationship. *Small Group Research*, 32 (4), pp. 329-405

- Chang, A. ve Bordia, P. (2006). Group cohesion and group performance. *Small Group Research*, 37(4), pp.327-350
- Dyaram, L.ve Kamalanabhan, T.J.(2005).Unearthed: The Other Side of Group Cohesiveness. *Journal of Social Sciences*, 10(3), 2005, pp.185-190
- Fesinger L., Gerard B., Hyomovitch H., Kelley H. ve Raven H.B.(1952). The Influence process in the presence of extreme deviates, *Human Relations*, 5: pp.327-346
- Fraser,S.N. ve Spink, K.S.(2002). Examining the Role of Social Support and Group Cohesion in Exercise Compliance. *Journal of Behavioral Medicine*, Vol. 25, No:3, pp. 233-249
- Friedly, S. A. Ve Manchester, B.B. (2005). *Building Team Cohesion: Becoming "We" instead of "Me"*, Erisim: 20.05.2008.cas.bethel.edu/dept/comm/nfa/journal/vol23no1-16.pdf.
- Gammage K., Carron A. ve Estabrooks P. (2001).Team cohesion and individual productivity: The influence of the norm for productivity and the identifiability of individual effort. *Small Group Research*, 32(1), pp.3-18
- Hortaçsu, N.(1998). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- İsçn, G. ve Batmaz, V. (2002). *Ben ve Toplum*, Ankara: Om Yayınevi
- Kamphoff, C.S. ve Gill, D.L. (2005). Jealousy in Sport: Exploring Jealousy's Relationship to Cohesion. *Journal of Applied Sport Psychology*, 17, pp.290-305
- Kipnes, D. R., Piper W. E ve Joyce A.S.(2002). Cohesion and Outcome in Short-Term Psychodynamic Groups for Complicated Grief. *International Journal of Group Psychotherapy*, 52(4), pp.483-509
- Kozub, S. A. ve McDonnell J.F.(2000). Exploring the relationship between cohesion and collective efficacy in Rugby teams. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 23, No.2, s.122, pp.120-129
- Patterson,M.M., Carron A.V., ve Loughead T.M.(2005). The Influence of team norms on the cohesion- self reported performance relationship: a multi-level analysis. *Psychology of Sport and Exercis*, 6 pp.479-493
- Pepitone, A. ve Reichling G.(1955). Group cohesiveness and the expression of hostility. *Human Relations*, 8, pp.327-338
- Piper W.E., Marrache M., Lacroix R, Richardson M.ve Jones B.D. (1983). Cohesion as a basic bond in groups. *Human Relations*, 36 pp.93-108

Raalte J.L.V., Cornelius A. E., Linder D. E. ve Brewer B. W. (2007). The Relationship Between Hazing and Team Cohesion. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 30, No. 4, pp.491-507,

Ryska T. A., Yin, Z, Cooley D. ve Ginn R.(1999). Developing Team Cohesion: A Comparison of Cognitive –Behavioral Strategies of U.S. and Australian Sport Coaches. *The Journal of Psychology*, 133(5), pp. 523-539

Shields, D.L., Gardner D. E., Bredemeier, B.J. L. ve Bostro A. (1997). The Relationship Between Leadership Behaviors and Group Cohesion in Team Sports. *The Journal of Psychology*, 131(2), pp.196-210

Silahl, M. (2005). *Sosyal Psikoloji Davranış Bilimi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Silver M. Ve Sabini J. (1978). The perceptions of envy. *Social Psychology*, 41, pp.105-111

Spink K.S ve Carron A. V.(1992). Group Cohesion and adherence in exercise classes. *Journal of Sport Exercise Psychology*, 14, pp.78-96

Taylor D.M., Doria J. ve Tyler J.K. (1983). Group Performance and Cohesiveness: An Attribution Analysis. *The Journal of Social Psychology*, 119, pp. 187-198

Thiabaut, J.W.(1950). An Experimental study of the cohesiveness of underprivileged groups. *Human Relations*, 3: pp.251-278

Turman P.D.(2003).Coaches and Cohesion: The Impact of Coaching Techniques on Team Cohesion in the Small Group Sport Setting. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 26, No. 1, pp.86-104

Tziner A. (1982). Differential effects of group cohesiveness types: a clarifying overview. *Social Behavior and Personality:An International Journal*, 10 (2), pp. 227-239

Tziner, A. (1982). Group Cohesiveness: A Dynamic Perspective. *Social Behavior and Personality*, 10 (2), pp. 205-211

Zaccaro, S. J ve Lowe C.A.(2000). Cohesiveness and Performance on an Additive Task: Evidence of Multidimensionality. *The Journal of Social Psychology*, 128 (4), pp.547-558

Zaccaro, S. J. (1991). Nonequivalent Associations Between Forms of Cohesiveness and Group-Related Outcomes: Evidence for Multidimensionality. *The Journal of Social Psychology*, 131(3), pp. 387-399

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN STRESLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ[♦]

Öğr.Gör.Dr. H. Aydan SİLKÜ*
Prof.Dr. Asuman Seda SARACALOĞLU**
Öğr. Gör. Nilay ÖZKÜTÜK***

ÖZET

Araştırmanın temel amacı,, üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejilerini belirlemektir. Araştırma, Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleri Eğitim Fakültelerindeki Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Sınıf Öğretmenliği ve Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümlerinde okuyan 1. sınıf öğrencilerinden olmak üzere toplam 273 öğrenci üzerinde yapılmıştır.

*Verilerin elde edilmesinde, araştırmacılar tarafından geliştirilen bir kişisel bilgi formu ile Amirkhan (1990) tarafından geliştirilen ve Aysan (1994) tarafından geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapılan "Başa Çıkma Stratejisi Ölçeği (BCSÖ)" kullanılmıştır. Ölçeğin üç alt boyutuna ilişkin alfa güvenilirlik katsayıları sırasıyla Problem Çözme için $r=.79$, Sosyal Destek Arama için $r=.88$ ve Kaçınma için de $r=.70$ 'tir. Araştırmada tek yönlü varyans analizi, *t* ve Scheffe testleri uygulanmış, önem düzeyi .05 olarak alınmıştır.*

Araştırma sonuçlarına göre; gençlerin başa çıkma stratejilerinin bazı değişkenlere göre değiştiği, öğretmen adaylarının en çok; problem çözme, sosyal destek arama ve kaçınma stratejilerini kullandıkları ortaya konmuştur. Öğrencilerin sosyal problem çözme davranışları genel olarak "yeterli", buna karşın sosyal destek arama ve kaçınma davranışları "orta" düzeyde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Stresle Başa Çıkma Stratejileri, Problem Çözme, Sosyal Destek Arama, Kaçınma, Üniversite Öğrencileri.*

ABSTRACT

This is a descriptive study conducted to research the stress-coping strategies of university students. The study-sample is composed of a total number of 273 freshman students of the departments of Computer and Teaching Technologies Training, Classroom Teaching, and Psychological Counseling and Guidance, of the Education Faculties of Ege and Dokuz Eylül Universities.

♦ 23-26 Ekim 2002 tarihinde KKTC Yakın Doğu Üniversitesi'nde yapılan "XI. Eğitim Bilimleri Kongresi"nde bildiri olarak sunulmuştur.

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

** Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi

*** Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu

In the study, "Stress-Coping-Strategy Scale" of Amirkhan (1990), whose reliability was tested by Aysan (1994), and a questionnaire developed by the researchers, requesting demographic information, are administered to the sample. The Cronbach-Alpha reliability coefficients of the three sub-levels of the scale are respectively $r = .79$ for Problem-Solving, $r = .88$ for Social Support-Seeking, and $r = .70$ for Avoidance strategies. Variance analysis and t- and Scheffe tests were utilized in evaluating the data. The point of meaningful difference is .05.

The research findings revealed that the stress-coping strategies of the university students differed from one another due to some variants, and mostly "Problem-Solving", "Social Support-Seeking" and "Avoidance" strategies were employed by the prospective teachers. The Problem-Solving strategies of the students were generally found out to be adequate, whereas their Social Support-Seeking and Avoidance strategies were seen to be on the average level.

Key Words: *Stress-Coping Strategies, Problem-Solving, Social-Support Seeking, Avoidance, University Students.*

GİRİŞ

Günümüz dünyası, hızlı sosyal ve kültürel dönüşümlerin yaşandığı, değişim ve rekabet duygularının yoğun bir biçimde algılandığı, toplumsal ve örgütsel yaşamın, bireyin içinden çıkılması pek kolay olmayan bunalımlara sürüklediği bir görünüm taşımaktadır. İnsanlar, çalışma yaşamının getirdiği sınırlılıklarla birlikte öteki etkinliklerini dengeli bir biçimde yürütmek istemekte, her şeyden önce yaptıkları işle kendi yeteneklerini de zorlamaktadırlar.

Bu nedenle stres sözcüğü giderek günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, bir çocuktan en üst düzeydeki yöneticiye kadar kullanım alanı bulmuştur. (Ertekin,1993). Günlük yaşamda bu denli çok kullanılan, birçok düzeyde algılanan stres kavramı, organizmanın bedensel ve ruhsal sınırlarının tehdit edilmesi ve zorlanması ile ortaya çıkan bir durumdur (Baltaş,1986).

Stresi geçmişte doğanın getirdikleri yaratırken; bugün insanın yarattıkları yaşatmaktadır. 20. yüzyılın tehlikeleri, tehditleri ve stresleri, büyük çoğunlukla insanın bedensel gücünü kullanmasını gerektiren türden değildir. İşini kaybetme endişesi, arkadaşın ve eşin olumsuz davranışının zihne takılması, sinemaya bilet bulamama sıkıntısı, konsere geç kalma korkusu, otobüse, derse, randevuya zamanında yetişememe ihtimali gibi yüzlerce sebep her gün bize stres tepkisini yaşatmaktadır. Kısacası beynimiz çağın hızla değişen ve gelişen problemlerine uyarken, bedenimiz bu konuda geride kalmaktadır (Baltaş,1986).

Stres, 1960'lı yıllarda önemli yaşam olayları üzerine yapılan araştırmalarda çeşitli psikolojik sorunlarla ilişkisi kurulan bir kavram olmuştur. Ancak 1970'lerde, stres yaşayan her kişinin hastalanmadığı ileri sürülerek, bir ara değişken aranmış ve Freud'un "Savunma Mekanizmaları" yeniden gözden geçirilerek, "Başaçıkma" kavramı ortaya atılmıştır (Şahin ve Durak,1995).

Başaçıkma; stresörlerin uyandırdığı duygusal gerilimi azaltma, yoketme ya da bu gerilime dayanma amacıyla gösterilen davranış veya duygusal tepkiler bütünüdür (Uçman, 1990).

Sağlıklı yaşamak için “stresi olmayan bir hayat dileyerek”, stresin yol açtığı zararlardan ve muhtemel tehlikelerden uzak durulamaz. Çünkü hem stres veren pek çok şey hayatın içinde vardır, hem de stres vericilerin bir bölümü başarı için gerekli olan dinamizmin ve gelişmenin sebebidir (Baltaş,1986).

Doğal felaketler ya da yaşamdaki diğer yıkıcı olayların yol açtığı duygusal ve fiziksel zorlamaların yarattığı stres ile bazı insanlar, kendi başarılarına baş edebilirler. Ancak bazı insanlar için bu ciddi sorunlar çok uzun sürebilir. Örneğin bazı insanlar, baş edemedikleri bir gerginlik ya da hiç dinmeyen bir üzüntü duygusu içinde kalabilirler. Bütün bu duygular öğrenim hayatlarını, iş hayatlarını ya da aile içi ilişkilerini olumsuz bir biçimde etkiliyor olabilir (Şahin, 1998). Stresle ilgili yapılan çalışmalar, etkin başaçıkma stratejilerinin kullanımının bireyin psikolojik uyumu üzerinde olumlu etkisi olduğunu vurgulamaktadır (Endler ve Parker, 1990). Nitekim söz konusu araştırmalar günlük yaşamda etkin başaçıkma stratejilerinin kullanımı ile ruh ve fizik sağlığının korunması arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Aysan, 1998). Ayrıca stresin, performansı düşürdüğü yönündeki araştırma bulguları (Linn ve Zeppa, 1984; Macan ve ark. 1990; Plante, Goldfarb ve Wadley, 1993) da başaçıkma stratejilerinin etkin kullanımını gündeme getirmektedir.

Stresle başaçıkma kullanılabilecek bazı kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklar; bireyin problem çözme becerilerini, kişilerarası ilişkilerdeki becerilerini, olumlu benlik kavramı gibi kişiliğinin bazı yönlerinin ve sosyal desteklerini oluştururken; başaçıkma tarzları, belli durumlarda genellikle kullandığı ya da benzer durumlarda zaman içinde tekrarladığı başaçıkma yöntemlerini kapsamaktadır (Baltaş, 1986).

Streste olan birey ile kurulan yapıcı iletişim, gerginliği en iyi şekilde kontrol eden iletişim yoludur. Duyguya yönelik baş etmede birey; durumun iyileşeceğini ümit etme, yeme, sigara, sakız, ilaç, dua, sinirlenme, küfretme, ağlama, depresyon, suçlama vb, gibi davranışlara içine girmektedir. Soruna yönelik baş etmede; birey, stresöre sınır koyma, problemi objektif olara değerlendirme, problemi çözmek için çeşitli yollara deneme, durumu kabullenme, problemi birisiyle tartışma, bir başkasının problemi çözmesini isteme gibi davranışlar içine girmektedir (Özer,2002). Genellikle en çok kullanılan başaçıkma stratejileri sırasıyla; problem çözme, sosyal destek arama ve kaçınmadır (Crocker, 1992; Frydenberg ve Rowley, 1998).

Günümüzde stresle baş etmek konusunda pek çok öneriler verilmekte ve çalışmalar yapılmaktadır. Stresi azaltma teknikleri arasında; meditasyon, davranışların ve kişiliğin analizi, biyofeedback yöntemi ile adale gerginliklerinin saptanması ve bu adalelerin gevşetilmesinin kazandırılması, gevşeme teknikleri sayılabilir (Ertekin,1993; Özer, 2002).

Gittikçe karmaşıklaşan ve zorlaşan yaşam koşullarında, öğretmen adayları da, hem okul hem de özel yaşamlarında çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmakta bu durum performanslarını azaltmakta, fizyolojik ve psikolojik problemlere yol açabilmektedir. Bu bağlamda, fiziksel ve psikolojik sağlığın korunabilmesi, karşılaşılan stresle başa çıkma stratejilerinin gelişimine bağlı bulunmaktadır. Öğretmen adaylarından, sezgi gücünü kullanarak problemleri görebilme, problemin çözümüne yönelik yaratıcı düşünme, olaylar ve kavramlar arasında bağlantı kurma becerilerini kazanması, stresle baş edebilen ve çözüm yolları üretebilen insanlar olmaları beklenmektedir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının stresle baş etme stratejilerinin belirlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu gereksinimden kaynaklanan bu araştırma, Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleri Eğitim Fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının stresle başa çıkma stratejilerini belirlemek amacıyla planlanmıştır.

Araştırmanın problemi

Araştırmanın problemi; “Öğretmen adaylarının stresle başa çıkma stratejileri nedir?” biçiminde ifade edilmiştir. Bu amaçtan hareketle şu alt problemlere cevap aranmıştır.

Alt problemler

Öğretmen adaylarının stresle başa çıkma stratejilerine ilişkin görüşleri;

1. Üniversitelere,
2. Bölümlere,
3. Cinsiyete,
4. Yaşa,
5. Bitirilen lise türüne,
6. Bitirilen lise bölümüne,
7. Anne-baba öğrenim durumuna,
8. Anne-baba mesleğine,
9. Sosyo-ekonomik düzeyine (SED)
10. Stresle başa çıkma ile ilgili herhangi bir toplantıya katılıp katılmama durumuna göre farklılaşmaktadır mıdır?

Sayıtlar

Bu araştırma, çalışmaya katılan öğrencilerin görüşlerini içtenlikle yansıttıkları temel sayıtlısına dayanmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2001-2002 öğretim yılı bahar yarıyılı ile,
2. Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleri Eğitim Fakültelerinde Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri, Sınıf Öğretmenliği ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümlerinde okuyan I. sınıf öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.

YÖNTEM

İlişkisel tarama modelinde olan bu araştırma; Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleri Eğitim Fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarının stresle başa çıkma stratejilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini, Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleri Eğitim Fakültelerinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır.

Tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri (n=46), Sınıf Öğretmenliği (n=50) ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (n=57) programları, Dokuz Eylül Üniversite Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri (n=17), Sınıf Öğretmenliği (n=52) ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (n=51) programlarında okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan I. sınıf öğrencileri (n=273) örnekleme oluşturmuştur. Katılımcıların %52'si kız, % 48'i erkektir.

Verilerin toplanması ve analizi

Verilerin elde edilmesinde, araştırmacılar tarafından geliştirilen bir kişisel bilgi formu ile Amirkhan (1990) tarafından geliştirilmiş, Aysan (1994) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan "Başa Çıkma Stratejisi Ölçeği (BÇSÖ)" kullanılmıştır. Ölçeğin üç alt boyutuna ilişkin alfa güvenilirlik katsayıları sırasıyla Problem Çözme (PÇ) için $r=.79$, Sosyal Destek Arama (SDA) için $r=.88$ ve Kaçınma (K) için de $r=.70$ 'dir. Ölçeğin her alt boyutunda onbir madde bulunmakta ve toplam puanları 11-33 arasında değişmektedir. Her alt boyut bağımsız değerlendirilmektedir (Aysan, 1998). Yüksek puanlar PÇ ve SDA'da "yeterli", K'da ise "yetersiz" stratejileri ifade etmektedir.

Verilerin çözümlenmesinde, SPSS 10.0 istatistik paket programı kullanılarak, yüzdelik, tek yönlü varyans analizi, t ve Scheffé testleri ile Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Önem düzeyi .05 olarak alınmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri üniversitelere göre farklılaşmakta mıdır?” biçiminde ifade edilmiştir.

Öğretmen adaylarının stresle başa çıkma stratejileri üniversitelere göre t-testi ile incelenmiş ve bulgular Tablo 1’de verilmiştir. Buna göre; öğrencilerin SBC stratejileri üniversitelere göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaşmamaktadır.

Tablo-1: Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

BÇSÖ	E.Ü (n=153)		D.E.Ü (n=120)		t	p
	x	s	x	s		
S.D.A.	24.46	5.26	24.89	4.82	-.691	.490
P. Ç.	26.97	3.46	27.04	3.83	-.168	.867
K.	20.79	3.73	21.40	4.05	-1.289	.198

Katılımcıların PÇ davranışlarının “yeterli”, SDA ve K stratejilerinin “orta” düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu durumda öğrencilerin stresle başa çıkma stratejilerinin birbirine benzediği ve üniversite değişkeni ile bağlantılı olmadığı söylenebilir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri bölümlere göre değişmekte midir?” biçiminde ifade edilmiştir.

Gençlerin stresle başa çıkma stratejileri bölümler açısından irdelendiğinde, Tablo 2’de de görüldüğü üzere, kaçınma stratejileri dışında istatistiksel olarak anlamlı bir değişim saptanamamıştır. Katılımcıların kaçınma stratejileri ise, .001 düzeyinde anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır. Buna göre D.E.Ü. BÖTE ile E. Ü. PDR ve E.Ü BÖTE; D.E.Ü Sınıf öğretmenliği ile D.E.Ü BÖTE dışındaki tüm bölümler arasında fark bulunmuştur. Bu durum D.E.Ü. Sınıf Öğretmenliği aleyhinedir. Başka bir anlatımla, kaçınma stratejisi puanları en düşük bulunan grup D.E.Ü BÖTE’dir ve en yüksek puanlara D.E.Ü sınıf Öğretmenliği sahiptir. Stresle başa çıkma stratejilerinin bölümlere göre farklı olduğu yönündeki araştırma bulguları (Frydenberg ve Rowley, 1998; Bozkurt ve Özben, 1999; Aysan ve Bozkurt, 2000) ile elde edilen araştırma bulguları birbirlerini desteklemektedir.

Tablo-2: Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Bölümlere Göre Dağılımı

Ölçek	D.E.Ü.B ÖTE (n=17)		D.E.Ü. SINIF ÖĞRT (n=52)		D.E.Ü. PDR (n=51)		E.Ü. BÖTE (n=46)		E.Ü. SINIF ÖĞRT (n=50)		E.Ü. PDR (n=57)		F	p
	x	s	x	s	x	s	x	s	x	s	x	s		
S.D.A	26.0	5.5	25.2	4.5	24.3	4.9	23.8	5.3	25.2	5.5	24.4	5.0	.77	.571
P.Ç	25.8	3.6	26.9	4.2	27.5	3.4	26.7	3.4	26.8	3.4	27.3	3.6	.73	.599
K.	18.5	3.2	22.2	4.4	21.5	3.3	21.0	3.8	21.8	3.4	19.7	3.7	4.7	.000*

*p<.001

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?” biçiminde ifade edilmiştir.

Cinsiyet değişkenine ilişkin yapılan t-testi sonucuna göre, Tablo 3’te de verildiği gibi SDA stratejisi dışında katılımcıların stresle başa çıkma stratejileri istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde değişmemektedir.

Tablo-3: Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

BÇSÖ	Kız (n=142)		Erkek (n=131)		t	p
	x	s	x	s		
S.D.A.	25.63	4.78	23.59	5.17	3.371	.001*
P.Ç.	26.92	3.56	27.08	3.68	-.368	.713
K.	21.21	4.03	20.89	3.72	.676	.500

*p<.05

Ancak SDA stratejisinde kız öğrencilerin puanlarının, erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu, Hovanitz (1986), Şahin ve ark. (1992), Phelps ve Jarvis (1994), Şahin ve Durak (1995), Anshel, Williams ve Hodge (1997), Bozkurt ve Özben (1999), Greenglass ve ark. (1999), Köksal (1999) ile Aysan ve Bozkurt (2000) tarafından yapılan araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. Bunun yanı sıra, eldeki araştırmada PÇ stratejisi puanları birbirine oldukça yakın bulunmakla birlikte, kaçınma davranışını kızların erkeklere oranla daha fazla kullandıkları saptanmıştır. Köksal (1999), Balcı (2000) ile Yalçınkaya ve Güven (2001) tarafından yapılan araştırmalar da bu bulguyu destekler niteliktedir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri yaşa göre değişmekte midir?” biçiminde ifade edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri yaş açısından incelenmiş ve bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo-4: Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Yaşa Göre Dağılımı

BÇSÖ	17-18 (n=37)		19-20 (n=157)		21-23 (n=79)		F	p
	x	s	x	s	x	s		
S. D.A.	25.62	5.19	24.90	5.11	23.69	4.85	2.299	.102
P. Ç.	26.49	3.95	27.02	3.52	27.21	3.68	.496	.609
K.	20.11	4.30	21.39	3.91	21.06	3.88	1.805	.167

Tablo 4’ten de anlaşılacağı üzere, öğrencilerin problem çözme becerileri yaş büyüdükçe artmakta, SDA stratejileri azalmakta, kaçınma stratejileri ise görece bir artış göstermektedir. Ne var ki, bu durum istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Buna göre, öğretmen adaylarının stresle başa çıkma stratejilerinin “yeterli” düzeyde ve yaş değişkeninden bağımsız olduğu söylenebilir. Bozkurt ve Özben (1999) ile Aysan ve Bozkurt (2000) tarafından yapılan çalışmada da yaş ilerledikçe, problem çözme stratejilerinin kullanımının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda, söz konusu çalışmalar birbirini desteklemektedir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri mezun olunan lise türlerine göre farklılaşmakta mıdır?” biçiminde ifade edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri bitirdikleri lise türüne göre irdelendiğinde, istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı saptanmıştır.

Tablo-5: Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Mezun Olunan Lise Türlerine Göre Dağılımı

Ölçek	Genel L. (n=133)		Öğrt L. (n=16)		Mes.Tek. L. (n=26)		Anadolu L. (n=39)		Süper L. (n=59)		F	p
	x	s	x	s	x	s	x	s	x	s		
S.D.A	24.7	4.7	22.4	5.5	23.5	5.4	24.1	5.6	26.0	5.0	2.4	.05
P.Ç	27.6	3.6	26.1	4.3	26.8	3.5	26.0	3.4	26.7	3.7	2.1	.08
K.	21.2	3.9	22.8	3.7	20.5	4.0	21.0	4.3	20.8	3.7	1.2	.31

Tablo 5’te görüldüğü gibi, öğrencilerin SDA stratejisinde en yüksek puanları süper lise mezunları, en düşük puanları öğretmen lisesi mezunları almıştır. PÇ davranışlarında, en yüksek puanlar genel lise mezunlarının, en

düşük puanlar ise Anadolu lisesini bitiren öğrencilerindir. Kaçınma davranışı açısından en yüksek puanları öğretmen lisesi mezunları, en düşük puanları ise mesleki-teknik lise mezunları elde etmişlerdir. Ancak üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lise türüne göre stresle başa çıkma stratejileri istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde değişmemektedir. Bu durumda, bazı farklılıklar olmakla birlikte stresle başa çıkma stratejilerinin bitirilen lise türünden bağımsız olduğu söylenebilir. Saracaloğlu ve ark. (2000) tarafından yapılan çalışma bulguları, öğretmen lisesi mezunu gençlerin problem çözmeye yönelik aktif yöntemlere başvurdukları saptanmıştır. Bu çalışmada da, tüm öğrencilerin PÇ stratejisini etkin kullandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, elde edilen araştırma ile tutarlıdır.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri bitirilen lise bölümüne göre değişmekte midir?” biçiminde ifade edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri mezun olunan lise bölümüne göre incelenmiş ve bulgular Tablo 6’de verilmiştir.

Tablo-6: Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Bitirilen Lise Bölümüne Göre Dağılımı

BÇSÖ	F/M/MF/B (n=98)		TM (n=90)		Ed/Sos (n=85)		F	p
	x	s	x	s	x	s		
S.D.A.	24.50	5.35	25.22	4.98	24.22	4.80	.917	.401
P.Ç.	26.57	3.72	26.61	3.49	27.90	3.50	3.952	.020*
K.	20.97	4.11	21.43	3.78	20.75	3.72	.702	.496

*p<.05

Tablo 6’den de anlaşılacağı gibi, katılımcıların stresle başa çıkma stratejileri PÇ becerileri dışında diğer boyutlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir değişim oluşturmamaktadır.

Problem çözme stratejisi ise, lisedeki bölümlere göre .05 düzeyinde farklılaşmaktadır. Farklılaşan grupları belirleyebilmek amacıyla verilere Scheffe testi uygulanmış ve değişimi yaratan grupların edebiyat/sosyal bölümler lehine fen bilimleri bölümleri arasında olduğu saptanmıştır. Aysan ve Bozkurt (2000)’un gerçekleştirdiği çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Bu durum, sosyal bilimleri bitiren öğrencilerin iletişim becerilerinden kaynaklanabilir. Nitekim bu konuda yapılan araştırmalar (Saracaloğlu, Özkütük ve Silkü, 2001; Güven ve Yalçınkaya, 2001) sosyal bilimlerde öğrenim gören öğrencilerin iletişim becerilerinin diğer gruplara göre daha iyi olduğu

yönündedir. Bu bağlamda, yukarıdaki vargı, sözü edilen çalışmalarla desteklenmektedir.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri anne-baba öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?” biçiminde ifade edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri anne öğrenim durumu açısından incelenmiş ve stresle başa çıkma stratejilerinin ($F_{SDA}=1.64$, $p=.148$; $F_{PÇ}=1.32$, $p=.257$; $F_K=1.53$, $p=.179$) istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde değişmediği saptanmıştır. Bu bulgu, Köksal (1999) ile Saracaloğlu ve ark. (2000)’nin araştırma bulguları ile tutarlıdır. Buna göre, stresle başa çıkma stratejilerinin anne eğitiminden bağımsız olduğu söylenebilir.

Baba öğrenim düzeyi ($F_{SDA}=1.23$, $p=.297$; $F_{PÇ}=2.71$, $p=.02$; $F_K=.649$, $p=.662$) açısından ise, PÇ alt boyutu dışında anlamlı bir değişim göstermediği belirlenmiştir. Buna göre, babası okur-yazar olmayan öğrenciler diğer öğrenim düzeylerinde olanlara göre daha düşük puanlar elde etmişlerdir. Başka bir ifadeyle, okur-yazar olmayan babaların çocuklarının problem çözme becerileri daha yetersizdir. Bu durumda, baba öğrenim düzeyi yüksek olan katılımcıların problem çözme becerilerinin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Bu bulgu, Bozkurt ve Özben (1999) ile Köksal (1999)’ın eğitim düzeyi yükseldikçe olumlu stresle başa çıkma stratejilerinin kullanıldığı yönündeki bulgularına paraleldir.

Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın sekizinci alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri anne-baba mesleğine göre değişmekte midir?” biçiminde ifade edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri anne ($t_{SDA}=1.05$, $p=.296$; $t_{PÇ}=-.909$, $p=.367$; $t_K=1.49$, $p=.136$) ve baba ($F_{SDA}=.858$, $p=.490$; $F_{PÇ}=2.04$, $p=.089$; $F_K=.603$, $p=.661$) meslekleri açısından irdelendiğinde, istatistiksel olarak anlamlı bir değişim oluşturmadığı saptanmıştır. Bu bulgu, Saracaloğlu ve ark. (2000) tarafından yapılan araştırma bulguları ile birbirini desteklemektedir. Bu durumda, üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejilerinin anne-baba mesleğinden bağımsız olduğu söylenebilir.

Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?” biçiminde ifade edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri sosyo-ekonomik düzey açısından incelendiğinde, Tablo 7’de de verildiği gibi, istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı görülmektedir. Ancak PÇ stratejisinde “orta” ve “alt” SED, SDA stratejisi “orta” SED ve K stratejisinde “alt” SED’deki katılımcılar en yüksek puanları elde etmişlerdir. Bu durumda “orta” SED’deki öğrencilerin stresle başa çıkma stratejisinin daha yeterli olduğu söylenebilir.

Tablo-7: Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Sosyo-ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımı

BÇSÖ	Orta SED (n=196)		Alt SED (n=77)		t	p
	x	s	x	s		
S.D. A.	25.15	5.04	23.37	4.92	2.635	.009
P. C.	26.99	3.45	27.01	4.02	-.037	.970
K.	20.97	3.73	21.27	4.24	-.571	.569

Eldeki araştırma bulgusu, Aysan (1988) ile Saracaloğlu ve ark. (2000)’nin orta üstü SED’deki öğrencilerin, SDA stratejisini orta ve ortanın altındaki öğrencilerden daha fazla kullandığı yönündeki bulguları ile tutarlıdır.

Onuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın onuncu alt problemi; “Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejileri, stres ve stresle başa çıkma stratejileri ile ilgili toplantıya katılma durumlarına göre değişmekte midir?” biçiminde ifade edilmiştir.

Katılımcıların stres ve stresle başa çıkma stratejileri ile ilgili toplantıya katılma durumlarına ilişkin t-testi sonuçları Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo-8: Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Stres ve Stresle Başa Çıkma İle İlgili Toplantıya Katılma Durumlarına Göre Dağılımı

BÇSÖ	Evet (n=44)		Hayır (n=229)		t	p
	x	s	x	s		
S.D.A	24.84	5.10	24.61	5.07	.269	.788
P. C.	28.15	2.91	26.77	3.70	2.338	.020*
K.	21.15	4.15	21.03	3.83	.187	.852

*p<.05

Stres ve stresle başa çıkma ile ilgili toplantıya katılma durumu açısından öğrencilerin başa çıkma stratejileri incelendiğinde, PÇ stratejisi dışında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. PÇ stratejisi, SBC toplantılarına katılan öğrenciler lehinedir (p<.05). Başka bir anlatımla, SBC toplantılarına katılan gençlerin problem çözme stratejisi puanları daha yüksektir. Bu durumda, bu tür toplantılara katılan öğretmen adaylarının stresle başa çıkma stratejilerinin daha etkin olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stratejilerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada; gençlerin başa çıkma stratejilerinin üniversitelere, yaşa, lise türlerine, anne öğrenim düzeyine, anne-baba mesleğine ve sosyo-ekonomik düzeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaşmadığı, buna karşın bölümler, lise bölümleri, baba öğrenim düzeyi ile stres ve stresle başa çıkmaya ilişkin toplantıya katılma durumu açısından anlamlı bir değişim gösterdiği saptanmıştır.

Sonuç olarak, öğretmen adaylarının en çok kullandıkları başa çıkma stratejilerinin sırasıyla; *problem çözme*, *sosyal destek arama* ve *kaçınma stratejileri* olduğu ortaya konmuştur. Bayan öğrencilerin sosyal destek arama stratejisine daha çok başvurdukları saptanan bu araştırmada, gençlerin problem çözme davranışları “yeterli” buna karşın sosyal destek arama ve kaçınma davranışları “orta” düzeyde bulunmuştur.

Öneriler

Araştırma bulguları ışığında aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

Öğretmen adaylarının stresle başa çıkma düzeylerinin daha etkin hale getirilmesi amacıyla, bireylere ve gruplara yönelik özellikle D.E.Ü. öğrencileri, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalları ve kızlar için olmak üzere stresle başa çıkma ile ilgili seminer, konferans, kurs vb. programlar düzenlenmelidir. Böylece öğrenciler, karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmada probleme yönelik etkin (olumlu) başa çıkma becerisini kazanabilirler. Benzer araştırmalar Eğitim Fakültelerinin çeşitli bölüm ve sınıflarında yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Amirkhan, J. (1990). “A Factor Analytically Derived Measure of Coping: The Coping Strategy Indicator”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 1066-1074.

Anshel, M.H., Williams, L.R.T. and K. Hodge. (1997). “Cross-Cultural and Gender Differences on Coping Style in Sport”. *International Journal of Sport Psychology*, 28, 141-156.

Aysan, F. (1988). “Lise Öğrencilerinin Stres Yaşantılarında Kullandıkları Başa Çıkma Stratejilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aysan, F.(1994). “Başa Çıkma Stratejisi Ölçeğinin Üniversite Öğrencileri İçin Geçerliliği, Güvenirliği”. *I. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitapçığı*, 1158-1168

Aysan, F. (1998). “Stresle Başa Çıkma Programı:Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama”. *Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi* cilt:2, (17) s.118-128

- Aysan, F, ve Bozkurt N.(2000). “Bir Grup Üniversite Öğrencisinin Kullandığı Başa Çıkma Stratejileri İle Depresif Eğilimleri Ve Olumsuz Otomatik Düşünceleri Arasındaki İlişki”. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. (12):25-38
- Balci, A. (2000). *İş Stresi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. Yayın no:174
- Baltaş, A.(1986). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. İstanbul: Cenker Matbaacılık.
- Bozkurt, N.ve Özben, Ş. (1999). “Buca Eğitim Fakültesi Formasyon Kursuna Katılan Öğrencilerin Stresle Başa Çıkma Tarzları İle Olumsuz Otomatik Düşünceler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Yayınlanmamış Araştırma*.
- Crocker, P.R.E. (1992). “Managing Stress by Competitive Athletes: Ways of Coping”. *International Journal of Sport Psychology*. (23), 161-175.
- Endler, N.S. and J.D.A. Parker. (1990). “Multidimensional Assessment of Coping: A Critical Evaluation”. *Journal of Personality and Social Psychology*. 58 (5), 844-854.
- Ertekin, Y. (1993). *Stres ve Yönetim*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No:253
- Frydenberg, E and G. Rowley. (1998). “Coping with Social Issues: What Australian University Students Do”. *Issues in Educational Research*. 8 (1), 33-48.
- Greenglass, E., Schwarzer, R. Jakubiec, D., Fiksenbaum, L. and S. Taubert. (1999). “The Proactive Coping Inventory (PCI): A Multidimensional Research Instrument”. *20th International Conference of the Stress and Anxiety Research Society (STAR)*. Cracow, Poland, July 12-14, 1999.
- Güven, A. ve M. Yalçinkaya. (2001). “Öğretmen Adaylarının İletişim ve Problem Çözme Becerilerine İlişkin Görüşleri”. *Ege Eğitim Dergisi*. 1 (1): 13-32.
- Hovanitz, C.A. (1986). “Life Events Stress and Coping Style Contributors to Psychopathology”. *Journal of Clinical Psychology*. 42 (1), 34-41.
- Köksal, A. (1999). “Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Yolları Üzerine Bir Araştırma”. *Çağdaş Eğitim*. 24, (252) 27-31, Mart.
- Linn, B.S. and R. Zeppa. (1984). “Stress in Junior Medical Students: Relationship to Personality and Performance”. *Journal of Medical Education*. 59, 1: 7-12, Jan.
- Macan, T.H., Shahani, C., Dipboye, R.L. and A.P. Phillips. (1990). “College Students’ Time Management: Correlations with Academic Performance and Stres”. *Journal of Educational Psychology*. 82 (4), 760-768.

Phelps, S.B. and P.A. Jarvis. (1994). "Coping in Adolescence: Empirical Evidence for a Theoretically Based Approach to Assessing Coping". *Journal of Youth and Adolescence*. 25 (3), 359-371.

Plante, T.G., Goldfarb, L.P. and V. Wadley. (1993). "Are Stress and Coping with Aptitude and Achievement Testing Performance among Children? A Preliminary Investigation". *Journal of School Psychology*. 31 (2), 259-266, Summer.

Özer, M (2002). "Stres ve Teorileri". Hemşirelik Kuram ve Felsefesi Doktora Dersi Ders Notları

Saracaloğlu, A.S., Bozkurt, N., Serin, O. ve U. Serin. (2000). "Eğitim Bilimleri ve Biyoloji Öğretmen Adaylarının Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Başa Değişkenler Açısından İncelenmesi". *IX. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Erzurum: 27-30 Eylül 2000.*

Saracaloğlu, A.S., Özkütük, N., Silkü, H.A. (2001). "Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri". *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Abant:7-9 Haziran 2001.*

Şahin, N. (1998). "Yıkıcı Stresi Yönetmek: Yıkıcı Felaketler ve Olaylardan Sonra Ayakta Kalabilmek İçin İpuçları". *Türk Psikoloji Bülteni*. (9)

Şahin, N. ve Durak, A. (1995). "Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği: Üniversite Öğrencileri İçin Uyarlaması". *Türk Psikoloji Dergisi*. 10 (34),56-73.

Şahin, N.H., Rugancı, N., Taş, Y., Kuyucu, S. and N. Sezgin. (1992). "Stress Related Factors and Effectiveness of Coping among University Students". *International Journal of Psychology*. 27, 355-364.

Uçman, P. (1990). "Ülkemizde Çalışan Kadınlarda Stresle Başa Çıkma ve Psikolojik Rahatsızlıklar". *Psikoloji Dergisi*. 7-24, Ocak.

SİNEMADA FİGÜR, OLAY ÖRGÜSÜ ve OYUNCULUK BAĞLAMINDA STEREOTİPLER

Doç. Dr. Dilek İMANÇER*

ÖZET

Sinemada anlam kurma ve bu anlamların izleyiciler tarafından algılanmasında toplumda demir atmış ve gelenekselleşmiş temsillerinin önemi büyüktür. Bu çalışmada sinema anlatısında figür, olay örgüsü ve oyunculuk bağlamında anlam kurma ve bu anlamı gelenekselleştirmede stereotiplerin üstlendiği işlevsel roller ve bu role ne gibi estetik ve toplumsal önem atfedildiğini saptamaya yönelik olarak bu konuda daha önce yapılmış akademik çalışmaların izi sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Stereotip, Sinema, Ötekinin Temsili, Tip, Figür, Olay Örgüsü, Oyunculuk.

ABSTRACT

Well-established and traditional representations in cinema bear considerable importance in construction of signification and perception of these significations by the audience. This study aims to discuss the functional roles of stereotypes in construction of signification and establishing these significations as a tradition in terms of figures, plot and acting as well as aesthetic and social attributions of such significations with a particular emphasis on the previous studies on the issue

Key Words: Stereotyp, Cinema, Representations of Others, Types, Figures, Plot, Acting.

GİRİŞ

Sinemada stereotipler konusunda yapılan sosyal psikolojik ve etnolojik araştırmalar öncelikle ötekinin imgesine dair insan resimleri üzerinedir. Bu bağlamda sinemada anlatı figürleri açısından, belirli insan resimlerinin nasıl canlandırılıp şekil verildiğini saptamaya yönelik çalışmalar sosyal psikolojik, etnolojik, kültürel ve ideolojik film analizleridir. Bu araştırmalara göre stereotipler, insanlar üzerine basitleştirilmiş süreklilik gösteren temsillerdir. Bu temsiller bir yandan gruba aidiyeti belirlerken, diğer yandan gündelik hayatın kültürü içinde demir atmış ve gelenekselleşmiştir. Bunlar anlatı figürlerinin yapılanmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir deyişle sinemada canlandırılan figürlerin izleyiciler tarafından alınmasında ve perdede gelişen olaya seyircinin katılımında gündelik hayatın demir atmış ve gelenekselleşmiş temsillerinin önemi büyüktür. Zira izleyici ve film arasında karşılıklı etkileşim

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü

önemlidir. Popüler medya anlatıları, halkın temsil dünyasında önemli bir rol oynarlar. Gündelik hayatın demir atmış ve gelenekselleşmiş temsillerini içeren filmler çeşitli tür anlatıları (western, polisiye, korku v.s.) aracılığıyla görsel örneklerin bir repertuarını hazırlamaktadır. Sinema bir yandan “ötekinin resmi” konusunda çarpıtma ve sınırlamaları ortaya koyucu örnekler verirken, diğer yandan seyircinin eğilimlerini göz ardı etmemiştir.

FİGÜR VE STEREOTİP

Sinemada figürler açısından stereotipler “ötekinin resmine” ait sabit resimlerin neler olduğunun saptanmasıyla ilgilidir. S. Neale (1993), ‘The Same old Story: Stereotypes and Difference’ isimli çalışmasında yetmişli ve seksenli yıllarda azınlıklar ve yabancıları konu alan birçok filmde hep benzer tartışma ve duyarlılığın yinelenildiğini saptamıştır. R. Dyer (1993), figürler açısından sinemada stereotip olgusunu sosyal psikolojik perspektiften kategorilere ayırarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda diğerine ait resimler genelde “kurban” olarak sıklıkla tekrar edilerek sunulmakta ve stereotipleştirilmektedir. Bu figürler, yalnızca belirli bir gruba üyeliğe özgü stereotip temsillerin içeriğine uymanın yanı sıra, sinemanın kendine özgü araçsal anlatımının estetik sunumsal (kamera açısı, aydınlatma, ses, kurgu v.b.) öğeleri geleneksel kalıplara uygun sınırlı niteliklerle yinelenerek kullanılmaktadır. Örneğin gece yarısı karanlık sessiz bir sokakta üst açıdan gösterilen, dramatik müzik eşliğinde yürüyen yaşlı bir kadının öldürüleceğini seyircinin tahmin etmesi zor değildir. Zira sinemada yaşlı kadınlar genelde kurban rollerinde gösterildiği toplumsal cinsiyet araştırmaları aracılığıyla tespit edilmiş ve bilinen bir olgudur. Bu bağlamda filme özgü stereotipler basitleştirme, değişime karşı dayanıklılık gösterme ve gelenekselleştirme ile bağlantılı anlatı tarzı olarak ortaya çıkmaktadır. Dyer bunu ‘kurmamacının karakterizasyon modu’ olarak görmektedir (Dyer, 1993:13).

Sosyal psikolojik yaklaşımın ‘diğeri’nin karmaşıklığının basitleştirilmesi ve şemalaştırılması, genelleme ve otomatik algılamaya yönelik saptamaları sinemada da söz konusudur. Dyer, ‘aptal sarışın’ stereotipini hem gündelik hayattaki sarışın temsili olarak hem de filme özgü hayali anlatımın somut örneği (Marilyn Monroe gibi) olarak incelemektedir. Stereotip algılama ve düşünme biçiminde diğer insanları sabırlı önyargısız ve ayrıntılı olarak gözlemlemenin zıttı olarak çabuk, basitçe, çarpıtılarak, genelleyci önyargıların işlevsel olduğu bakış söz konusudur. Anlatımın estetik yapısını da bu iki bakış tarzı belirlemekte ve figürlerin anlatım biçimine bağlı olan tip ve karakter olgusu ayrışmaktadır.

Karakter, anlatım yapısı içinde davranışlarla gelişen, bireysel ve çok yönlü psikolojik yapıya sahiptir. U. Eco (1986), benzer araştırmalardan farklı bir terminoloji kullanarak tip ve karakter ayırımına benzer bir ayrım ortaya

koymaktadır. Eco, anlatıda izleyicisine aksiyon içinde adım adım gelişen, psikolojik çok yönlü figürler ile bu figür yapılanmasına zıt olarak şematik olarak çabuk basitleştirilen, sınırlı, fakat göze çarpıcı karakteristik özelliklerle kolay tanınan figürleri birbirinden ayırır. Eco, buna Dumas'ın psikolojik karmaşıklık ve bireysel gelişimin eksik olduğu D'Artagnan'ı örnek vermektedir: "Biz onun maceraları ile fevkalade eğlenirken, temelde yazarın onun üzerine hiç bir şey söylemediğinin farkına varırız. Anlatıda D'Artagnan, olayların kurgulanması için sadece bir vesiledir" (Eco, 1986:177). Bu bağlamda Eco'nun sinemada figürler konusunda iki yaklaşımı bulunmaktadır. Birincisi aksiyonu taşıyan figürdür. Bu figür olayların kurgulanmasına aracılık yapar ve aksiyonun gerektirdiği işleve göre yapılan bir formül içerir. Eco'nun ikinci figür yaklaşımı ise, karşıt (rakip) figürlerdir. Karşı figürler her filmde benzer bir şematik yapı gösterirler ve diğer figürlerin kendine özgü olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda onlarsız tiplerin oluşumu mümkün olmamaktadır. Zira karşıt figürler izleyicide çabuk değerlendirme ve anlam düzenlemesi sağlayarak, anlatıma açıklık getirmekte ve onlar sayesinde aksiyondaki çatışmalar abartılmaktadır.

Dyer'de Eco'nun figür yapılanması konusundaki yaklaşımına benzer bir açıklamayı sinema konusunda yapmaktadır. Dyer'de karakter ve tip zıtlığını aralarak sosyal psikolojide ötekinin resmine dair stereotip düşüncesiyle bağlantılı olan kurmaca anlatımlardaki tipleri 'topos' kavramıyla açıklar. Eco'nun 'tip' kavramını 'topos' kavramını açıklamak için geçici olarak kullanmaktadır. Bir metin içindeki figürün dayanıklılığı ve basitleştirilmiş karakteristiğinin gelenekselleşme açısından metinler arasılığına öneminin altını çizer. Başka bir deyişle topos daha çok sürüp giden geleneksel nitelikteki figür stereotiplerine benzerlik taşımaktadır. Dyer'e göre topos "tipler gibi faydalı ve zararsız örnek olarak adlandırılmalıdır. Kolaylıkla gelenek içinde aktarılır ve kullanılır. Hayal gücünün örneği olarak hafızada kurulur, gerektiğinde daha önceden yer edinmiş figür çağrılır ve bize yardımcı olur" (Dyer, 1993:13). Dreyer'in "tip ve figür stereotipi", Eco'nun "tip" kavramına tekabül etmekle birlikte esas itibarıyla aynı değildir. Zira bir metinde ilk kez geliştirilen tip, metinler arası anlatımda tekrarlar aracılığıyla gelenekselleşmiş figür örneğine dönüşerek, anlatı yapısına yerleşirse anlatı toposuna dönüşmektedir.

Bir metinde kurulan tipin stereotipleşmesini mümkün kılan, ikinci adım söz konusu tipin metinler arası alanda tekrarlanmasıdır. Bu aynı zamanda kültürel benliğin dışı vurumu ve anlatı tasarımında gelenekselleşen sanat olgusudur. Örneğin "vamp" tipi dış görünüş olarak (kostüm, maske ve duruş) gelenek içinde İtalyan divayı karakterize etmektedir. Sessiz filmler ise tekrarlar aracılığıyla kendi sinematografik geleneğini tecrübe ederek kurmuştur.

Sembollerini yerleştirmiş, alegorilerle yakın ilişki içinde benzer anlatımların esin kaynağı olmuştur.

Genellikle teorik çalışmalarda figür açısından tip olgusu, geliştirilmiş stereotip olarak anlaşılır. İtalyan Commedia dell'arte ya da Hacıvat Karagöz oyunları gibi standartlaşmış figür dünyası oldukça gelenekselleşmiş bariz örneklerdir. Buna benzer gelenekselleşmiş tiplene örnekleri tür filmlerine de (western, korku, polisiye vs.) damgasını vurmaktadır. Anlatım biçiminin doğurduğu stereotipleri araştıran S. Cavell (1979) popüler sinemanın geliştirdiği anlatımdaki tiplene olgusunu şöyle yorumlamaktadır. "Tipler sinemanın anlatı biçimine güven kazandırır. Medya yeni tipler yaratır; ya da yeni kombinasyonlarla tipler ironik bir biçimde tersine döner; her halükarda onlar vardır ve yerleşiktir" (Cavell, 1979:33). Bu bağlamda, tip geneli temsil eden basitleştirilerek kategorize edilmiş bir örnektir. Stereotipleşmiş figür ise orijinal bir tiplenenin zamanla tekrarlarla metinler arası alana yerleşerek tanınmasıdır. Cavell ise sinemada bireysel yaratım ve tipleneyi sorgulamaktadır. Bulduğu cevap ise tipikleşmiş oyunculuk ve stereotipleşmiş oyunculuk arasındaki farkı ortaya koymamaktadır. Ona göre bir tipi yaratan tipin doğmasına referans olan benzerleri değildir, diğer insanlardan dikkat çekici ayrılığıdır, fakat burada karmaşıklığın sadeleştirilmesi, metne özgü şemalaştırma aracılığıyla bir stereotipleştirme de söz konusudur. Bu tarz bireyselleştirme yukarıda betimlenen tarzda bir karakter değildir, bilakis tiptir fakat stereotip değildir. Zira diğerlerinden dikkat çekici ayrılık, sadeleştirme ve şemalaştırma gibi nitelikler metinler arası tekrarlar olmadıkça stereotipleşmemektedir.

Cavell, popüler sinemada özellikle de Hollywood'un tür sinemasında söz konusu olan tanınmış tip ve figür stereotipleri arasındaki ayrımı pek dikkate almamakta ve oyunculuk alanındaki gelenekselleşme sürecine gerekli değeri vermemektedir. Hollywood sinemasındaki stok karakterlerin ayrıntılı araştırılmasında; bu tarz karakterlerde, "gelenekselleşen kalıpların" hakim olduğu görülmektedir. Loukides, Paul ve Arkadaşları (1990) tarafından yapılan 'Beyond the Stars: Stock Characters in Amerikan Popüler Film' isimli çalışmada orijinal bir figür tiplenesinin bulunması ve onun sonradan stereotipleşmesi arasındaki farklılık ortaya çıkmaktadır.

S. Kracauer (1949) sosyal psikolojik bakış açısından toplumsal gerçekliğe ait belirli bir millet, meslek, azınlık gruplara ait 'öteki'nin resmi'nin sinemada nasıl bir sosyo kültürel öneme sahip olarak sunulduğunu araştırmıştır. Kracauer yaşadığı toplumda Amerikalı, Rus, Türk, Alman ya da başka bir bağlamda homoseksüel v.b. tipleneleme üzerine geleneksel ve şematik kültürel temsillere odaklanmıştır. Bu temsillerin gündelik hayatta geçerli olan toplumsal değerlere dayandığını ve toplumsal etkileşimlerde bunların önemli olduğunu

saptamıştır. Buradan yola çıkarak figür stereotiplerinin anlatı taslağını, kurmaca figürlerin resimsel anlatı tarzını araştırmaktadır. Buna göre sinema anlatısında stereotipler öncelikle yaşanan dünya ile tutarlı olan hayali bir gerçeklik yapılanması ve bu yapılanmanın metinler arası ilişkilerle gelenekselleşmesi sonucu oluşmaktadır.

Kracauer'ın stereotiplere yönelik anlatı taslağında gözden kaçırılmaması gereken ise sinema anlatısının hayali dünyasının karmaşık sosyal psikolojik yönüdür. Zira hayali dünya her seyircinin kendi yaşadığı hayattaki temsil biçimlerine göre belirlenmekte ve sayısız hayali anlar içermektedir. Bir figür stereotip olarak anlatı tarzı içinde, gerçekle bağlantılı, ötekinin resmine ilişkin stereotipi canlandırma işlevi taşıyorsa, bu aynı zamanda birbirini takip eden geleneksellik ile kendinden önceki benzer figürleri yeniden canlandırmaya meyillidir. Mümkün olduğunca gerçekliğin sunumu gibi görünen figürler bir ölçüde geleneksel halk tiyatrosunun kukla karakterlerine benzemektedir. Geleneksel halk tiyatrosunda bir dizi geleneksel tip, anlatı anlayışı içinde varlığını korumaktadır. Bu tipler oldukça sınırlı ve dolaysız olarak gerçeklikle ilişkili "ötekinin resmini genel olarak alır ve seyirci tarafından bunlar hayali örnek olarak bilinerak algılanır. Lotman, bu konuda Comedia dell'arte oyuncularını örnek vermektedir. "İtalyan (yalnız İtalyan değil) halk tiyatrosunun katılığı, kendi saymacalarıyla aracısız bir ilişki içinde bulunmaktadır. Seyirci sahnede kuklaların ya da maskelerin hareket ettiğini bilir ve çektikleri acıları ya da ölümlerini, yedikleri dayakları ya da başlarına gelen yıkımları, gerçek insanların ölümleri ya da çektikleri acılar gibi değil, tersine dinsel törenlerde de geliştirilen bir dış görünüş gibi benimsemektedir (Lotman, 1986:34).

Lotman (1986), geleneksel anlatım kalıplarının seyircinin anlam kurmasında gerekli olduğunu söylemektedir. Bu düşüncesini İtalyan Yeni Gerçekçi akımını örnek vererek açıklar. Bu akım geleneksel anlatım kalıplarını yadsımaya yönelik olarak, basmakalıp film kahramanlarını, profesyonel oyuncularını, yıldız olgusunu yadsıyan, kurgudan ve değişmez senaryolardan, saptanmış diyaloglardan, fon müziğinden vazgeçmekle uzlaşılara dayanmayı reddediyordu. Yeni Gerçekçilik her ne kadar lüm bu geleneksel anlatı unsurlarından kurtulmaya çalışan çıplak gerçekliğin sanatı olmaya çabalasa da ortaya konulmaya çalışılan bu sanatı algılamak içinde kapsamlı bir eğitim gerekmektedir. Lotman'a göre demokratik düşünce, filmin dilini aşırı anlksal yapar. Başka bir deyişle geleneksel anlatı kalıplarından bağımsız üretilen düşüncelerin sanattaki yansıması seyircide ortak anlamlar kurma açısından yetersiz kalıp anlam karmaşasına neden olacaktır. Seyirci alışık olmadığı bir dilden kurulmaya çalışılan anlatımdan sıkılmaktadır. Bu durumda seyirci

geleneksel anlatım kalıplarını tekrar yeğleyerek, kendisine yabancı olmayan bir sanat dilinin haklarını yeniden teslim eder. İtalyan Comedia dell'art'si ve opera, seyirci kitlesinin geleneksel im dizgelerine alışık olduğu iki sanat türüdür. Sinema sanatı ise bu sanatlara özgü teatralikten uzaklaşarak doğallığın sınırına gelmiş olmasına rağmen seyirciye yabancı olmayan geleneksel anlatı kalıplarına başvurmadan vazgeçmemiştir.

Seyirciler açısından tür filmleri ise, "söz konusu türün göreneklerine, bu görenekler artık görünmez hale geldiğinde bile inanırlık atfetmeye gönüllü, verileni almaya hazır bir seyirci kitlesine ihtiyaç duyarlar. Bu bir kez elde edildikten sonra, türsel yanılsama gerçeğe yakın bir karaktere bürünebilir; perdedeki gerçeklik artık, kodlanmış formüllerin manipülasyonu ile inşa edilmiş izlenimi bırakmaz.... Türler atıfta bulunabilecek bir nesne halini alan gelenekler üretir, bir dönüşümsellik fırsatı yaratırlar. Örneğin geleneksel Western filmleri, erkeklerin kamusal alana egemen olmalarının uygunluğuna inanan bir toplumsal gerçekliğin inşasına katkıda bulunmuştur. Geleneksel melodramlar ise; kadınların ev içi dünyasına uygun konumlarını destekleyen bir dizi yaygın düstur, tutum ve inanıştan oluşan toplumsal gerçeklik inşa etmiştir" (Ryan ve Kellner, 1990:130-131), fakat toplumsal arenadaki dönüşümler kültürel temsiller düzeyinde de değişimlere yol açmaktadır.

Senaryo kuramcısı W. Miller'e (1993) göre klişe karakterler, tek boyutlu, yapmacık ve belirgin özelliklere sahiptir. Bunlar metinler arası alanda da kolayca tanınan tiplerdir. Örneğin altın kalpli fahişe, yoksul sanatçı, deli profesör, şişko, aşçı, ağırbaşlı rahip v.b. Klişe tiplerin sahip oldukları gerçeklik aşırı şekilde abartılarak teşhir edildiği ve çarpıtıldığı için basmakalıplaşmıştır. Abartılı ve hayal ürünüdür, fakat seyircilerce hemen tanınma avantajına sahiptir. Buna karşın gerçek ve klişe olmayan karakterler de vardır. Tipik karakterlerin değişik türleri vardır. Stok karakterler, klişeleşmenin bir ürünüdür. Stok karakterleri o kadar sık görürüz ki gerçekmiş gibi kabul ederiz ve yeni klişe tip doğar (western filmlerinde korkak yaşlı şerif gibi). Stok karakterlerin de klişe tipler gibi bazı çok bilinen abartılı özelliği vardır. Ancak gerçek bir kişiliğe sahiptir, tek boyutlu değildir. Bir klişeden çok, bir birey olma özelliği göstermektedir.

Özgün tipler ise, kökleşmiş bir kültürel tipin ilk örneğidir. Biricikliği o kadar önemlidir ki tek başına bir tipi temsil eder. Diğerleri onun taklitleridir (Don Kişot, Faust, Frankeştayn, Drakula gibi) (Miller, 1993:115).

Stanislavski (1982), 'Bir Karakter Yaratmak' isimli çalışmasında stereotip oyunculuk performansını şöyle tanımlamaktadır: bu tür oyuncular her rolü her zaman aynı basmakalıp tavırla, aynı geleneğe uygun olarak oynarlar. Örneğin, bir tüccar, bir asker, bir aristokrat, bir köylü gibi çeşitli kategorilere

bölünmüş kişileri canlandırmak söz konusu olduğunda, yüzeysel olarak bir takım çarpıcı davranışlar, duruş ve hareket biçimleri bulmak zor değildir. Örneğin, bir asker, kural gereğince kasılır, normal bir insan gibi yürümekten ziyade askerce yürür, apoletlerini göstermek için omuzlarını oynatır, mahmuzlarının ses çıkarması için topuklarını birbirine çarpar, alışılmışın dışında yüksek ve sert bir tonla konuşur. Bu klişeler yaşamdan alınmışlardır, yaşamda gerçekten de vardır, fakat bunlar karakterin ruhunu içermedikleri gibi, bireysellikten de yoksundur. Yaşayan kişiler değil, yaşar görünen kişilerdir.

Karakter oyunculuğunda ise bir askerin özellikleri herhangi bir askerde rastlanan türden değildir, tümüyle kendine özgüdür. Böyle bir kişi kuşkusuz, gene de genel anlamda bir askerdir, bununla birlikte bir bireydir ve kendine özgü bir adı vardır. Stanislavski çalışmalarında araştırma, inceleme ve yaratıcı sezgiye dayanan oyunculuğu savunarak, oyuncunun kendi kimliğini yitirmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Ona göre oynadığı rollerin karakterlerini ortaya çıkarmayan bir oyuncu zayıf ve tek düze oyun çıkarıcı bir oyuncudur. Böylesi bir oyuncu, rol çalışmasındaki eksiklikleri ya da boşlukları sürekli kendi malzemesindeki hazır kalıpları kullanarak kapatmaya çalışacak, böylece çok geçmeden her rolde kendisini oynayan kalıplı bir oyuncu olup çıkacaktır (Stanislavski, 1982:35).

Sinemanın simgesel boyutunun tutarsız ya da belirsiz bir unsur olarak işin içine girmesini engellemek için Metz, iyi kovboyların beyaz, kötü kovboyların siyah gömlek giydiği dönemleri konu etmektedir. Zira temelde simgesel olan sözsöz dilin aksine sinema, belirtisel ve görüntüsel göstergeye dayanır. Sinemada gizli örtük kalan boyut simgeseldir. Bu bağlamda Panofsky 1934 yılında yazdığı 'Styl and Medium in the motion Pictures, Film Theory and Criticism' adlı çalışmasında sinemada ikonografinin önemi konusunda kuşku duymaktadır: "Standart görünüşleri, tavır ve özellikleriyle sahneye çıkar çıkmaz kimlikleri saptanabilen, o bildiğimiz vamp ve iyi kız (Ortaçağdaki erdem ve kötülük alegorilerinin belkide en inandırıcı modern karşılıkları); siyah bıyığı ve bastonuyla aile adamı ve kötü adam tipleri ortaya çıkmıştı. Gece sahneleri mavi ya da yeşil filmlere basılıyordu. Kareli bir masa örtüsünün tek anlamı 'yoksul ama mutlu' bir ortamdı, geçmişin gölgeleriyle sarsılacak olan mutlu bir evlilik ise, genç kadının kocasının kahvaltısı fincanına kahve doldurmasıyla simgeleniyordu. İlk öpücük değişmez olarak kadının sevgilisinin kravatıyla oynamasıyla anons ediliyor. Ve bunu yine değişmez olarak kadının sol ayağını geriye atışı izliyordu" (Aktaran: Wollen, 1989:145-148).

Bu motifler sesli film icadından sonra demode olmuş, fakat Panofsky'ye göre 'ilkel simgecilik' hala vardır. Sinemada Eisenstein'den sonra simge kullanmanın önemi bilinmektedir, fakat yinelenen simgelerin kullanımı da bir

ön yargının gelişmesini önleyememiştir. Barthes, bir retorik çekirdeğin varlığını sürdürdüğü 'merkez çevresi bir alan' dan bahseder. Örnek olarak zamanın geçişini göstermek için takvim yapraklarının dökülmesini verir. Ama retoriğe başvurmanın vasatlığı 'hoş geldin' demek olduğu duygusunu besler (Aktaran: Wollen, 1989:148).

Eco, Peirce'in tanımına göre, göstergenin bir kimse yerine bir şeyin konulması ya da bir konu, bir nitelik yerine başka bir şeyin geçmesi olduğunu işaret eder. Böylece sarhoş kendinin değil, tüm alkoliklerin göstergesi olmaktadır. Sarhoş örneğinin bazı özellikleri onu tipik yapmaktadır. Zira o sadece kendini değil, onun gibi birçok insanı temsil eden bir örnektir. Aynı zamanda kızarmış burnu ve baygın gözleri ile bir sarhoşun özelliklerini canlandıran ve seyircinin de onun becerisinin farkında olduğu bir oyuncudur. Ayrıca bir dramatik gösteride sarhoş yalnızca anonim bir varlık değildir. O, ayrıca bireyselleştirilmiş hayali bir karakteri oynayan ve böylece, hem bir bölüm insanı temsil eden hem de hayali birey'in bir göstergesi olarak işlev görmektedir. Bu nedenle, dramatik olayda oyuncunun semiyotik rolü Eco'nun örneklemesinden daha karmaşık olmaktadır (Aktaran: Esslin, 1996:46-47).

Esslin'e (1996) göre, sahnedeki ya da beyaz perdedeki oyuncu öncelikle kendi varlığıyla bir kişidir ve canlandıracağı hayali karakteri inceleyip o karakterin bilinç durumuna girerek, canlandıracağı karaktere uyacak ses niteliği, davranış, giysi, makyaj ve görünüşünü değiştirerek bir sahne figürüne dönüşmektedir. Bu figürün algılanması oynadığı oyunun seyircinin daha önce zihninde bıraktığı öykü ile de ilgilidir. Örneğin, seyirciye Juliet'i oynayan sahne figürü güzel ya da çekici gelmeyebilir; ancak seyirci Juliet'in çok güzel olduğu varsayımı ile imgeleminde resmi tamamlar ve aksiyonu, çok güzel bir kız görüyormuş gibi okumaktadır. Bu hayali figür, aynı zamanda, tıpkı, Eco'nun sarhoş'u gibi, belli bir kategori ya da bu sınıfa giren bireyleri temsil ederek evrensel anlamı yüklenir.

Seyirci için bir gösterinin anlamı çeşitli başka olgulardan etkilenebilir; bunlar kendi toplumlarının, kültürlerinin ya da alt kültürlerinin kültürel çevresinin kapsadığı, edinilen ve kazanılan bilgilerdir. Bulardan biri, aşağı yukarı 'metinler arası' ilişkiden doğan etkenlerdir: Metinler arası ilişkiler genellikle bilindiği var sayılan şeylere yapılan göndermeler, paralellikler ve çeşitliliklerdir. Halkın bilincinde yer eden efsaneler ve öyküler bu başlık altında toplanır. Bunlar, günümüzün popüler oyun tarzında, seyircinin televizyonda gösterilen sayısız dizilerden algıladıkları ve aldıkları hazın temel kaynaklarından biridir: burada, kişilikler ve bu karakterlerin (ve bunları canlandıranların) özellikleri üzerine var olan ön bilgi ile her epizoda esas olan sağlamca kurulmuş yapısal dokudan haberdar olma, bu dramatik epizotları

yalnızca kolay anlaşılır yapmakla kalmaz, her epizodun getirdiği yapısal dokunun çeşitliliği yoluyla da anlam üretir. Stereotip kişileri, şemalaşmış olay dizileri kullanan (Antik Yunan yeni komedyasından İtalyan Commedia dell'arte'sine, oradan da bu günkü televizyon dizilerine kadar) oyunların popülerliği bu tür bir beklentiden ve hazdan kaynaklanır (Esslin, 1996:116).

Esslin, dramatik deneyimlerin çoğunun metinler arası ön bilgidен üretildiğini söylemektedir. Buna göre metin salt oyunun sözel öğesini göstermekle kalmamakta, aynı zamanda etkileşim içinde olan gösterge sistemlerinin tüm örgüsünü sergilemektedir. Batı uygarlığının eklektik karakteristiği seyircilerin farklı dramatik gelenekleri ve alt gelenekleri ezbere bilmesini sağlamakta ve Batı gelenekleri ile çok sayıda sahne geleneklerini okumak mümkün olmaktadır: "çerçeve sahne, açık hava sahnesi, çevreli tiyatro, sokak tiyatrosu ve daha birçokları gibi. Aynı şey farklı türleri, alttürleri, gösteri üsluplarını anlamada yardımcı olan alt gelenekler için de geçerlidir: bunlardan bir kaçı, müzikal komedy, opera, gerilim, tragedya, komedy, farstr; sinemanın çeşitli 'tür'leri (Western filmleri, bilimkurgu, tulûat, aile oyunları vb.), televizyondakiler ise diziler, mini diziler, dizi filmler, sabun köpüğü güldürüler, durum komedyaları ve benzerleridir" (Esslin, 1996:118). Bu türlerin her biri seyircinin bildiği geleneklere uygun olarak belli bir beklentiyi, temaya uygunluğu, yapısal ve biçimsel varsayımları yansıtmaktadır.

Eco'nun verdiği sarhoş örneğinde olduğu gibi, kurtuluş ordusu barınağındaki sarhoşun tüm sarhoşları temsil etmesi ya da sokakta rastlanan yaşlı bir adam da ihtiyarlığın simgesi olabilmektedir. Gerçek dünyadaki her şey, böylece bir simge, bir mecaz olarak algılanabilecek potansiyeli kapsamaktadır. Düzenlenen denetim altına alınan ve yönlendirilen dramatik yapıtın anlamlı çerçevesi içinde, gerçek olanın mecaza dönüşmesi daha fazla vurgulanmaktadır (Esslin, 1996:133). Başka bir deyişle dramatik yapıt, izleyiciyi oluşturulan bir dünyanın içine kapatır ve onu ciddiye almaya yöneltmektedir. Bu bağlamda kurmaca anlatı gerçeklikten daha kolay görüldüğü için, gerçeklikte kurmaca bir olguymuş gibi yorumlanmaktadır.

Sinema ve televizyonda birçok stereotipleşmiş entrika ve stok durum örnekleri bulunmaktadır. "Senaryoların bütünü ya da bir kısmı da önceden kestirilebilir ve fark edilebilir. Gangster filmlerinde, değişmez bir biçimde kahramanın yükselişi ve düşüşü vardır ve filmin son sahnesinde "dürüstlük" kazanır, anti kahraman kurşun yağmuru altında ölür. Pembe diziler de aynı şekilde öngörülebilir; ancak haftalar geçtikçe senaryo biraz karmaşıklaşır. Genellikle kadın ya da erkek kahramanın geçmişinde bıraktığı birinin çıkageldiği ve bir yüzleşmeyle karşı karşıya kaldıkları bir sahne vardır. Aşk öyküleri aşklarını engellemeye kalkan korkunç bir durum nedeniyle kadın

kahramanın sevgilisine kavuşamamasını anlatan bir entrika içerir, bunun nedeni de genellikle erkeğin o kadının farkında olmamasıdır. Ancak her şey mutlu sona erer, ya da erkeğin zaten iyi bir insan olmadığı ortaya çıkar, kadın onsuz daha mutlu olacaktır. Örneğin polisiye filmlerde suçlunun sorguya çekilmesi gibi stok durum örnekleri çoktur” (Burton, 1995:95).

Türlerde türe özgü kolay tanınmayı sağlayan nesnelere bağlamında stereotipleşmiş görüntüsel göstergeler bulunmaktadır. Örneğin kovboy filmlerinde 45’lik Colt tabanca, casusluk filmlerinde kurye, bilim kurgularda ışın tabancası gibi. Aynı şekilde tanınmış yıldız oyuncuların yüzleri de türe özel stereotipleşmiş (Kovboy filmlerinde John Wayn gibi) görüntüsel göstergelerdir.

Sinema ve Televizyonda arka plan yani dekor kullanımında da stereotipleşmeden söz etmek mümkündür. Örneğin gece yağmurla ıslanmış şehir sokaklarının ve yüksek binaların görüntüsü çoğunlukla ya dedektif ya da polisiye filmlerinde kullanılmaktadır. Çoğu yarışma programı canlı, parlak ışıkları ve kendine özgü mekanıyla türünün bir parçasıdır. Sonuçta türlerin bütünü yineleme ve uzlaşımlara dayalı olarak izleyici tarafından kolayca tanınmaktadır. Türler “anlamsal şemalara” dayanan formüller içermektedir. Bu formül türlere göre değişiklik göstermekle birlikte aynı zamanda, yaratıcıları ve izleyicileri tarafından paylaşılan, bir çeşit ortak kodları betimlemektedir. Bir anlamlandırmanın söz konusu olabilmesi için ortak kodların bilinmesi gerekmektedir.

Sinemada figür bağlamında stereotip olgusunu iki temel kategoride değerlendirmek mümkündür. Birincisi popüler figürlerdir. Bunlar Sherlock Holmes’den James Bond’a kadar bu film figürleri birçok filmde yer almanın yanı sıra edebiyat, televizyon dizileri, komediler gibi birçok kitle iletişim aracında yer almaktadır. Popüler figürlerin çıkış noktası edebiyat olmakla birlikte, asıl kariyerini sinema sayesinde kazanmıştır. Bu figürün odak noktasını stereotipleşmiş konu dağılımı oluşturmada ve anlatı tiplene biçimi her figürün birçok metinde güncellenmesi ile birlikte varlığını sürdürmektedir. Figürün kişileştirilmesi gelenekselleşerek bir isim ile birlikte somutlaşmaktadır. Figür açısından stereotip konusuyla bağlantılı diğer film kategorisi ise star olgusudur. Star bireysel bir temsil biçiminin yaratılan imajıdır. Star figürü metinler arası alanda birçok rolde, fakat genelde benzer tiplene içinde sunulmuş inşa edilmektedir (Schweinitz, 2001:75). Popüler medya ürünü olan star imajı kitlelerin arzu ve duygularına uygun olarak basitleştirilerek, şematize edilerek kurulmaktadır. Aynı zamanda star imajı beklentilerin dayanaklı maskesi olarak kültürel deneyim stoku içinde biçimlenmektedir. Starı kişi olarak toplumu bulunduğu durumdan, açmazdan kurtaracak, karizmatik bir önder niteliğinde, kitlelerin tüm ilgisini üzerinde toplayan, onların düşlerini ve toplumsal

beklentilerini karşılayıp değerini yansıtacak biri olarak tanımlamak mümkündür. Medya sisteminin bir ürünü olarak metalaşan “star sistemi fabrikasyondur, starın belirli standart içinde üretimi ve tüketimine dayalıdır. Dolayısıyla star, reklam edilecek, pazarlanacak belli tipleri canlandıran somut özellikleri taşımak zorundadır” (Dyer, 1986:11).

Sinemada Figürler bağlamında ötekinin resmine ilişkin stereotip, film figürünün temel unsurunu teşkil ederken, diğer taraftan anlatı tarzına ilişkin esas zorluğu belirlemektedir, zira anlatıdaki figür stereotipi sabit tip olarak hareket etmez; sosyal psikolojik örnek etrafında oynayan her figür kompozisyonunun sunumunda gelenekselleşmiş tipleştirme setinin yanı sıra, yeniden bireyselleştirme de söz konusudur. Bu geleneksel tipler direk olarak ötekinin resmine ilişkin gerçeklikle çok az ilgilidir ve hayali örnek olarak bilinmekte ve buna uygun olarak algılanmaktadır.

OLAY ÖRGÜSÜ STEREOTİPLERİ

Stereotip olgusunu metinlerde yalnız bir konu etrafında hareket eden figürler bağlamında değil, aynı zamanda anlatılan olay örgülerinin akışı açısından da söz konusu olduğunu görürüz. Bu tarz metinlerde figür açısından geleneksel bir tipi karakterize ederken onun jest ve hareketleri yanı sıra onu eylem yapmaya sevk eden işlevlerin canlandırılmasında da bir şematizasyon ve gelenekselleşme söz konusudur. Bu bağlamda figürler belirli bir eylem programına bağlıdır.

V. Propp (1928), Rus halk masallarının temel anlatı birimlerini keşfetmeye yönelik çalışmasında olay örgüsü açısından bir karakterin görevini ifade eden “işlev” kavramını kullanmaktadır. Ona göre kişilerin işlevleri masalın değişmez, sürekli ögesi ve temelini oluşturmaktadır. Bu işlevlerin sayısı sınırlıdır ve ard arda geliş biçimi her zaman aynıdır. Propp masalarda 31 işlev olduğunu keşfetmiştir. Bu işlevler her metinde farklı varyasyonlar içinde tekrar tekrar yinelenmektedir. Masal figürlerinde ise yedi temel değişken (saldırgan, başışçı, yardımcı, prenses ve babası, gönderen, kahraman, düzmece kahraman gibi) saptamıştır. Bu figürlerin rollerinin belirlediği karakteristik yapı bu günkü tür anlatı biçimlerinde de kendini hissettirir. Propp, anlatı işlevleri ile bağlantılı olarak standart bir eylem alanı görür ve bu standart eylem alanı figürün rolünü belirlemektedir. Propp’un analizi Rus masal türü çerçevesinde geleneksel görülen şemanın yapısal düzenlenmiş repertuarını ortaya koyar (Propp, 1985).

Propp’un yapısal analizine benzer bir çalışmayı A. Asa Berger ‘The Prisoner’ (tutsak) isimli televizyon dizisine uyarlayarak gerçekleştirir. Asa Berger’e göre ‘The Prisoner’ olağan üstü bir masal değilse de pek çok olağan üstü masal ögesi içermektedir ve Propp’un çözümleme biçiminin çağdaş bir

anlatıda kullanılabileceğini bu dizisinin 'Arrival' bölümündeki işlevleri örnek vererek göstermektedir (Asa Berger, 1993:25):

Propp'un İşlevleri Simge		Olaylar
Başlangıç durumu	α	kahraman istifa ederken gösterilir
Yasağın çiğnenmesi	β	(dolaylı anlatım) casuslar istifa etmezler
Kötü adamın kötülük yapması	Λ	kahramanın köye kaçırılması
Büyülü bir nesnenin alınması	F	kadının saati kahramana vermesi
Düzmece kahramanın gösterilmesi	Ex	arkadaşın düşmana gösterilmesi

Asa Berger, bir öykünün anlatımındaki kuralların doğasını anlamada öncülük yapan Propp'un izini sürerek anlatı metninin kurgusal mantığını oluşturan olayların arka arkaya gelme biçimindeki şemaları keşfetmeye çalışmaktadır.

Rus biçimcisi V. Schklovski, 1920'li yıllarda edebi bir fenomen olan Rus devlet yayınlardan çıkan iki Tarzan romanını inceleyerek formüle etmiştir. Ona göre kitleler daima benzer maceraların sonsuz tekrarını sevmekte ve daima benzer tarzda oluşumundan haz duyarlar (Schklovski, 1987:127).

Figür stereotipleri sinema, televizyon ve edebiyat gibi türe özgü popüler anlatılara damgasını vurmuştur. Eylem boyutunda belirli bir düzen diğer medyalarda olduğu gibi sinemanın da yabancı olmadığı bir olgudur. Elbette sinema 19. yüzyılın edebi mirasını almış bir medya olarak anlatımda gerek figürler bağlamında, gerekse olay örgülerinin arka arkaya gelmesi bağlamında geleneklerden yararlanmıştır. Benzer şeylerden duyulan haz aynı zamanda oldukça eski mitsel anlatı geleneğinin karakteristiğini yansıtır. Başka bir deyişle Lotman'ında (1981) belirttiği gibi 'sonsuz tekrar eden devir' mitosun asla değişmeden tekrar tekrar anlatılmasını ifade eder. Bu olguya örnek olarak Eco, Ian Fleming'in James Bond romanlarının öyküsel yapılarını betimleyen tekrar şemalarını verir (Eco, 1983:223-224):

- A- "M" Bond'a bir görev verir.
- B- Kötü (muhtemelen bir ikame şeklinde) Bond'un karşısına çıkar.
- C- Bond Kötü'ye yenilgiyi tattırır ya da Kötü Bond'u yenilgiye uğratır.

- D- Kadın, Bond'un karşısına çıkar.
- E- Bond Kadın'ı ayartır; ona sahip olur ya da olmaya çalışır.
- F- Kötü Bond'u (Kadın ya da Kadınsız ya da farklı anlarda) yakalar.
- G- Kötü Bond'a (Kadınla ya da Kadınsız) işkence eder.
- H- Bond Kötü'yü alt eder (Onu ya da ikamesini öldürür ya da ölümünde hazır bulunur).
- İ- İyileşmekte olan Bond Kadın'la görüşür sonra yine kaybeder.

Fleming romanlarında yukarıdaki şema unsurları değişmezdir. Fleming romanında şema aynı olaylar zinciri üzerine aynı ikinci dereceden kişileri bir araya toplar. Fleming romanlarından okuyucunun aldığı zevk ise parçaları, kuralları ve hatta sonucunu bildiği bir oyuna eşlik etmektir.

Eco'ya göre Fleming, romanlarında en kesin ve evrensel eğilimleri kullanır. Propp'un geleneksel masalarda değerini ortaya koymuş olduğu ilk örnek elemanlarını oyuna sokar. Eco, zıtlık içindeki kişilik çiftlerindeki ilk örnek elemanlarının nasıl kullanıldığını şöyle tespit eder: Kral olan "M" şövalye Bond'a bir görev verir; Bond Şövalye; Kötü canavardır; Kadın ve Kötü kendi aralarında Güzel ve Çirkin'dir; Kadını akıl ve duyularına kavuşturan Bond, Uyuyan Güzel'i uyandıran Prens'tir. Özgür Dünya ile Sovyetler Birliği, İngiltere ile Anglosakson olmayan ülkeler arasında, Üstün ve Aşağı Irk, Siyah ve Beyaz, İyi ve Kötü arasındaki ilkel destansı ilişkiler yeniden ortaya çıkar (Eco, 1983:230). Bu bağlamda Fleming'in öykülemesinde eylemlerin örgütlenişi açısından ortaya çıkan şema kolay anlaşılır bir ortak uzlaşılabilir ağıma hareketine geçirir ve bizleri ilk örnek unsurlarına yeniden davet eder.

"J. Cambell, 'Hero with a Thousand Faces' (1949) adlı kitabında bir kahramanın macera serüvenini 'temel mitos' kavramı ile tanımlar. Ona göre eski ilkel ayinleri anlatan çeşitli mitoslar ve folklor tek bir ana mitos altında toplanır. Cambell bu görüşü ile Propp'un Rus masalları için keşfettiği şemayı genelleştirerek, tüm kültürler için geçerli olabilecek anlatı türleri olan eposlar, masallar, romanslar ve hatta bazı romanlar için geçerli olabilecek bir temel mitos keşfeder. Bu temel mitos kahramanı ayrılma, sınav ve dönüş aşamalarından oluşan bir serüven yaşıyordu. Mitos kahramanı bir nesneyi bulmak için yola çıkar (Ayrılma), türlü engellerle karşılaşır ve bir ara yeraltı dünyasına iner ve orada karanlık güçlerle çarpışır (sınav); istediğini elde eder ve dönüşe geçer. Bu arama yolculuğunun başarıyla sonuçlanması toplumun refahı demektir" (Aktaran: Moran, 1999:222-223).

Campbell tarafından temel mitos olarak saptanan ayrılma, sınav ve dönüş serüveni olarak açıklanan teoriyi kullanarak C. Vogler (1998) Amerikan sinemasının mitolojik temel örneğini açığa çıkarmayı hedefler. Vogler'e göre

kahramanın ölümsüzleşen ayrılma, sınav ve dönüş serüveninin yalnızca macera, aksiyon ve gerilim türlerinde söz konusu olmadığını, melodramların da alt yapısını oluşturduğunu tespit eder.

Arketipler üzerine geliştirilen kuramlar eylemleri yapılandıran stereotiplerin sağlamlığına dikkati çeker. Arketip ve stereotip olguları arasında belirgin iki farklılık bulunur. Öncelikle Campbell tarafından ortaya konulan anlatı arketipleri soyutlamaya dayanır. Buna göre tüm anlatı formları belirli bir kültüre ve onun unsurlarına bağlıdır. Kültür kendi içinde yüksek oranda uzlaşılar ve işlevsel özellikler taşır. Campbell ise kültürün bu özelliklerini zaman ötesi ve evrensel olarak değerlendirir. Başka bir deyişle anlatı formlarını derinlerde yatan arketiplerin ince bir kamuflaj malzemesi olarak görür ve şu yorumu getirir: “Elbette insanlığın sayısız mitoloji ve dini arasında farklılıklar vardır, fakat benzerlikler üzerine bir kitap bu; ve bir kez bunlar anlaşıldığında farklılıkların, yaygın (ve politik) olarak sanıldığından çok daha az olduğu görülecektir... Gerçek birdir, bilgiler onu birçok isimle çağırır.” (Campbell, 2000:10).

Arketip olgusu belli bir kültüre özgü olmadığı gibi belli bir zaman ya da türden türe değişen örnek için de geçerli değildir, bilakis antropolojik bir ortaklığa dayanır. Stereotip olgusu ise daha çok belli bir kültürel içeriğe sahip işlev taşıyan şema olgusu etrafında tartışılır. Stereotip olarak anlatı örneğindeki belirli yinlemeler ile ilgilenilmekte, anlatımın işlevsel olarak standartlaşması ve bağlamın pragmatik boyutu olarak değerlendirilir. Belirli bir zaman ve kültürün estetik anlayışına uyduğu gibi tür bağlamına da uyar. Bunlar evrensel değildir, metinde stereotip olarak gösterilen ortaklıklar, daha çok metnin dış hallarını belirler ve Campbell’in arketipinden çok daha dikkat çekicidir. Sinema ve televizyona stereotip boyutundan baktığımızda türler arasında farklılıklar (western, melodram v.b.) bulunmakla birlikte yine de birbirinden ve diğer anlatılardan çok derin ayrımlıklar göstermediği gözlenir.

İkinci temel farklılık ise Campbell arketipi C. G. Jung’un görüşleri ile bağlantılı olarak, evrensel örnek, antropolojik bir değişmezlik ve insanlığın çok eski düşlerinin sonsuz biçimi olarak görülür. Buna karşın stereotip teorisi yavaş yavaş kültürel tortulanma sürecinin sonuçlarını tartışır. Başka bir deyişle anlatımın gelenekleşmesi ile birlikte stereotiplerin biçimlenme süreci işlevsel olarak kültürel geçerlilik taşıyan ve göreceli olarak dayanıklılık gösteren olgulara dayanır.

Arketipin kendine özgü evrensel antropolojik taslağı içinde stereotipler açısından başka bir kuramsal çıkış noktası da söz konusudur. Buna göre stereotip uzlaşımlara dayanan karakteristiği ile kültürel belirli bir örneği hedefler. Bu bağlamda stereotip, sinemada tür anlatısında, belirli bir zaman

dilimi içinde gelenekselleşen eylemler ve durumlar repertuarına aittir. Bu bağlamda sinemada stereotipleri keşfetmekte Propp'un kuramı daha yakın gelmektedir. Zira Propp, bir kültürle bağlanmış materyal içinde gerçekten çok uzun süre yaşayan geleneklerin etkili olduğu ortak bir şema aramıştır.

W. Wright (1975) ise zihinsel yapıyı ortaya koyabilmek için mitlerin anlamını inceleyen Levi Strauss'dan farklı olarak toplumsal anlamları bulmak için mitin yapısını inceler. Daha önceden de belirttiğimiz gibi Propp Rus masallarını inceleyen çalışmasında hikayeyi nitelendiren işlevlerin katı, değişmez bir düzen içinde tekrarlandığını, her hikayede her işlevin (yani eylemin) aynı gelişim çizgisini takip ettiğini gösterir. Bu yaklaşımı Wright sinemada western filmlerini incelediği çalışmasında fazlasıyla kısıtlayıcı bulur. Zira temelde benzer hikayeleri farklı olay sıralaması içinde görmek zor değildir. Bir western olay örgüsünü (plot) karakterize eden işlevlerin düzeni herhangi bir başka western filmdeki olayların düzeni ile her zaman aynı değildir. Bazı işlevler birden fazla tekrarlanabilmektedir. Westernlerde karşıtlıklar kırk yıllık süreçte değişmezlik gösterirken, bu karşıtlıkları sembolize eden karakterlerin etkileşimi Amerikan toplumsal değişimlerine paralel olarak değişebilmektedir. Wright'a göre Karşıtlıklar, toplum bilincinde temel olan toplumsal tiplerin imgelerini yaratır. Toplumsal tipler etkileşim biçimlerini değiştirebilir, fakat insan sınıflama olarak tiplerin kendilerini değiştirmeleri zordur. Zira bir toplumda insanları farklılaştıran, onları tanımlayan kavramlar toplumun inançlarından, tutumlarından, kurumlarından kaynaklanır. Bu bağlamda Wright, dört farklı döneme ait atmış dört filmden dört öykü modeli saptayarak, her dönemin kendi toplumsal eylem modelini sunduğunu tespit eder.

Toplumsal bir mit olarak westernleri inceleyen Wright, tüm westernlerin prototipi olarak klasik olay örgüsününün 16 işlevden oluştuğunu tespit eder (Wright, 1975:48):

1. Kahraman toplumsal bir gruba girer.
2. Kahraman toplum tarafından tanınmaz.
3. Kahramanın farklı bir becerisi olduğu ortaya çıkar.
4. Toplum kendileriyle kahraman arasında bir fark olduğunu anlar, ona ayrı bir statü verir.
5. Toplum kahramanı tam olarak kabul etmez.
6. Toplum ile kötüler (caniler) arasında çıkar çatışması vardır.
7. Kötüler toplumdaki güçlüdür; toplum zayıftır.
8. Kahraman ve kötü birbirlerine saygı duyarlar, güçlü bir arkadaşlık vardır.
9. Kötü toplumu tehdit eder.
10. Kahraman çatışmaya karışmak istemez.

11. Kötüler kahramanın bir arkadaşını tehlikeye sokar.
12. Kahraman kötülerle kavga eder.
13. Kahraman kötülerini yener.
14. Toplum kurtulmuştur.
15. Toplum kahramanı kabul eder.
16. Kahraman özel statüsünü kaybeder ve bırakır.

Wright westernler üzerine yaptığı bu çalışmada bir toplumda mitlerin yapıları aracılığıyla toplum üyelerine nasıl bir kavramsal düzen iletildiğini gösterir ve Campbell'in görüşlerine itiraz etmemekle birlikte, dikkate de almaz. Daha çok sinema semiyolojisinde önemli bir yeri olan Levi-Strauss'un mitlerde zihnin taklit nesnesi olarak zihnin kendisini görmesine yani mitin anlamını inceleyerek, zihinsel yapıyı ortaya koymaya çalışmasına itiraz eder. Buna karşılık Wright, mitlerin farklı toplumlarda farklı fonksiyonları olduğunu vurgular ve toplumsal anlamı bulmak için mitin yapısını inceler. Ona göre mitler adeta geleneksel dünya modeli olarak kabul edilir. Zira O, mitlerin içinde hayali öykü biçiminin bütün bir destesini bulur ve bunların belirli bir kültürel biçime göre düzenlendiğini söyler. Wright, aynı zamanda bu hayali öykülemenin basitleştirilen yapısını da vurgular. Karmaşık sistem üzerine mitsel anlatı, figürler ya da değerler arasındaki zıtlıklardan temellenen bir anlam üretir. Bu anlayış Levi-Strauss'un bir sistemi içinde kavramsal kategoriler inşa etmek anlam yaratmanın özüdür ve bu sürecin kalbinde ikili karşıtlıklar (binary opposition) diye nitelendirdiği bir yapı vardır görüşüne benzerlik gösterir.

Wright'ın mitlerden ürettiği anlayışa uygun bir stereotip kuram taslağı geliştirmek mümkündür. O western filmlerini eylemler bağlanunda analiz ederek, stereotip olgusunun çok katmanlılığı ve tarihsel boyutunun altını çizer. Araştırmasında 16 işlevin yanı sıra dört tip western kategorisi tespit eder. Bu 64 filmlerden 24 tanesi klasik olay örgülü, 9 tanesi intikam varyasyonlu, 3 tanesi geçiş temalı, 18 tanesi profesyonel olay örgülü olarak saptar. İntikam varyasyonu 40'lı yıllar, geçiş temalı 50'li yıllar, profesyonel olay örgüsü 60'lı yılları kapsar.

Böylesi bir model stereotip konusundaki sorunların çok boyutluluğunu ortaya koyar. Zira yalnızca anlatıdaki unsurların çokluğu (eylemler, figürler, durumlar, ve motivasyon) şemalaştırma ve gelenekselleştirme eğilimini açıklayıcıdır. Şemalaştırma ve gelenekselleştirme eğilimi daha çok eylem yapısında etkisini gösterir. Wright'ın denemesi, yitelenen eylem unsurları ağı arkasındaki yapısal alt yapıyı keşfetmek ve aynı zamanda dayanıklı yapıyı formüleştirmektir. Bunu da westernlerin uzun süren belirli bir tarihsel dönemde devam eden anlatı dizisinin temelinde yatan şema ve gelenekleri

keşfederek yapar. Onun toplumsal tarihsel değişkenlere bağlı olay örgüsü modeli stereotip teorilerine benzer bir biçimde dolaylı olarak olaylara uyum ve çözüm süreçlerine dikkat çeker ve bir tür stereotip tarzı ve değişimi sunar.

Günümüzde ise giderek melezlenen türler içinde benzer olay örgüsü için inanılır sıkı bağlanmış bir şema bulmak zorlaşmıştır. Bir dizi olay örgüsü belirli bir kültürel çerçeve içinde filmin amaçladığı etkiye göre özdeşleşme uyandırmaya ya da mesafe koymaya yönelik olarak düzenlenir.

Sinemada anlatı stereotipleri geleneksel repertuarın birbirine bağlanarak organize olduğu bir ağdan oluşur. Klasik tür sinemasında kültürel bilgi ve deneyimlerin işlev gördüğü anlatı stereotiplerinin yapısal repertuarını açıkça görmek mümkündür. Örneğin gerilim unsuru olarak son dakikada kurtarma olgusu Griffith'den beri aksiyon ve gerilim filmlerinin yanı sıra birçok film anlatısının standartlaşan repertuarından birisidir. Buna benzer 'mutlu son' (Happy Ends) diye tabir ettiğimiz diğer bir standart dramatik yapı geliştirmiştir. Tür sineması gerek figür, gerekse olay örgüsü açısından stereotip için geçerlilik çerçevesi çizer ve bu bağlamda film dünyasının bütünlüğü oluşturulur.

Sinema ve Televizyonda öykülü tür anlatılarında muhtemel olana dayalı, kurallara uygun, tutarlı, hayal edilen türe özgü stereotip biçimlerin güncellenmesiyle geleneksel bir dünya modeli geliştirilir. Eco (1990) bu konuda somut bir anlamsal güncellenmenin yapısal sunumundan bahsederken, "muhtemel dünya" kavramını kullanır. Başka bir deyişle öykünün dünya modeli, dolaylı olarak dış gerçekliğin yinelenmesidir. K. Hickethier (1991) benzer bir durumu televizyon dizilerinde tespit eder. Ona göre televizyon dizileri de geleneksel figürasyon ve kurallara göre inşa edilir. Tür filmlerinde söz konusu olan benzerlik olgusu yeniden üretilir. Dizilerde bir bölümdeki figürlerin eylemlerini oluşturan çerçeveyi şöyle yorumlar: "bu çerçeve alışkanlık sağlar, oyunun kurallarını tayin eder ve bunlara göre figürler hareket eder. Sürekli seyredenler olarak seyirciler buna alışır. Figürlerin eylemleri için birçok gerçeklik tabulaştırılır. Bir çok problem ve çatışma oldukça gündelik bir tarzda çözümlenir" (Hickethier, 1991:45). Hickethier'in diziler için çizdiği çerçevede 'geleneksel muhtemel dünya modeli' kavramından başka bir şey değildir. Belirli bir repertuarın düzenli olarak yinelenmesiyle hem anlatı kuralları, hem de anlatı stereotiplerinin damgasını vurduğu eylemler ve "gelenekselleşmiş tipler" olarak kendini ortaya koyar. Bu biçimlerin sürekli tekrarı seyirci açısından kurallara alışkanlığı destekleyerek, beklentilerin belirli bir repertuara endeksli olarak sınırlanmasına neden olur.

Televizyon türleri bağlamında stereotip olgusunu değerlendirmek gerekirse öncelikle dizilerin gerçeğe yakın konularıyla reklâmların çerçevesinde sunulan programlar olarak ele alınması gerekir. Dizi endüstrisi alanında

'gerçeğe yakın' olma özelliği, eğlenceye endeksli ve açık anlaşılır olma gibi kıstaslar hakimdir. Bu bağlamda dizi üretiminde konuların farklı işlenmesine ve içeriksel yenilenmeye olanak vermez ve bunun sonucu olarak stereotip dizi örnekleri süreklilik kazanır.

L. Mikos'a (2001) göre genel olarak televizyon metinlerinde iki tür eylem rolü vardır: birincisi spesifik medyaya özgü işlevsel roller (Talkshow sunucuları, haber sunucuları gibi), ikincisi ise olayları merkeze alan dramatik tüm yayın biçimleri için geçerli toplumsal eylem rolleridir. Bütün işlevsel roller elbette ki bir eylem tarzı da içerir. Dramatik bir amaca hizmet eden eylem rollerini kuran biçimlerde ise klasik örnek baskındır. Buna göre içine yabancı giren bir gurup söz konusudur. Zira yabancı, grubun karşılıklı etkileşimini konulaştırmayı daha gösterişli kılar. Yabancı'nın girişi daha gösterişli olabilir. Örneğin, mutlu bir aileye (topluma) bir psikopat girer, aile birliğinin ahlaki değerini denemeye tabi tutar. Aileye giren yabancı temelde sempatik bir insan da olabilir, fakat bu yabancı bazı durumlarda tehdit edici olabilir – bu bağlam aile konulu sit com gibi türlerde klasik motiftir: Üvey anne gelir (sihirli annem), maymun gelir (Charlie), Alf v.b.

Gerek sinema gerekse televizyon alanında stereotip unsurların yapılandığı göreceli dayanıklı ağda verdiğimiz tüm bu örnekler basitleştirme ve gelenekselleşmenin baskısı sonucu oluşmuştur. Stereotip olgusunun serileşen sinema filmleri ve televizyon dizilerine damgasını vurduğu gözlenir.

OYUNCULUK STEREOTİPLERİ

Sinema ve televizyon gibi görsel sanatlarda sahneye koyma kamera ve kurgu dolayımı ile gerçekleşir. Figürler ve eylemler gibi oyunlaştırmanın da geleneksel biçimleri sahneye konular. Tiyatroda olduğu gibi sinemada da söz konusu gelenekselleşen oyunculuk vurguları aracılığıyla oluşan sunum biçimleri bulunur. Goethe'nin, 1803'te belirlediği ve uzun süre Almanya'da geçerli olan doksan maddelik oyunculuk ilkelerinden birini örnek verirken: "genç bir adamın ideal düşünceli pozu şöyledir: göğüs ve bütün gövde dik, ayaklar dördüncü dans pozisyonunda, baş hafifçe yana eğilmiş, gözler yere çivilenmiş, her iki kol gevşek bir şekilde aşağıya doğru salıverilmiştir" (Aktaran: Nuku, 1995:142). Buna benzer oyunculuk klişelerine sessiz sinema döneminde de rastlanır. "Erwin Panofsky sessiz sinema dönemine ait şu klişeyi örnek olarak verir: İlk öpücük değişmez olarak kadının kocasının kravatıyla oynamasıyla anons ediliyor ve bunu yine değişmez olarak kadının sol ayağını geriye atışı izliyordu" (Aktaran: Wollen, 1989:148). Bu belirlenmiş ikonografinin temelinde sessiz film geleneği yatar. Zira sessiz filmlerde olay ve karakterlere ilişkin bilginin

seyirciye ekonomik bir biçimde verilebilmesi için, bazı sabit görünüş ve davranışlara gereksinim doğmuştur.

Belirli jestlerle gelenekselleşen figür tiplmeleri yalnızca sessiz sinemaya özgü bir olgu değildir. Sesli film döneminde de vamp kadın tiplmesinde olduğu gibi gelenekselleşen jestlerle birlikte oyunculuk sunumu varlığını çeşitli varyasyonlar içinde sürdürür. Bu tarz sunum örnekleri oyunculuk stereotipleri olarak yorumlanabilir. Panofsky'nin de örneğinde olduğu gibi gelenekselleşen oyunculuk karakteristiği aynı zamanda anlam karmaşasını indirgeyici bir işlev taşır. Bu da stereotipin temel karakteristiğinden birisidir. Yinelemeler aracılığıyla da sunum biçimleri izleyiciler tarafından hemen tanınarak, benimsenir. Geleneksel bir örnek kendi anlamsal bağlamı içinde kabul görerek sembolleşmektedir. Böylesi biçimlerin çokluğu bir oyunculuk repertuarının oluşmasına neden olur. Bu spesifik ifade repertuarı izleyicilerle uzlaşımli olarak oyunun sembolik kesinliğini güçlendirir.

19. ve 20. yüzyılın başlarında oyunculuk repertuarını belirleyen estetik düşünüş kesin çizgilerle belirlenmiş kurallardan oluşur. Oyunculuk sanatı için kurallar kitabı ve fizyonomik lügat içinde stereotip biçimler kanunlaştırılarak sistematikleştirilmiştir. Goethe'nin belirlediği oyunculuk kanunları kitabı gibi kitaplarda farklı ruhsal durumları yansıtan şematik sunumların bariz mimik biçimlerine eşlik eden jestler sahne uygulamaları geleneği ile bağlantılı olarak stereotipler sabitlenip devam etmiştir.

Sahne dünyasındaki bu mimik ve jestler gündelik hayattaki davranış ifadeleri ile çok az ortak özellik taşır. C. Michel'in (1886) oyuncuların işaret dili üzerine olan eserinde duygusal haller üzerine mimik ve jestleri tarif eden uzun bir liste bulunur: Alın yukarı kaldırılmış, derin alın çizgisi oluşmuş, gözler fal taşı gibi açık, gözbebeği ileri fırlamış, dehşetle sabitlenmiş; Burun kanatları titreyerek açılmış, yanaklar çökük, ağız önce son derece açık, sonra kapanır ve ara sıra dudaklar titreyerek tekrar açılır; Omuzlar yukarı kaldırılır, kollar göğse sıkıca bastırılır, tıpkı üşüme duygusunun ifadesi gibi; Bütün vücut ürperir, titreyerek büzüşür bir kol parmaklar açık olarak yukarı kaldırılır; eller asabiyetle yumruk yaptır, fakat vücuda dönük durur. Sessizce bir ah çeker, nefesini içine çeker. Her şey bir anda gelişir. Konuşma başlangıçta tonsuz, yumuşak, akıcı sonra yavaş yavaş yükselir. Ölüm korkusunun doruk noktasında dehşetten bütün kaslar gevşer, akıl gücünü yitirir, cenaze gibi sararır, güçlkle nefes alır bayılır.

Burada herkesin bildiği bir şema açıklık kazanarak sabitlenir. Bu şema mimik, jest ve tonlama düzleminde ifade biçimlerini tespit eder. Bu gün bunlar tuhaf görünse de tarihsel perspektiften baktığımızda her şey mantıklı görünür. Zira gündelik hayattaki gerçek ifade biçimlerinin sahnede canlandırılmasında oldukça stilize ifade biçimleri kullanılmasından dolayı birbirinden oldukça

farklıdır. Geleneksel oyunculukta otomatik kullanılan biçimsel formlar ve bu formlara bağlı kültürel kabuller söz konusudur. Michel, bu sunum biçimlerindeki uzlaşmaları kabul görmüş olguların şemaya indirgenmesinin doğal sonucu olarak görür. Tiyatro geleneği içinde oyuncunun şematize olmuş yüz mimikleriyle belirli duyguları yansıttığı bilinir. Söz konusu olan bir insanın resmi bütün detayların yansıtıldığı bir belge değil, bilakis ortalama önemli çizgilerin şematize edilerek sunumu söz konusudur. Bu bağlamda fizyonomik stereotiplerin etkisi altında kalmak geleneksel olarak bir oyunun ifade repertuarının etkisi altında kalmaktan başka bir şey değildir. Onlar el yordamı ile bir temel oluşturarak 19. yy.da profesyonellik olarak kabul edilmekle kalmıyor, aynı zamanda profesyonelliğin şartıdır da.

H. Jhering (1912) oyunculuk klişelerinin sorunlarını tartıştığı ‘Schauspielerische Klischees’ isimli çalışmasında geleneksel stereotiplerin kullanımını yaratıcı düşünceyi sınırlayan bir tekrar baskı olmasından dolayı eleştirir. Ona göre zenaat olarak öğrenilen oyunculuk unsurları sanatçının kendi ifadesini bulmada ancak bir başlangıç olabilir. Bu bağlamda Jhering geleneksel stereotiplerin kullanılmasından ziyade onların hayal yoksunu sadece yeniden üretimini eleştirir. Hauser ve Gombrieh’de güzel sanatlarda stereotiplerin kullanımını Jhering’e benzer bir bakış açısıyla değerlendirir. Buna göre eğer klişenin arkasında kişisel enerji varsa klişe olmaktan çıkar ve yaratıcı bir sanatçının klişeden kurtulma yolu da budur. Zira stereotipler sanatçının bireysel yaratıcı ifadesi içinde dönüşüme uğrayarak, aşman ifadeler olarak yeniden gerçeklik ve deneyime maruz kalırlar.

Günümüzde sinema ve tiyatrodaki stereotiplerin oyuncu jest ve mimiklerinde kullanımı açısından 19. yy sanat akımlarının çözülmeye uğradığı gözlenir. Bu çözülmeye sinemanın kendine özgü anlatım dilini kurma çabaları etkin bir rol oynar. Tiyatrodaki ise Stanislavski’nin (1883) ‘bilinçli psiko tekniği’ne dayanan kuramı da sahneye özgü geleneksel oyunculuk şemasının gerilemesinde etkin bir rol oynar. Psikolojik oyunculuk teorisi daima günlük gözlemler aracılığıyla kazanılan orijinal bireysel ifadeleri vurgular. Stanislavski’ye göre oyuncu rolü yaşamının psikolojik tekniğini edinmeli ve rolünü sanathı bir biçimde anlatmalıdır. Başka bir deyişle, aktör rolünü önce içten yaşamak, sonra da o yaşayışa dıştan bir biçim vermek zorundadır. Her yeniden yaratmada rol yeni baştan yaşanmalı, yeni baştan cisimlenmelidir. Başlangıçta rollerini duyumsayan, fakat bir kez duyumsadıktan sonra yeniden duymaya devam etmeyen, sürekli coşkusuz yinelemeye dayanan oyunculğu makinemsi oyunculuk olarak niteler. Makinemsi oyunculuk, seyirciye var olmayan bir duygunun maskeleyişmiş biçimlerini sunar. Bu biçimler kuşaktan kuşağa aktarılarak gelenekselleşmiştir. Örneğin, aşkı anlatmak için elinizi

kalbinizin üzerine bastırmak ya da ölüm düşüncesini çağrıştırmak için ağzı geniş geniş açmak gibi. Bütün insanca duyguları, tutkuları anlatmanın da yöntemleri vardır (kıskançlığa kapıldığınız zaman dişlerinizi gösterip gözlerinizi belerte belerte döndürmek, ağlayacağınız yerde gözünüzü, yüzünüzü ellerinizle kapamak; umutsuzluk içindeyken saçınızı başınızı yolmak gibi). Her tipten insanı, toplumdaki çeşitli sınıfları taklit etmenin de yolları vardır (köylüler yere tükürür, burunlarını ceketlerinin eteğine siler, askerler mahmuzlarını şıkırdatırlar, aristokratlar saplı gözlükleriyle oynarlar) (Stanislavski, 1983:38-39). Makinemi aktör sahnede sesini yükselterek konuşur, geniş hareketler yapar ve böylece gösterişli bir biçimde teatral etkileri daha güçlendirmeye çalışma yöntemini kullanır. Bu tarz oyunculuk salt gelenekselleşmiş teknik ve yinelemeye dayanmakta, gerçek duygular yerine hazır şablonlar koymaktadır.

Bu oyunculuk klişeleri yaşamdan alınmıştır, fakat bunlar karakterin ruhunu içermedikleri gibi, bireysellikten de yoksundurlar. Stanislavski'ye (1982) göre önemli olan basmakalıp insan tiplerinin genel sınıflaması içinde alt bölümlerin de olduğunu gözlemleyebilmektir (örneğin; tüccarlar içinde, küçük dükkan sahipleri, esnaf, büyük mağaza sahipleri v.s. ayrımını ortaya koyabilmek). Yaratıcılıkta baş etmen, insan ruhunun yaşamıdır, oyuncu ile rolün ortaklaşa duyguları ve bilinçaltı yaratmadır. Bu bağlamda Stanislavski bir aktörün kendini rolün içinde, rolü de kendi içinde hissetmesini sağlayan psiko tekniği kuramlaştırmıştır.

Sinema, tiyatronun olanaklarından yararlanmakla birlikte kendine özgü yeni olanaklar da sunmuştur. Sinema kendine özgü fotografik teknikleri ile özellikle yakın ve uzak çekimler, montaj ve oyuncular için vurgulayıcı olan 'Kleşov Etkisi' ni mümkün kılar. Sinemada sesin kullanımıyla birlikte, tiyatroya özgü önceden saptanmış geleneksel sunum repertuarı sinemanın fotografik görüntüsünün realitesi içinde etkinliğini yitirmiştir. Sinemanın başlangıç yıllarında özellikle de sessiz film döneminde tiyatroya özgü geleneksel sunum repertuarı oldukça kullanılmıştır.

* Kleşov etkisinde kurgu aracılığıyla yeniden yaratılmış bir uzay söz konusudur. Birbirinden ayrı ayrı yerlerde geçen olgular, birbirinden uzakta bulunan oyuncular birbirine bitişikmiş gibi aynı dramatik çizgiyi izliyordu. Bu etkinin en ilginç deneyi hiç bir zaman var olmamış bir kadının yaratılışıdır. Tuvalet masasının önündeki bir kadın filmi alınırken, kadının saçını taraması, makyaj yapması, çoraplarını, ayakkabısını, elbisesini giymesi, ayrı ayrı yakın çekimlerle gösterilir. Başka başka kadınlardan alınmış bu yakın çekimler sanki tek bir kadın söz konusuymuş gibi kurgulanır. Bu kurgu sayesinde gerçekte var olmayan, fakat sinemada gerçekten var olan bir kadını yaratmak mümkün oluyordu. Ayrıntılı bilgi için bknz. Lev V. Kuleşov (1968), "Anılar", Türk Dili Sinema Özel Sayısı, sa:196, s.294.

Bir kısım sinema eleştirmenleri ve sinema kuramcıları; sinema oyunculuğunun, tiyatro oyunculuğunun, abartılı ses ve mimiklerinden kaçınması gerektiği doğal, gündelik yaşamdaki davranışlara benzer doğal jest ve mimiklere dayanan oyunculuğun benimsenmesi gerektiğini savunmuşlardır. “Tiyatro oyuncusu kendisini seyircilere göstermek, varlığından haberli kılmak için ne kadar geniş (large) ölçüler içinde davranırsa; sinema oyuncusu, aksine, hareketlerinde son derece ölçülü, ekonomik doğallığı hiç bir vakit aşmayacak yolda davranmaya mecburdur... Tiyatroda seyircinin kulağına erişmeyecek bir fısıltı, seyircinin gözünden çoğu vakit kaçabilecek ufak falsolu davranışlar, bakışlar bir yakın yahut büyük plan içinde sinema seyircisinin kulağına ve gözüne hemen erişebilir” (Onaran, 1986:59).

J. August Lux 1914 yılında sinemanın bilinen teatral bir oyunculuk gerektiren bir sanat olmadığını, bilakis sinemanın oyunculuk stiline doğallık olduğunu söylemiştir (Lux, 1992). Bundan on yıl sonra Bela Balazs sinemada geleneksel oyunculuktan bağımsız bedensel ifadeler düşüncesine dayanan kuramını geliştirmiştir. Buna göre baş çekimler ve bunun sunduğu görsel nesnelere bizim bilinçaltı duygularımızın bir yansıması olarak anlam kazanır. Yüzün denetlenemeyen fizyonomik ayrıntıları görülerek, bunların takındığı anlamların genel anlamla çelişen farklılığını keşfedebiliriz. “Bu durumun çok yüksek bir sanatça değeri, anlamı vardır, çünkü konuşmada gerek yetişkin bir kimsenin gerekse ayık bir insanın konuşmasında, istek dışı ya da bilinçsiz öğeler yoktur. Bir kimse yalan söylemek istiyorsa, yetenekli bir yalancıysa sözle eksiksiz başarır bu işi. Ama yüzünde denetimden uzak kesimler vardır. Kaşlarını çatıp alnını istediğince kırıştırabilir, alıcı gene iyice yakına sokulup, kişiye denetlenebilecek bir anlam taşımayan çenenin, yüzün öteki kesimlerinde görülen kabadayılıktan çok uzak bir güçsüzlük, ürkmüzlük içinde olduğunu gösterir. Ağzın o denli tatlı gülümseyişi boşunadır – tek başına büyütülerek gösterilen kulak memesi, burun kanadı, sinsi bir kabalığı, zorbalığı göz önüne seriverir” (Balazs, 1968:306).

Geleneksel oyunculuk repertuarının sarsıntıya uğramasında sinemanın önemli katkıları olmuştur. Sinema oyunculuğunun tarihi çok kısa olmasına rağmen tiyatroya özgü bilinen anlamda geleneksel oyunculuk stereotiplerinin sinemada kullanımı çok etkin olmamıştır. Geniş kitlelere hitap eden bir sanat olarak sinema geleneksel örneklerin bazılarını muhafaza etmekle birlikte sinema türleri ve çağa özgü sunum stereotiplerini yeniden kurar. Örneğin westernlerde oyunculuk açısından haydutların sunumu kültüve edilmiş, kabul gören gelenekleşmiş davranış ve ifade repertuarı oluşturmuştur. Oyuncuların ata binmesi, silah kullanımı, atı bağlama biçimi, salondaki hareketleri, kahramanın meydan okuma biçimi, kahramana karşı meydan okuma biçimi, haydutların

baskın yaparken ki davranış tarzı ya da silah düellosundaki davranışları stilize olmuş, tespit edilmiş jestlerden oluşur. Westernler için karakteristik anlatı unsuru, figür tiplmeleri ve davranış motifleri kurallı olarak yinelenir ve hayali olarak biçimlenen geleneksel dünya modeli ve bu dünyaya ait mimik ve jest repertuarı ile sağlamlaşır ve görsel olarak somutlaşır. Tüm günlük gerçeklik ya da doğallık bu dünyanın eğilimleri doğrultusunda geri planda kalır.

Sinemada türlere göre kalıplaşmış oyunculuk açısından yine başka bir örnek olarak gangster filmleri, komediler, korku filmleri v.s. verilebilir. Oyunculuk stereotipleri yalnızca klasik sinemada bulunmamış, zaman zaman bu örnekler günümüz filmlerinde de ortaya çıkar, seyircilerde bunları otomatik olarak göz aşinalığıyla algılar. Günümüzün ana akım sineması içinde oyunculuk stereotiplerini büyük oranda gözlemlemek mümkündür. Örneğin westernlerden bildiğimiz siyah giysili adam 90'lı yılların popüler sinemasında, video kliplerde v.s. oldukça rağbet gören bir tiplmesidir. H. Jhering'in (1912/13) de dediği gibi klişeler nesilden nesile miras kalan ve oldukça uzun süre varlığını sürdüren formlardır. Yüz yıllık sinema tarihine baktığımızda oyunculuga ait stereotiplerin değişimi kültürel bağlam ve türlerin spesifik özelliklerine bağlıdır. Stereotiplerdeki bu değişimleri türler ve çağın göstergesi olarak okumak mümkündür. Sonuçta çağdaş sinema, seyircinin bilincinde yer etmiş sinema oyuncusuna ilişkin söylenceden bir aktarım aracı olarak yararlanır, ama ona körü körüne bağlı kalmaz.

Popüler sinema ve onun akrabaları olan televizyon dizileri ve video klipler gibi görsel – işitsel sunumlar eski yapısal lügatın standardize edici ve sistemleştirici işlevini benimsediği tezi savunulur. Güncel jest örnekleri birçok filmde yaratılır ve bir çok benzer sunumlarda tekrar edilerek kolay tanınır hale gelerek moda olur. Bu kültürel işleyiş kültür kuramcıları tarafından 20. y.y. sonlarında tartışılmaya başlanmıştır. Tekrar efekti ve diziselliğe dayanan ve yeniden üretilebilen bir ürün olarak sinema ve televizyon dizilerinin mimiklerin biçimlenmesinde payı vardır. Dizilerin ve filmlerin iyi düşünülmüş, tahmin edilmiş, etkileri denenerek biçimlenmiş jestleri filmlerden insanların özel hayatlarına kadar yaygınlık gösterir. Pragmatik standartlaşmanın güçlü mekanizması varlığını jest ve davranış sözlüğü olarak kendini açıkça hissettirir.

SONUÇ

Sinemada figür, olay örgüsü ve oyunculuk bağlamında stereotip olgusu basitleştirme, dayanaklılık, genellenenin yanı sıra metinler arası dolaşım aracılığıyla yinelenerek gelenekselleşmeyi de içermektedir. Figür açısından stereotipler 'öteki'nin temsil biçiminin metinler arası yinelemelerle seyirci tarafından otomatik algılanmaya yönelik anlam dizgeleri içinde sunulmasıdır.

'Öteki'nin sinemada temsili figür yapılanmasında karakter ve tip olgusuyla açıklanmaktadır. Tipler toplumdaki referans alırlar, fakat aşırı genelleme ve abartı sayesinde bireysellikten yoksundur. Karakterler ise kendine özgü karmaşık psikolojik yapısıyla bireyseldir. Film anlatısında daha çok türlerdeki tekrarlarla gelenekleşip "tipleme seti" olarak işlev gören tip olgusu, direkt olarak ötekinin resmine ilişkin gerçeklikle örtüşmekten ziyade hayali örnek olarak bilinmekte ve buna uygun olarak seyirci tarafından kabul görmektedir. Karakterler ise kendilerinden sonra üretilen benzerlerinin metinler arasında tekrarı aracılığıyla karakter stereotiplerine dönüşmektedir, fakat ilk örnek her zaman referans alınandır ve diğerlerinin onun takliti olduğu bilinmektedir.

Stereotip olgusu sinemada yalnız figür ve ötekinin temsiline ilişkin şemalarla sınırlı olmadığı anlatı açısından olay örgüsü akışı ve oyunculuk bağlamında da şemalaşma ve gelenekleşmenin özellikle tür anlatısında egemen bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Oyunculuk açısından sessiz sinema döneminden beri anlam karmaşasını indirgeme işlevi taşıyan ve seyirciyle uzlaşmalı jestler seti bulunmaktadır. Bu jestler ise bir oyunculuk repertuarının oluşmasını sağlamıştır. Bu repertuar bağlamında gerçekleştirilen oyunculuk anlayışı stereotipleşmeyi de kaçınılmaz kılmıştır. Tiyatrodan, sessiz sinemaya oyunculuk adına belirlenmiş jest ve mimikler sesli sinemanın araçsal özellikleri açısından kimi zaman abartılı bulunarak ve aynı zamanda yaratıcı düşünciyi sınırlayan bir tekrar baskı olarak eleştirilmiştir. Bu eleştiriler doğrultusunda sinema anlatısında stereotipleri kullanmaktan kaçınmak ise anlam açısından karmaşaya yol açabileceği sorunsalını da beraberinde getirmektedir. Zira klasik anlatı kalıplarından farklı arayışlarla oluşturulan yeni anlam dizgilerinin seyirci açısından anlam kazanabilmesi için bir öğrenme süreci ve yine tekrarları gerektirmektedir. Bu bağlamda anlam oluşturmada tasarruf ve kolaylık sağlayan stereotip olgusunu tamamıyla dışlamak mümkün görünmemektedir. Film anlatısı içinde stereotiplerin kullanımı hayal yoksunu tekrarlarla kalıplaşım aşım ifadelerin yeniden üretimden ziyade, farklı varyasyonlar içinde sanatçının kişisel yaratıcı ifadesiyle dönüşüme uğrayarak, yeniden sanatsal bir deneyimi mümkün kılması da göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur.

KAYNAKÇA

Asa Berger, A. (1993), *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, Murat Berkan ve Diğerleri (çev), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Balazs, B. (1968), "Film Kuramı", *Türk Dili*, İstanbul,

Burton, G. (1995), *Görünenden Fazlası*, Nefin Dinç (çev) Alan Yayıncılık, İstanbul.

- Cambell, J. (2000) *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Sabri Gürses (çev), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Cavell, S. (1979), *The World Viewed: Reflections on the Ontology of Film*, Harvard University Press, London.
- Eco, U. (1986), *Apokalyptiker und Integrierte. Zur kritischen Kritik der Massenkultur*, Fischer, Frankfurt am Main.
- Eco, U. (1990), *Lector in Fabula: Die mitarbeit der Interpretation in erzählenden Texten*, München.
- Eco, U. (1983), "James Bond: Ian Fleming'in öyküsel tasarımı", Korkmaz Alemdar, Raşit Kaya, *Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar*, Savaş yayınları, Ankara.
- Esslin, M. (1996), *Dram Sanatının Alanı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Dyer, R. (1993), *The Matter of Images: Essays on Representations*, Rudlege, London, New York, s.11-18.
- Dyer, R. (1986), *Stars*, BFI Pub. Co., London.
- Hickethier, K. (1991), Die Fernsehserie und das serielle des fernsehens. *Lüneburger Beiträge zur Kulturwissenschaft 2*, Universitaet Lüneburg.
- Jhering, H. (1912/13), "Schauspielerische Klischees", *Blaetter des Deutschen Theaters*, Sa:30, s. 487-488.
- Kuleşov V. L. (1968), "Anılar", *Türk Dili Sinema Özel Sayısı*, İstanbul.
- Kracacauer, S. (1949), "National Types as Hollywood presents them", *Public Opinion Quarterly*, sa:13, s.53-72.
- Lotman, J. M. (1981), *Kunst als Sprache*, Leipzig: Reclam.
- Lotman J.M. (1986) *Sinema Estetiğinin Sorunları. Filmin Semiotiğine Giriş*. Oğuz Özügül (çev), De yayınevi, İstanbul.
- Loukides, P., Fuller L. F. (1990), *Beyond the Stars: Stock Characters in American Popular Film*, Bowling Green University Popular Press, Ohio.
- Lux, J. A. (1992), "Das Kinodrama", J. Schweinitz (ed.), *Prolog vor dem Film: Nachdenken über ein neues Medium, 1909-1914*, Reclam, Leipzig s. 319-326.
- Michel, C. (1986), *Die Gebaerdensprache dargestellt für Schauspieler sowie Maler und Bildhauer, Teil 1: Die körperliche Beredsamkeit: Gebaerden – Seelenzustaende stimme. Rollenstudium – spielen*, Verlag der Dumont-Schaubergschen Buchhandlung, Köln.
- Mikos, L. (2001), *Fern-sehen. Bausteine zu einer Rezeptionsaesthetik des Fernsehens*, VISTAS, Berlin.

- Miller, W. (1993), *Senaryo Yazımı*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Yılmaz Büyükerşen(çev), Yalçın Demir, Nesrin Eren, Eskişehir.
- Moran, B. (1999), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Neale, S. (1993), "The same old story: stereotypes and difference", M. Alvarado, E. Buscombe, R. Collins, *The Screen Education Reader: Cinema, Television, Culture*, Colombia University Press, New York.
- Nutku, Ö. (1995), *Başlangıcından XIX. Yüzyıla Oyunculuk Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Onaran, A. Ş. (1986), *Sinemaya Giriş*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Panofsky, E. (1934) "Style and Medium in the Moving Pictures", G., Dickie, R., Sclafani ve diğerleri, *Aesthetics: A Critical Anthology*, St Martin's Press, (1977)New York.
- Propp, V., (1985) *Masalın Biçim Bilimi*, Mehmet Rifat, Sema Rifat (çev.), Bilim Felsefe Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ryan, M., Kellner, D. (1990), *Politik Kamera*, Elif Özsayar (çev), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Schklowski, V. (1987), "Tarzan", F. Mierau, *Die Erweckung des Wortes*, Essays der russischen formalen schule, Leibzig: Reclam.
- Schweinitz, J. (2001), *Stereotyp und Film*, Heftationsschrift, Universität Konstanz.
- Stanislavski, K. (1982), *Bir Karakter Yaratmak*, Suat Taşer (çev), Yazko, İstanbul, s.34-48.
- Stanislavski, K. (1983), *Bir Aktör Hazırlanıyor*, Suat Taşer (çev), Yazko, İstanbul.
- Vogler, C. (1998), *Die Odyssee des Drehbuchschreibers. Über die Mythologischen Grundmuster des amerikanischen Erfolgskinos*, Zweitausendundeins, Frankfurt.
- Wright, W. (1975), *Sixguns and Society: a Structural Study of the Western*, University of California Press, Berkeley.
- Wollen, P. (1989), *Sinemada Göstergeler ve Anlam*, Zafer Aracagök (çev), Metis Yayınları, İstanbul.

DIEGETIC KURAMSALLAŞTIRMALARIN ORTAYA ÇIKIŞI ÜZERİNE: 'BİÇİMCİ TASARI', 'YANSIMANIN AÇMAZLARI'

Yrd. Doç. Dr. A. Cem GÜZEL*

ÖZET

70'li yıllardan yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde, 'film kuramı' ya da Bordwell'in ifadesiyle "büyük kuram" yapısalcılığın sürüklediği, film kurumunun 'iyi yönetilmiş' bir safhası olarak postmodernizmde karaya oturdu. Bu durum, başlangıçtaki, film yapanların W. Benjamin'in 'yok edici arzu' dediği bakışı 'şaşkın seyirci'nin hizmetine sunmalarından ayrı değerlendirilemez. Perdeye yansıyanların birçoğu bu yeni aracın söylemek istedikleri, onun vaat ettikleri değildi.

Felsefe, eleştiri ve sanat tarihinin hareketli resim kavramına katkısı, bilimin sinemanın tekniğine sağladıklarından daha önemsiz değildir. Bu çalışma revizyonist bir kültür kuramı tarihi okuması olma riskini üstlenirken, film kuramında her zaman olduğu gibi, konusunu sınırlar ötesine beşerî bilimlerin içerisine taşıyor.

Anahtar Kelimeler: Film, Postmodernizm, Kültür Kuramı, 'Görüş'.

ABSTRACT

When it comes from the last three decade to the end of the twentieth century film theory as a 'fairly conducted phase' of the film institution carried by the structuralism which Bordwell called Grand theory stranded on postmodernism. This can not be evaluated without the beginning when filmmakers submit the destructive gaze for what Walter Benjamin said to distracted audience. Most of the things reflected on the screen were not the premise of a new medium.

It's not more important than philosophy, criticism and art history's contribution to the concept of moving picture as much as science provided for the technology of the film itself. This study takes the risk of assuming a revisionist cultural theory reading and expands the case as it always happened on the subject of film theory beyond its margin through the humanities.

Key Words: Sight, Film, Postmodernism, Cultural Theory.

---

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü

Büyük yeni bir hayat bildim
Yeni yeni bildim yoksa ölüyordu bir şey
Bir insan binası yıkılıyordu durmadan
C. Zarifoğlu, *Menziller*'den.

Göz gibi dil de, bir alanın içindeki bir nesne değil, o alanın sınırıydı. Dilin sınırları üzerinde düşünebilirdiniz, ama bunu dilin kendi içinden yapmanız gerekiyordu ki, bu da saçma bir paradokstu. Bir şeye bakarken kendinizi görmeye çalışmaya, bir maşayı kaldırmak için aynı maşayı kullanmaya benziyordu bu. Ya da Kızılderililerin, çıktığımız merdiveni dik tutmaya çalıştığımız ip oyunu gibi bir şeydi.

Terry Eagleton¹

Erwin Panofsky (1951), bir konunun aktarılması anlatma edimi-
enasında, konuşma ve yazmanın da içerisinde bulunduğu duyuların, imgelemin
yanı sıra akla başvurulmasının yüksek Skolastiğin önünü açtığı bir “zihinsel
alışkanlık” olduğunu ifade etmektedir. Thomas Aquinas ve 12. 13. yüzyıl
düşünürleri, inancı *doxa* belirsizlikten kurtarıp, aydınlatma, “açıklığa
kavuşturma” *manifestatio* denemesi olarak -duyuların yanısıra- onun hizmetine
verdikleri bu en yüksek bilginin, ‘aktın gözü’nün de öncelikle düzenlenip bir
“biçime sokulması”, ‘kavranır’ hale getirilmesi taraflıdır. Panofsky’nin başta
tapınak, katedral mimarisi olmak üzere bütün sanatları dolaysız bir biçimde
etkilediğini ifade ettiği bu form kazandırma ya da “konunun düşünsel
eklemlenmesi” süreci iki katmanlıdır ve “hem konuşmanın akustik
eklemlenmesini hemde yazılı sayfanın görsel eklemlenmesini içerir” (1995; 23- 5).
Bu, bir sisteme göre eklemlenen parçalı edebi metnin ya da -retoriğin- düzeni
Gérard Genette’in (1972) *récit* ayrımını çağırıştır. Genette’in, ‘yazılı ya da
sözlü dil kastedilenin, ima edilenin görsel veya akustik özelliklerini yansıtır
yani taklit eder’ varsayımını takip eden çalışması dilbilimsel kuramlara dayalı
bir edebiyat, sinema eleştirisinin önünü açmıştır (Bordwell, 1985; 4). Genette’in
yaklaşımı daha çok, ilk kez Arnheim’in karşı çıktığı, ‘Gestaltçı psikoloji’nin 19.
yüzyıldan hayli geriye giden ve ‘görüş’ü edilgen bir fenomen biçiminde
sahiplenme yanlısı doktriniyle örtüşür (Panofsky; 27; Jay; 30). Genette’de
söyleme, anlatma ile aktarma işi yazılı ya da sözlü yöntem benimsenerek icra
edilebilir. Genette’in anlatısı *récit*, öncelikle, ayrı bir alt kategori olarak
anlatılan öyküyü *story/ histoire* bileşenlerine ayırıp ardından onları söylem -ya
da söyleyişle- *discourse/ énonciation* ilişkilendirme taraflıdır. Anlatıyı açığa

¹ *Azizler ve Alimler*'den, Osman Akınhay çevirisi (İstanbul, 2003).

çıkartan edimlerin gerçekte meydana gelme düzenleri, metindeki öncelik sıralamaları ve nihayet anlatının ihtiva ettiği bu olayların söyleniş tarzları - anlatımın kendisi- birbirinden ayrılır² (1983; 26 -7).

Bordwell ve Genette'de Anlatım

Batı düşüncesinin Ferdinand M. de Saussure'den itibaren figür ve yazıdan kuşku duyup söze yöneldiği erken yirminci yüzyıl, birbirinden bağımsızmış gibi algılanabilen sanat eğilimlerine, kuramlara doğru keskin bir dönemectir. Biçimcilerin, yapısalcıların dile gösterdiği aşırı ilgi, mekâna bağlı bir kurmaca sanatını temsil eden film kuramını 70'li yıllarda destekler görünürken bir norm dışılığa da sürükledi. Geride bıraktığımız yüzyılın ilk çeyreğiyle birlikte H. James, Percy Lubbock gibi Anglo-Amerikan kökenli eleştirmenlerin temsil ettiği, edebi anlatının mimetik kuramla ilişkisini ön plana çıkaran 'mimetic okul' edebiyatı, izleyiciyi morâl, kültürel ve hattâ retorik 'anlam'larla buluşturmayı amaçlayan bir 'araçsal değer' olarak tasarladı. Biçimciler ise, edebiyatın bunların ötesinde yalnızca kendi 'içerisinde' bir değer (Martin, 1980; 22), sürekli kendisine göndermede bulunan dilsel bir ilişki olduğu tezini ileri sürdüler. Ardından, bu teorilerin tarihcisinin izleri sürüldü ve

² Öykü söyleme *narrating cyleminin* içerdiği vurgunun, söylemin *discours* dilin doğal bir durumu, zorunluluğu olduğunu öne süren Genette'nin 'teşrih' denemesi; İngilizce'de denemelerinin üçüncü cildi içerisinde basılan *Narrative Discourse*'un (1983) girişinde, aktarılan tecrübenin izleyiciye hangi güdümlenici *dominative* bilgi ile ulaştığı probleminin ayrımı üzerine yoğunlaşır. Dolayısıyla, edebiyat eleştirmeni dikkatini gündelik dildeki *şive*, musikiyedeki *intonasyon* gibi zaman zaman dinleyicisini kavrayan zaman zaman onu sıkıp uzaklaştıran ancak daima konuşmacısını ele veren söyleyişdeki bu tonlamaya -söyleme- yoğunlaştırmalı, anlatılan öykünün incelenmesinin dayattığı protokoller kadar söylemin içerisinde olduğu bu bütünü oluşturan unsurlar arasındaki ilişkinin çözümlenmesini göz önünde tutmalıdır (25-7). *Figuras*'ların İngilizce'deki çevirmeni Levin, onun *diegesis* kavramını, edebi anlatımın aktarılan öyküsünü *story/histoire* karşılamak üzere, sinema çalışmalarındaki -E. Souriau'nun dolayına soktuğu- anlamına atfen kullandığını ifade ettiğini zikreder. Genette, yine 'Order' başlıklı hölüme de C. Metz'in *Grand Syntagmatique*'ine egemen olan onun sinemada zaman kavrayışı ile ilgili hermetismine göndermede bulunarak başlar. Genette'in ayrımında olmadığı, aslında bu yakındığı söylemin üzerini örten, kendi zamanına geldiğinde katedralleri, manastırları tüm ibadet mekânlarını tıka basa doldurmaya başlayacak olan Hristiyan *ecclesiast*'ının, derhal! 'bir katır yüküne indirilmesi'ni buyuran Aquinalı'nın sesindeki o 'tonlama'nın yüzlerce yıl öncesinden düşen gölgesidir. İngilizcenin büyük kamûs'ları, *discours* kelimesini (14. yy.) düzenli düşünme kapasitesi 'orderly thought', bilgi, tecrübe ve düşüncelerin dildeki düzeni gibi açıklamalarla karşılar, hem bir geçişli fiil olarak 'nizam' kelimesinin, hemde 'emir' fiilinin karşılığına *order* sözcüğünü (13. yy.) bahsetmektedirler. Genette, *mimesis* taklit bahsinde, bütün dünyada sanat, dil, edebiyat sahnesindeki üslûp *stylistic* araştırmalarının kurucuları olarak saygı gören estetik hocalar kuşağından Erich Auerbach'ın İÜ. Edebiyat Fakültesi'nde yazdığı 'The Representation of Reality in Western Literature'da yaptığı gibi Homeros'un *Odysse*'sini terkib eden metinlerdeki sahneler üzerinden çıkarsamalarda bulunur, Auerbach'ın eserine doğrudan referanslar verir.

mimetik kudret ya da kabiliyetin bizzat dilin kendi içerisinde mevcut bulunduğu talebi geldi. Biçimciler bütün bir edebiyat formunun yüzeydeki dilsel ilişkiler aracılığıyla açıklanabileceğini teklif ettiler. Rus Biçimciler, dil ve film arasındaki mukayeseleri ilk kez gerçekleştirerek film kuranı ve *diegetic* dilbilimsel gelenek arasında bir etkileşim sağladılar. Filmin “şiiresel” kullanımı ve dil içerisindeki “edebi” kullanım paralellliğini kurarak filmi şiiresel gereçlerin sinemasal karşılıklarından oluşan ‘sözel bir metin’ olarak konumlandırma gayreti içerisine girdiler. Dolayısıyla, onlara göre sinemasal tarz *style* filmsel bir dizilişe *syntax*’a bağlı olarak ortaya çıkmaktaydı. Shklovsky **plot** ayrımının kesinlik kazanmasına yarayacak *syuzhet* kavramını geliştirecektir (Aktaran, Bordwell, 1985; 38). 1930’lu yıllarda Mikhail Bakhtin ise edebiyat metninin tarih içerisinde değişikliklere uğramış, farklı söylemlerin *discourses* biraraya gelip karışmalarının ardından ortaya çıktığını ve biçimlendiğini iddia etti. Bakhtin’e göre de roman Henry James’in anladığı tarzda belirli bir görüş açısından organize edilen bir seyirlik, merasim olmanın ötesinde farklı yazılı dil ve konuşma kayıtlarının ortaya çıkardığı bir çokseslilik, hatta bir kakafoni kısaca bir sesler kurgusuydu (Bordwell, 1985; Stam, 1998). Bakhtin’in yazılı temsilde dile yüklediği işlev büyük ölçüde Eagleton’ın ‘dil kuramı’ eleştirisine yaklaşmaktadır. Eagleton’da (2004), yine dilden çıkan “elden düşme bir iletişim aracı” olarak yazı insanı kendisine –ve tekrar dile- “tam manasıyla muktedir kılar” (164).

Göstergebilimin yeni bir bilim dalı olarak örgütlenmesinin ardından, işaret sistemlerinin yanısıra başta ortak davranış biçimleri, gelenekler olmak üzere tüm dışavurum biçimleri hızla onun ilgi alanı içerisine dahil oldu. Dilbilim ise göstergebilimin tüm branşları için bir model olma ayrıcalığını korudu. Yapısalcı ya da 1970’lerdeki haliyle post-yapısalcı özne kuramları Fransız entelektüel tarihinin aydınlanmacı, kartezyen geleneğe, ‘lojik pozitivistizm’ karşı abartılı bir tepkisini (Jameson, 2003) dışa vurmaktadır. Biçimci tasarı ve yapısalcı göstergebilim, dil kuramına ait genel ilkeleri dilin dışındaki sistem ve faaliyetlere uygulama arzusunun bir ürünüdür.

Poetika’daki taklide dayalı temel “Aristotalian ayırım”, ‘gösterme’ yi ve ‘söyleme’yi öne çıkaran iki temsil metodu arasında bir polarizasyonu oluşturduğu yönünde bir izlenim yaratmakla birlikte D. Bordwell, 1985 yılında yayımlanan ‘Kurmaca Filminde Anlatı’ nın başlangıcında taklidin bu her iki eğilim arasında bir ortak paydayı oluşturduğunu dolayısıyla *mimetic* edimin –diğer temsil sanatlarının yanısıra- film kuramı açısından bir köprü işlevini üstlenebileceği önerisini yapar. Her iki temel temsil metodu Bordwell’de her hangi bir araca, temsil formuna uygulanabilmektedir (3). İyi bir film öyküsü için kurallı, ideal bir anlatı şeması bulunmadığını belirten Bordwell’e göre tümüyle arı bir anlatı kuramı da mevcut değildir. Sinemada açılı karşı açılı

prosedürü de sinema aygıtının görüşe ilişkin olarak -taklittekine benzer- bir antinomisini barındırmaktadır. Bakış açıları *POV*, onun bu her yerde, her koşulda mevcut *immanent* bölünmüşlüğüne -ya da bakışın görüş *sight* olamamasının- bir ironisidir. Günümüze geldiğinde tek başına eyleme dayalı bir dramatik taklidin mevcut olduğu *mimesis*'den farklı olarak film çalışmalarında *diegesis* terimi öyküye ait, perdede temsil edilen tüm kurmaca dünyayı işaret etme açısından üzerinde uzlaşılan yaygın bir kavram olma özelliğindedir. 1953'de Etienne Souriau *diegesis* terimini film aygıtının aktardığı, 'perdede anlatılan öykü' biçiminde yeniden tanımlayarak ona farklı bir muhteva kazandırır (aktaran, Bordwell; 16). Diğer yandan, 'anlatı kuramı' açısından Platon'un geleneksel ayırımının bir yarısını oluşturan *diegetic* kuramsallaştırma ile sinema kuramının da Eagleton'ın ifadesiyle bu biraz "keyfi" (2004; 19) dilbilimsel temele oturtulması amaçlanmaktadır.

Genette'ye göre (1983) aynı zamanda, dinleyici, izleyici ya da okuyucunun anlatılanı zihinsel olarak konumlandırabilmesi, anlatıyı kavraması açısından metin içerisinde, anlatıcının okuyucusu ile koruduğu 'mesafe', bir diğer deyişle öyküsü içerisinde kurduğu 'perspektif ilişkileri' belirleyicidir. Bordwell, Benveniste'ye kadar dilbilimde Genette'deki bu kurmaca metnin içerisinde öznellik takibine de yarayan söyleyiş ayırımının belirginleştirilip bir mantık kazandırılmadığını ifade eder (21). Bordwell'in, kendi kuramının anlatıcı *narrator* safhasının temelini oluşturan 'mesafe' ayırımı Genette'nin sistematüğünde *mood* (Genette, 1983; 162) başlığı altında incelenmektedir. Bordwell, anlatının söylediği hikâyenin unsurları, olaylar, karakterleri ile kurduğu mesafe ilişkisini anlatıcıdan başlatır. Öykü bir 'kendi kendini anlatma', temsil girişimi mi sergilemektedir? Yoksa bize nakil mi edilmektedir? İlkinde perdedeki temsili yönetme yetkesinin devredildiği bir 'iç tüzük' *enact* mevcuttur. David Bordwell sorularını sürekli genişlettiği bir spektrumun içerisinde durup yineleyerek ulaştığı cevabı, mukayese etmeyi, sınamayı tercih eder. Öykü dramatik mi, epik mi? Mimetik mi? Diegetik mi? Perspektifin müdahil olduğu mesafe, temel olarak, mizansenin bir parçasıdır ve üslup *style* kategorisi altında kompozisyonun yani 'sahne mekânı'nın ve sinematografik proporsiyonların açığa çıkarttığı mesafe duyguları biçiminde belirlenir (1993). Genette'nin söyleyiş, ya da söylem'i *discourse* Bordwell'in mesafe 'duygusu'nun bir parçasıdır. Yine Genette'den farklı olarak Branigan'ın *Narrative Comperhension and Film*'inde de (1992) gösterme ve söyleme edimleri her yerde karşımıza çıkan çok amaçlı bir anlatı 'metafor'unun içerisinde, süre *duration* üzerinden organize olan iki kurucu unsur mahiyetindedir (147-9). Genette'in öyküleme, anlatıcının dayandığı bakış açılarını izah etmek için yararlandığı müzikteki *alterasyon* aygıtı (Genette;

194), aslında bu kültürel formun içerisinde, tıpkı yine şiirde kullanılan iç uyaklar, ses yinelenmelerinde olduğu gibi diğer bir türde, ancak ‘yenilenmiş algı’nın ortaya çıkmasına hizmet etmektedir. Düzyazı, nesir anlatısının –ve sinemanın- öyküleme edimini bu sanat dallarının sürekli başvurduğu gibi yalnızca otantik bir jargonu, ‘edebi’ olduğu varsayılan (Eagleton, 2004; 20-24) bir üstdili yeniden üreterek –veya kendisine göndermede bulunarak- yerine getirmesi zarureti yoktur. Ancak, her iyi film, anlatı *Rear Window*’daki gibi seyircisini zaman zaman bir “yeni eğitim” tabii tutmakta (Bordwell, 1985; 45), kendi jargonunun *discours* o insafsız pedagojisine terk edebilmektedir.

Bordwell’de Mimetik Farklılık

David Bordwell, ‘Kurmaca Filmde Anlatı’da Aristo’nun söyleme, anlatma ve görme, gösterme arasında tümüyle kristalize olan ayrımının üzerinden sinemada *diegetic* kuramsallaştırmaya çerçeve teşkil edecek bir tanımlama yapma işine girer. Bordwell’e göre “*diegetic* anlatım tasarısı ister analogik ister bire bir *literal* bir sözsöz edim olsun, söylemeyi temel almaktadır” (1985; 3).

Anlatım meselesinin söze, öykülemeye dayalı *diegetic* kavramlarının izleri Rönesans süresince belirginlik kazanır. Bununla birlikte geride bıraktığımız yüzyıl, *diegetic* kuramın ününü pekiştiren bir zaman dilimidir. *Diegetic* kuramsallaştırma, temel olarak görsel unsurların dilsel, akustik karşılıkları ile müttekabiliyetler kurulup dönüştürülmelerinin ardından sinema ve resimin içerisinde olduğu farklı mecralara uygulanması yöntemini izlemektedir. Hem teatral taklitte hem katkısız *pure* anlatımda önceliğin şairin sesinde olduğunu varsayan Eflatun’un kuramında, dramatik temsilde temel olarak kendisi ‘konuşan’ şair, *kendi sesini* farklı karakterlere aitmiş gibi kullanma yolunu da seçmektedir (16). Aristo’da ise anlatarak taklit yolunu seçen şair kendi sesini doğrudan ya da bir başka kişiyi –karakteri- konuşarak kullanma yolunu seçmektedir (3). Aristo’nun ortaya attığı taklit ayrımında üçüncü olarak, “görüş” eylemini temel alan ve merasimin, seyirliğin temsili ya da sergilenmesi olarak –sözlü, yazılı anlatıma eyleminden farklı- bizzat dramayı ihtiva eden mimetik kuramsallaştırma öne çıkmaktadır. Aristoteles’in Yunan tiyatrosu (İ.Ö. 5., 6. yüzyıllar) başlangıçta mimetik geleneğin yerleşmesi doğrultusunda öykü mekânının sergilenmesi, izleyicinin seyirlikle ilişkisi gibi hayati sorunlarla yüzleşilmesi dolayısıyla yeni açılımlar geliştirilmesi açısından bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Bordwell’e göre Aristotelian geleneğin temel ayrımlarından *mimesis*, bir yandan bu temsil biçimlerinin incil anlatılarının gölgesinden kurtararak onları daha seküler bir zihinsel sisteme tahvil ederken diğer yandan bu temsil biçimlerinin içerisindeki perspektifin salt optiğin

yasalarının egemen olduğu geometrik bir form düzeyinde kavranır olmasına katkıda bulunmuştur (7).

Hans Jonas, M. Jay ve Gasché'de Antik Yunan'ın 'Bakış'ı

Yunan medeniyeti bakışın içerisinde olduğu duyusal dünyanın sistemik bir reddi olmaktan uzaktır. Eflatun'u Antik çağda varlıklar arasında hayali bir "bölünmüş çizgi" çekerek bir tasnife, sınıflandırmaya götüren, öncelikle içerisinde yaşadığımız duyusal dünyada iç içe olduğumuz taklitlerin, kopyaların ve asıllarının -onların bilgilerinin- anlaşılabilmesi, birbirlerinden ayırdedilebilmesi açısından bir zorunluluktur (Arslan, 2006; 314). Arslan'ın ifadesiyle aynı zamanda "Platon'un büyük kumarı", düşünürün kendi zihin dünyasında yaşadığı bir kuşatmanın dayatması görünümündedir. Platon'un İdealar öğretisini geliştirmesinin temelinde onun Heraklitiosçu oluş kavramının içinde taşıdığı düşünüşü problem bulunmaktadır. Heraklitiosçu oluş, akış ve sürekli değişime olguları, Sofistlerle birlikte Arslan'a göre önceki Doğa filozoflarının tahmin edemeyeceği bir vahamet içerisinde yeniden ortaya çıkar. Sokrates'in iyi bir öğrencisi olarak Platon'un İdealar Kuramı ile gerçekleştirmeyi arzuladığı ise, bilgiye ve ahlâki değerlere sağlam bir ontolojik temel kazandırmaktır (253). Böylece bir matematikçi olan Platon bilginin elde edilmesine imkân vermeyen duyular dünyasının boşluğunda adeta kendisine pergelinin bir ucunu yerleştirebileceği bir kalkış noktası tespit edecektir.³

Kendisi de bir matematikçi olan Platon, son döneminde varlık öğretisini Pythagorasçı sayılar sistemi aracılığıyla bir kez de soyuta tahvil etme, determine etme, daha 'belirli hale getirme' kaygısıyla rakamsal bir anoloji, mukayese tekniğini, 'İdea- sayılar kuramı'nı geliştirecektir (Arslan; 286). Bu refleksiyon ilk olarak, Eski Yunan'da görüşün kutsanmasından 'sınırlı' ve 'oran' gibi benzer parametrelere nasıl varıldığını anlamamıza yardımcı olmaktadır:

... onlar bir telin uzunluk ve kısalığı ile sesin tizlik ve pesliği arasında belli bir ilişkinin, aritmetik bir ilişkinin olduğunu keşfetmişlerdi. Bir telin uzunluğunu

³ Platon, "dünyayı görünen, duyusal dünya ve duyularla algılanmayan, görülmeyen akılsal dünya olarak ikiye ayırır." (258- 63). Görünen dünya kendi içerisinde fiziksel şeyler ve onların gülgeleri, imgeleri şeklinde ikiye ayırırken akılsal dünya yine kendi içerisinde matematiksel akıl yürütme ve saf akıl -ya da saf düşünce dünyası- olarak tekrar ikiye ayrılmaktadır (266). Kısaca, matematiksel akıl yürütme dünyası -kendisi- varsayımların mevcut olmadığı ilkeye yükselen ardından bu varsayımlara -kendi niteliği olan- kesin güvenilirliği sağlayan diyalektik yöntemi bahşeden, "bu yöntemin doğru olarak kullanılmasının mümkün olduğu bir dünyadır" (266- 7). Arslan'ın; Châtelet'de, bir 'varoluşsal seçim (option existentielle)' şeklinde ifade edildiğini belirttiği (aktaran, Arslan, 2006) Platon'un bir "postular" önerisi olarak (230) 'İdealar Kuramı'nın izahının yer aldığı **Platoneu Büyük Varsayım veya Varlık Felsefesine Giriş** bölümü için, bkz: 2006, 225.

belli bir ölçüde, örneğin 1/2, 2/3 ve 3/4 nisbetinde değiştirdiklerinde ortaya oktav, quart ve quint çıkıyordu (Arslan, 2006; 286).

Sınırsız, uzay mekâna ya da geometrik formlara “sınırlar getirmek” onların “belirlenmiş şeyler olarak” ortaya çıkmalarına yaramaktadır. İkinci olarak, yine Arslan’ı izleyerek, aynı zamanda “sınırsız olan şeyle ona sınır getiren, onu belirgin kılan şey” (288) hakkındaki akıl yürütmenin Platon’u formların hacim ve büyüklükleri üzerine düşünmeye ve nihayetinde ise ‘bütün’ ve ‘bölünmezlik’ kavramlarının savunulmasına götürdüğünü anlamaktayız:

İdea-Sayıların basit olmaları gibi İdea-Büyüklükler de bölünmezdirler. Yani özel bir dörtgen, ikiye bölüldüğünde ortaya çıkan (beher) iki özel üçgenden şüphesiz daha büyüktür. Ama dörtgenliğin veya karenin kendisi, üçgenlikten veya kendinde üçgenden daha büyük olamaz. Çünkü onların her ikisi de bölünmez bütündür (291).

Arslan’ın buradaki dikdörtgen form örneğinden yola çıkarak izah ettiği Platon’un idea-form ve büyüklük olarak üçgenindeki yansıtma aynı zamanda zahiri, görünümsel bir bölünmeyi tasvir etmesi açısından ilginç hale gelmektedir. İki üçgenden müteşekkil bir idea bütünü temsil eden dörtgen ya da karenin içerisindeki her iki üçgenden -Arslan’ın ifadesiyle kendinde üçgenlerden- her birisi aynı zamanda kendisinin ‘mutlak bir benzer’ini *exact sameness* yansıtma ‘kudret’ine sahiptir.⁴

Her şeyin sürekli hareket ettiğine sürekli değişim içinde olduğuna inanan Heraklitios’un kuramında varlık yoktur, “hiç bir şey hiç bir şey değildir” (Arslan; 303). Permanides’ten Plato’ya Yunan felsefesi sürekli ezeli, sonsuz bir varlığa ve değişmeyen “ebedi bir ‘bu an’a *eternal presence*” göndermede bulunur. Ebediyet ve zamana bağlılık arasındaki çelişkinin ve görüşün sürekli sabit bir muhteva sunar durumda tecrübe edilmesinin bir diğer sonucu ‘bu an’ın yüceltilmesi, idealizasyonudur. Avrupa kültürel kimliğine eski Yunan’ın ardından sürekli restorasyona tabi tutulan bu ‘görüş’ün *sight* damgasını

⁴ Ahmet Arslan’ın; *Philebos* diyalogunun yansıtma Aristoteles’in *Ruh Hakkında* ve *Fizik* kitaplarından ve yine Aristoteles’in *Metafizik*i’nde, ‘yazılı olmayan öğretileri’nden hareketle aktardığını belirttiği Platon’un İdea-Sayılar kuramı üzerine yorumları ile ilgili olarak **İdea-sayılar kuramının hareket noktası, İdea-Sayıların ilkeleri, unsurları ve İdea-büyüklükler veya İdea-şekiller** gibi bu bölümler için bkz., Arslan, 2006; s. 286- 89- 90- 91.

vurduğunu belirten H. Jonas (1954), Yunan felsefesiyle başlayan ve Batı düşünce geleneğinde ‘gözün ruhu’yla ‘akıl ışığı’nda bakıştan yana seyrederek devam eden bu tarafgirliği irdeler. Jonas’a göre görüş, eşzamanlılık duygusunu mükemmelleştirebilir veya koordine edebilir, “bu sayede kuşatıcıdır”. Görmenin dışındaki diğer duyuların onunla mukayese şansları giderek ortadan kalkarken başarı halleri eksilmektedir. Bakma edimi diğer duyulara göre eşzamanlılık duygusundan yana bir eğilim içerisindedir ve yine zaman mevhumu ile ilişkisi aynı zamanda –olumlu- bir ‘zaafi’ barındırmaktadır. Jonas’ta bakışa izafe edilen ayrımlar aynı zamanda, 17. yüzyıla uzanan “yüksek zihinsel performansa evrilme” (507) safhasında kat edilen bir zamanı işaret etmektedir. Yine 50’lerin ortalarına doğru gelindiğinde iktisadi, toplumsal hayata ‘akılsallaştırıcı bürokrasiyi’ adamakıllı egemen kılmaya yarayan Weberci *wertfreiheit*’m hazırlayıcısı da bu, bakışın, yaklaştıkça aslında kendisi yok olan bir arabulucu ‘*vanishing mediator*’ (Jameson; 1973; 78-9) olarak, ufuk çizgisi sahında insanın önünde sürekli bir menzili açığa çıkartır olma vasfıdır.

Yunan felsefesindeki sonsuzluk düşüncesi bir önbilgi olarak geleceğe, ait -ışık hüzmeleri deviniminin Euclid’in geometrisine uygulanacağı ve ardından optik fiziğinin içerisinde olduğu diğer bilimsel merhalelere zeminin hazırlandığı bir potansiyeli ihtiva etmektedir. Euclide’den sonraki bir yüzyıl, onun daha soyut aritmetik ilminden farklı olarak önünü açtığı yeni geometri de dahil bir çok yeni bilimin öncelikle sanata yansıyan bu boşlukdaki bakışı bir yörüngeye oturtma, bir perspektif mekânının içerisinde onu sağlama alma, tahkim etme girişimleridir. Rönesans sanatçıları da 13. yüzyıldan itibaren bir yandan mimari hacimlere derinlik etkisini ekleme denemelerine girişirken bir yandan da Euclidyan geometrinin prensiplerini kullanarak ışık hüzmelerini noktasal doğrulukta resim yüzeyi üzerine düşürüp yeni kopyalama tecrübelerini geliştireceklerdir. Sanat eserinin üretimi safhasında seyicininin tabiatın içerisinde olduğu gibi, onunla belirli mesafeler dahilinde karşı karşıya geleceği düşüncesi bir ön belirlenimdir. Göze yansıyan ışığın bir prizma oluşturduğunun bulunmasının ardından, resimdeki gibi sırasıyla üçgen, üçgen prizma ve piramitler hemen her yaratıcı, üretimsel süreçte bakışa, batı medeniyetine temel açılımı sağlayagelmiştir. Platon, ideal büyüklükler dizisini, “ikiye tekabül eden doğrudan başlatmakta, en basit yüzey olan üçgenden geçerek en basit katı olan üçgen piramitte sona erdirmektedir.” (Arslan, 2006; 291).⁵ Çizgisel *linear* perspektifin en yaygın olarak kullanılan türü Albertian perspektif seyirciye bir -

⁵ Ayrıca Platon yine, bir zorunluluk olarak adlandırdığı maddeyi Pythagoras’çı geometrik cisimler vs. katılar öğretisiyle karşılaştırır. İki üçgen’in, unsurların yapı taşları *arche* ’ler olarak nitelendirildiği bu mukayesenin geniş bir izahı için ise yine, bkz: Arslan, 2006; 354- 5.

merkezi- bakış açısı sunar. İkinci perspektif denemesi, Leonardo'nun buluşu olan *synthetic* perspektif, izleyiciye iki farklı avantaj noktası sunar. Her iki bilimsel sistemin ortak özellikleri gerçek mekânı aritmetik bir ölçeklenebilirlik içerisinde –bir kurmaca mekân tasarısına- dönüştürebilmeleridir (D. Bordwell, 1985; 104). Kısaltım, kaçış noktası ve ufuk hattı çizgisi bu yeni tabiatı simüle etme tekniğinin, özellikle 15. yüzyıldaki *Quattrocento* resminde, yüksek rönesansdaki diğer sanat formlarındaki doruk noktasını hazırlayan temel bileşenleridir. *Quattrocento* resimlerinde doğuştan yetenekli bazı ressamların doğaçlamaları dışında perspektif çoğunluk bir gönye aracılığıyla yaratılır. Ervin Panofsky bunların tümündeki akslarda cebirî bir tekrar eden oran sayısının *recursive ratio* kullanıldığını 20. yüzyıl'da yeniden keşfedecektir.

M. Jay, ışığın kırılarak yansıdığı biliniyor olmasının ilerisi için, metafiziğinde üzerine inşaa edileceği –diğer bir çok- değişkeni barındıracak bir tarihi gelişme olduğunu ifade eder. Optik fiziğinin öncüsü İbn –al Haytam'ın *Alhazen*, Euclide'in geometrisine ek olarak –yansıyan ve kırılan- iki farklı ışık hüzmesinin hareketini ortaya koyması onun kolay anlaşılabilir 'müphemiyeti'nin *ambiguity*, aynı zamanda Yunan ve onu izleyen Batı Kültürü'nün derinlerine işleyen 'göz merkezliliğin' farklı gelenekler etrafında biçimlenip "kök saldığı" bakışın farklı konseptler içerisine yerleştirilebilmesinin, Jay'in deyişiyle "yaratıcı ikizlemelerin" başlangıcıdır.⁶ Bu, aynı zamanda kültürün speküle etme kabiliyetinin ait olduğu yatağın birden fazla kollara ayrılmasıdır.

Spekülasyon, zihnin bulutsuz gözü ile aktıcı algılamanın açık, belirgin biçimleri olarak ya da tanrının körleştirici ışığı tarafından aktıldığı sebepsiz, sınırsız (ve o ölçüde kontrolsüz ç.n.) bir sentetik coşku, bir kehanet örüntüsü şeklinde yapılandırılabilir (29-30).

Görenele görüneni -ya da özneye nesneyi- birbirine uzaklaştırıp yakınlaştırdığı varsayılan ayrışma, mesafe mevhumunun ortaya çıkardığı görüşe ait menzilin *ocular range* kurama, kuramsal gerçek fikrine *theoria* erişilmesini sağlayan bir zemindir. Görüşün 'ikili *dual* konsepti'; hem 'mükemmel' halin kavranması "yani nesnelere gerçekliklerini, akla da *bilme gücünü* veren İyi

⁶ Öbür taraftan, devam eden tarih içerisinde görüşün fazlaca muteber biçimde benimsenir olmaktan uzak olduğunu öne süren ve Yunan medeniyetinin eğilimi açısından fiziksel temas *tactile* duyusunu ön plana çıkaran düşünürler mevcuttur. Ancak, Jay; W. Ivins'deki gibi bu türden bir 'asaleti tartışmalı görüş *sight* algılaması' içinde yine bakışa güvensizliğin zinde tuttuğu bir 'gerilim'in varlığına dikkati çeker. Jay'in William Ivins'in (1964) bu görüşünün kapsamlı bir eleştirisine yer verdiği 6 numaralı dip notu için bkz: (Jay içinde, 1993; 22-3).

İdeası'na" (Arslan; 235) yaklaşılması, çıkarsamanın akıl yürütmenin *speculation* odağındaki tefekkürün *contemplation* mümkün hale gelmesi herde onun sayesinde 'gerçeklik durumunun' tecrübe edilebilmesini yani formları belirgin, sarılı *clear* bir biçimde görmemize yarayan "iki gözün hayali tecrübesinin mümkün kıldığı" (29) 'gözlem'i açığa çıkartmaktadır. Jay, sözcüğün *speculum* ve *specular* şeklindeki tüm kullanımlarına, latince içerisinde *giderek* –aynı zamanda *theoria* kavramını karşılar hale gelecek olan ve- *speculatio* ile ses benzerliğini barındıran *contemplatio* sözcüğünün birlikte bir benzeş kök teşkil ettiğine dikkati çeker. Ayna tutma *mirroring* edimini de tanımlayan bu karşılığın otantik geleneği ise özne nesne ayırımına göndermede bulunan bir mesafe kavramını imâ etmekten ziyade onları "çökertme eğilimindedir" (30). Gasché'de ise, yansıtılan yine son tahlilde teoriyi de kapsıyacak biçimde bir 'bütünü' iltiva etmekte 'potansiyel bir tam' temsil etmektedir. Dolayısıyla, ileri sürdüğümüz, yansıttığımız, speküle ettiğimiz fikir aynı zamanda tüm bir kendini yansıtmanın *self-reflexion* arı bilgisidir (Gasché'den aktaran, Jay; 30- 1). Mutlak bilgiye, "kanıtların gücüne dayanmaktan çok" (Arslan, 2007; 326) metaforun da içerisinde olduğu bir retorüğün boyunduruğundaki 'dil'in aksine Jay⁷ ve Gasché'de 'görüş'; kuram ve 'gerçek felsefe' için *doxa vs. episteme* ayırımına dayalı Platoneu geleneği bir parça esnetmek pahasına bir hükümlanlık alanını tesis eder, bu ikisi onun içerisinde mukimdirler. Bu formülasyona itirazlar Kıta Avrupası felsefe geleneğinin içerisinde filizlenmiştir.⁸ Ancak Jay ve Gasché'nin burada yararlandığımız temellendirmeleri, speküler aynılık *specular sameness* kavramını -geleneğin yerine- şüpheli bir zihinsel kurgu biçiminde sahiplenmeye meyilli modern bölünmüş özne açıklamalarını birer retorik aşırılık olarak kabullenmemizi kolaylaştırır. Jay'in aktardığı Gasché'nin 'mutlak, saf yansıma'sı (1986), her şeyden önce yapısökümcü edebi eleştiri geleneğinin, felsefeyi metnin herşeyi gösterdiğini, yansıttığını farzettığı dar ve ayıklayıcı leksikonolojisine indirgeyen yorumunu imkânsız kılmaktadır, onu geçersizleştirir. Kendimizin tüm bilgisi yerine bölünmüş bir nesne 'öteki' inşaa

⁷ Jay, Yunanlılarda dil içerisinde bir eğretilene yaratılırken bile sözcüklerin adeta şeffaf figürlere tahvil edildiğini, metaforik benzerlikle amaçlananın bir ayniyet ve farklılık etkileşimi, mukayesesinden çok "mimetik bir tekabülüy" (33) olduğunu hatırlatmaktadır. Arslan'ın ifadesinde de (2006) Platon'un geliştirdiği modelde iyi taklit, *mimesis*'in yanısıra pay alma *meteksis* ve hazır bulunma *parousia* 'presence' gibi aşamalar birbirinin tamamlayıcısıdır (262- 3).

⁸ Spekülasyon kavramının orta çağ Yunan felsefesi'nden beri yüklendiği otantik muhtavasına karşın Jay, kendinin de atıfta bulunduğu bu Jonas'cı vurgunun Lyotard ve Lacan gibi figürlerin de dahil olduğu, 20. y.y. Fransız düşün geleneğinin içerisindeki görsellik karşıtı söylemin özel bir hedefi haline geldiğini, kavramın zarara uğradığını ifade etmektedir (31).

ettiğimiz hayali, ‘yansımanın bir açmazı’dır ve -tıpkı yeni eleştiride olduğu gibi-⁹ “felsefenin, felsefecilerin ortadan yok olmasının”¹⁰ ardından kavramın içine düşürüldüğü durumu işaret etmektedir.

⁹ Yeni eleştiri Eagleton’a göre (2004) Kuzey’in tekelinin güdümündeki kapitalist ilerleme girişimlerinden olumsuz etkilenen estetik hayatının ardından Amerikan Güneyi’nin, şiire endekslediği sanat ve edebiyatla bu yabancılaşmış ‘dünya’sını geri kazanma arzusunu barındırır. Bu elden yitip gitmekte olan dünya duygusuna bir tür savunma refleksi ile birlikte “kendi üzerine katlanıp, kapanarak” karşı durabilecektir. Yeni eleştiri mesupları ‘birlik’, ‘tutarlılık’, ‘bütünlük’ gibi vurguları, Eagleton’un tabiriyle “beceriksiz bir biçimcilikle, sanat yapısından anladıkları şiirsel metnin gerçekliğin kendisine ‘tekbül ettiği’ iddiasıyla” birleştirme yoluna gitmektedirler. “Şiire mistik bir otorite” yükleyen ‘köleci güney’in, demektir Eagleton, bu buluşu “kaçakların yurdu Nashville, Tenesse’den Doğu’daki Sarmaşık Ligi’ne” ‘ait ilim mabetleri’ne kısa sürede ulaşır (72). Yine, hocalar için yükselen orta sınıfın genç varislerinin yetiştirildiği bu mekteplerde şiiri yeni eleştirinin kuralları üzerinden okumak ise zahmetsiz bir güvenliğin konforunu beraberinde getirmektedir. XVIII. Yüzyıl’da ise bütün bir edebiyat kavramına yüklenilmek istenen Eagleton’ın “hayal gücünün egemenliği”adını verdiği, yeni bir kurumsal işleyiş biçimi *modus operandi* ortaya çıkacaktır. *Estetiğin Kısa Tarihi*’nin (1998) yazarı Hakkı Hünler’de yine 18. yüzyıl İngiliz toplumunda aynı zamanda bir “gelenekten moderne geçiş figürü” biçiminde okunmasını önerdiği yeni-Platoncu Shaftesbury’nin bir yandan yükselen burjuva biryciliğinin tavan yaptığı reel toplumu “estetik bir kılıf içerisinde tasvir eder” (161) gayretini manidar bulduğunu belirtir. Eagleton’un 20. yüzyılın başlarında yeni eleştiri yönteminin benimsenir olması sırasında ya da yüksek sanatın, klâsik filolojinin yerine konmaya çalışıldığı dönemdeki İngiliz Edebiyatı örneğinde dikkati çektiğine benzer bir başka tasarı, imalat safhası da Şarkiyatçılık’ın inşası sırasında devrededir. E. Said (2006), Antoine Sacy ve Renan’ın neredeyse birbirini tamamlayan tasarılarının ‘didaktik bir sürecin’ egemen olduğu ortaya çıkış pratiklerini özellikle resmi birer söylem olarak modern ‘şarkiyatçı yapılar’ın miladi biçiminde işaret eder. Öncelikle filolojinin laboratuvarında hazırlanmış bir yönüyle yine filolojiden yani o ‘büyük’ ve ‘muhteşem’ hengâmeden kaçışın tasarlandığı akademik bir proje olarak Şarkiyatçı filoloji aslında bir ‘diğer’ filolojidir. Ancak, Said’in yine d’Herbelot’nun tamamlanmamış çalışmasına atfen belirttiği gibi (73) ilk elde o nâmütenahi külliyyatın erişilebilen tüm örneklerinin bir rafta yan yana sıralanıp bir biblioteğin vücuda getirildiği başlangıç aşamasının hemen ardından, kalkışılan işin “karman çorman devasa hacmi” ile (60) ile baş başa kalınır ve sözünü ettiğimiz o kaçma arzusunun güdümlediği rehabetin baskısında sona erer. Eagleton’ın edebiyatın ortak kültürel standartları yaygınlaştırma ihtiyacıyla yola çıkılan bu form değişikliği projesinde üstlendiği rolü izah ettiği *İngiliz Edebiyatı’nın Yükselişi* başlıklı ilk bölüm için bkz: 2003; s. 34. Yine, Hünler’in çalışmasının *Moral Duyu’dan Beğeni’ye* bölümündeki ‘Shaftesbury’ kısmı için bkz: 1998; s. 153. Said’in eserinin ise, bir ‘mütehassıslık sahası’ tesis etme ameliyesi, bir problem haline getirme teşebbüsü olarak *Şarkiyatçılığın Etkinlik Alanı*’nı açığa çıkartmayı amaçladığı bu ilk bölümünde yer alan ve aynı zamanda Şarkiyatçılığın inşası –ya da yapı-sökümü olarak da okunabilecek ‘İmgescel Coğrafya ve Temsil Biçimleri: Şarkın Şarklaştırılması’ başlıklı bölüm altı için bkz: 2006; s. 59- 82.

¹⁰ Gasché, Kıta Avrupası Felsefe geleneği içerisinde yapısalılık ve ardından gelen yapısalılık sonrası akımlarla birlikte girilen yol ayrımının akademik bir kurum olarak Amerika’daki felsefe geleneğinin içerisinde başlayan çözünleyici ve kıta Avrupası yarılmasını temel, nihai bir eksen üzerine oturttuğunu ve bunun ardından Derrida ile birlikte filozofların, meslekten felsefecilerin Kuzey Amerika’da ezeli müsabakayı neredeyse terk ettiklerini ifade etmektedir. Amerika’daki

Gasché'de, Hegel'ci 'yansıma' üzerinden 'kendî' ve 'öteki' arasına uzatılan böylesi bir köprü -ya da yapısökümcü edebi eleştirinin metin *text* geleneğindeki spekülasyon unsuru- düşüncenin dışa vurulmasının, yansıtılmasının toptan gereksiz addedilip reddedilmesi ve bu 'nesne öteki'nin gerçekten kendimizden farklı, kendimizin yabancı bir versiyonu olduğu *aporia*'sını ya da yine kendimize bir değişiklik *altereity* bahşedip kendimizde bir 'farklılık' sahte keşfi gerçekleştirebilmemiz gibi bu 'ikili' etrafındaki bir dizi ciddi çatışmayı ortaya çıkarır (115). Bu sonucusu Derridacı *différance*'ın, tıpkı yine ilk kez Derrida'nın dolayına soktuğu bir diğer sözcüğün yapısökümün Heidegger'ci kaynağı *destruktion*'un gizlendiği neologizmdeki gibi (18), en radikal, can yakıcı uzantılarını işaret eder bir sınır kavram görünümündedir. Gasché, Derrida'nın kendisine yönelttiği suçlamaya karşın¹¹

profesyonel meslek erbabı olarak nitelendirdiği üniversitelerin felsefe departmanlarında, meslek örgütlerinde ve yine onların ağırlıkta olduğu önemli akademik yayınlarda kümelenen çözümlenici felsefe kökenli bilim adamlarının, özellikle Katolik üniversitelerdeki bu sonradan gelişen daha fenomenolojik kökenli Kıta Avrupası felsefesine tepkisiz kalmalarının yarattığı bölünme ardından felsefeyi "bu sulandırılmış felsefeden" ibaret zanneden, onun gerçek sahiplenicileri, dağıtıcıları konumundaki karşılaştırmalı edebiyat bölümlerinin ilgisine terkeder ve sonunda bu günkü yanlış ortaya çıkar. Gasché'ye göre, Derrida'nın 1966'da Johns Hopkins'de verdiği *Structure, sign and play in the discourse of the human sciences* başlıklı konferansın ardından eleştiri kurumunun Derrida'yı sahiplenmesiyle edebiyatın felsefeye önceliği ve hatta edebiyat adına felsefeden vazgeçilmesi, tarihi evrensel felsefe için bu yanlış yorumlanan felsefenin coğrafi neredeyse milli bir konsept yaratması gibi beklenmedik, 'absürd' sonuçlar ortaya çıkmıştır. Gasché'ye göre Amerika'daki post-yapısalcı, yapısökümcü edebi felsefelerin Avrupalı orijinalden nakledilen, tercüme edilen bir 'felsefe' olması ortaya çıkan bu Amerikan fenomeninin diğer yandan negatif bir değişimi barındırmasını yani bu taşınmanın "deformasyonunun mağduru olması" neticesini kaçınılmaz kılmaktadır. Felsefenin -ve edebiyatında- kendî sınırları dahilinde otonomilerinin mevcut bulunduğu idrakına verilmesi ve birer faaliyet, epistemolojik birer girişim olarak özelliklerine sahip çıkılmalarının ardından ise bu felsefeyi edebiyata indirgermenin tahribatının önüne geçilebilecektir. Anders Lundberg'in Rodolphe Gasché ile yaptığı söyleşinin bulunduğu *Saving the Honor of Thinking* başlıklı bu bölüm için bkz. (Gasché, 2006 içinde, s.111).

¹¹ Gasché, 70'li yılların başlarında Berlin'deki felsefe çalışmalarının henüz eleştirel okul geleneği mensuplarının -özellikle Adorno'nun- Husserel ve Heidegger'in fenomenolojik yaklaşımı ile ilgili yazılarının yarattığı düş kırıcı atmosferin etkisi altında olması nedeniyle Derrida'nın çağrısıyla bir arayışın peşinden gittiği Paris'teki *Ecole Normal Supérieure*'de geçirdiği iki yılın aslında -bu günden geriye baktığında- çelişkili bir tutum sayılabileceğini dile getirmektedir. Bu yıllar bir çok Fransız filozofun Julia Kristeva'nında editörler komitesinde olduğu Philippe Sollers'in *Tel Quel*'inin etrafında toplanıp yandan derginin temsil ettiği Nietzsche'ci bir edebiyatın -tıpkı diğer disiplinlerin sahip olduğuna benzer bir- saygı talebini yüceltip topluma yaşanan değişiklikler karşısında kendi varoluşlarına bir anlam bulma gayreti içerisinde oldukları ve -felsefe açısından- "biraz fazla akademî dışı" *extra-academic* bir rehabetin gölgesiyle anlacak yıllardır. Paris'in akademik çevrelerindeki felsefenin içerisinde Gasché'nin adeta yüz yüze kaldığı bir edebiyat mevcuttur. Onun itirazı bu edebiyatın içerisindekinin ise metafizik, epistemolojik problemlerinin sürdürüldüğü bir felsefe olması ve bu felsefe ile içli dışı olmayı tercih ederken o ilkelerin gerisinde kendisine kaybolan, sadece felsefeye teşne "şaşırms" bir edebiyattır. (2006; 74-5).

bilimin, felsefenin diğer klasik, büyük problemleri gibi epistemolojinin aynı zamanda büyük, küçük her bir edebi anlatının içerisindeki söylemlerin tutarlılığına, birliğine hizmet eden yaratıcı ve üretici bir “fantazmatik şablon” oluşturduğuna inanır (75).

Erken Rönesans, Gotik ve ‘Hikâye’nin Elenmesi

XIII. yüzyıla girerken çoğunlukla kutsal kitapları resimlemekle görevli ressamın benzerlik, gerçekliğe sadakat endişeleri, önceki yüzyılların -Roma ya da Bizans- minyatür sanatçılarına eserlerindeki göre çok daha ağır basmaktadır. Bu Gombrich’in ifadesiyle, bir önceki dönemin sanatçıların, “taşa can verme” arzularına, sanat eserlerindeki kahramanların yaşadığı hüznün, coşkunun kısaca temsil edilen dini, tarihi olayın dramatik ‘ifade’sinin eklenmesi endişesidir. Katedraller için çalışan Gotik heykelticilerin eserleri, mükemmel oran, figür fetişizmi, ve “törensel simetriden” başka yeni bir yönelimi barındırır (1980; 143-4).¹² Yine, V. Yüzyıl Yunanlı sanatçıların güzel bir beden yaratma endişesinden farklı olarak Gotik sanatçı, inançlı kitleye kutsal tarihin taşıdığı bir mesajı, bu sanat eserlerindeki bedenler üzerinden, bir bildiri ile aktarma işine girer. Nicola Pisano’nun ‘Çocuk İsa’nın Doğuşu’, ‘Meryem’e Müjde’ (1260) gibi konuları anlattığı Pisa vasfithanesinin vaiz kürsüsünde yer alan yüksek kabartma heykelinde sanatçılar halâ birden fazla olayı bir araya getirip aynı mekân içerisinde bütün bir öyküyü aktarabilme gayreti içerisinde. Ancak, kompozisyonun bütünlüğü içerisinde her olaya “gerçek yerini verme” bu sınırlı mekân parçaları içerisinde ise ayrıntıları gerçeğe en yakın biçimde sığdırma gayreti öne çıkmaktadır (148).

Giotto’nun kilise duvarlarına yerleştirdiği dini hikâyelere ait resimler, o zamana değin egemen olan kuralları sarsarak, eskinin iç içe olay örgüsünü, tek bir zamana -ve mekâna- indirirken seyirciye kutsal hadisenin onun gözü önünde ve dahası o esnada o oradaymışken gerçekleştiği yanılması yaşatmaktadır. Giotto’nun resim tekniğinde, figürlerin sıralanışı onları, yalnızca “yazılı, sözün yerine geçen şey olmanın çok üstünde” kılar, seyirciye mekânın üç boyutluluğunu hissettirir (Gombrich; 152). Bedrettin Cömert (2006), Giotto’nun olgunluk dönemi de denilebilecek Padova, Arena’nın içerisindeki fresklerden (İ.S.1302- 06) özellikle ‘İsa’nın Yakalanması’nda tasvir edilen dramatik sahnelerdeki hareketin tamamlanmasına yarayan dinamiklerden “sanki bir elektrik akımı gibi hız kavramının tümünden, dışında” bir şey olarak söz

¹² Gombrich, temsil sanatı açısından bir devrim olarak nitelediği bu dönemin -öykü anlatma denemesinden mekâna bağlı tasvir ve ifadenin dışavurumu sahnalarına geçişini, bu iki çok yönlü, öncü sanatçının -Nicola Pisano’nun heykelleri ve Giotto’nun duvar resimleri *fresco* arasında, onların- eserlerine uzanan süreç üzerinden bir mukayese gerçekleştirerek izah eder (Göksel kilise, XIII. yüzyıl, Sanatın Öyküsü içinde s.144- 154).

etmektedir (82). Bu dönemlerdeki hristiyan *eschatalogy*'sinin, zebur cüzlerinin dahil olduğu kitap resimleri ise Giotto'nun tarzını henüz yansıtmamaktadır (Gombhrich; 158-9). Bu mecralardaki minyatürler tasvirin, giderek metinsel "yükümlülüklerinden ayrılması" ya da metinlerin içerisindeki anlamların giderek anlatmadan bağımsız hale gelerek resimsele doğru tasfiyesindeki "dönemsel bir dönüşümü" işaret etmektedirler (M. Jay; 51).¹³ Giotto'nun eserindeki mekânın basık ve ezilmiş hali –diğer yandan da- çok ilerideki bir başka dışavurum tekniğinin sinemanın perde oranı *aspect ratio* sorunlarını yeniden çözeceği girişimlerinin sıkıştırılmış mercekler, sinemaskop gibi ileri teknik safhalarının öncüsüdür.

Perspektifin asırlar içerisindeki bu tekrar eden tezahürleri neredeyse birer tenasüh mahiyetindedir (Bordwell, 1985; 7). Rönesans'ın yazıyı bir anlamda sürgüne göndererek tasfir ve ifade açısından resmin dolayısıyla görüntünün ön plana çıktığı özel bir 'imgesel alan' yaratma yolunda kazandırdığı ivme anlatısal temsilin tiyatrodan resime ve kurmaca düz yazıdan sinemaya doğru uzanan gelişimi içerisinde sinemaya bu yüzyılda, başlangıç dönemine ait ilkel örneklerin hemen ardından, hızla en karmaşık anlamların görüntü aracılığıyla dışa vurulabileceğini kanıtlayan bir artistik ifade aracı olma özelliğini kazandıracaktır. Rönesans kilisesinin sanattan, resimden dini yasaları yaygınlaştırmaya yönelik talepleri önce mimetik fonksiyonu –yazıdan ziyade- figüratif temsilin ve perspektif resminin kuralları üzerinden dini mimari mekânların duvarlarında icra edilir hale getirir. Kısa bir süre sonra resimde figürün öykü eylemlerini tek tek işaret etmeye yönelik bu erken kullanımı sona erecektir. Estetiğin dinden farklılaşarak özgürleşme sürecinde perspektif aynı zamanda reformasyon döneminin yeni görsel kültürünü –doğallaşma doğrultusunda- yeni bir sanatsal rejimde kavuşturacak olan kendi yolunu bulur (M. Jay, 1993; 52).

Resimde erken rönesansın ardından birçok ressam katıksız bir perspektif kuramı hususunda ortaya çıkan yeni öykü söyleme, ifade -anlatma yerine- geleneğinin talepleri doğrultusunda öncelikle tek bir öykü ediminin anlaşılır hale gelmesi üzerinde uzlaşma içerisinde oldular. Giderek daha soyut bir eylem silsilesinin olay örgüsünün, kavranmasına aracılık ederek metin unsurunun yerine geçecek bir öykü çizgisi *plot* belirginlik kazandı. Brunelleschi ve Donatello gibi usta sanatçılar, Giotto'dan devralınan yeniden doğuş düşüncesini tamamlama işine giriştiler. 15. yüzyılda Brunelleschi bir yandan

¹³ Foucault, bu metinlerdeki "toptan anlatımdışılık" *denarrativazation* algısını Kartezyen'e –ve 18. yüzyıl aydınlanmasına- giden yoldaki 'mekanik bir dünya resmi', 'bilgibilimsel düzen' başlığı altında tartışır, bkz: Jay, 101n.

gelenekle bağlarını kopartırken bir yandan da ‘perspektif ilişkileri’de denen gözün sahip olduğu optik kabiliyetin sahne içerisindeki farklı parçalar arasındaki mekânsal ölçek ve derinlik enformasyonunu barındıran ışık hüzmelerini geçirip tuttuğuna ilişkin bilginin o güne kadar bilinmeyen yasalarını keşfetti.¹⁴ Brunelleschi’nin dehasının geliştirdiği doğru resmetme, “perspektif izdüşümler yaratmanın” (Ç. Türkçü; 65) tekniğine ilişkin prensipleri Leon B. Alberti (1404- 1472) *Della Pittura*’da (1435) kâğıda dökülecektir. Ancak Alberti’yi, resmin henüz dini anlatının temsil tekniğine *istoria* öykünmede süregiden sadakati düşündürmektedir (D. Bordwell, 1985; 7; Jay; 52). Bilimsel perspektifin kurallarından zaman içerisinde tavizler verilecektir. Sanatçılar, perspektif formüllerinin daima bire bir uygulanmasında ısrarcı değildir, “... dikaçılar, proporsiyonlar derinlik etkisine müdahil unsurlar modifiye edilip resmin anlatması gereken öyküye olduğu kadar genel tasarıma da uygun hale getirilir”. Rönesans sonrası tiyatro ise ideal konumdaki seyircinin görüş zaviyesinin -ilerleyen bir anlatı içerisinde- kalıcı biçimde oryantasyonunu devam ettirme ‘misyonu’nu sürdürür. Tiyatro sahnesi üzerinden, sahnedeki seyirliğin alımlanması esnasında yönetici locasının barındırdığı avantaj noktaları gözetilse de ‘ideal seyirci’, ‘ideal algı’ gibi unsurlar batı anlatısının değişmez mimetik temel karakteristikleri olma doğrultusunda mesafe kat eder (Bordwell, 1985; 6-7).

Barok döneme girildiğinde Dürer, öncelikle resimde bedene ilişkin oranları kasıtlı bir biçimde bozar. Gombrich’e göre “kendisini öncülleyen” klâsik tarzın dışında (266) bir takım kuralları uygulamaya koyan Dürer’den Caravaggio’ya değin bütün rönesans sanatçıları halâ ‘kutsal olaylar’ı “sanki komşu evinde cereyan ediyormuş gibi gözlerinin önünde canlandırıp”, aktarmaktan (306) yanadırlar. Ancak, yine bu dönemde “Caravaggio’ya göre çirkinden korkmak, aşağılanması gereken bir güçsüzlüktü.” (304). Jay’in McMachon’dan aktardığı üzere, Da Vinci’nin diğer duyuların ‘kulağın üzerine açıkça ayrıcalıklı kılınmasının’ başarılı olduğu yüksek dönem estetiğine karşın Barok, Batı kültürü açısından görsellik rejimindeki yeni bir kırılmayı ifade edecektir (aktaran, M. Jay; 44). Davincian, Albertian *monocular* perpektif tekniklerini karmaşık hale getiren iki ve üç nokta perspektiflerin dolayına gireceği belirgin ayrımlaşma onu artık kartezyen geleneğin, akılcı perspektifin gelişimine hayati bir katkısı bulunan düz yansıtan aynası olmaktan uzaklaştırır. Taklidin yeni aynası -ya da tipik barok aynası- bir eğilim, bir temsil tekniği olarak -monokûleri bertaraf etme pahasma- ‘çoklu-görüş’ü *multiple sight* dayatan bir “ocular farklılaşmayı”

¹⁴ Böylece o güne kadar hiç kimsenin çizemeyeceğine inanılan, meşhur “ufukta gözden yitinceye değin gerileyen ağaç dizisini” resmetmeye yarayan yeni aritmetik oranlar, ölçekler dönemin sanatçılarının kullanımına sunuldu (Bordwell, 1985; 93).

barındırır. “İç bükey ya da dış bükey olsun” her halükarda sanat eserini, yeni görsel imgeyi bozuluma uğratar (Jay, 1994; 48- 54). Modernitenin ardından nihayeti imkânsız bir döneme adım atacak olan barok uslûbun kuralları ve motifleri yirminci yüzyılda olgunlaşmış ortaya çıkan fotoğraf ve sinema gibi yeni ifade formlarının içerisinde de bu kalıcılıklarını adeta ilan edeceklerdir.

F. Jameson ve Eagleton’da *ostranenie*

Terry Eagleton (2004), edebi yazı karşısında günlük dili, sözü ve son olarak insan sesini fetişleştiren geleneğin sırasıyla dilbilimi, göstergebilimi ve henüz çok yeni olan anlatıbilimi ortaya çıkaran paradigmaya ait iklimi oluşturduğunu belirtir. Eyhenbaum’un ‘Düzyazı Kuramı’ (1969) başlıklı makalesi, başlangıcında taklide dayalı *mimetik* sahne anlatısını bir sanat yönetimi biçiminde kavramaktan yana olan Otto Ludwig’in eserini referans almaktadır. Eyhenbaum’da, öyküleme anlatı bölümü söze dayalı diyalogdan çok tetral sahne tasfirine vurguda bulunan bir yorum mahiyetindedir. Dolayısıyla, ‘edebi düzyazı kuramı’nda edebiyat eserinin düzenleyici ilkesi – kompozisyon- edebi öyküleme ile sözlü anlatma ya da günlük konuşma arasında sınır bir kavram olma özelliği kazanır (2005; 187). Eagleton’a göre edebiyatı, özellikle şiir üzerinden, son tahlilde bir norm dışılık ve sıradan dile karşı uygulanan bir şiddet biçiminde algılayan biçimci tasarı, aynı zamanda bütün bir hayata, toplum yaşantısına ait diğer göstergelerin “etrafında döndükleri ve itaatkâr biçimde yansıttıkları” bir merkezi sistemde ortaya koyma arzusu içerisindeydi.¹⁵ Biçimciler, edebiyatı bir söylem türü ile – çoğunlukla gündelik dil içerisindeki- bir başkası arasındaki ‘ayırıcı’ *differential* ilişkilerin bir işlevine indirgerler. Eagleton’a göre onların “edebi olanın özü” olarak benimsedikleri ‘yadırgatma’ işlevinin açığa çıkmasına aracılık eden, birinci derecede aslında edebi söylemin kullandığı bağlamdır. Roman yazısının hiçbir zaman “kendi üzerine dikkat çeken”, “bünyevi bir niteliği” bulunmazken “dolaysız, pratik bir amaca hizmet etmeyen” şiir dili edebiyatın çoğunlukla ‘kendine gönderme yapan’ kapalı bir dil olduğunu okuyucuya hatırlatır. Bu nedenle, Eagleton’da; ne bağlam ne de biçimcilerin yadırgatıcılık iddiaları onların bir edebi söyleme indirgedikleri edebiyatı özellikle roman başta olmak üzere kurmaca düzyazıyı tanımlama gayretleri açısından tek başına bir işe yaramaz, yanı sıra şiiri tezyif etme, bu söz sanatının içeriğini boşaltma ameliyesi için bir dayanak oluşturamazlar. Eagleton, Flamsun’un *Açlık* adlı romanından seçtiği rastgele bir cümle üzerinden bunu temellendirme işine girişir (2004; 21- 4). F. Jameson (2003) ise yine, Victor Shklovsky’nin, algının doğasının yenilenmesini de ihtiva eden bu oldukça sorunlu ‘yadırgatma’

¹⁵ Eagleton buna biraz istihzai bir şekilde “anlamların anlamı” demeyi tercih ediyor (2004; 165).

ostranenie iddiasını, bir tür “zenginlik” olarak kabul eder, ancak yine, onun “paradoksal” tabiatına dikkatimizi çeker. Shklovsky Eyhenbaum’un önerdiği daha çok ‘sadeleştirmeyi’ karşılayan Rusça’daki bir terim yerine benimsediği *ostranenie*’nin en kestirme tanımını, kendi kuramında ‘dünyayı başka gözlerle görmek’ olarak açıklayacaktır (aktaran, Parer, 2004; 266).¹⁶ Shklovsky’nin zamana göre bu yeni, Heidegger’ci *ostranenie*’si Jameson’a göre aynı zamanda edebiyat eserinin içerisinde bir hiyerarşinin determine edilmesine izin veren bir vasıta niteliğindedir. Shklovsky’nin *-ostranenie* kavramı ile ilgili olarak incelediği ilk edebi metinlerden biri Tolstoy’un *Kholstomer* çözümlemesidir. Tolstoy’un biraz kıyıda kalmış bu tuhaf öyküsü Jameson’a göre (2003; 56), insanın sahiplenme tutkusunu bir koşu beygirinin bakış açısına odaklayarak okuyucuya anlatmayı tecrübe ettirmeyi denerken hem romancının hem eleştirmenin sahipleneceği bu ‘yeni’ soyut algıyı yüceltmektedir. Sanat eserinin tüm unsurları, “teknikleri ya da araçları” Jameson’a göre Shklovsky’nin kavramında “algının yenilenmesi” işini yerine getirmek üzere, bir düzen içerisinde bu ‘nihai amaca’ adanmıştır. Aslında yazar, okuyucuya “toplumsal yaşamın bir çok yönünü kaba ve doğaldışı” (Jameson; 56) olarak aktarmaya yarayacak üst üste yığılmış, birinin diğerini ikincil kıldığı bir bakış açıları -ya da farklı söylemler- hiyerarşisinden yararlanmaktadırlar.

Jameson, *Dil Hapihanesi*’nde kurmacadan eleştiriye titizlikle, edebiyatın içerisindeki biçimcilerin “başkalaştırma eksenini” boyunca dolayına soktuğu soyut algının aksaklıklarına ilişkin izleri ileriye ve geriye doğru sürer. Bunların en çarpıcı olanı yine J. Swift’in İngiliz dilindeki, -bu modern romanın öncülerinden de sayılan- uzun kurmaca düz yazısı *Gulliver’s Travels*’da (1726) kahramanı Gulliver’in hayali ülke *Brobdingnag*’ın sakinleri ile karşılaşmasını anlattığı sahnedir. Eserin bu bölümünün başlarında Swift’in, küçük cüsseli kahramanı Gulliver, devler ülkesinde çok yakından gördüğü bir çıplak kadının gövdesini ayrıntılı tasvir eder (2003; 58). Bu sahnede anlatımın içerisinde yürürlükte olan değişik algı, Jameson’a göre aslında yine, diğer bir yandan, tüm tabiatı farklılaştırmaya yaramaktadır. Swift, ‘mide bulandırıcı, tiksindirici bulduğu’ bu kusurları tecrübe ettirdiği kahramanına bir kezde -beyaz tenli, kızıl saçlı İngiliz kadınları üzerinden- bir mukayeseli saptama yaptırır:

---

¹⁶ Özcim Parer’in DTC Fakültesinde hazırladığı ve Kültür Bakanlığı tarafından kitap olarak basılan genel olarak Rus Biçimciliği ve Shklovsky’ye odaklanan bir doktora çalışması mevcut. Ancak Parer Viktor Shklovsky üzerine bu çok kapsamlı çalışmasının başından sonuna dek diğer bir Shklovsky kavramı olan *syuzhet*’yi süje olarak kullanmayı yeğliyor. Shklovsky’nin Tolstoy’un *Kholstomer*’ini incelediği ‘Teknik Olarak Sanat’ makalesi ve Boris Eyhenbaum’un ‘Düzyazı Kuramı’ makalelerinin yer aldığı Todorov derlemesi Türkçe’de yayımlandı, bkz: kaynakça.

'... Bu bana sırf bizimle aynı büyüklükte oldukları, kusurları ancak bir dev aynasında görülebildiği için bize o kadar güzel görünen bizim İngiliz bayanlarımızın güzel tenlerini düşündürdü: o aynada deneyimle anlarız ki, en düzgün ve en beyaz tenler pürüzlü ve kaba, kötü renkli görünür.' (Aktaran, Jameson; 58-9).

Jameson'un modern sonrası zamanlara tarihlendiği sanattaki sapmalar – onun pastiş ya da boş-parodisi- insanın bir günlük, sıradan dilin “norm” olarak varlığına inanmaktan vazgeçmesiyle ortaya çıkmaktadır. ‘Kültürel Dönemeç’te (2005) bunun gerçekleşmesinin ardından heterojenlik, tuhaf üsluplar ve *idelect*’lerle karşılaşmanın ortaya çıkacağını belirtir (16-7). Los Angeles’taki Westin Bonaventure Hotel’e (1974, J. Portman) ilişkin çözümlemesi binanın mimari mekân, hacim ifadelerinin yüksek skolastiğin Gotik mimariye, akılcılığa miras verdiği ‘açıklık için düzenleme’, ‘açık seçik anlatım’ ilkelerinin yüksek modernizmde yerini ‘başka’yı işaret eder olmanın dışındaki farka özneye çevresi – ‘öteki’- arasında bir “tehlikeli karşıt ayrırma” (22-6) gelip dayanma serüvenini gözler önüne seren ‘anıtsal’ özelliğini özetlemeyi amaçlamaktadır.

E. Said ve Eagleton: postkolonyal edebi eleştiri

Said, Jonathan Swift üzerine yazdığı 1969 yılına tarihlenen incelemesinde Swift’in eserine egemen olan yıkıcı yerginin eleştirmeni tüm eseri içerisinde gerçek Swift’i teşhis etmekten, onu konumlandırmaktan alıkoyan bir kafa karışıklığına ait yönüne dikkati çeker. Said’e göre -onun en derli toplu eseri olarak nitelediği- *Gulliver’in Seyahatleri*’nde kendisini Swift metinlerinin bir külliyata dönüşüp dönüşmediğini sorgulama aşamasına getiren öncelikle Swift’in Gulliver’in hezeyanlarını aktarırken tarihsel geçmiş zamanı ağırlıklı olarak tercih ettiği bir sahte şimdiki-zaman ile okuyucu arasında bilinçsel bir edebi bariyer biçiminde kullanmasında kendini göstermektedir (52).¹⁷ Deformasyon, Swift’in anlatısını bu yöntemin yanısıra sürekli kendisini yansıttığı bir arı bilgi biçiminde etkisi altında tutarken yine bu kavram, yayımlandığı ilk günden günümüze baskısı hiç tükenmeyen bir *palimpsest* kıvamındaki bu popüler eserin mündericatu üzerinden zamana karşı muhafaza edilir hale gelecektir.

Ella Shohat ve Robert Stam’da, *Sömürgeci Söylemin Oluşumu* bahsinde (1994), köken itibarıyla bir İrlandalı olan Jonathan Swift’in ‘Gulliver’in Seyahatleri’ndeki allegorileri yaratırken zihninin her halükarda Büyük Britanya

¹⁷ Swift kurmaca dışında ağırlıklı olarak ahlâk din ve siyaset konuları üzerine yazar. Mina Ungan’da özellikle düzyazı yazarı Swift için, L. Stern’den aktararak ‘bu aklına geleni söyleyen romancının bile söylemeye cesaret edemediği binlerce şeyi söylemekten çekinmeyen bir Swift’in” varlığına dikkatimizi çekmektedir. Ungan’ın İngiliz Edebiyatı Tarihi’ndeki Jonathan Swift başlıklı 6. bölümü için bkz: s.452- 83, içinde.

İmparatorluğuna karşılık gelen bir İrlanda imgesinin işgali altında bulunduğu bahseder. Shoat ve Stam'a göre anlatı türü açısından eğer *Robinson Crusoe* sömürgeciliğin zihinlerde oluşmasına neredeyse felsefi bir çerçeveyi sağlamışsa yayın tarihi ile onun yakın takipçisi olan Swift'in *Gulliver'in Seyahatleri* aslında bu kurumun bir istihzasına yeltenmektedir. J. Swift'in eseri İngiliz sömürge hakimiyeti için önemli bir tarihten, köle ticaretini İngiliz ekonomik yayılmacılığı açısından merkezi bir konuma yerleştiren *Assiento*'nun¹⁸ çıkmasından sadece onüç yıl sonra yazılmıştır (84). Tamamlanıp okuyucu önüne çıktığı 1730'lu yıllardan itibaren apolitik bir okumanın ardından edebiyat çevrelerinde basit bulunan muhayyilesi nedeniyle eğlendiricilik vasfı ile öne çıkan ve daha çok çocuklar için uygun bir klâsik biçiminde telakki edilen¹⁹ eserin ihtiva ettiği yıkıcı ironi ise yine Shohat ve Stam'ın C. Hawes'i (1991) izleyerek aktardığı üzere, bu zamandizinsel kesişmeyle birlikte 'kolonyal diyalektiğe ipotekli' bir tahakküm, hükmetme arzusu açısından adeta zorunlu bir aşamayı oluşturmaktadır (85). Kolonyal bilinç daima güdümleyicidir, Swift eserinde bir İrlandalı olarak bunu sadece yansıtır. Said'in öne çıkardığı ve *Gulliver'in Seyahatleri*'nin başkahramanı Lemuel Gulliver'i eserde *misanthropy*'nin ya da nevrozun sınırlarında dolaştıran "bireysel patoloji" Hawes'e göre aynı zamanda "metnin apolitik alınlanması" zaafını gelnekleştiren edebi eleştireye ait ayrımlar arasındadır (Hawes; 188). Yine, Swift Britanya imparatorluğu'nun sömürge dönemini işaret eden bir çok "yaygın klişeyi tersine çevirirken" metnin içerisindeki bu, bir İrlandalı bir İngiliz olma hali istihzai uslûbu açığa çıkaran tam bir 'strateji'ye dönüşür. (189). Swift'in bakışı, kahramanının cücceler ve devler ülkesine seyahat ettiği eserin ilk iki bölümünde sürekli, ziyaret ettiği bu coğrafyaların sakinlerini abartılı bir oran unsurunun berisinden güdümleyerek aktarmasına yarayacak bir mesafe duygusunun inhisarındadır. Üçüncü bölümün başında Doğu Hindistan'a seyahat etmek üzere evinden ayrılan Swift'in Laputalı'ların ülkesinde geçecek macerasına sürüklenmesine aracılık eden korsan gemisinin başında Felemenkli bir kaptan! bulunmaktadır (s157). Kitabın sonunda ise, bu kez, yardımına koşan Hollandalı denizciler Luggnagg'a ve oradan Japonya'ya geçen Gulliver'i ülkesi İngiltere'ye ulaşması için gemilerine alıp Amsterdam'a getirirler (s233).

¹⁸ İspanyol hükümetinin diğer ülkelere, kendi sömürgelerine köle satışı imtiyazlarını tanıdığı sözleşmelerin genel adı. 1713 tarihindeki Utrecht antlaşması Büyük Britanya'ya otuz yıl süresince yeni dünya kolonilerindeki şeker kamışı üretiminde çalıştırılmak üzere köle -ve yine onların işçesi için diğer emtianın- tedariki imtiyazını tanıtır. Ardından geleneksel olarak İngiliz ticaretine kapalı olan Amerika'lar üzerindeki bereketli İspanyol pazarı İngiliz tacirlerinin faaliyetlerine açılacaktır.

¹⁹ 'Sömürgeci Söylemin Oluşumu' *Formations of Colonial Discourse* başlıklı bölüm için, bkz: **Unthinking Eurocentrism**, p.55-99

Korsanlığın çok dışında, İngiliz ve Hollandalılar için 17. yüzyılın ortalarından itibaren Portekizlilerin ardından kademeli bir biçimde “denizin yeni efendileri” olma dönemi başlamıştır. Lemuel Gulliver’in hayali seyahatlerinin geçtiği kendi sınırlarının çok ötesindeki bu uzak denizlerde elde tuttıkları ticaret üslerinin yanında bu denizler üzerinde yelken açan teknelerinin trafiği, su üzerindeki yeni ‘Avrupa imparatorlukları’ni oluşturacak “deniz-mekânlarını” açığa çıkarmak üzeredir (P. Chaunu, 2000; 62). *Gulliver’in Seyahatleri*’nin gerçek şimdiki zamanından bir yüzyıl önce (1600’ler) Van Dyck, onun ustası P. Paul Rubens gibi (1577- d1640) Flaman ülkesinden sanatçılar bu seyrüsefer diyarlarından adeta bir niş olarak getirilecek *chiaroscuro*’yu resimden barok uslûba eklemeye başlamışlardır. Daha ileride Swift’in eserinin uygulamaya koyduğu bu yöntemi kadar modernizmin, aydınlanmanın akılcılığın ‘dikte ettikleri’yle rekabete girecek şekilsizlik, fark, karşıtlık temaları popüler edebiyat türlerinden sinemaya kültür ürünlerinin sahipleneceği bir öncül, birer matris olacaktır. Bununla birlikte, örneğin günümüzün bol EMMY ödüllü televizyon dizilerinden *Malcom in The Middle* (L. Boomer, FOX), yeni kıtadaki, etkileri halen devam eden ırk ayrımcılığının parodisini yapmak için bu klâsik Swiftian *sarcasm* tekniğini kullanır. Çok çocuklu ve alt orta sınıftan bir Amerikan ailesinin gündelik yaşantısına odaklanan bu durum komedisinin kahramanları, hikâyede, oturdukları mahallenin, üst tabakadan siyahlarının oluşturduğu sakinleri ile kuşatılmıştır!

Said, ‘Kültür ve Emperyalizm’de (2004) bir daha Swift’e dönmez. Bu eseri aynı zamanda, “... farklı renkte önemsiz insanların yaşadığı, ikincil ve Robinson Crusoe’ların müdahalesine açık olarak resmedilen bir dünya” (2004; 19) üzerinde müdahil olma arzusundaki bir tahayyülü bir ilk bozguna uğratacağı ‘Şarkiyatçılık’ (1978) için bir saha çalışmasıdır. Fanon’un ‘sömürge kentinin manik yapısı’na atıfla ifade ettiği gibi kendiside tıpkı Swift gibi sürekli tümüyle birinden ya da diğerinden olmaksızın “kendisini aynı anda bir kaç tarihe, bir kaç topluluğa birden ait” hissederek yazan Said (2004; 33) belkide bir 18. yüzyıl edebiyatı uzmanı, bir uslûpçu *stylist* olarak, Swift’de teşhis ettiği bu barok yansımanın bir izdüşümü olmaktan kaçmaktadır.

Medyanın hakimiyeti, 1960’lı yıllardan itibaren ivme kazanan gelişmesi, kültür araştırmalarını belirleyen klâsik sınırların yeniden düşünülmesi neticesini, dolayısıyla kültürel çalışmaları zorunlu hale getirmektedir. Eagleton postkolonyal eleştiri karşısında, tarihsel anlamda yapıbozumcuların kesinlik kazandırdığı farklılık kavramınının geçmişte yabancılaştırma etkisini politik toplumu ‘yapaylaştırmak’/‘yadırgatıcılaştırmak’ için kullanan onun “sorgulanabilir olduğunu” gösteren sanatçıların elinde olduğu gibi kullanılabilirliği noktasında temkinlidir. Postkolonyal eleştiri “Batı’nın kendi kendinden tikslenme” aşamasına gelen patolojisini sürekli teşhir

eder ve bu haliyle oldukça “özgül bir postmodern temadır”. (171). ‘Çokkültürcülüğü’ merkezine alan Batı’nın kendi kimliğini kurgulama, bunu sanat eserleri kanonunda ifade etme yöntemine bir meydan okuma, bu “dar biçimde tasarlanmış Batı kültürel kanonunun kırılarak açılmasına” yarayan, alışılmış yöntem sorunlarının ötesine atılmış bir adımdır ancak, son tahlilde kendi içerisinde “bir totoloji olmaya” doğru yol alır (2003; 284). Eagleton’da, arkadaşı Said’in ‘Yersiz Yurtsuz’la (2003) arzuladığı türden herşeyin sona ermek üzere olduğu o an gelmeden önce kendi tâbiyyet duygusu üzerinden gerçekleştireceği bir muhasebenin ardından defteri ebediyen kapatma arzusunun tam bir karşılığı yoktur. Ferial Ghazoul’ın (2005) yönelttiği soruya kendisini sadece *Gatekeeper*’ı kaleme alırken bulduğunu Said’in anlarcının ise onun politik, eleştirel duruşunun anlaşılabilmesi için “hayati bir bağlamı” teşkil ettiği cevabını verecektir. Eagleton, Said’in eserinin neredeyse tümünde göndermede bulunduğu hümanizmini vurgular, ancak onun kendi mütereddit tabiatını içerisine sığdırıp adeta dengelemeye çalıştığı romantizminin bir yansıması olan sembolik milliyetçiliğini ‘makûl’ bulmayı tercih etmez: “Anti- sömürgecilik radikal aydınlanmanın içerisinde kıymetli bir miras bununla birlikte milliyetçilik az ileriye tarihlenen romantik bir doktrindir.” (2005; 2).

Sonuç yerine:

***Récit*, ‘keyfiliğin karmaşası’ ya da postmodern dönemin**

ilk ‘özel kadın’ projesi

Yönetmen Gerry Marshall’ın kadın kahramanı Vivian (Julia Roberts), 1990 yapımı *Pretty Woman* (ABD) filminin başlangıcında, yüzleşmeyi ertelediği bir gerçek Vivian’ın ‘varlığı’ ile ilgili olarak sürekli etrafındakilerin rızasını alma ihtiyacı içerisinde. Vivian ilk önce iş arkadaşına Carol Channing’e benzeyip benzemediğini sorar, Kit’in (Laura San Giacomo) cevabı ‘Hayır, bu haline bayılıyorum, çok güzelsin’dir. Vivian’ın biraz sonra gideceği Edward’ın dairesinde seyredileceği komedi filminde kahkahalarla güleceği eski vodvil, perde sanatçısı Channing, burada, bir parodi unsurudur. Genç kızlar, şöhretler kaldırımında bir başka zamanı dolmuş sarışının Carol Lombart’ın adına yerleştirilmiş yıldızın üzerinde müşteri beklerler. Post-modern –bir kez daha- modernin sadece final oyunudur. Ancak, her fırsatta bu geleneğini reddeder, onu aşağılamak için her türden “kritik mesafe mevhumunu ortadan kaldırır” (Eagleton, 1985; 72). Yönetmen Marshall’ın kurgusu; Edward’ın dairesinde ona ilk yaklaştığında genç kızın saçına elini uzatmasının ardından Edward’la Vivian’ın bu varlığı ikisini de ürküten, ilk kez ortaya çıkacak ‘öteki’ Vivian’a ilişkin, yüz ifadelerini neredeyse göz hizasına eşleyerek yakın planda perdecye taşır. Böylece, onun varlığını anlatısı içerisinde bir dolayım olmaktan kurtarır, farklılığını belirgin hale getirir. Vivian, Edward’ın çatı-dairesinin

banyosunu kullanmak üzere aynanın karşısına geçtiğinde henüz kafasındaki peruğu çıkartmamıştır. Bu sahneye kadar gerçek Vivian -yine Vivian'ın zihninde- bir vaad ya da bir *aporia* olmayı sürdürmektedir. Oteldeki ilk gecenin ardından Edward, birlikte olduğu bu kızıl saçlı 'fahişe'nin peruğunu farkeder. Vivian sabah, kahvaltı masasında onu bekleyen Edward'a saçlarını gösterip "red", yani kızıl der. Vivian, Edward'a aynı zamanda, 'çirkinmiyim'diye sormaktadır. Ancak, Marshall'ın bu püritan kahramanı Edward'da da Ovid'in *heroic* karakterinin sabrı ve şefkati vardır. Edward'ın cevabı 'daha iyi'dir. Marshall öyküsünü bir değişim öyküsü biçiminde tasarlayarak anlattığı hususunda ısrarlıdır.²⁰ Ancak, bu aynı zamanda, o ana kadar seyrettiğimiz - aynaya yansıtılacak- gerçek Vivian'a bakamayan Vivian'ın, bir 'kendinden başka her şey olmaya razı olma' anıdır. Marshall bize filmin başında gerçek Vivian'ın yüzünü bir kez, onun kurgunun parçaladığı kadrajlanmış çıplak gövdesinin arasından, yaşadığı yerdeki panoda asılı fotoğrafları üzerinden gösterir. Bu başlangıçtan itibaren Vivian'ın varlığına ait geçmişi de bu fotoğraflarda bırakırız. Marshall'ın anlatısının aslında bize, bu panoda bıraktığı "manevi kırılış sahnelerinde" kalan, ancak onlarda açığa çıkabilecek gerçek Vivian'ın dönüşümüyle ilgili bir öykü anlatmaya niyeti yoktur.²¹ Sahnenin sonunda kirpiklerine son rötuşları yaparken bize gösterdiği sarışın Vivian'ın yüzü biraz sonra Marshall'ın postmodern anlatısının, Eagleton'ın ifadesiyle yine onun "poker suratlı temsilinin 'tuhaf' bir tecrübesi" (1985; 72) kılmaya hazırlandığı yüzünü yansıtmaktadır. Vivian'ın bakdığı Marshall'ın, kamerasının yerine geçen -bizim göremediğimiz- aynası aslında bir değişimden çok bir başkalaşım hikâyesini aktarabileceği *anamorphic* bir aynadır. Marshall'ın, Vivian'ın Edward'ın otel odasından ayrılmasından itibaren -anlatının geri kalan bölümünde- yine onun otelin içerisinde, Rodeo Drive'in caddelerinde, dükkanlarında rastlayacağımız diğer 'sofistike' Edwardian kadın tasvirlerinin bir 'versiyon'u haline gelmesinin hikâyesi biçiminde bize hızlı, hızlı tekrar aktarmaya devam edeceği, perdeden söyleyebileceği gerçek Vivian'e ait, "en

²⁰ Değişim sözcüğünün karşıladığından farklı olarak 'başkalaşım' *anamorphosis*, "... aynı zamanda izleyicinin, düz olmayan bir ayna kullanılarak bozulmuş görüntüyü yeniden biçimlendirebilmesi" sürecini işaret eder. Genetteci *récit*, bu noktada Marshall'a bu metaforu, anlatısının geri kalan kısmını bir değişim hikâyesi şeklinde inşa edebileceğine kendisinde kaptırıp -onu- kullanacağı imkânı sağlamaktadır. Ancak bu versatil konfor aynı zamanda bir açmazdır. *Anamorphosis* ile ilgili olarak, (bkz: Jay, içinde s. 48).

²¹ 'manevi kırılış'ı Taylan Altuğ (2005; 13); *Pretty Woman*'ın bir romans denemesi aktarmaktan çok onun parodisine yelteneceği anlatıcısının çok uzağındaki, ancak yine bir 'yüzyıl sonu bozgunu'nun ardından yaşanan farklı başkalaşım/ değişim açmazlarının yansıdığı sahici karakterlerle dolu Reşat Nuri Güntekin'in külliyatını incelediği ve **ruh kimliği** ayrımını öne çıkardığı çalışmasının giriş bölümünde kullanıyor.

son sentez ise gelecekte çok ister istemez geçmişe yönelik” bu ‘belirsizlik ilişkisi’ etrafında dönecektir (75).²²

90’lı yıllar, yirminci yüzyılın, sinemayı olduğu kadar, kadına, ötekine yönelik sinsi yıkıcı televizyon anlatılarını da peşinden sürükleyecek *fin de siecle*’ını tamamlamaktadır. Garry Marshall’ın perdede bize anlattığı öykü, tam olarak, teması Pygmalion’dan Strabo’nun masalındaki küçük kıza bir dizi kahramanın etrafında örülü olan arkaik hikâyenin arkasına saklandığı bir ‘edebi düzyazı’ görünümündedir. Bu gerçeğe kanıt toplamak için anlatıyı V. Propp’un (1928) ya da -daha ekonomik olan- Greimas’ın (1967) şemalarından birine indirgeseydik bir önceki kısa cümleyle ifade ettiğimizi kanıtlamak için daha zahmetsiz bir yol takip etmemiş olurduk. Yine bu bölümde sıraladığımız oldukça mütevazı anlam yekûnunu ise sadece ‘söylemiş’ yani söylenmiş olmuş bitivermiş- gibi kabüllenme zorunluluğumuz ortaya çıkardı.

KAYNAKÇA

Altuğ, T., (2005), *Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Arslan, A., (2006), *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sofistlerden Platon’a*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bordwell, D., (1985), *Narration In The Fiction Film*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin.

²² *Adalet Felsefesi*’ndeki ‘rastlantı’ probleminin ortaya konmasında saptadığı çelişkiyi karşılaması için Yılmaz Öner’in “keyifliğin veya (rastlantının- Y.Ö) karmaşası”olarak kullandığı kavramı hende burada Jay’in yukarıda yararlandığım “yaratıcı ikizleme” kavramına da daha yakın bulduğum için ve post-modern eleştirmenlerin “politik modern”, “neo- modern” yönetmenlerin filmlerine atfen kullandıkları *ambiguity* kavramının yerine kullanmaya çalışıyorum. Öner’in, Lukacs’ın *Tarih ve Sınıf Bilinci* çevirisine yazdığı ve ilk kez N. fizikçi Heisenberg’in (1901-76) bu sahadaki çalışmalarının ardından dolayına giren kavramın tarihi maddecilik ve ayniyet özdeşleşme bağlamları çerçevesinde bir izahına yer verdiği 28 no’lu dip notu için, bkz: 2006; s. 75; ve yine Öner’in *Heisenberg belirsizliği* olarak da adlandırılan bu temellendirmeden itibaren temsil etmeye yarayan gerçeklik tarzlarının artık tümüyle “dolayimsız olmaktan çıktığına” bizi ilâ nihâye inandırmaya yarayan ‘kültür ürünleri’nin üretimine de yansıyan “bu beklenmeyici karşısındaki şaşkınlıktan” kaynaklanan değişime tekrar döndüğü, aynı eserdeki bölüm sonlarına eklediği düzenli serh notlarındaki 1. maddesi için ise, ‘Yılmaz Öner’in Notları’, s.336’ya bakılabilir. Yine ayrıca J. Orr’un, P. Anderson ve T. Fagleton’un 80’lerin ortalarından itibaren Neo-modern’e ve bütün bir 20. yüzyıl modernizmi için bu tür ‘hassas’ dönemselleştirmelere olan itirazlarını içeren yazılarının yer aldığı NLR’sayılarna ait kaynakçasının bulunduğu 6 nolu dipnotu için, 1997: s. 32’ye; ve son olarak ise Rodowick’in yine ‘Politik modern’ tanımlamasının derli toplu bir eleştirisinin yer aldığı *The Discourse of Political Modernism* başlıklı bölümü için, 1988: s. 2 -6’ya bakılabilir.

- Bordwell, D., Thompson, K. (1993), *Film Art: An Introduction*, New York: McGraw-Hill.
- Branigan, E., (1992), *Narrative Comprehension And Film*, Routledge, London.
- Chaunu, P., (2000), *Aydınlanma Çağı Avrupa Uygarlığı*, Çev. M. A. Kılıçbay, Dokuz Eylül Y., İzmir.
- Cömert, B., (2006), *Giotto'nun Sanatı*, De Ki Basım Yayın, Ankara.
- Eagleton, T., (1985), Capitalism, Modernism and Postmodernism, *New Left Review*, 1/152, July- August, pp. 60- 73, Verso London.
- Eagleton, T., (2003), *Azizler ve Alimler*, Çeviren Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Eagleton, T., (2004) *Edebiyat Kuramı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Eyhenbaum, B., (2005), 'Düzyazı Kuramı', T. Todorov (Der.) *Yazım Kuramı: Rus Biçimcilerinin Metinleri* içinde, s.186 -198 Çevirenler Mehmet Rifat, Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gasché, R., (2006) *Views and Interviews on 'Deconstruction' in America*, The Davies Group Publishers, Aurora CO.
- Genette, G., (1983), *Narrative Discourse: An Essay In Method*, Translated by Jane E. Lewin, Cornell University Press, Ithaca New York.
- Ghazoul, F. J., (2005), T. Eagleton, E. Said: Cultural Politics and Critical Theory (an interview), *Alif: Journal of Comparative Poetics*, January 1, American University in Cairo Press CA.
- Gombrich, E. H., (1980), *Sanatın Öyküsü*, Çeviren Bedrettin Cömert, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hawes, C., (1991), Three Times Round the Globe: Gulliver and Colonial Discourse, *Cultural Critique*, No. 18 Spring , p. 187-214, University of Minnesota Press, Minneapolis MN.
- Hünler, H., (1998), *Estetik'in Kısa Tarihi: Modern Kültür Ve Sanat Üzerine Felsefi Bir Tartışma*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Jameson, F., (1973), The Vanishing Mediator: Narrative Structure in Max Weber, *New German Critique*, No. 1. (Winter), pp. 52- 89, Cornell University, Ithaca NY.
- Jameson, F., (2003), *Dil Hapishanesi: Yapısalcılığın ve Rus Biçimciliğinin Eleştirel Öyküsü*, Çeviren Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Jameson, F., (2005), *Kültürel Dönemeç*, Çeviren Kemal İnal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Jay, M., (1993), *Downcast Eyes: The Denigration Of Vision In Twentieth-Century French Thought*, University of California, California.
- Jonas, H., (1954), The Nobility of Side, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 14, No. 4. (Jun.), pp. 507 -519, IPS, Brown University, Providence RI.
- Lukaacs, G., (2006), *Tarih ve Sınıf Bilinci*, Çeviren Yılmaz Öner, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul.
- Martin, T. P., (1980), Henry James and Percy Lubbock: From Mimesis to Formalism, *Novel: A Forum on Fiction*, Vol. 14, No. 1, (Autumn), pp. 20 -29, Brown University.
- Orr, J., (1997), *Sinema Ve Modernlik*, Çeviren Ayşegül Bahçıvan, Ark Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Parer, M. Ö., (2004), *Rus Biçimciliği Ve Şklovski*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Panofsky, E., (1995), *Gotik Mimarlık Ve Skolastik Felsefe*, Çeviren Engin Akyürek, Kabalcı Yayımevi, İstanbul.
- Rodowick, D. N., (1988), *The Crisis Of Political Modernism: Criticism And Ideology In Contemporary Film Theory*, University of Illinois Press, Urbana, Chicago.
- Said, W. E., (1969), Swift's Tory Anarchy, *Eighteenth-Century Studies*, Vol. 3, No. 1, pp.48-66, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland.
- Said, W. E., (2004), *Kültür ve Emperyalizm: Kapsamlı Bir Düşünsel Ve Siyasal Sorgulama Çalışması*, Çeviren Necmiye Alpay, Hil Yayın, İstanbul.
- Said, W. E., (2006), *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Çeviren Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul.
- Said, W. E., (2003), *Yersiz Yurtsuz*, Çev. Aylin Ülçer, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Shohat, E., Stam, R., (1994), *Unthinking Eurocentrism: Multiculturalism And The Media*, Routledge, London, England.
- Stam, R., Burgoyne, R. and Others, (1992) *New Vocabularies in Film Semiotics: Structuralism, Post Structuralism and Beyond*, Routledge London
- Swift, J., (2007), *Gulliver'in Gezileri*, Çeviren İrfan Şahinbaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Türkçü, H. Ç., (tarihsiz), *Mimaride İzdüşüm Çizim Yöntemleri: Çok Görünümlü Çizimler, Paralel Perspektif, Çizgisel Perspektif, Gölgeleme, Birsen Yayımevi, İstanbul.*
- Ungan, M., (2004), *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

SEÇİM DÖNEMLERİNDE MEDYADA YER ALAN FOTOĞRAFLARIN KAMUOYU OLUŞTURULMASINDAKİ ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İMANÇER*

ÖZET

Seçim dönemleri hem seçmenler hem siyasetçiler için oldukça önemli dönemlerdir. Seçmenler uygun adayı seçmek için bilgi almaya çalışırken, siyasetçiler de daha fazla oy alabilmek için bilgi vermeve çalışırlar. Dolayısıyla seçim dönemleri özellikle medya sektöründe yoğun olarak bilgi paylaşımının yaşandığı dönemlerdir. Bu dönemlerde medyada yer alan fotoğraflar ve görsel unsurlar bu bilgi paylaşımının kalbini oluştururlar.

Bu çalışmada seçim döneminde medyada yer alan fotoğrafların liderlere getirdiği avantajlar ve dezavantajlar üzerinde durulacaktır. Özellikle beden dili ve imaj kavramları üzerinden hareket ederek basın fotoğrafçılığının bir lider için ne kadar önemli olduğu açıklanacaktır. Ayrıca medyada yer alan diğer görsel unsurların seçim döneminde sağladığı yarardan bahsedilerek, bu tür çalışmaların sadece seçim döneminde değil seçim sonrasında da yapılması gerektiği ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Beden Dili, İmaj, Fotoğraf, Propaganda

ABSTRACT

Election seasons are important terms either for elector or for politicians. Electors are focused on getting information for electing right candidate, politicians are focused on giving information for getting more votes. So, election seasons are terms which especially this information sharing is being realized intensively. During this seasons photographs and the other visual elements are the heart of this information sharing.

In this study, it will be focused on the advantages and disadvantages of the photographs which have been taken place in the media during of election season. Especially, moving further on the body language and image concepts, will be explained that photo journalism is how much important for a leader. Besides, mentioning about advantages of the other visual elements which have been taken place in media, will be expressed that this kind of studies should make not only in the election season but also after this season.

Key Words: Election, Body Language, Image, Photograph

---

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü

GİRİŞ

Giderek globalleşen günümüz dünyasında artık görsel imajlar iletişim alanının vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Özellikle fotoğrafçılık ve diğer görsel sanat alanlarında meydana gelen dijital gelişmeler ile birlikte görmeye dayalı imgeler gündelik hayatımızın önemli unsurlarından biridir. Öyle ki artık iletişim alanının birçok mecrasında sadece birkaç görsel imge sayesinde sayfalarla anlatılacak bir metin kolayca kitlelere aktarılabilir.

Altını çizdiğimiz tüm bu değişimler aslında fotoğrafik imgelerin çarpıcılığının ne kadar önemli olduğunu bize bir kez daha hatırlatmıştır. Fotoğraf, diğer görsel sanatların aksine var olduğu ilk günden beri daima anındalığı, oradahlığı ve mesajı saniyeler içinde aktarabilme kabiliyeti ile çarpıcılığını korumuştur. Dolayısıyla fotoğraf birçok alan başta olmak üzere yazılı basının vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Yazılı basının gün geçtikçe kazandığı etkileme gücünün önemli elemanlarından birisi de fotoğraflardır. Hatta bu gücün temelini, fotoğrafların kendi etkileme gücü doğrudan yaratmaktadır denilebilir.

Bu bağlamda günümüzde dördüncü güç olarak anılan medyanın, halkı etkileme ya da yönlendirme gücünü desteklediğini söylediğimiz fotoğraflar, birçok güç odağında olduğu gibi siyaset alanında faaliyet gösteren insanların da dikkatini çekmiştir. Fotoğrafik imgelerin etkileme gücü, bu minvalde çoğu zaman siyasiler tarafından bilinçli olarak kamuoyu oluşturmak adına ya da başka bir parti ya da siyasinin aleyhine kamuoyu oluşturmak adına kullanılmaktadır. Bazen ise bu fotoğraflar gazetelerin kendi ideolojilerine ve mülkiyet yapılarına uygun bir şekilde propaganda ve kamuoyu oluşturmak adına işlevsel bir şekilde sunulmaktadır.

Diğer bir ifade ile medya- fotoğraf- kamuoyu ilişkisi bir siyasetçi, bir siyasi parti ya da bürokrat için oldukça önemli ve değerlidir. Bu değer farkına varıp bunu iyi kullanılabilmek ya da propaganda yapabilmek ya da kamuoyu oluşturabilmek fotoğrafçının elinde olduğu kadar, siyasilerin de elindedir.

KAMUOYU VE MEDYA İLİŞKİSİ

Kitle iletişim araçları içinde buldukları toplumlara şekillendirir ve o toplumdaki etkilenirler. Bir diğer ifade ile konumuz bağlamında kitle iletişim araçları "kamuoyu" kavramı ile derin bir ilişki içindedir. Özellikle gazete ve televizyon, birincil haber alma kaynakları olarak, halkın belirli konularda fikir sahibi olmalarının yanı sıra o konu hakkında tutum ve düşünce geliştirmelerini de sağlar.

Özellikle görsel yönü ağırlıklı olan televizyon ve gazeteler, kullandıkları görsel imgeler aracılığıyla bazen haberin kendisine bile gerek duyulmadan bir mesajı kamuoyuna iletebilirler. Bu noktada en bilindik örnekler gazetelerde yer

alan yorumsuz fotoğraflardır. Görsel imgelerin etkileme, yönlendirme ve bilgi aktarma gücü yazılı ve sözlü imgelere oranla çok daha etkilidir.

Bu bağlamda özellikle konumuz açısından olaya bakıldığında gazetelerde yer alan, almış veya alacak olan her türlü görsel materyalin kamuoyu oluşumuna doğrudan ve güçlü bir etkide bulunacağı gerçeğinin altını çizmekte yarar vardır.

Öncelikli olarak kamuoyu kavramının tanımını net bir şekilde yapmak faydalı olacaktır. Kavram ‘Kamu’ ve ‘Oy’ sözcüklerinden oluşur. Kamu kelimesi özel olmayan, genele ait ve herkese açık anlamına gelmektedir. Oy kelimesi ise birincil anlamı olan seçimlerde bireysel siyasi katılım hakkımızı kullanmaktan ayrı olarak ikinci anlamı olan düşünce ve kanaat manasında kullanılmaktadır. Dolayısıyla kamuoyu kavramı, topluma ait genel görüş olarak ele alınabilir.

Kamuoyu etkilenebilir, yönlendirilebilir bir alan olduğu kadar etkileyebilen ve yönlendirebilen bir alandır. “Kamuoyunun oluşumunda etkili olan belli araçların çözümlenmesi, bize kamuoyunun ya doğal ya da yapay yoldan oluştuğunu göstermektedir. Kamuoyunun yapay yoldan oluşturulması propaganda ile sağlanır. Duruma bu açıdan bakıldığında propaganda ve imajın, her ikisinin de yapay yollardan oluşturulduğu görülebilir. Kamuoyunu etkilemek ve yönlendirmek isteyenler için propaganda önemli bir araçtır. Ve doğal olarak demokratik sistemlerin siyasetçileri de onu en etkin bir şekilde kullanmaya çalışmaktadırlar” (Erzen, 2008:75).

Kamuoyu doğrudan bir merci, yaptırım olan bir hukuksal kurum ya da hatları ve sınırları belirli bir alan olarak görülmemelidir. Kamuoyu daha çok soyut ve kendiliğinden oluşan genel kanıya atıfta bulunan bir kavramdır. Böylece kamuoyu her ne kadar elle tutulur gözle görülür bir alan olmasa da etkileri güçlü ve dolaylı yaptırım kudreti olan bir alandır. Bu bağlamda kamuoyunun herhangi bir konu hakkındaki düşüncesi veya kanısı özellikle kitle iletişim araçları, siyasetçiler ve yönetimde yer alanlar için oldukça etkilidir.

Bu bilgiler ışığında kamuoyu kavramı ve basın ilişkisi oldukça önemlidir. Herhangi bir konu ya da olay ile ilgili olarak kamuoyunun ilk bilgi aldığı ve fikrini oluşturmaya başladığı yer basındır. Basın yaptığı haberler ve yer verdiği fotoğraflar ile bireyleri bilgilendirir. Bunu yaparken her ne kadar tarafsız davranmak zorunda olsa da ister istemez bir kurum olarak kendi düşünce, tutum ve ideolojisini haberlerine ve fotoğraflarına yansıtacaktır. “Kitle iletişim araçlarının siyasi süreçlerle ilişkisi onun var oluşuyla birlikte başlamaktadır. Temel fonksiyonu haber ve bilgi vermek olan kitle iletişim araçları şüphesiz ki toplumu siyasi konularda da bilgi sahibi yapmak durumundadır. Ancak özellikle matbaanın icadıyla birlikte yaygınlaşan

gazeteler parti avantajları ve politik propagandanın artışı da beraberinde getirmiştir” (Damlapınar, 2000:92).

Örneğin yönetimde yer alan kişi ya da parti ile zıt bir görüşe sahip bir basın kurumunun, gazetenin yönetimi destekler ya da haklı çıkarır özellikle bir haber yapması oldukça zordur. Örneğin, Cumhuriyet gazetesinin, AKP iktidarını olumsuz bir haber üretmesi ya da Vakit gibi gazetelerin ise AKP iktidarını eleştirir yönde haber üretmesi gerçekleşmesi düşük bir ihtimaldir. Dolayısıyla basın dolaylı ya da dolaysız, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde kamuoyu oluşumuna etkide bulunmaktadır. Aynı zamanda basının oluşan kamuoyunu destekler yönde ya da aksi durumda hareket etmesi de söz konusu olabilir.

MEDYANIN PROPAGANDA YAPMA GÜCÜ

Propaganda, psikolojik savaşın önemli bir yönüdür. Bir çeşit silah olarak kabul edilebilir. Hitler’in sırf bu amaçla ‘Propaganda ve Halkı Aydınlatma Bakanlığı’ kurması dikkate alındığında önemi daha iyi kavranabilir. Savaşlar fiilen gerçekleştirilmeden önce, yoğun bir propaganda dönemi yaşanmaktadır. Bunun sebebi; propagandanın algıları yönlendirmede oynadığı kilit roldür. Savaşlarda elde edilen “başarı”nın önemli bir bölümünü; kitleleri örgütlemeye, kendi kamuoylarını ‘yapay’ yollarla oluşturup desteklerini almada ve tarafsız güçleri kendi safhalarına çekmeye oynadığı rolle “propaganda” üretimini sağlamaktadır. Propaganda, sıcak savaş kadar tehlikeli olabilmektedir. Çünkü sıcak savaşta insan bedensel zarara uğrarken; diğer yanda, propagandanın yaptığı psikolojik saldırıda alabileceği ruhsal darbelerle uzun süre etki altında kalabilmektedir.

Özellikle Hitler ve Lenin’in sıkça başvurdukları propaganda, onların amaçlarına ulaşmalarını sağlamıştır. Hitlerin propaganda bakanı Goebbels’e göre “propaganda yapmak, her yerde, hatta tramvayda bile düşüncelerden söz etmektir” (Özkan, 2002:15). Hitler türü propaganda “bir şey söylemek için değil, belli bir etki sağlamak” (Özkan, 2002:15) içindir. Propaganda aslında kavram olarak belirli bir grup, kişi ya da kurum lehine ya da aleyhine bir etki yaratmak için yapılır. Bu tür bir etki toplumdaki bireylerin ya da tamamını ya da özel bir hedef kitle belirlenmiş ise o kitlenin tamamını esas alır. Dolayısıyla bu türden bir etki ile sağlanmak istenen tek şey vardır o da gözle görülebilir ya da algılanabilir bir değişim durumudur. Propaganda Hitler’in de ifade ettiği gibi sosyal alanda bir etki arzusunun beslenir. “Sosyal etki, bir kişinin inançlarında, tutumlarında, davranışlarında ve duygularında, başka bir kişi veya kişiler tarafından meydana getirilen bir değişim olarak tanımlanır. Sosyal etkinin kaynağı olan kişiye, genelde etkileyen (etki ajanı), etkileme çabasının yöneldiği kişiye ise etkilenen (etkinin alıcısı) veya hedef denir. Sosyal güç buradaki

potansiyel etki, yani etkileyenlerin, etkilenenleri (hedefi) etkileme yeteneği olarak tanımlanmaktadır” (Bilgin, 2005:93).

Siyaset, medya ve kamuoyu ilişkisi açısından baktığımız tüm siyasal tanıtım çalışmalarında aslında temelde hedeflenen de bu sosyal etkidir. “Seçmenin oyunu almak için mücadele eden parti ve adaylardan iki şeyi yapmaları beklenir; birincisi neden kendilerine oy vermeleri ve ikincisi de neden diğer adaylara oy vermemeleri gerektiğine seçmeni ikna etmeleri” (Kara, 2000:128). Diğer bir ifade ile siyasiler seçmenleri etkilemek ve istedikleri eylemde bulunmalarını sağlamak için başta medya olmak üzere birçok iletişim mecrasını kullanırlar. Medyada yer alan basın fotoğrafları, siyasal reklam fotoğrafları, seçim afişleri bunlardan en bilindik ve en sık kullanılanlarıdır. “Medya, kamuoyunu yönlendirme yetisine sahiptir, yani toplumun düşünmediği bir konuyu ortaya atabilir ve bu konulara bir bakış açısı önerebilir. Medya, bu yolla politik olaylar ve konular hakkındaki düşünceleri şekillendirme yetisine sahiptir. Özellikle savaş zamanlarında (örneğin Falkland Savaşında) medya, propagandanın politik işlevlerini yerine getirir (...)” (Burton, 1995:85). Medya organları, çoğu zaman belirli bir güç odağının, bir siyasinin ya da bir partinin çığırtkanı haline gelebilmektedir. Medyanın siyasetçiler tarafından, temel işlevlerinin yanı sıra propaganda ya da etki yaratmak amaçlı kullanılması daha önce de belirttiğimiz en sık seçim ve öncesi dönemdedir. Bu dönemde özellikle medyada yer alan fotoğrafların sayfa içinde konumlanması, haber içindeki sunumu ve çekildiği andaki siyasetçinin kareye yansıyan hali ve daha birçok ayrıntı, o kişinin imajının oluşmasında ve etki gücünün artmasında ya da azalmasında önemli bir rol oynamaktadır.

SEÇİM DÖNEMLERİNDE GÖRSEL MATERYALLERİN ÖNEMİ

Resim sanatından farklı olarak fotoğraf var olan nesnelere yansıtır (Yücel, 1998:138), fotoğrafın gerçek ile olan ilişkisi resim sanatına kıyasla çok daha organik ve hayatsaldır. “Fotoğrafla kurulan iletişim tümüyle görseldir ve tek iletişim aracı görüntüdür” (Şenyapılı, 1996:67). Özellikle seçim çalışmalarında kullanılan afişlerde ya da gazetelerde yer alan haberlerde siyasilerin en temel iletişim aracı görsel unsurlar yani fotoğraflardır. Fotoğraflar görsel birer imge olarak etkileme ve ele geçirme gücünü içlerinde barındırırlar. Fotoğrafların gücü hep bilinmekle birlikte son yıllarda yavaş ama yükselen bir ivmeyle yeniden keşfedilmektedir. “Seçim kampanyalarındaki haberlere yönelik birçok çalışma yapılırken, söz konusu dönemdeki fotoğrafların veriliş veya görünüş biçimine ilişkin birkaç araştırma yapılmıştır. Oysa fotoğraflar adayın imajının yaratılmasında hayati bir role sahiptir. Yüz ifadeleri ve kamera açıları, farklı fotoğraf karakteristikleri içerisindeki manipülasyona işaret etmektedir. Çünkü seçim kampanyaları sırasında seçmenler farklı medyalarda onlarca aday

fotoğraflarıyla karşılaşmakta ve anılan fotoğrafların sunuş biçimi bir adayın değerine karşı avantaj sağlamasının delili olmaktadır” (Waldman ve Devitt, 1998:302-311 Aktaran Özer, 2000:123). Hem gelişen dijital teknoloji hem de giderek zorlaşan seçim dönemleri ve artan rekabet görsel unsurların ve fotoğrafın değerini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Hatta özellikle afiş çalışmalarından ya da yoğun fotoğraf kullanımından beslenen yeni bir reklam kolu doğmuştur: siyasal reklamcılık. Genel olarak baktığımızda “(...) demokratik toplumlarda başlangıcından günümüze kadar amacı iktidar sahibi olmak olan partiler, bu bağlamda değişik yöntem ve taktiklerle seçmenlerin karşına çıkmışlardır. İlk zamanlar meydanlarda basit nutuklar şeklinde cereyan eden bu süreç, zamanla iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeyle birlikte yerini siyasal reklamlara bırakmıştır. Siyasal reklamlarla birlikte siyasi parti ya da adaylar, hem kendi icraatlarını överek olumlu bir imaj oluşturmaya; hem de rakip parti ya da adayı eleştirmek ve karalamak suretiyle onların seçmenin gözündeki değerini küçültmeye çalışmışlardır” (Balci, 2006:99). Bu bağlamda atıfta bulunan siyasal reklam daha çok basında yer alan görsel unsurlar ve önceden üzerinde çalışılmış olan seçim afişleridir.

Siyasal reklamcılık daha önceden kavram olarak bilinmese de kullanılagelen bir uygulama olmuştur. “İnsanlar bilerek ya da bilmeyerek her zaman siyasal reklamcılık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Çünkü demokrasilerde parti ya da adaylar, seçmenlerden güven ve destek isterlerken; onlara bir takım ikna edici mesaj iletmek zorundadırlar. Çünkü burada amaç; bir parti ya da adayı çok sayıda seçmene tanıtmak, diğer parti veya adaylar arasındaki ayrımı belirtmek ve seçimi kazanmak için en çok oyu toplayabilmektir” (Balci, 2007:140). Siyasal reklamın amacı taraftar kazandırmak olmalıdır. O halde bir siyasal reklamın başarısı, adaya veya partiye kazandırdığı oy oranıyla ölçülmelidir. Ancak siyasal reklamın başarısı bazen sadece taraftar kazandırmakla sınırlı kalmaz. “Öyle ki siyasal reklamlar, yalnızca seçmen davranışlarına yön vermeye ya da tutumları pekiştirmeye yönelik bir faaliyet alanı değil, aynı zamanda seçmenleri sandık başına getirmeye ve kampanyaya yardımcı olmaya güdüleme bakımından da önemli bir işlevi yerine getirmektedir” (Balci, 2007:141).

Dolayısıyla siyasal reklamcılık siyasetçilerin kendileri adına bir gereksinim olduğu kadar toplum için de önemli bir işlevi yerine getirir ki bu işlev günümüz demokratik toplumlarının en temel özelliklerinden biri olan oy hakkını kullanmak ve yönetime doğrudan ya da dolaylı bir şekilde katılmış olmaktır. “Bu açıdan demokratik sistemlerde siyasal alanı oluşturmak, var olanı geliştirmek, siyasal tercihleri belirtmek için günümüzde siyasal reklamcılık tekniklerinin kullanılması artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Siyasal reklam,

bir partinin ya da adayın amaçlarının anlatılmasında, uğradığı suçlardan arındırılmasında ve adayın imajının yaratılmasında önemli bir konuma sahiptir. Siyasal reklamla olabildiğince kısa sürede sonuç alınmak istenmektedir. Bu süre çok kısa denebilecek seçim kampanyası dönemidir” (Balcı, 2007:154). Bu kısa dönemde yapılacak olan görsel unsurlarla ve fotoğraflarla desteklenmiş siyasal reklamlılık faaliyeti belirleyici bir rol oynayacaktır.

Medyada yer alan basın fotoğrafları, siyasal reklam fotoğrafları dışında en çok kullanılan görsel unsurlardan biri de afişlerdir. “Son zamanlarda tanıtımın sunduğu her türlü olanaktan da yararlanarak alıcı/ seçmenin karşısına çıkan siyasal partilerin seçimlerde kullandığı afişlerin anlatım biçimi ve düzeyi oldukça önemli yönler ortaya koymaktadır. Türk siyasal yaşamı bazı görsel anlatım biçimleri ile yenilerde tanıştığı bilinir. 80’lerden sonraki siyasal yaşamda tanıtım, özellikle de görsel işitsel tanıtıma ağırlık verilmiştir. Örneğin gazete ve diğer basılı ilan türlerinden bir kısmı ile tanıtım sön dönemlere ait bir etkinliktir” (Günay, 2000:405). Özellikle Türk siyaset tarihinin önemli bir parçası olan afişler, medyada yer alan fotoğraflardan farklı olarak partinin ve adayın isteği/ideolojisi çerçevesinde kurgulanıp manipüle edilebilmektedir.

Afişler tanıtım yapılacak ürün veya hizmeti ya da kişiyi, partiyi iç ve dış mekânlarda –sinema, tiyatro, cafe, sokak, otobüs durakları, billboardlar vb.- en iyi şekilde tüketiciye ya da seçmene ulaştıracak tanıtım araçlarından biridir. “Afiş, bir ürün, ya da hizmetin tanıtımında kullanılan en önemli reklam araçlarından birisini oluşturur” (Teker, 2002:170). Afiş tek başına bir ürün veya hizmeti tanıtmada başarılı ise de her zaman diğer tanıtım araçlarından da –TV, gazete, radyo, İnternet vb.- yararlanılması afişin hedef kitle üzerindeki etkisini pekiştirecektir. Ya da tam tersi söz konusu olabilir. Afiş ile yapılacak tanıtım, diğer tanıtım araçlarının hedef kitleye yapacağı etkiyi arttırabilir. “Afişte yer alan kısa özlü reklam mesajı, afişte kullanılan tipografi, resim ve firma işaretleri (marka, logo ve amblem) ile birleştiğinde, hedef kitle üzerinde son derece etkili olur” (Teker, 2002:170). Siyasi partiler açısından afiş kavramına baktığımızda logo ve amblem en dikkat çeken ve ön plana çıkan unsurlardır. Özellikle seçim dönemlerinde hazırlanan afişlerde, propaganda amaçlı kullanılan görseller ya da sloganlar hedef seçmen kitlesine uygun bir dille kurgulanır. Afiş 1’de yer alan Milliyetçi Hareket Partisine ait afişte kullanılan kırmızı renk, meclis binası ve Türkiyem kelimesi hem partinin ideolojisini yansıtmakta hem de partinin hedef seçmen kitlesine milliyetçi duygular iletmektedir.

“Grafik tasarım açısından afiş tasarımında dikkat edilmesi gereken unsurlar şunlardır:

- Afiş, insanları uyarıcı, duygusal mesajlar içermelidir,
- Afiş, izleyende çarpıcı şekilde hızlı ve etki yaratıcı mesaj taşımalıdır,

- Afiş, vereceği mesajı, doğrudan kısa ve öz olarak vermelidir,
- Afişin görsel düzenlemesi, basit ve sade olmalıdır,
- Afişte imgelere ağırlıklı mesaj iletme görevi yüklenerek. sözcüklerin sayısı azaltılmalıdır,
- Afiş, kendine özgü olmalı ve benzer kuruluşların afişlerinden ayırt edilebilmelidir,
- Afişte kullanılacak imge (resim) tek olmalı, birden çok imge kullanılmamalıdır,
- Afiş en az 30 metre uzaklıktan okunabilecek büyüklükte ve okunaklı bir yazı karakteri ile yazılmalı. Süslü fakat okunması zor yazı karakterleri kullanılmamalıdır,
- Afişin etkisinin artmasında grafik tasarım önem taşıyacağından, seçilen fotoğraflar yeterince kontrasta büyüklüğe ve renkliliğe sahip olmalıdır,
- Afişte kullanılacak renkler geniş yüzeyler şeklinde, parlak, canlı ve kontrast olmalıdır,
- Afişte kullanılan renk, okumayı kolaylaştırmalıdır. Bu amaçla okunmayı kolaylaştıran, siyah ve sarı gibi kontrast renkler tercih edilmelidir. Buna karşın okumayı zorlaştıran negatif karakterler kullanılmamalıdır. Aynı şekilde bakış yakalama açısından üstünlüğe sahip olan fosforlu renklerin aralarında yapabileceği titreşim dikkate alınmalıdır.
- Afişlerin asılacakları yerlerde yaratacakları etki dikkate alınmalıdır,
- Afiş tasarımında, afişlerin açık hava ortamlarında yan yana toplu halde asıldıklarında yaratacakları görüntü dikkate alınmalıdır.
- Hazırlanacak afişler, TV ve diğer basın ilanları ile birlikte bütünlük sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Afiş, etrafındaki diğer afişlerden mümkün olduğunca az etkilenecek şekilde tasarlanmalıdır,
- Afiş, günün her saatinde ve her mevsim koşulunda (kar, yağmur, sis gibi) etkilenmeyecek şekilde tasarlanmalıdır” (Tekler, 2002:171-172).

Tüm bu noktalar dikkate alındığında en önemli unsur grafik tasarımın mesaj üzerindeki etkisi olacaktır. Afişin temel hedefi eğer hedef kitleyi bilgilendirmek ve harekete geçirmek ise, grafik tasarımın bu amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda üzerinde hassasiyetle durulması gereken en önemli nokta afişteki görsellerin tekrarından kaçınmak, mesajın sadeliğini korumaya çalışmaktır. Ayrıca renk ve kontrast dengesizliği de hedef kitleyi yanlış yönlendirip mesajın bozuluma uğramasına yol açabilir. Afişlerin yararlı ve tamamlayıcı özellikleri ülkemizde tam olarak anlaşılamamıştır. Özellikle cadde ve sokaklardaki afişler ve billboardlar tahrip edilmekte ya da

yırtılmaktadır. Ayrıca denetimlerin yetersizliği ve halkın duyarsızlığı nedeniyle afişlerin ömrü oldukça kısa olmaktadır. Rakip firma, kurum veya kuruluşların, siyasi partilerin afişlerini birbirlerinin üstüne yapıştırılmaları artık sabotajcı bir ruhla gelenek haline gelmiştir. Ayrıca son yıllarda giderek artan bir uygulama olarak rakip siyasi partiler birbirlerinin afişlerini karşıt propaganda yapmak amaçlı yeniden kurgulayarak kullanmaktadırlar.

AFİŞ 1

AFİŞ 2'de yer alan Cumhuriyet Halk Partisi'ne ait bir afiş çalışması Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bir afişinin yeniden üretimidir. Ancak afişten de anlaşılacağı gibi, CHP, afişi kendi ideolojisine uygun bir şekilde muhalefet yapmak amaçlı kullanmıştır. Eleştirilen doğrudan parti yöneticileri ve afişin içeriğidir. AKP'nin kullandığı 'Milletin Adamları' sloganı 'Büyük Vurgun' olarak değiştirilmiştir ve bu değişim AKP'nin kendi afişini yalanlamaktadır.

AFİŞ 2

Özellikle Afiş 2’de yer alan afiş üzerinden hareket ederek afiş çalışmalarının ya da siyasal reklam çalışmalarının bir süreklilik ve tutarlılık arz etmesi gerektirir. Özellikle muhalefet partilerinin seçim sonrasında ya da seçim döneminden çok önceki zamanlarda da siyasal reklam faaliyetlerine devam edebilmesidir. “(...) siyasal reklamcılık faaliyetlerini yalnızca seçim dönemleriyle sınırlandırmak yanıltıcı olacaktır. Özellikle seçim sonrası dönemde siyasal iktidarların sundukları vaatlerin boşa gitmediğini göstermeleri açısından siyasal reklamcılık önemli bir araç olarak benimsenmelidir. Seçim sonrası dönemde de siyasal reklamcılık faaliyetlerine gereken önemin verilmesi, hem partilerin hem de adayların seçmen nezdindeki imajlarına olumlu katkı sağlayacaktır” (Balcı, 2007:155-156). Ayrıca siyasal reklamcılık faaliyetleri hem muhalefetin görevini yerine getirmesini kolaylaştıracaktır hem de demokratik bir ortamın varlığını pekiştirecektir.

BEDEN DİLİ ve İMAJ: LİDERLER ve FOTOĞRAFLARI

Siyasete adım atan insanlar medya kanalıyla kendi geleceklerini kendileri belirler. Yazılı ve görsel basında yer alan haber ve fotoğraflar, ayna görevi görerek siyasetçi hakkında kamuoyunda bir görüş oluşmasını sağlar. Bu görüşün olumlu ya da olumsuz olması siyasetçinin kendi elindedir. Hımlı, sakin ve sevecen görünmek siyasetçi için her zaman olumlu sonuçlar doğurur. Siyaset ile uğraşan kişilerin gazeteci ya da foto muhabiri gördükleri anda söz ve davranışlarında bir takım değişiklikler gözlenmektedir. Bunun sebebi, o fotoğraf ile birlikte kamuya açılma bilincidir. Siyaset basını, magazin basını gibi her hareketinizi izler ve siyasetçiyi kamuoyuna bir “şöhret” olarak sunar. Eğer medya ile bireysel ilişkilerimizde kontrolü kaybedersek lehimize olan her şey bir anda aleyhimize dönebilir ve bu da bir siyasetçi için en büyük kayıptır. Bir dönem sizi göklere çıkartan basın yayın organları, aynı hızla sizi tahtınızdan indirebilir. Başarılı ve kalıcı olmak isteyen siyasetçiler, ağızlarından çıkan her cümleyi iki kez düşünmeli ve otokontrollerini iyi yapabilmelidir.

Yukarıda da belirttiğimiz görsellik çağımızın önemli bir özelliğidir. Görsel unsurların etkileyciliği ve çarpıcılığının yanı sıra insanların görsel unsurlara duyduğu ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. “Görsel imajların hükmettiği bir toplumda gözlerimizin bize gösterdiğine inanmaya yatkımdır. Emia olamazsak, daha sonra yeniden sımayabiliriz. Yazılı ve sözlü olanı destekleyen grafiklere alışkımdır. Televizyonda akşam haberlerinden sonra sıra hava durumuna geldiğinde, alçak basınç alanlarının ya da yağışlı bölgelerin açıklanmasına bunlara karşılık gelen ve hepimizin anlayabileceği resimler eşlik eder” (Sampson, 1995:17). Bu resimlerin gündelik hayatımızdaki karşılığı ise insanların dış görünüşleridir. Bireyler de artık birbirlerini tüketilebilecek görsel unsurlar olarak görmektedirler. “Yaşadığımız çağ, kişilerin nasıl göründükleri, kendilerini ve başkalarını nasıl

algıladıkları, hangi özelliklerinin ilk önce dikkat çektiği üzerine kurgulandı. Kısacası 'imaj' adı altında toplanan, bireyi diğerlerinin nasıl algıladığı ve bireyin onları nasıl algıladığı noktası (...) (Erzen, 2008:66) kişilerarası ilişkilerde oldukça belirleyici bir hal almıştır. Daha çok beden dili, dış görünüş, konuşma tarzı gibi unsurları da içinde barındıran imaj olgusu en sık telaffuz edilen kavramlardan olmuştur. "Günlük hayatta sık kullanılan imaj olgusu, siyasi arenada özellikle seçmen üzerinde istenilen algı düzeyini oluşturmak için, profesyonel çalışmayı gerektiren, tesadüflere bırakılmaması gereken, bir dizi hedefler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi liderler, parti programları kadar, kendi hedef kitlesinin zihinlerinde oluşturulacak, kendi temsili resimlerini olumlu görüntülere dönüştürebilme çabası içinde, profesyonel siyasi imaj çalışmalarına başurmaktadırlar" (Erzen, 2008:67). İmaj çalışmalarının temeli ise daha çok dış görünüş, doğru ve yerinde bir beden dili kullanımı üzerine yoğunlaşmıştır. Çünkü yukarıda da değindiğimiz gibi gelişen teknoloji ile birlikte artık foto muhabirleri her an, her yerde ve her koşulda çok kısa sürelerde fotoğraf üretebilmektedir. Bu durum ise ister istemez hedefledikleri imajı yaratmak isteyen siyasetçiler için hem avantaj hem de dezavantajdır. Çünkü fotoğrafik unsurlar sözsüz iletişimin en belirgin şekilde hayat bulduğu yerlerdir. Fotoğraflar, canlı yayımlar ya da basına verilen röportajların, demeçlerin aksine sözlü ve yazılı olan, sadece o "kritik an"ı içinde barındıran görsel imgelerdir. "İletişim becerileri arasında en yoğun biçimde kullanılanı, ancak özellikleri en az bilineni sözsüz iletişim becerileridir. Oysa sözsüz iletişim konusu ilk izlenimin oluşmasından, etkili bir kişisel imajın bulunulan her ortamda sergilenmesine kadar her aşamada büyük rol oynar" (Dinçer, 2001:142). Kişilerarası iletişimde olduğu kadar siyasette de büyük önem taşıyan sözsüz iletişim becerilerinin rahatlıkla ölçümlenebileceği alan fotoğraflardır.

23 Temmuz 2000 Pazar, Hürriyet Gazetesi, İnsan Kaynakları Eki, s:1

Siyasilerin basında yer alan fotoğraflarının en belirgin özellikleri beden dilinin çok yoğun kullanıldığı anlarda çekilmiş olmalarıdır. Çünkü beden dili oldukça etkileyici ve hızlı bir biçimde tüketilen hareketler bütünüdür. “Beden dili, güçlü etkisini karşımızdaki kişi ile iletişime geçmeden ya da iletişimin ilk saniyelerinden itibaren gösterir. İlk karşılaşmalarda oluşan ilk imaj beden dilinin de yüksek etkisiyle sadece 30 saniye içerisinde gerçekleşmektedir. Oluşacak kötü bir imajın yıkılması ise bu kadar kısa sürede olmayacaktır” (Kaşıkçı, 2002:19). İnsanlar genelde bu kısa sürenin farkında olmadan beden dillerini özensiz bir şekilde kullanırlar ancak görsel imgelerin hüküm sürdüğü çağımızda beden dili kişiler arası ilişkilerde oldukça önemli bir yer oluşturmamaktadır. “Çoğumuz iyi bir mesleki izlenimin önemini küçümseriz. Politikacılar, olumlu bir izlenimin önemini anlayan ve onu başarılı bir şekilde kontrol eden nadir gruplardan birisidir. Bir seçmenin oyunu almak için görünüm kadar etkili pek az etken vardır” (Cooper, 1989:229). Bu durumu çok iyi bilen ve buna göre hareket eden siyasetçiler bir foto muhabir ya da herhangi bir fotoğraf makinesi gördüklerinde kendilerini hemen otokontrole alırlar. Ya da bazen farkına bile varmadan görüntülenirler ki bu durumlarda genelde siyasilerin basında yer almasını istemeycekleri fotoğraflar üretilmiş olabilmektedir.

Fotoğraf 1

29 Nisan 1993 Perşembe, Bugün Gazetesi, s:1

Fotoğraf 1’de yer alan dönemin Başbakanı Tansu Çiller’ ait bu fotoğraf, otokontrol en aza indiği kişiye ait özel alanda çekilmiştir. Tansu Çiller, fotoğraflandığını fark edmeden oldukça rahat ve otokontrolsüz bir şekilde beden dilini kullanmakta ve beden dili bu rahatlığın sinyallerini vermektedir. Kendisi ülkenin kadın başbakanı olması sebebiyle basının ve foto muhabirlerin ilgisini diğer

siyasetçilerden daha çok üzerine çekmiştir. Özellikle foto muhabirleri kendisinin en sıra dışı fotoğraflarını çekmek için adeta yarışmışlardır. Bu fotoğraf siyasi fotoğraflarının bazen paparazzi fotoğraflarının kamuoyuna sunumundaki sansasyonel durumu en iyi açıklayanı olmaktadır. Aşağıda yer alan iki farklı fotoğraf, doğru beden dili kullanımının bir siyasetçi için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Fotoğraf 2

Fotoğraf 3

Fotoğraf 2: 14 Haziran 1993 Pazartesi, Hürriyet Gazetesi, s:1

Fotoğraf 3: 24 Mayıs 1997 Cumartesi, Hürriyet Gazetesi, s:1

İki fotoğraf arasındaki en belirgin fark kesinlikle beden dili üzerine kuruludur. İlk fotoğrafta seçim kazanan bir kadının kendinden emin bir duruşu söz konusu iken, ikinci fotoğrafta zorlu geçen Başbakanlık yıllarını özetleyen bir beden dili söz konusudur. Ayrıca bu fotoğrafın haberin içeriğine doğrudan bir katkı sağlamaktadır. Yıpranmakta olan yönetimi simgeler nitelikteki bu fotoğraf büyük olasılıkla fotoğrafçı tarafından bilinçli bir şekilde çekilmiştir. Bazen medya/hükümet çatışmalarında görsel yönetmenin tercihi kritik an fotoğrafında beden dilinin sert ve olumsuz ifadeli kullanımı olabilir.

Aşağıda yer alan diğer fotoğrafta ise kadın başbakan ve koalisyon ortağı olarak Tansu Çiller siyasi imajının nasıl değişim gösterdiği ve aslında bir bakıma yıprandığının göstergesidir. Özellikle Tansu Çiller'in imajının nasıl değişkenlik arz ettiği ve bu anlamda siyasi arenada her türlü varyasyonu deneyebileceği imasını da içinde bulunduran fotoğraf haber olarak da oldukça etkilidir.

Fotoğraf 4: 3 Haziran 1997 Salı, Radikal Gazetesi, s: 1

Türk siyasetinin önemli isimlerinden birisi olan Bülent Ecevit'in Amerika gezisi sırasında çekilen aşağıdaki fotoğraf beden dili ve imajın bir siyasi lider için ne kadar önemli olduğunu kanıtı gibidir. Fotoğrafta Bill Clinton oldukça özgüveni yüksek bir lider imajı çizerken, Ecevit daha çok özgüveni düşük ve pasif bir lider imajı çizmektedir.

Fotoğraf 5: 18 Ocak 2002 Cuma, Yeni Asır Gazetesi, s:14

Ancak yine aynı haberde yer alan bir diğer fotoğraf oldukça kritik bir anda üretilmiştir. Bush'un tam oturmak üzere iken çekilen fotoğrafı beden dili açısından baktığımızda Ecevit'i oldukça kendinden emin ve aktif bir lider

konumuna çekerken Bush'u ise diğer lider önünde eğilen ve ikinci planda olan bir lider konumuna taşımıştır. Bir anlamda bu fotoğraf ilk fotoğrafın rövanşı gibidir.

Ecevit'in beden dili açısından oldukça önemli bir diğer fotoğraf ise dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile birlikte karede yer aldığı fotoğraftır. Bu fotoğraf iki siyasi kimlik arasındaki anayasa tartışması sonrasındaki dönemde çekilmiştir ve iki lider arasındaki iletişim kopukluğunun kanıtı gibidir. Birbirine bakmayan yüzler, kurulmayan göz teması ve yönlerin farklı olması beden dili açısından oldukça manidardır.

Fotoğraf 5: 20 Şubat 2001 Salı, Radikal Gazetesi, s: 1

Demirel ve İnönü koalisyonuna ait bir diğer fotoğraf iki liderinde de ne kadar sıkıntılı ve zor günler geçirdiğini göstermektedir. İkisinin de beden dili endişeli ve gergin olduklarını ve stres altında olduklarını göstermektedir. Ellerin çeneden destek alması bize iki liderin yaşadığı baskının ne kadar yoğun olduğunu göstermektedir.

Fotoğraf 6: Fotoğrafın tarihine ulaşamadım.

Beden dili siyasetçiler için olduğu kadar bürokratlar içinde oldukça önemlidir. Aşağıdaki fotoğraf yerel bir yöneticinin kendi astlarına duyduğu saygı ve anlayışın ne kadar düşük olduğunun göstergesidir. Valinin çizmelerini giydiren diğer insanlar sanki bir hükümdara hizmet eder gibidir. Bu fotoğraf bir bürokratin imajı açısından bakıldığında onun ne kadar otoriter olduğunu göstermekle beraber hiyerarşik iletişimin ön planda olduğunu da haberi okuyan kitleye iletmektedir.

Fotoğraf 7: 3 Mart 2000, Hürriyet Gazetesi, s: 1

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın sinirli beden dili ve fevri iletişim tarzı son zamanlarda gazete sayfalarında sıkça yer alan haberlerde yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle halkın arasında karıştığı anlarda hakim olamadığı beden dili ve gergin cümleleri ile dikkat çeken Erdoğan'ın birçok haber metni ile birlikte kullanılan aşağıdaki fotoğrafı tehditkâr tavrının bir yansıması ve kanıtı gibidir. İşaret parmağını sallarken büyüyen gözleri ve dikkat çeken ağız hareketleri kendisini hem sinirli, hem iletişime geçilmesi zahmetli hem de tehditkâr bir konuma sokmaktadır. Kendisinin bir diğer fotoğrafı ise Başbakanlık öncesindeki dönemine aittir. Bu fotoğrafta ise arkasındakilerce namaz kıldıran insan konumunda yer alan Başbakan, çekilen her fotoğrafın bir siyasi liderin imajı için ne kadar önemli olduğunu ve bu türden fotoğrafların haberciler için ne kadar değerli olduğunu bize göstermiştir.

Fotoğraf: 8

Fotoğraf: 9

Fotoğraf 8: 29 Mart 2003 Cumartesi, Sabah Gazetesi, s: 1

Fotoğraf 9: 23 Şubat 1998 Pazartesi, Hürriyet Gazetesi, s: 1

CHP'nin kendi içinde yaşadığı liderlik krizinde yeni bir genel başkan adayı olarak ortaya çıkan Mustafa Sarıgül, başta ılımlı, sıcak ve içten bir beden dili kullanmasına rağmen, geçen süre ile birlikte biraz daha sinirli bir beden diline bürünmüştür. Aşağıdaki fotoğrafta kavgacı, saldırgan ve gözükkara bir imaj çizen Sarıgül, bu ve benzeri fotoğraflarından ve beden dilinin sözlü iletişimine de yansımış olmasından dolayı genel başkan olamamış ayrıca partiden uzaklaştırılmıştır. Siyasi liderlerin olumsuz beden dillerinin ön planda olduğu fotoğraf uzun dönemlere varan bir etkiyi de beraberinde getirirler ve liderin imajın seçmen kitle nezdinde yıpranmasına neden olurlar.

Fotoğraf 10: 30 Ocak 2005 Pazar, Milliyet Gazetesi, s: 14

Deniz Baykal'ın bir muhalefet lideri olması medyanın onu dikkatle izlemesinin en önemli nedenlerinden biridir. Ayrıca yıllardır yürüttüğü genel başkanlık görevinden bir türlü feragat etmemesi ve yeni adayların ortaya çıkmasını bir şekilde engellemesi bir siyasi lider olarak sert, muhafazakar ve ılımlı olmayan bir imaja sahip olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Baykal'ın sert ve fevri beden diline sahip olduğu fotoğraf kareleri çoğu zaman kendisi ile ilgili haberlerde destekleyici unsur olarak kullanılmaktadır. Özellikle bu fotoğraftaki, kararlı ama sert, hoşgörüsüz ve otoriter beden dili kendi siyasi imajı açısından risklidir.

Fotoğraf 11: 27 Nisan 2008 Pazar, Radikal Gazetesi, s: 1

Son yıllarda artan tekelleşme ile siyasi arenaya transfer olan işadamları arasında en başarılı olanı kuşkusuz Cem Uzan'dır. Çok kısa sürede çok yüksek bir oy potansiyeline ulaşan Cem Uzan'ın en büyük avantajı sıcak, içten, samimi ve halka yakın bir beden dili kullanmasıdır. Başarısının bir diğer sebebi olan maddi gücü de göz ardı edilemez iken, halkın onu kabullenmesinin en büyük sebebi, onlara çok yakın mesafelerden ulaşabiliyor olması ve bedensel teması es geçmemiş olmasıdır.

Afiş 3

SONUÇ

İmajın ve marka olgusunun giderek artan bir önem kazandığı ve görsel unsurların gündelik hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline geldiği bugünlerde, birçok kampanya bu tür kavramlar üzerinden yürütülmektedir. Özellikle konumuz bağlamında baktığımızda seçim dönemlerinde imaj, beden dili ve marka olma gibi olguların çok daha sık telaffuz edildiğini fark etmemek imkânsızdır. Yönetime talip olan siyasetçiler seçmenleri karşısında diğer adaylardan bir adım öne geçebilmek için tüm görsel unsurları bilinçli ve planlı bir şekilde kullanmaya özen göstermektedir.

Bu noktada özellikle medyada yer alan basın fotoğrafları, siyasal reklamlar ve seçim afişleri halkın doğrudan siyasetçilerle ilgili bilgi edinme kaynakları haline gelmiştir. Bu tür görsel unsurlar seçmenler için olduğu kadar siyasetçiler için de büyük önem taşımaktadır. Medyada yer alacak herhangi bir fotoğraf siyasetçiye olumlu bir katkıda bulunabilecekken aynı zamanda olumsuz bir etkide de bulunabilir. Bunun bilincinde olabilen siyasetçiler her zaman bir otokontrol düşüncesi ile hareket etmelidir. Özellikle giderek magazinleşen medyanın tiraj, reyting ve reklam geliri kaygısı ile yapacağı haberlerin merkezinde yer alabilecek bu türden fotoğraflar bir siyasetçi için büyük bir riski beraberinde getirmektedir. Bir gün öncesinde önemli bir siyasi figür iken bir gün sonrasında sadece bir fotoğraf ve haber sebebi ile olumsuz bir imaja sahip olabilmek riski tüm siyasetçiler için geçerlidir.

Medya-iktidar ilişkilerinde siyasetçi her şeyi ile açık vermeyen bir lider olmalıdır. Kurduğumuz tümceler, ilişkileriniz, fotoğraf karenizdeki diğer bireyler sizin referansınız olabileceği gibi olumsuz referansınız da olabilirler. Siyasi rakipleriniz ve medya çıkar çatışmalarınızın doruğa çıktığı anlarda fotoğraf seçimleri (görsel yönetmenlerin) olumsuz karelerdir. Gazetenin vitrin sayfasından (1.sayfada) düşmüş iç sayfada yer verilen haber ve fotoğraflarla imajınız düşürülmektedir.

Siyaset/ fotoğraf /medya ilişkisi daha çok paparazzi kovalamacasına benzemektedir. Medya ile olan ilişkilerinizde fotoğrafçının 'kritik an' seçimi ilişkileriniz ve karşılıklı çıkar ilişkilerinin ürün yansımasıdır.

Sonuç olarak liderler, giriştikleri imaj çalışmalarında öncelikli olarak doğru ve yerinde bir beden dili kullanımını alışkanlık haline getirebilmelidir. Başarılı bir beden dili kullanımı medyada yer alabilecek olumsuz ve riskli fotoğrafların oluşmasına engel olacağı gibi, siyasetçinin istediği güvenilir ve olumlu bir sosyal etkiyi de beraberinde getirecektir.

KAYNAKÇA

- Balcı Ş. (2006). *Negatif Siyasal Reklamlarda İkna Edici Mesaj Stratejisi Olarak Korku Çekiciliği Kullanımı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:16
- Balcı Ş. (2007). *Seçmenleri Etkileme Sürecinde Siyasal Reklamcılık Olgusu (1999 Genel Seçimleri Örneği)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:17
- Bilgin N. (2005) *Sosyal Psikolojiye Giriş*, İzmir:Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Burton G. (1995). *Görünenden Fazlası*, Çev: Nefin Dinç, İstanbul:Alan Yayıncılık
- Cooper K. (1989). *Sözsüz İletişim*, Çev: Tunç Yalkı, İstanbul:İlgi Yayıncılık
- Damlapınar Z. (2000). *Basının Seçmen Davranışını Etkileme Süreci*, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2 Ocak
- Dinçer M. K. (2001). *İş Yaşamında Ve Özel Yaşamda Kişisel İmaj*, İstanbul:Alfa Yayınları
- Erzen M. Ü. (2008). *Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde Etkisi*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 31
- Günay D. (2000) *Göstergebilim Ve Siyasal Afiş Çözümlemesi*, Medya Ve Kültür 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri, 3-5 Mayıs 2000, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi
- Kara N. (2000). *1989-1994 Yerel Seçimlerinde Doğru Yol Partisi Gazete Reklamlarına Negatif Siyasal Reklam Açısından Genel Bir Bakış*, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2 Ocak
- Kaşıkçı E. (2002). *Doğrucu Beden Dili*, İstanbul:Hayat Yayınları
- Özkan N. (2002). *Türkiye Ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar*, İstanbul:Mediacat Yayınları
- Sampson E. (1995). *İmaj Faktörü*, Çev: Hakan İlgün, İstanbul:Rota Yayın
- Şenyapılı Ö. (1996). *Görsel Sanatlar Ve İletişim*, Ankara: Sanatçı Yayınları
- Teker U. (2002). *Grafik Tasarım Ve Reklam*, İzmir:Dokuz Eylül Yayınları
- Waldman, P. Ve Devitt, J.(1998). *Newspaper Photographs And The 1996 Presidential Election: The Question Of Bias*, Journalism And Mass Communication Quarterly, Sayı: 75 (2), S: 302-311 Aktaran: Özer Ö. (2000). *Siyasal İletişim Ve Basın: 1995 Ve 1999 Seçimlerinde Çiller Haberleri*, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2 Ocak
- Yücel T. (1998). *Fotoğraf, Yazınla Ya Da Yazında*, Kitaplık Dergisi, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, Sayı 32, Bahar.

PEDRO MEYER'İN BELGESEL FOTOĞRAFI YENİDEN TANIMLANMASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Yrd. Doç. Dr. Zuhâl ÖZEL*

ÖZET

Fotoğraflar gerçekleri aynen kaydedebilmenin bir belgesi olmasına rağmen, bu görüntülerin bilgisayar ortamına alındıktan sonra istendiği gibi üzerinde oynanarak değiştirilmesi sonucunda, belgesel fotoğrafların gerçekliğinin manipülasyona uğradığı düşüncesi doğmuştur. Geleneksel fotoğrafın gerçekleri yansıttığı görüşü kabul görünürken, dijital fotoğrafın gerçekliği değiştirerek sunduğu, bu bağlamda dijital teknolojilerin belgesel fotoğrafta kullanılmasıyla, kurgulanmış bir gerçeğin üretildiği görüşü yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda hazırlanan çalışmada fotoğrafçı Pedro Meyer'in belgesel fotoğrafı yeniden tanımlamaya yönelik düşünceleri ve fotoğrafları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Belgesel fotoğrafçılık, dijital fotoğrafçılık, gerçeklik.

ABSTRACT

Although photographs are the documents of recording reality as such, it has been argued that the reality of documentary photographs have been manipulated after being transferred into the computer environment with the possibility of making changes as required. While the view that traditional photography reflects reality has received acceptance until recently, the digital photography presents the reality by changing, with the usage of digital technologies in documentary has led to make the idea of the fiction reality appeared common. In this context, in the arranged study, Pedro Meyer's documentary photography and ideas exist in which he tries to redefine the documentary photography.

Key Words: Documentary photography, digital photography, reality.

GİRİŞ

Plastik sanatlar içinde gerçekliğe en fazla yaklaşan sanat türü olması nedeniyle belgesel fotoğrafçılık, doğayı, insanı ve yaşamı tüm görünüşlerini içinde yansıtmış, yaşamın gerçeklerinden yola çıkmıştır. Şehirlerde, varoşlarda ya da kırsal kesimde yaşayan insanları, vahşi doğayı, haber konusu olan olayları yansıtmamasının yanısıra tarihin hatırlanması, gerçeklerin sunulması ya da toplumsal hareketin ikna edici bir aracı olma gibi içeriklerle de ilgilenmiştir.

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü

1950’li yıllardan sonra belgesel fotoğraf hareketi örgütsel anlamda etkisini yitirmeye, kişisel hareketler ve yorumlar etkili olmaya başlamıştır. Ancak belgesel öğretisi devam etmiş, özellikle televizyon belgeselciliği ve basın fotoğrafçılığı anlayışının oluşmasını sağlamıştır. 1990’ların ikinci yarısından sonra görüntüyü filme kaydedip fotoğraf kağıdına basan geleneksel teknikler yerini dijital fotoğrafçılık teknolojilerine bırakmıştır. Elektronik ve bilgisayar teknolojilerinden oluşan dijitalleşme, belgesel fotoğrafa çağdaş bir boyut getirmiş, dijital teknolojiye yakınlık duyan fotoğraf sanatçısının çalışma alanının sınırlarını genişletmiş, algılayışını, düşünce yapısını ve davranışını değiştirmiştir. Ancak dijital teknolojilerin yaygınlaştığı bu dönemde, fotoğrafla gerçeklik arasındaki bağın zayıflamasına yol açan manipülasyona yönelik değişiklikler ve kurgulamalar, belgesel fotoğrafların yapısal anlamda bozulduğu görüşünü yaygınlaştırmıştır.

Kimyasal fotoğrafçılık dönemi, gerçekliği birebir yansıttığına inanıldığı için önemli bir statüye sahip olmuştur. Ancak dijital fotoğrafçılık teknolojilerinin gelişmesi sonucunda, birbirinden ayrılmaz bir şekilde algılanan gerçeklik ve temsili olan fotoğraf arasındaki ilişki sorgulanmaya başlamış, yeni biçimsel ve kavramsal anlatımlar geliştirilmiş ve belgesel fotoğrafa yönelik yeni tanımlamalar gündeme gelmiştir. Belgesel fotoğrafa gerçeklik bağlamında yeni yaklaşımlar getiren Meksikalı belgesel fotoğrafçı Pedro Meyer, 1993’te sergilenen, 1996’da kitap ve CD olarak yayınlanan “Truths and Fictions/ Gerçekler ve Kurgular” adlı seri çalışması bağlamında incelenmek üzere seçilmiştir.

BELGESEL FOTOĞRAFÇILIK

Belge niteliği ile doğan fotoğraf, sanatsal ve kavramsal alanda gelişmesiyle dünyaya, tarihe, doğaya, olay ve olgulara tanıklık etmiştir. Tüm fotoğraflar zaman içinde kendi varlıklarıyla belgesel nitelik kazanmışlar, özellikle çekildikleri dönemi, göstergeleri, insanları ve davranışları incelendiğinde bir dönemin, bir toplumun, bir insanın gerçekte var olan ipuçlarını sunmuşlardır.

Belgesel fotoğraf, bir fotoğraflama tarzının, hayata ve fotoğrafın konusuna yaklaşımının adıdır. Genellikle konuyu derinlemesine ele alan, farklı yanlarıyla göstermeye çalışan fotoğrafçının, öznel algısını fotoğraf diliyle ifade etme pratiğidir (Yurdalan, 2007: 49). Konusunu yaşamsal gerçekliklerden alan belgesel fotoğraf, insanı ve çevresini algılama ve yorumlama çabası olarak görülmekte, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel çevresi içerisinde insan ve doğa belgeselin ana konularını oluşturmaktadır. Belgesel fotoğraf, incelenen konunun seçilmiş parçalarını içermekte, bu parçalar bütünü en iyi ifade eden önemli anlar olarak görülmektedir.

Fotoğraf sanatçısı Çerkes Karadağ ise belgesel fotoğrafı şöyle betimlemektedir; “Belgesel fotoğraf; bir olayı, yaşamın bir kesitini, kentleri,

kendi yaşam çevremizi ve ülkemizi özelde veya ayrıntılarda anlatabilmektir. Bir ulusu, yaşam içindeki küçük bir olayla, bir kenti, sıradan bir sokakla, bir toplumu da bir ferдин kişisel ifadesinde anlatmaktır” (Karadağ, 2000: 124). Berennice Abbott, “Belgesel fotoğraf, iyi, kötü, vasat olan dünyadaki her konuyu kapsar” (Abbott, 1966: 21) diyerek, belgesel fotoğrafın çalışma alanının ne kadar geniş olduğunu ifade etmektedir.

Çağının sorunlarına tanıklık eden belgesel fotoğrafı, uluslar ve kültürler arasında kolay anlaşılabilir evrensel bir dil olarak gören Güler Ertan, belgesel fotoğrafçılığı, kısaca “dünü bugüne, bugünü ise geleceğe taşıyan bir belge” (Ertan, 2000: 52) olarak tanımlamaktadır. Belgesel, izleyicisini aydınlatan, bilgilendiren, harekete geçiren, olumlu sosyal değişimlere ve fikir birliklerinin güçlenmesine önayak olan ve bilinenin dışında başka dünyaların da var olduğunu gösteren bir tarz ya da yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

“Fotoğraflamak önem bağışlamaktır” (Sontag, 1993: 42). Fotoğrafçının önem vererek belgelediği konuları arasında, ekonomik bunalımın yıpratmış uluslar, ırksal çatışmalar, tarımsal ve endüstriyel problemler, savaşlar, ulaşım sorunları, iletişimsizlik, geçmiş ve günümüz kültürünü ifade eden sembollerin tanıtımı, insanlar arasında var olan duygusal ilişkiler, doğal ve tarihsel güzelliğe sahip yerler, vb sayılabilmektedir. Diğer fotoğraf türlerinden farklı olarak bir mesaj taşıyan belgesel fotoğraf, toplumsal koşulların değiştirilmesi amacıyla tarihte çok yoğun olarak kullanılmıştır.

Yurdalan, dış gerçekliğe fotoğrafçının hiçbir şekilde müdahale etmediği, en ufak bir değişiklik ya da düzenlemeden uzak durduğu, optik etkiler de dahil olmak üzere oranlar ve mesafeler arasındaki bozulmalardan kaçındığı fotoğrafları belgesel olarak tanımlamasına rağmen bu alanın namılı fotoğrafçıtarının kimi çalışmalarda tanımın sınırlarını zorlayarak farklı anlatımlar denedikleri de olmuştur demektir. “Eugene Smith’in “Minimata” röportajındaki bazı fotoğraflar gibi Pedro Meyer’in yeni dönem çalışmaları bu istisnalar arasındadır” (Yurdalan, 2007: 38). Fotoğrafın sayısallaşma süreciyle birlikte, başını Pedro Meyer gibi belgesel çalışan foto-röportörlerin çektiği bir grup, “fotografik gerçekliği ve estetik yapıyı güçlendirmek” amacıyla belgesel fotoğrafın montaj, kolaj vb. süreçlerden geçirilebileceğini meşru görmeye başlamışlardır (Ün, 2008: 3). Günümüzde belgesel fotoğrafçı, yansıtmak istediği gerçeği, aslını bozmadan, değiştirerek ya da yorumlayarak fotoğraf ve dijital teknolojinin olanaklarından yararlanarak çekici bir biçimde ortaya koyabilmektedir.

FOTOĞRAFİK GERÇEK VE GERÇEKLİK

Fotoğrafın başlangıçta amacı, dış dünyanın gerçekliğini birebir aktarma arayışı olmuş ve fotoğrafta gösterilen her şey izleyene gerçek duygusunu iletmiştir. Ancak fotoğraftaki gerçeğin zaman içerisinde fotoğrafçının ve

dolayısıyla fotoğraf makinesinin süzgecinden geçirilmiş bir gerçeklik olduğu anlaşılmış, zaman zaman yanıltıcı olabilmiştir.

Fotoğrafa çok sık atfedilen gerçek ve gerçeklik kavramlarının, tarihsel süreç içerisinde çeşitli tanımları yapılmış, önemli gelişmeler ve tanımlarda değişimler gözlemlenmiştir. Orhan Hançerlioğlu, gerçek kavramını “Bilinçten bağımsız, somut ve nesnel olarak varolan” (Hançerlioğlu, 1986: 154) şeklinde tanımlarken gerçeklik kavramını, insan bilincinden bağımsız, somut ve nesnel olarak varolanların tümü olarak nitelendirmektedir (Hançerlioğlu, 1979: 165). Gerçeklik, subjektif, yani göreceli bir kavramdır. Pek çok alanın konusu içine giren bu kavramlar, günümüzde temsil etme, yansıma, ayna tutma ve taklit etme gibi kavramlarla zaman zaman gündeme gelmektedir.

Gerçeğin varlık boyutu incelendiğinde, fotoğrafik görüntülerin nesnel (objektif gerçek) ve öznel (subjektif gerçek) olmak üzere farklı iki uzamının olduğu görülmektedir. Dış gerçeklerden yansıyarak oluşan nesnel düşünce, konunun kendisindeki özellikleri ön plana çıkarmayı, o özelliklere uygun bir teknik ve biçimi geliştirmeyi öngörmektedir. Nesnel yaklaşım, fotoğrafik görüntüyü netlik, pozlandırma, kontrast, renk gibi unsurlarıyla ele almaktadır. Nesnel gerçekliğin kullanılmasında amaç, bir fotoğraf makinesi aracılığıyla üretilen görüntünün aslına en yakın biçimde yakalanması ve izleyiciye aktarılmasıdır. Öznel düşünce ise, dış dünyadaki gerçeklerle ilişkisiz olarak insan zihninden doğmakta ve gerçekler düzeyinde doğrulanınca nesnelleşmekte, fotoğrafı çekilen kişiye, içinde yaşadığı topluma, almış olduğu eğitime ve kültüre, hatta fotoğrafçının psikolojik yapısına göre değişiklikler göstermektedir. Aslında öznel, fotoğraf çekenin gerçeği yakalarken, kullandığı bakış açısını, duysal ve ruhsal etkilenmelerini yansıtmaktadır.

Fotoğrafçıların çoğunluğu bir şekilde gerçeği anlatma çabasındadır, ancak gerçek birçok kişi için farklı anlamlar taşıyabilmektedir. “Gerçeğin kitlelere, kitlelerin de gerçeğe göre kendilerini düzenlemeleri, gerek düşünme gerekse algılama bakımından, boyutları sınırsız bir alan niteliği taşımaktadır” (Benjamin, 1969: 223). Aslında “Fotoğraflar yaratıldıkları yer ve zamanın gerçek anlayışını yansıtır, moda zihniyetler, geçerli felsefeler -her yaratıcı işte olduğu gibi- fotoğrafları da biçimlendirir; fotoğrafçıyı koşullandırır. Özellikle bu bakımdan fotoğraflar çağlarının aynasıdır” (Topçuoğlu, 2000: 56). Bu nedenle, fotoğrafik gerçeklik anlayışı zaman içinde toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik ve teknolojik olarak gelişim göstermektedir.

Fotoğrafçılık bir mask çıkarmak, ışık yordamıyla nesnenin parmak izini almak gibi bir şey sayılabilir (Bazine, 1985: 103) diyen Andre Bazine’e göre, önemli olan doğa ya da gerçek değil, görüntünün kendisidir. Lartigue, “Benim için fotoğrafçılık gerçek olan ve geçen bir an’ı yakalamaktır” (Time-Life Editors,

1973: 28) demektedir. Ancak gerçekliği yansıtması açısından fotoğrafın, diğer sanatlardan daha az soyutlama yaptığı düşünülürken, bu da fotoğrafın, diğer sanat dallarına göre tasarımdan daha çok, uygulamaya dönük olmasına bağlanmaktadır.

Çağımızın önemli düşünürlerinden biri olan Baudrillard'a göre ise, tarihsel anlamda gerçeklik diye bir şey var olmuştur ve bizim kültürümüze özgü bir kavramdır. Ancak zaman içinde önce oluşan, sonra da dağılıp giden pek çok kavram gibi o da yok olmak üzeredir: Özetle Baudrillard, görünen şeyin gerçek ya da gerçekliğin kendisi değil gerçek ya da gerçekliğin tüm özelliklerine sahip bir gerçeklik hayaleti yani gerçeklik simülasyonu olduğunu söylemektedir. Bir başka deyişle gerçek, gerçeklik, toplumsal ya da illüzyon vb. ortadan kaybolup gitmişlerdir. Ancak bu ortadan kayboluş bir tür mecaz anlamda ortadan kayboluştur. Evet, bütün bunlar ölmüştür, ama bu ölüm fiziki anlamda bir yok olma şeklinde değil, gerçekten daha çok gerçeğe benzeme, toplumsaldan daha çok toplumsala benzeme yani hipergerçekleşme ya da kitle haline gelme şeklinde bir ortadan kayboluştur (Adanır, 2000: 63).

Baudrillard, "Tekrar edilen aynı fotoğraf tek fotoğrafın ve bunun ötesinde yansıttığı gerçek varlığın taklidini üretir" (Baudrillard, 1997: 142) demektedir. Fotoğrafik taklitlerin gerçekliği tam olarak yansıtmadığını, bunun yerine gerçekliğin giderek fotoğraf makinesinin bize gösterdiği gibi görüldüğünü ifade eden Sontag, fotoğrafik gerçekliğe bakışını şöyle ifade etmektedir; "görüntü ve gerçeklik düşünceleri birbirini tamamlar. Gerçeklik düşüncesi değiştiğinde görüntü de değişir, ya da tam tersi. 'Çağımızın' görüntüleri gerçek cisimlere yeğlemesi yalnızca sapıklık olarak değil, ancak biraz da başlarda gerçekliğin geçen yüzyılda aydınlanan orta sınıf içinde uyanan biçimiyle salt dış görünüş olarak eleştirilmesinde olduğu gibi, gerçeğin ne olduğu düşüncesinin gitgide karmaşıklaştırılıp zayıflatılmasına bir yanıt olarak değerlendirilmelidir (Sontag, 1993: 167-168).

Evrensel bir dile sahip olan fotoğraf, insan gözünün saptayamadığı görüntüleri yakalayıp, gerçeğin bilinmeyen yanlarını yansıtmış, kolay çoğaltılabilirliği ve gerçekliğe mümkün olduğu kadar bağlı kalışıyla sanat dünyasına tasarımdan çok uygulamaya dönük yeni bir boyut getirmiştir. Ancak, fotoğraf sanatçısı, gerçekliğin bir parçasını yalnızca yansıtmakla kalmamış, gerçeklikten yola çıkarak fotoğraf sanatçısının öznel yaklaşımıyla bir bakıma nesnel dünyayı yeniden üretme ve temsil etme olanağı bulmuştur.

BELGESEL FOTOĞRAFLARDA GERÇEKLİĞİN SUNUMU

Bir nesnenin dış dünyadaki gerçekliğini birebir yansıtan belgesel fotoğraf, fotoğrafı çeken ve izleyen kişiler için de birtakım gerçeklikler taşımaktadır. Fotoğrafların gerçekliğinin anlaşılabilmesi için, içinde yer alacağı

bir gerçeklik bağlamına ve izleyicilerin gerçeklik algılarının boyutlarına dikkat etmek gerekmektedir.

Dış dünyadaki gerçekliğin fotoğraf makinesi ile tespit edilmesi aşamasında üç yaklaşımdan söz edilebilmektedir. Gerçeğin açığa çıkarılması, gerçeğin yeniden canlandırılması, temsil edilmesi ve gerçeğin soruşturulmasıdır (Armes, 1974: 10). Öncelikle gerçeğin açığa çıkarılması için dış dünyadan algılananlar, fotoğrafta olduğu gibi saptanmaya çalışılmış, fotoğrafın nesnelligi görüşü ön plana çıkarılmıştır. İkinci yaklaşım olan gerçeğin yeniden canlandırılması ve temsil edilmesinde kurgulama ve mizansenle yeni gerçeklikler oluşturulmuş, gerçeğin benzeri gerçekten daha gerçek görüntüler elde edilmiştir. Üçüncü yaklaşım olan gerçeğin soruşturulmasında ise yüzeysel gerçeklikten çok dış görünüşün altındaki gerçek araştırılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Belgesel fotoğrafın gerçekliği, fotoğraf karesinde görülene benzer bir konunun, çerçevenin dışında da gerçekleşmiş olduğuna olan inanç olarak ifade edilmektedir. Arthur Siegel, “Belgesel fotoğrafçı, konusuyla ilgili olan objeleri görünüye alıp, diğerlerini dışarıda bırakarak, yüzeysel görüntülerin içine girer ve çevremizdeki dünyayı ortaya çıkarır” (Siegel, 1966: 88) demektedir. Belgesel fotoğraflar için gerçeğin tam olarak kendisi olduğu söylenmekle birlikte, fotoğraf çekerken en azından yapılan seçimler nedeniyle gerçeği aynen kopyalamak mümkün olmamaktadır.

“Gerçeklik aslında fotoğrafçının karşılaştığı ve görüntülediği gerçeklik değil, kendi algılaması sonucu görmek istedikleridir” (Karadağ, 2000: 102). Belgesel fotoğrafta, fotoğrafı çeken kişinin konuya bakış açısı, kompozisyonu, kişiliği, çevresindeki dünyaya olan tavrı oldukça önem taşımakta, böylece belgesel fotoğrafçı gerçekliği yeniden üretmektedir.

Belgesel fotoğrafın ve fotoğrafçıların çıkış noktası olan gerçeklik anlayışı, zaman içinde değişim göstermeye başlamıştır. Fotoğrafçının öznel yaklaşımı ve fotoğraf makinesinin bakış açısı, bakış yönü, bakış yüksekliği vb. nedenlerle gerçeklik algısının değişebileceği düşüncesiyle başlayan bu değişim, günümüz dijital fotoğraf teknolojilerinin gelişmesiyle daha çok arınmış, her şeyin gerçekliğini yitirip kendini aşmak suretiyle yok olması gibi, belgesel fotoğraf alanında da gerçeklik aşılarak yok olma eğilimi içine girilmiştir.

Rudolf Arnheim'a göre, sanatlar temsilidir ve gerçekliğin gerçeklerini doğru olarak vermeyi istemektedirler; ancak insanlar görüntüleri anlaşılabilir şekilde üretmek için gerçeklikten alınan materyallere şekil vermek ve organize etmek, biçim bulmak ve yüklemek zorundadırlar. Bununla birlikte, insan gözü tarafından algılanan doğanın gerçeklerini kısmen yeniden biçimlendirmek gerekmektedir (Arnheim, 1993: 537). Belgesel fotoğrafçı gerçek gibi görünen bir şeyi kafasında kurduğu zaman bile, aslında gerçeklik denilen bütünüün bileşik

parçalarını yeni bir biçimde düzenlemekte ve yeniden ortaya koymaktadır. Günümüzde kurmaca yoluyla gerçeğe benzerlik oluşturulan fotoğraf sanatında, diğer sanatlardan farklı olarak görüntüsel geçerlilik yakalanmakta, aslında var olmayan yapay bir dünyadan hareket edilmekte ve gerçeğe bir son verilerek, gerçekten daha gerçek bir gerçek oluşturulmaktadır.

Susan Sontag'ın "Resim çarpıtılabilir; ancak her zaman resimdekine benzeyen bir şeyin varolduğu, ya da varolmuş olduğu varsayılr" (Sontag, 1993: 20) açıklaması ve Barthes'ın "Bu vardı" (Barthes, 1992: 83) (That-has-been) ifadesi, gerçeklik anlayışının değişmesi ve dijital görüntüleme teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, fotoğrafik görüntünün gerçekliği yansıttığı düşüncesi, fotoğrafçılığın önemli bir unsuru olan, daima fotoğrafın çerçevesinin dışında varolanların gösterildiği şeylere benzer bir şey olan bir göndergenin olduğu inancına dayandırılmaktadır (Gavard, 2003: 6). Bu anlamda oluşturulan sonuç görüntü fotoğrafa dair tüm belirtileri göstermesine rağmen geleneksel olarak dış gerçekliği göndergesel anlamda birebir yansıtmadığı belirlenmektedir.

"Fotoğrafik belgelerin, gerçek dünyadaki şeylerle ilgili doğru bilgiler verdiği düşüncesi, fotoğrafın icat edildiği kültür için işlevsel bir özellik taşımaktadır" (Robins, 1995: 34). Ancak, belgesel gerçeği direkt yansıttığını iddia eden fotoğraflar bile, "izleyici" ilgisini kıskırtmak için fotoğrafçı tarafından üretilmiştir. "Sahte masumiyet dönemi geçmiştir" (Mitchell, 1992: 225), çünkü birçok çağdaş eleştirmen, belgesel fotoğrafçıların çalışmalarının ardındaki manipülasyonları açıklamıştır.

Fotoğrafik imajla "gerçek dünya" arasındaki ilişki, "temsil etme kavramının bütün sorunsallığını ezip geçerek, imajın zamanla, bellekle, tarihle olan bağı yerinden oynatarak" altüst etmiştir (Robins, 1999: 78). Özellikle belgesel fotoğrafçılık açısından bakıldığında, tarihin kaydı ve belirli bir zamanı temsil etme işlevinin öneminin azaldığı gözlenmektedir.

"Gerçeklik hiçbir zaman ayrı ayrı birimlerin aralarında hiçbir bağ olmadan yan yana durup yığılması demek değildir. Her somut "şey" bütün öbür somut "şeyler"e bağlıdır; nesnelere arasında oldukça değişik ilişkiler vardır. Bu ilişkiler de somut nesnelere ölçüsünde gerçektir ve nesnelere ancak aralarındaki ilişkiler yoluyla gerçekliği ortaya koyabilirler" (Fischer 1995: 33). Kurmaca olmasına rağmen yeniden yapılmış görüntülerin gerçekliği yansıtabildiği göz ardı edilmemelidir.

Fotoğraf sanatının en yaygın kullanım alanı olan belgesel fotoğrafçılığın, gerçekliği yansıtmaya özelliğinin bu kadar çok sorgulanmasının nedeni, bu türünün gerçek ve doğruluk gibi kavramlarla sıkı bir ilişkide bulunmasıdır. Belgesel fotoğrafın yeni görüntüsü, gerçeği yeniden kurma

çabısından doğmakta, bu sayede hem gerçeğin daha iyi anlaşılabilirdiği, hem de yeni anlamlarla belgesel fotoğraf alanının zenginleştiği, dikkat çekmektedir. Ancak bu anlamda elektronik teknolojisindeki gelişmeler ve dijital görüntülerin fotoğraf alanına girmesiyle birçok tanımın yeniden gözden geçirilmesi ve belirlenmesi gündeme gelmektedir. Bu bağlamda, belgenin gerçekliğinin tartışıldığı dijital görüntüler karşısında belgesel fotoğraf kavramı da yeni içerikler ve tanımlar kazanmaya başlamıştır.

BELGESEL FOTOĞRAFÇILIĞIN YENİDEN TANIMLANMASI

Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve dijital tekniklerin fotoğrafla olan etkileşimi sonucunda, fotoğrafların gerçekliği yansıtma özelliğinin şüpheyle karşılanması görüntü üretim, yayma ve tüketim sürecinde yeni bir dönem açıldığı düşüncesini yaygınlaştırmış, temelleri fotoğrafik gerçekliğe dayanan belgesel fotoğrafın kendisini devam ettirebilmesi yeni arayışlar ve içeriklere ihtiyaç duymuştur.

Belgesel fotoğraf yaklaşımı, gerçeğe sadık kalması, konusuna bağlılık, tarafsızlık ve etik değerleri ön planda tutması gibi özelliklerle ön plana çıkmasına rağmen, günümüzde yapmacık bir tarafsızlık, konuya uzaktan bakma, yaşamın içine tam olarak girememe ve seyirci olma gibi yaklaşımlar nedeniyle kabul görememektedir. Bu nedenlerle Topçuoğlu'na göre tanımlar yeniden tartışılmakta, belgesel fotoğrafçılık kimi zaman ileriye, kimi zaman da geriye dönük, farklı yaratıcı yaklaşımlarla kendini yenilemektedir (Topçuoğlu, 2008: 3).

Günümüzde fotoğrafların iletişimdeki öncül konumlarını televizyona kaptırmış oldukları görülmektedir. Belgesel bağlamda zaten bilinen (daha önce televizyondan öğrenilen) haberleri yineleyen, bir biçimde tasdik eden, ikinci dereceden kanıtlar konumuna gelmişlerdir (Topçuoğlu, 2000: 56). Bir yanda televizyonla rekabet etmenin güçlüğü, diğer yanda dijital fotoğrafın ortaya çıkışı ve internet yoluyla istenilen yere ulaştırılabilir olması, belgesel alanında çalışan fotoğrafçıların konumlarının tekrar sorgulanması ihtiyacını doğurmuş, bu koşullarda yeniden tanımlanacak olan belgesel fotoğrafçılığa yönelik bir talep ortaya çıkarmıştır.

Fotoğrafların belgesel yanının şüpheyle karşılanması ve dolayısıyla, "belgesel fotoğrafçılığın"da tarih içindeki önemini yitirmiş olan bir tarz olarak görülmeye başlanması, 70-80'li yılların fotoğraf eleştirisinde geçerli bir tavır halinde karşımıza çıkmaktadır (Topçuoğlu, 2000: 18). Bu nedenle; belgesel fotoğrafa ilginin devam edebilmesi için, yeni tekniklere ve anlatım özelliklerine gerek duyulmuş, genel konulardan, özel konulara doğru bir yönelme olmuş, dijital teknolojinin de gelişmesiyle yeni biçimlerin keşfedilmesi gündeme gelmiştir. Birden fazla negatiften tek baskı, üst üste bindirme, kolaj ve montaj işlemleri, renk ve kontrast düzeltme, hataları yok etme, çirkinlikleri kapatma ve

her türlü rötüş, photoshop ve benzeri programlar yardımıyla yeniden fotoğraf yapılır hale gelmiştir.

Bilgisayar teknolojisi manipülasyon sürecinde fotoğrafları mükemmel bir şekilde harmanladığı için, değiştirilmiş olan ile gerçek olan arasındaki sınır kaybolmaktadır. Sayısal görüntüleme teknolojisinin, piksel grupları arasındaki doğal olmayan çışsizlikleri bulup, bunları otomatik olarak yumuşatma (smooth out) özelliği sayesinde, dijital görüntüler konvansiyonel yöntemlerle yapılan değişikliklere oranla eğitimsiz bir göz için fark edilmesi çok daha zor bir hale getirilebilmektedir (Güçkıran, 2003: 73). Aslında manipülatif açıdan fotoğraflarda yeni bir şey olmadığı, yalnızca dijital ortama yönelik teknik bir takım değişimler yaşandığı gözlenmekte, Jerry Uelsmann'ın sekiz agrandizör ile karanlık odada saatlerini harcayarak yaptığı montajların oluşum süresini azaltmaktadır. Bu anlamda geleneksel dönemden dijital döneme geçişte teknik müdahale anlamında fotoğrafta herhangi bir değişim ve tanımlama olmadığı gözlenmekte, ancak bu müdahaleler bağlamında fotoğrafik gerçeklik anlayışının değişimi gözlenmekte, belgesel fotoğrafın fiziksel varoluşla bağlantısı değiştirilerek gerçekliğin birebir kopyası olmaktan çok, onun bir metaforu olarak ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel tarzdaki belgesel fotoğraftan farklı olarak, günümüzde "Dijital fotoğraf, her ne kadar bildik kağıt üzerine baskı almaya izin veriyorsa da, genellikle sayısal olarak saklandığı ve zaman geçtikçe herhangi bir solma yaşamadığı için "zamanın izini üzerinde taşımayan" bir belge olarak değerlendirilebilir" (Germen, 2003: 2). Dijital fotoğrafçılığı, geleneksel yaklaşımdan ayıran önemli farklılıklardan biri de, seçilen görüntüler dijital formda saklandığından orijinal (asıl) görüntü bulunmamaktadır (Ritchin, 1990: 67). Fotoğrafların negatif film anlamında orijinalleri (asılları) olmadığı için, dijital görüntüleme film ya da kart üzerinde görüntüleri saklamaya ve depolamaya ihtiyaç duyulmamaktadır.

Geleneksel belgeselin karşısında belki bir de "çağdaş", "modern" belgesel tarzından sözedilebilir. Gelenekselcilerin geniş anlamıyla toplumların ıslahını sağlamak amacıyla, bozuk taraflarını göstermelerine karşın, modernciler olayların dışında kalmayı ve kişisel eleştirel tavırlarını sürdürmeyi yeğ tutarlar. Onların, toplumların ıslahını sağlamak gibi bir umutları yoktur (Topçuoğlu, 2008: 5). Dış gerçekliğe daha bağımlı olan belgesel fotoğrafçılık, günümüzde daha fazla kavramsal bir alan olmakta, kişisel, öznel ve özgün bir yorumu ve bakış açısını yansıtmaktadır.

Bilgisayar teknolojisinden yararlanan belgesel fotoğrafçılar özgün bir kare yakalama çabasından çok, belli bir düşüncenin ürünlerini yaratmaya yönelindikleri gözlenmektedir. Geçmişte genel konular ve özel bir bakış

yeterliyen, artık özel konular birinci planda gündeme gelmekte, fotoğrafçı kendi konusunun biçimsel ve kavramsal yapılanmasını kendi belirlemek istemektedir. Bu amaçla hazırlanan çalışmada belgesel fotoğrafın geleneksel anlamda sınırlarını zorlayan Meksikalı fotoğrafçı Pedro Meyer'in "Truths and Fictions" (Gerçekler ve Kurgular) adlı kitabında yer alan çalışmaları seçilmiş, belgesel fotoğrafı yeniden tanımlamaya yönelik yaklaşımları fotoğrafları bağlamında incelenmiştir.

PEDRO MEYER

Çağdaş fotoğrafçılığın temsilcilerinden olan 1935 doğumlu Pedro Meyer, geleneksel fotoğrafçılık tekniklerinden dijital fotoğrafçılık teknolojilerine geçişi başarıyla uygulayan ilk fotoğrafçılardan biridir. Meslek hayatına basın fotoğrafçısı olarak başlayan Meyer, belgesel fotoğrafçı olarak tanınmıştır. Dijital Rönesans döneminin adamı olarak görülen Meyer, İspanya'da doğmuş, Meksika'da yetişmiş ve halen Los Angeles'da yaşamaktadır.

Meyer'in çalışmaları bazen Amerika ve Avrupa Sokak fotoğrafçılığı geleneğinden, bazen de çağdaş Meksika yazını geleneğinden etkilenmiş, bazen de Meksika ve komşusu olan Amerika arasındaki kültürel farklılıkları irdelediği fotoğraflardan oluşmuştur. Etkileyici gerçekçilik bağlamında hem belgesel kurgu denilebilecek hem de dijital olarak manipüle edilmiş fotoğraflar üreten Meyer, belgesel görüntülerin düşsele dönüşümüne yönelik çalışmalarda üretmiştir. Bilgisayar teknolojisini sanatsal amaçlarla kullanan Meyer, empati, analogi ve mizah araçlarını geleneksel öykü araçlarıyla bir araya getirmiştir.

Tamamen dijital platforma geçen Meyer, 1990'lardan bu yana yaptığı çalışmalarla, fotoğrafik görüntüye olan inancımızı ve fotoğraflar asla yalan söylemez idfiksini yıkmaya çalışıyor (Güçkiran, 2003: 87-88). Bilgisayar programlarını kullanarak fotoğraflarını manipüle eden Meyer, gerçeği yakalamayı amaçlamaktadır.

Çalışmalarına geleneksel belgesel fotoğrafçı olarak başlayan ancak 1991'de 'I Photograph to Remember' (Unutmamak için Fotoğraflarım) CD'si ile sanatının yörüngesini değiştiren Pedro Meyer, dijital olarak değiştirdiği fotoğraflarını Truths and Fictions (Gerçekler ve Kurgular) olarak adlandırdığı bir CD'de yayımlamış ve gerçekleştirdiği dijital kurgularla, fotoğrafik görüntünün belgesel gerçekliğini sorgulayarak, izleyicisine fotoğraflarının sadece bir hikaye anlatıcısı olduğunu ifade etmiş ve onlara inanmalarını gerektiğini hatırlatmıştır (Güçkiran, 2003: 87). Peach Pitt Press tarafından yayınlanan "The Real and the True" (Gerçek ve Doğru) isimli en son kitabı ise 2005'de piyasaya çıkmıştır.

Teknolojik gelişmeleri yaratıcılığıyla birleştirerek fotoğrafik görüntüler üreten Meyer'in, fotoğrafik gerçeklik ve belgesel fotoğraf üzerine düşünceleri

çeşitli gazete, dergi ve kitaplarda yayımlanmaktadır. Sanatsal fotoğrafa yönelik çalışmalarının yanı sıra Pedro Meyer, küratör, editör, yazar, eğitmen olarak çeşitli çalışmalar yapmıştır. Ayrıca tüm dünyadan binlerce fotoğrafa ev sahipliği yapan fotoğrafçılık web sitesi Zonezero'nun direktörü ve kurucusu olarak tanınmaktadır. 1987'de prestijli Guggenheim bursu alan Meyer, çeşitli ödüllerin yanısıra Rockefeller Vakfı tarafından da ödüllendirilmiştir.

Pedro Meyer, Meksika, Amerika, İngiltere, Almanya, Arjantin, İspanya, Ekvator, ve İsviçre gibi ülkelerde önemli festivaller, müzeler ve akademik enstitülerde fotoğrafçılık ve yeni teknolojiler konusu üzerine derster vermiş, birçok üniversitede misafir sanatçı olmuştur. Tüm dünyada müze ve galerilerde 200 den fazla sergi yapmış, San Francisco, Londra, Paris, New York, Kaliforniya, Arizona'yu kapsayan pek çok önemli müzenin sürekli koleksiyonlarında çalışmaları yer almıştır.

PEDRO MEYER'İN BELGESEL FOTOĞRAF YAKLAŞIMI

Bilgisayar ve fotoğrafçılığı bir noktada birleştiren belgesel fotoğraf sanatçısı Pedro Meyer, kurgunun gerçeği ortaya çıkardığına inanmakta ve belgesel fotoğrafçılığın gelişen dijital teknolojiler tarafından yeniden tanımlandığını düşünmektedir. Meyer, felsefi anlamda belgesel kurgu ve dijital gerçekliği birleştirerek yarattığı çalışmalarında, fotoğrafların bir metin gibi düzenlenip, değiştirilebileceğini ve bu şekilde gerçekliğin daha iyi sunulabileceğini savunmaktadır.

Meyer'in Riverside'da "California Museum of Photography/Kaliforniya Fotoğrafçılık Müzesi"nde Ekim 1993'te sergilenen "Truths and Fictions: A Journey From Documentary to Digital Photography/Gerçekler ve Kurgular: Belgeselden Dijital Fotoğrafçılığa Bir Seyahat" isimli sergisi, çağdaş fotoğrafçılığın değişim gösteren rolüne yönelik önemli bir tartışmanın odak noktasını oluşturmuştur. Meyer, bu sergideki görsel yaklaşımıyla Fransa, İngiltere, Meksika, Venezüella ve ABD'de izleyicileri etkilemiş, gerçeklik anlayışını geliştirerek onları şaşırtmıştır (Snow, 1996: 28). Meyer'in fotoğraflarındaki doğrular, kelimenin geleneksel anlamında daima gerçekler olarak değerlendirilmemekte, bilgisayar manipülasyonu ile sosyal gerçekliklerin anlamlı illüstrasyonları olarak değerlendirilmektedir. Görüntülerinin kurgu olmasına rağmen yalan söylemediğini ifade etmektedir.

Meyer'e göre, "Bir belgesel fotoğrafçının amacı, mümkün olduğunca objektif bir şekilde, gördüklerinin ve gerçekliği temsil eden işaretleri betimleyerek gerçekliğin tüm yönlerini kaydetmektir" (Meyer, 2000: 1). Meyer, bu tanımda fikir birliğine varıldığında, belgesel görüntülerin yeniden yaratımında bilgisayar kullanımına eleştirmenlerin karşı çıkılmalarını daha anlaşılabilir bulmaktadır. Ancak, Meyer eleştirmenlerin karşı çıkılmalarına kısaca

şu şekilde cevap vermektedir. Bir gazeteci nasıl bir haberi yazarken, bir fotokopi makinesi gibi çalışmıyor, topladığı bilgileri, gördüğü şeyleri ve duyduklarını bir araya getirerek sentezliyorsa, bir yönetmen belgesel filminde çekimleriyle ilgili bir düzenleme yapıyorsa, bir aktör nasıl gerçek yaşama ilişkin bir oyun sunuyorsa, fotoğrafçı da bilgisayarında bir takım düzenlemeleri fotoğrafın üzerinde yapıyor. Diğerleri yaparken bir belgesel çalışma oluyor da, fotoğrafta neden böyle değerlendirilmediğini sorguluyor. Aslında Meyer, birçok yazısında bu anlamda fotoğrafçılığı gazetecilik, yazarlık ve film yönetmenliği ile benzer görmektedir.

Fotoğrafın geçmişten beri düzenleme yaptığını düşünen, en azından objektif, film ve diğer değişkenlerin seçiminin “gerçekliğin” – “sadık sunumu” olarak görülmesini doğru bulmayan Meyer, fotoğrafın yapısal olarak manipülasyonla aynı şey olduğu gerçeğine inanan bir fotoğrafçıdır. Bu nedenle, Pedro Meyer için hiç kimseyi rahatsız etmeyen çifte bir standart vardır. “İstenilen film, objektif, filtre veya istenilen bakış açısı seçilebilir o zaman sorun yok, ancak bunlar bilgisayarda yapıldığında bunun adı manipülasyon olmakta ve pek çok tartışma yaratmaktadır” (Meyer, 2000a: 3). Bu tür tartışmalar üzerine fikirlerini çeşitli ortamlarda (kitap, makale, konferans, söyleşi, basın vb.) açıklayan Meyer, günümüzde bu konu üzerinde uzun uzadıya düşünmenin ve tartışmanın fotoğraf sanatını büyütmekten çok, tartışmayı küçültüğünü ifade ederek sonlandırmaktadır.

Meyer’c göre tarihe bakıldığında, insanlar ortaya çıkan değişiklikler ve yeni teknolojilerle yüzyüze geldikleri zaman kendilerini her zaman tehdit altında hissetmişlerdir. Gerçekte, böylesi değişiklikler benimsenmeli, ufkumuzu genişletmek için kapasitemizi geliştirmesi yönünde kullanılmalıdır (Meyer, 1996: 108). Meyer’e göre, dijital çağda aslında çok fazla da değişim olmamıştır. Fotoğraf adı altında üretilenlere bakarsak, bunların pek çoğunun illüstrasyon olduğu görülmektedir. Son zamanlarda gelişen bu tür, gerçek dünyayla bağlantısı olmayan ‘fantastik’ aleme yeni bir pencere açmaktadır.

Meyer, belgesel bir öykü yaratmayı tercih eden diğer yaratıcılar gibi resmi oluşturan bilgi parçalarını eleyerek, ekleyerek, yeniden düzenleyerek bir görüntüyü daha güçlü yapan her şeyi bir araya getirebilmektedir (Meyer, 2000: 9). Bu nedenle fotoğrafçılığın geleceğinin montajda yattığını düşünen Meyer, montajı yalnızca biçimsel bir yöntem olarak düşünmemekte, çalışmasının daha etkili ve çarpıcı olmasını sağlayan oldukça yaratıcı bir itici güç olarak görmektedir. Bu amaçla hazırladığı “Biblical Times” (Fotoğraf- I) iki görüntünün üstüste kurgulanmasından meydana getirilmiş bir çalışmadır. New York’ta çekilen bu fotoğraflarda, mekan ve zamanın ortaklığı bulunmaktadır. Meyer, New York sokaklarında fotoğraf çekmek üzere gezerken İncil satıcısı bu adama rastlamakta, özellikle İncil’i tutan ve işaret eden ellerindeki ressam El

Greco'nun tarzını yansıtan figürsel uzunluktan ve çevresinde ona ilgi göstermeden geçen insanlardan etkilenmektedir. Farklı açılardan çekim yapmasına rağmen istediği fotoğrafı elde edemeyen Meyer, geniş açıyla çekim yaptığında ellerdeki etkiyi ve abartıyı yakalamakta ancak arka planı karmaşıklaşmakta, arka plandaki boşluğu yakalamak için dar açı objektifle çekim yaptığında ise ellerin etkileyciliğini kaybetmektedir. Ancak yine de geniş açıli objektifle İncil satıcısı adamı fotoğraflayan Meyer, aynı gün ve aynı sokakta daha önce çektiği fotoğrafların kontakt baskıları arasında yer alan ve kafasında kurduğu fotoğrafa en iyi oturan bir fotoğrafla birleştirerek sonuç fotoğrafı üretmektedir. Özellikle ellerin çevresindeki duman etkisini artırarak daha ön plana çıkarmakta ve sokakta satıcıya ilgi göstermeden geçen adamlarla birlikte çok daha güçlü bir fotoğraf elde etmektedir.

Meyer, bu fotoğrafı “Günümüz geleneksel gazetecilik sınırlarını zorlamasına rağmen New York gerçeği” (Meyer, 1996: 119) olarak görmektedir. Aslında Meyer'in ortaya koyduğu bu fotoğraf, kendi yaşamının tarihsel sürecinde edindiği birikimin ifadesidir. Meyer'in çekim anında aklından geçirdiklerini, amaçladıklarını bir kompozisyon içerisinde aktarması, kişisel bir dil olarak kendisinin ideolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel donanımının göstergesidir. Fotoğraflarını nasıl ve ne amaçlarla kurguladığını genellikle açıklayan Meyer, görüntüyü tamamen değiştirmekten çok gerçekliğinin artmasına katkıda bulunmayı amaçlayan bir fotoğrafçı olarak kendini görmekte, fotoğrafta görülebildiklerine göre görsel olarak var oldukları gerçeğini de öne çıkardığını düşünmektedir. Ayrıca, bu tür bir değiştirmenin, belgesel bir filmi kurgulamadan veya metnin daha anlaşılabilir olması için kelimelerin düzenlenmesinden farkı olmadığını düşünmektedir.

Meyer, bir fotoğrafın bilgisayar ortamında değiştirilirse, artık onun bir belge olarak tanımlanamayacağı iddiasını mantıklı bulmamakta, tüm değiştirmelere aynı muameleyi yapmayı yanlış olarak değerlendirmektedir. Tüm değiştirmelerin ardında aynı gerekçelerin olmadığını, bazı değiştirmelerin görüntüyü tamamen değiştirmekten çok gerçekliğinin artmasına katkıda bulunabildiğini düşünmektedir (Meyer, 2000: 2). Gerçeklik bağlamında fotoğrafta görülen iki yaklaşım, gerçeğin açığa çıkarılması ve gerçeğin yeniden canlandırılmasıdır. Meyer'in fotoğraflarında gerçekliğin yeniden canlandırılması yaklaşımının daha çok ön plana çıktığı görülmekte, “kurmaca olanı gerçek olanın içine yerleştirmeye” (Barthes, 1993: 97) çalıştığı görülmektedir. Böylece gerçek olan yaşamın malzemesiyle etkin bir ilinti kurarak fotoğraflarını oluşturmaktadır.

Çalışmalarının gerçekliğini irdeleyen, fotoğraflarında gerçekliğin nerede bitip, nerede başladığını tartışan kişilere ise hep aynı cevabı vermekte;

“Sözlere güvenmiyoruz çünkü onlar söz, fotoğraflara güveniyoruz çünkü onlar fotoğraf. Delilik bu!”. Meyer, “insanların, görüntülerin gerçeği temsil etmediğini kavramalarının önemli olduğunu” düşünmekte, “bir gün bu mit yok edilecek ve gömülecek” demekte (Rosenberg, 2003: 2), insanların, görüntülerin gerçeği temsil etmediğini kavramalarının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Birçok yazısında Meyer, fotoğrafın güvenilirliği konusuna değinmiştir. Genel eğilim, belgesel fotoğrafın gerçeği ya da gerçekten olanı kaydettiğinin düşünülmesidir. “Belgeselin güvenilirliği, fotoğrafik davranışta müdahale edilmez inancına dayandırılmakta ve “nesnellik kodları”na yapılandırılmaktadır” (Schwartz, 2003: 4). Diğer yandan ise Meyer, fotoğrafların güvenilirmez olduğunu düşünmektedir. Yalnızca dijital teknolojilerle üretilenlerde değil, geleneksel fotoğrafçılıkta da fotoğrafların manipüle edilmiş gerçekliğin ürünü olduklarını düşünmektedir. Belgesel fotoğraf, bir kurgunun eseridir. Bu, “gerçeklik kurgusu”dur (Çetin, 2004: 1). Fotoğraf tarihinin en öncemli fotoğraf sanatçılarından Alexander Gardner, Arthur Rothstein, Eugene Smith, Dorothea Lange, Weegee (Arthur Felling) gibi pek çok isim çekim yaptığı gerçeklikleri daha etkileyici hale getirmek için fotoğrafik görüntülere yeni eklemeler yaparken, bazılarını sahnelemiştir. Bu sanatçıların tarihe mal olan fotoğraflarının gerçeğin ürünü oldukları inkâr edilememektedir. Bu nedenle de belgesel fotoğraf alanında kurulmuş fotoğraflar da gerçekliğe dayanmakta, onun yerine geçmekte ve onu açıklamaya çalışmaktadır. Fotoğrafik gerçekliğin, fotoğrafları üreten fotoğrafçının en azından kendi yorumu olduğunu düşünmektedir. “Meyer, fotoğrafın doğruluğunun sanatçının güvenilirliğine bağlanmaması gerektiğini savunmaktadır” (Rosenberg, 2003: 2). Meyer, görüntülerin yalan söylemediğini, içinde buldukları bağlamın onlara olan güvenilirliği bozduğunu savunmaktadır.

Meyer, gelecekte dijital fotoğrafçıların giderek artan oranda özensiz olabilecekleri ihtimalleri konusunda kaygıları olanların tam aksine yaratıcılığa yol açacağına inandığını söylemektedir. Fotoğrafçıları dijital teknolojinin uygulanmasıyla güçlenen belgesel çalışmaların kalitesini test etmeye çağırılmaktadır. Fotoğraf teknolojisini kötüye kullanma riskinin her zaman var olduğunu, bu durumun diğer basın yayın araçları için de geçerli olduğunu söylemekte ve eklemektedir “Belgesel fotoğrafçılık yeniden tanımlanıyor, şimdi bunu doğrulama zamanıdır” (Meyer, 2000: 6). Pedro Meyer, belgesel fotoğraftaki değişim ve gelişimleri kendi sanatsal görüşü çerçevesinde değerlendirip yeniden tanımlarken, onun karşısı görüşler ise fotoğrafta kurgu yapma, birleştirme gibi düzenlemelerin dışında, içerik ya da içeriğin anlamını dolaylı olarak da olsa etkileyebilecek renk ve ışık filtreleri gibi tüm düzenlemelerden kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Meyer’c göre bu sanat formu ile ilgili tarihsel bilinç olmaksızın profesyonel bir fotoğrafçı olmak mümkün değildir. Artık değişen pastanın asıl malzemesi “deklanşöre basmak” değildir. Yapılan şey hakkında daha sofistike fikirlere sahip olmak ve teknolojik olarak olduğu kadar kavramsal olarak da bir yönelme içinde olmak zorunludur (Meyer, 2002: 3). Fotoğraf -2’de görülen Meyer’in oldukça sofistیک çalışması, üzerinde oldukça uzun süre düşünülerek ve çok sayıda fotoğraftan seçilerek hazırlanmıştır. Meyer, New York’ta Avedon’un sergisine giderken çektiği “FREE KODAK FİLM” yazan billboardu taşıyan adamın fotoğrafını çekmiş, daha sonra onu Avedon tarzı olarak arkasına beyaz fon eklemiş ve negatif taşıyıcının çerçevesiyle birlikte Avedon’un bir fotoğrafının yanına duvara asmıştır. “FREE KODAK FİLM” sloganından Meyer iki anlam okuyabilmiştir: birincisi filmi azat etmek ya da özgürleştirmeğe işaret etmek, ikincisi ise terk edilen filmi satmaya yönelik bir teklif sunmaktır. Billboard taşıyan şapkalı ve paltolu adamın arkadan çekilmiş bir görüntüsünü de sergi davetlilerinden biri olarak gezmekteymiş gibi yerleştirmiştir. Fotoğrafta yer alan iki kişide billboardlu adama bakarak konuşmakta ve görsel bir diyalog oluşturmaktadır. Fotoğrafta yer alan öğeler farklı zamanlarda ve farklı yerlerde çekilmiş fotoğraflardan alınarak bir araya getirilmiş, ancak ortak bir mekan ve zaman duygusu yaratılmaya çalışılarak, ışık ve gölge dengelemeleri yapılmıştır.

Meyer bu fotoğrafta, Magritte’in bir figürü gibi orada duran adamın görüntüsünü temsil eden aslında geleneksel bağlarından koparılan filmin görünümünü veren kavramsal bir fotoğraf kurgulamıştır. Sahte gerçekliklerden çok kavramsal çalışmalara önem veren belgesel fotoğraf sanatçısı Pedro Meyer, bilgisayar ekranını sahne, fotoğrafçıyı yönetmen olarak görmektedir.

Meyer bu çalışmasında, yaşamda yer alan fotoğraflardan yola çıkmış, ancak tek başlarına kullanıldığında yeterince güçlü bir anlatıma sahip olmayan fotoğraflar biraraya getirildiğinde bir anlamsal bütünlük kazanmışlardır. Fotoğrafi oluşturan parçalar, yaşanan gerçeklikten koparılıp alınmış ve farklı bir bağlam içine yerleştirilmiş, fotoğrafçının öznel bakışından kurgulanmış bir gerçekliğin temsili haline gelmiştir. Bilgisayar teknolojisi sayesinde, yeni bir belgesel fotoğraf anlayışının ürünü olan bu fotoğraf, Meyer’i sadece gerçekliği aktarıcı rolünden koparmış ve onu gerçekliği yorumlayıcı rolüne geçirmiştir. Belgesel fotoğrafçı, bu tarz çalışmalarla gerçekleri aktaran bir araç olmaktan çıkmakta ve fotoğrafın yanısıra fotoğraf sanatçısı olarak kendini ve zihinsel yetkinliğini de gösterebilmektedir.

Meyer, fotoğrafın her zaman sahte görünümlere hayat verdiğini savunmuştur. Bu maske kaldırılmaya niyetlendiğinde her türlü direncin gösterildiğini ifade etmiştir (Meyer 2000: 3). Fotoğrafik gerçekliği sahiplenerek, bu

tür tartışmaları yaratanların, insanların görüntülere ilgi ve dikkatle bakmasını engellediğini ve hatta gerçekliği araştırma sorumluluklarını da gasp ettiğini ileri süren Meyer, “Truths&Fictions” adlı çalışmasında fotoğraflarının yanı sıra dijital değişimin sorunları ile de ilgilenmiştir (Güçkıran, 2003: 90). Dijital öncesi çağ becerileri ile donatılmış kuşak için analogdan dijital değişimin ciddi bir bedeli vardır. Çalışma tarzı üzerine farklı teknikleri öğrenmeleri gerektiği gibi, ses, video, animasyon, yeni baskı yöntemleri, internet hatta çizim ve yazım gibi fotoğrafçılıkla genel olarak ilgisi bulunmayan alanlarında öğrenilmesi gerekmektedir (Meyer, 2002: 3). Meyer, fotoğrafı teknolojiden ayrı tutmadığı için, esas olarak teknolojinin kullanımıyla oluşan bir anlamlar bütünü olarak görmektedir.

Çalışmalarını analogik bir esriyle B.C.-Before Computers ve A.D.-After Digital şeklinde tanımlayan sanatçının imajları, günümüzün parçaları ile tarihin parçalarını buluşturmuştur. O, birçok olasılığı içinde barındırdığına inandığı sayısal görüntüleme teknolojilerini, fotoğraflarının içeriğini vurgulamak adına kullanmıştır (Güçkıran, 2003: 89). Meyer’in belgesel fotoğraf anlayışı, gelişen teknolojiye orantılı olarak konusunu sunuş bağlamında değişim göstermiş, böylece fotoğrafik görüş açısını genişletirken ussal imgelere de ulaşmıştır. Meyer’in çalışmalarında dikkati çeken şey, dışsal gerçeklikleri öznel gerçekliğiyle yoğurarak ussal düzeyde sergileme olgusuna varsılık katmasıdır.

Fotoğraf çekiminin yapıldığı anda karar verme becerisi kullanılarak içerik ve geometrisi tam olarak yerleştirilen, şansın yardım ettiği fotoğraflar belgesel olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu fotoğraflar çok sayıda çekim içerisinden seçilmekte, Meyer bu süreci de sonuçta üstü kapalı olarak kurgulama olarak nitelendirmektedir. Kişisel çalışmalarının şans olarak tanımlanmasını istemeyen Meyer, kötü sonuçları şanssızlığa bağlamaktansa, kendini başarısız saymayı tercih etmektedir. Bu düşüncenin tersi olarak bir görüntüyü şans eseri değil, kafasında tasarladığı şekliyle ortaya koymaktan hoşlanmaktadır (Meyer, 2000: 5). Meyer, fotoğraf 3’de görüldüğü gibi şansını kendi yaratmaktadır. Otobanda seyahat ederken 1. karede görülen “Emotional Crisis/Duygusal Bunalım” yazılı billboardı gören Meyer, daha önce hiç böyle bir hastane reklamı görmediği için oldukça etkilenmiş ancak tek başına yeterince güçlü olmayan fotoğrafı daha etkileyici kılacak bir inek veya başka bir şeylerin oradan geçmesini beklemeyi anlamsız bulmuştur. Bu fotoğrafı şansa bırakacak değildir ve bu nedenle otobanda çektiği bu billboard görüntüsüne daha sonra başka bir otobanda, yolun bir tarafında gelen tren diğer tarafında telefon direklerinin yer aldığı başka bir fotoğraf çekerek bunları bilgisayarda anlamlı olduğu kadar ilgi çekici bir hale getirmiştir. Duygusal bunalımın

metalaştırılması, yalnızlaşma, geçen hayat vb. kavramsal anlatımlar fotoğrafı zenginleştirmiştir.

Meyer, bir araç olarak gördüğü biçimi amaca ulaştırın bir şifreleme olarak değerlendirmekte, şansa bırakmadığı sanat anlayışını fotoğraflara bu şekilde aktarmaktadır. Bu biçim anlayışı, tarzını belirlemektedir. “İçerik, anlatılan konudur, hikayedir, fotoğrafın yapısına taşınmıştır. Fotoğrafta ustalık, anlatılanın en ustaca biçimlenmesidir. Özetlersek “içerik” ne anlattığımızı, “biçim” nasıl anlattığımızı gösterir” (Çizgen, 2000: 15). Meyer fotoğraflarını oluştururken yaşam benzeri, hakikate bağlı imge ve biçimlerin ortaya çıkışına dikkat etmektedir. Bu nedenle Meyer yaşamdaki çeşitli kişilerden, çeşitli olaylardan, çeşitli görünümünden çıkarsadığı öğeleri birbirine bağlamaktadır. Bağladığı bu öğeler, gerçek dünyada birbirlerine bağlı olmasalar bile, Meyer’in yarattığı sanatsal imgede mantıksal olarak birbirlerine bağlanmaktadır. Meyer, fotoğraflarında yer alan gerçekliğin öğelerini, gerçekte var olmadığı veya hiçbir zaman da olamayacağı biçimde birbirine bağlayabilmektedir.

Diğer yandan Pedro Meyer, belgesel fotoğraflarında belli bir amacı vurgulamak için kurgusal öyküler yaratmıştır. Soyut kavramların fotoğrafta anlatılması oldukça zordur. Meyer soyut kavramları görselleştirmek için, betimleyici etkiyi en aza indirgeyerek, esinleyici etkiyi en yüksek düzeye çıkarmaktadır. Olgusal, varoluşçu, duygusal, dinsel, zihinsel vb. soyut kavramları anlatmak için Latin Amerika edebiyatının mitlerini farklı imgelerle fotoğraflarında kullanmaktadır.

Meyer, çağdaş teknolojinin olanaklarını kullanarak Latin Amerika edebiyatının dünyada ilgi gören sihirli gerçeklik tarzını sanki fotoğraflarına aktarmıştır (Fotoğraf- 4). Belgesel dokusu içinde, havada duran papazlar, insanlar arasına karışmış melekler ve şeytanlar izleyiciye inandırıcı gösterilmeye çalışılmıştır. Meyer’in dünyasındaki yapay ve “belgelennmiş” gerçeküstü öğeler Latin Amerika’nın büyümlü atmosferiyle inanılmaz uyum sağlamaktadır (Topçuoğlu, 2000: 24-25). Kullandığı bu imgeler yaşam benzeri olmaktan ziyade, halkın hayalgücünün yaratmış olduğu kanatlı insanlar (melekler, şeytanlar) veya papazlar gibi fantastik özellik taşımaktadırlar. Gerçek dünyada varolmayan melek, şeytan gibi görüntüler gerçekliğin değişime uğramış yansımalarıdır. Meyer’in yaratıcı hayal gücü gerçek dünya ile onun izlenimlerinden dönüşüme uğratılmış biçimler olarak dikkat çekmektedir.

Meyer “Truths and Fictions” adlı dijital olarak değiştirilmiş fotoğrafların olduğu koleksiyonunda, belgesel gerçek olarak fotoğrafik görüntüleri yalancı çıkarmakta, fotoğrafçıların hikaye anlatıcılar olduklarını ve izleyicilere gözlerine inanmamaları gerektiğini hatırlatmaktadır (Rosenberg, 2004: 2). Baudrillard’ın düşünceleri açısından ele alındığında, Meyer’in

çalışması “simülasyon” düşüncesinin bir örneği olmaktadır, çünkü onun görüntüleri, gerçeğin yerine geçmeye çalışmaksızın gerçeği taklit etmekte, gördüklerini kaydetmenin ötesinde gerçekleri geliştirerek, daha gerçekçi fotoğraflar üretmeye çalışmaktadır.

SONUÇ

Konusunu yaşamın gerçeklerinden alan, mekan, zaman, olay ve kişiler açısından yaşanan süreci ve değişimi gelişen teknolojiyi kullanarak belgeleyen, insanı ve içinde yaşadığı toplumu, vahşi doğayı, tarihsel gelişmeleri vb. bugüne ve geleceğe etiksel kaygıları güderek yansıtan, bütün bunları estetik normlar içinde yoğurarak izleyicisine fotoğrafının yorumuyla aktaran bir yaklaşım olarak değerlendirilen belgesel fotoğraf, günümüzde fotoğrafın gerçekliğini kendine göre yeniden şekillendirmektedir.

Pedro Meyer ana yapıları itibarıyla belgesel denebilecek fotoğraflara bilgisayar müdahalelerini başarıyla uygulamış, bilgisayarda öykülerini inşa etmiş ve bir çerçeve içinde önemli olan ironik elemanları yan yana yerleştirmiştir. Kurgulanmış ve dış gerçekliğiyle oynanmış fotoğrafları ile belgesel fotoğrafın geleneksel anlamda sınırlarını zorlamış, belgesel fotoğrafı yeniden tanımlamaya yönelik yaklaşımlar geliştirmiştir. Meyer, geleneksel yöntemlerden montaj ve kolajı, bilgisayar ortamında uygulamış, birden fazla fotoğrafı biraraya getirerek yeni fotoğraflar üretmiştir. Bu yöntemle dış gerçekliklerden yola çıkarak kendi bakış açısından oluşturduğu gerçeği, daha gerçek olarak yeniden üretmiş olduğunu ifade etmektedir. Böylece kurmaca olanı, gerçek olanın içine yerleştirmeye çalışan sanatçı, fotoğraflarında, bir şeyleri değiştirmekte, bir takım şeyleri atmakta, canlandırdığı şeyleri bir takım gerçeklerle bütünlemede ve yaşamla etkin bir ilinti kurmaya çalışmaktadır.

Belgesel fotoğrafın yapısındaki güç, araştırmaya yeniliğe açık olma özelliğinden ve sanatsal karakterinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle yeni dijital teknolojilerin fotoğrafta sanatsal amaçlarla kullanılmaya başlaması, Meyer için fotoğraf çekerken doğru anda doğru yerde olma gibi bir fotoğrafı daha iyi yapabilecek faktörlerin biraraya gelmesi için gerekli şans faktörünü ortadan kaldırmış, fotoğrafa estetik bir değer ve anlam derinliği verirken, kurmaca ve belgeselin içiçe girmesine neden olmuştur.

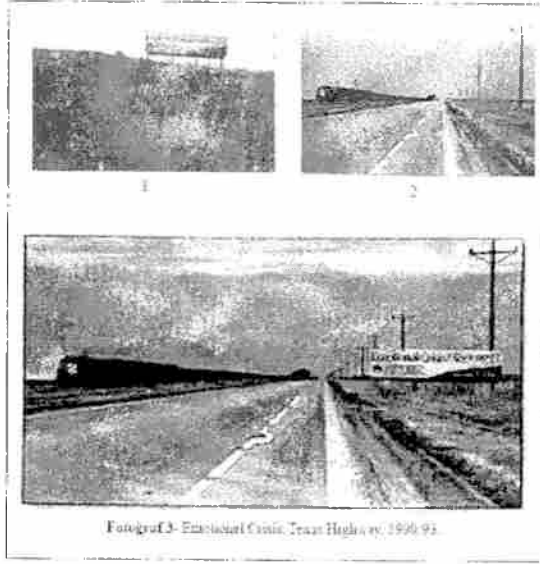
Dijital devrimin fotoğrafın gerçek kimliğini bulmasına önemli bir katkı sağladığını vurgulayan Meyer'e göre belgesel fotoğraf, kaybettiği gücünü günümüzde tekrardan kazanmaya başlamıştır. Bu da belgesel fotoğrafın dijital teknoloji sonrasında gerçekliğe yönelik aslında geleneksel dönemde de olmayan bire bir gerçekliği aktarma mitinin yıkılması veya en azından üzerinde tartışılabilir olması sonucunu doğurmuştur.

KAYNAKÇA

- Abbott, B. (1966). "Photography at the Crossroads", *Photographers on Photography*, New Jersey: Prectice Hall Inc.
- Adanır, O. (2000). *Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Armes, R. (1974). *Film and Reality*, Harmonds Worth Pelikan B.
- Arnheim, R. (1993). "The Two Authenticities of The Photograpgic Media", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 51:4.
- Barthes, R. (1992). *Camera Lucida*, Çev: Reha Akçakaya, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven*, Çev: Mehmet-Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu*, Çev: Hazal Deliçaylı, Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bazine, A. (1985). "Fotoğraf Görüntüsünün Varlıkbilimi", *Sinema Kuramları*, Haz: Seçil Büker- Oğuz Onaran, Çev: Nijat Özün, Ankara: Dost Kitabevi.
- Benjamin, W. (1969). "The Work of Art in The Age of Mechanical Reproduction", *Illuminations*, Translated: Harry Zohn, New York: Schocken Books.
- Çetin, O.C. (2004). "Kurgu / Belge", <http://www.hezarfen.net/paralax/002orhan.htm>.
- Çizgen, G. (2000). *Fotoğrafın Görsel Dili*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ertan, G. (2000). "Belgesel Fotoğraf", *Fotoğraf Dergisi*, Sayı: 30.
- Fischer, E. (1995). *Sanatın Gerekliliği*, Çev: Cevat Çapan, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gavard, S. (2003). "Photo-graft: A Critical Analysis of Image Manipulation", <http://sandra.oundjian.com/content/papers/thesis/abstract.htm>, Chapter 3.
- Germen, M. (2003). "(Digital) Fotoğraf ve Gerçeklik", <http://www.hezarfen.net/paralax/053murat.htm>.
- Güçkıran, S.G. (2003). *1990'lı Yıllarda Dijital Fotoğraf Olanakları ve Estetik Sorunları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Hançerlioğlu, O. (1979). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1986). *Topumbilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Karadağ, Ç. (2000). *Sözde Fotoğraf*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Meyer, P. (1996). *Truths and Fictions: A Journey From Documentary to Digital Photography*, New York: Aperture.

- Meyer, P. (2000). "Redefining Documentary Photography", <http://zonezero.com/editorial/editorial.html>.
- Meyer, P.(2000a). "La Realidad in the Year 2000", <http://zonenero.com/editorial/ener800/january.html>.
- Meyer, P. (2002). "Dijital Fotoğrafçılığın Böylesine Mükemmel Olduğu Düşünüyorsanız, Niçin Çok Daha İlgi Çekici Çalışmalar Görmüyoruz?", Çev: Ayşegül Çakır, http://www.fotografya.net/cgi-bin/index.cgi?action=view_news&id=8.
- Mitchell, W.J. (1992). *The Reconfigured Eye: Visual Truth in the Post-Photographic Age*, Cambridge: MIT Press.
- Ritchin, F. (1990). *In Our Own Image*, New York: Aperture Foundation Inc.
- Robins, K. (1995). "Will Image Move Us Still?", *The Photographic Image in Digital Culture*, Ed. Martin Lister, London and New York: Routledge.
- Robins, K. (1999). *İmaj: Görmenin Kültürü ve Politikası*. Çev: Nuray Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rosenberg, S. (2003). "Altered Images: Pedro Meyer Wants to Undermine Your Trust in Photos", <http://www.wordyard.com/dmz/digicult/meyer-8-94.html>.
- Schwartz, D. (2003). "To Tell The Truths: Codes of Objektivity in Photojournalism", http://sjmc.cla.umn.edu/faculty/schwartz/contents/To_tell_the_truth/to_tell_the_truth.html
- SIEGEL, A. (1966). "Fifty Years of Documentary", *Photographers on Photography*, New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Snow, K.M. (1996). "Digital Illusions in Frames of Reality", *Americas*, Vol.48 Issue 2.
- Sontag, S. (1993). *Fotoğraf Üzerine*, Çev: Reha Akçakaya, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Ün, T. (2008). "Sayısal Görsel Üretim Çağında Belgesel Fotoğrafa Etik Bir Yaklaşım", http://ilef.ankara.edu.tr/fotograf/gorsel/dosya/1180698942_Tahir_UN.doc.
- Time-Life Editors, (1973). *Documentary Photography*, US: Time Life Books.
- Topçuoğlu, N. (2000). *Fotoğraf Ölmedi Ama Tuhaf Kokuyor*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Topçuoğlu, N. (2008). "Sanal Dünyada Belgesel Fotoğrafçılık Yeniden Tanımlanıyor (İçinde Yaşanılan Zamanı Anlatabilmek)", <http://www.designautopsy.com/spectacularoptical/4.html>.
- Yurdalan, Ö. (2007). *Belgesel Fotoğraf ve Fotoröportaj*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Fotograf 4- The Temptation of the Angel, 1991-91

KONSER SALONLARININ ELEKTROAKUSTİK PERFORMANSLARININ FARKLI HOPARLÖR YERLEŞİM MODELLERİ PERSPEKTİFİNDE İNCELENMESİ

Öğr.Gör.Dr. Feridun ÖZİŞ* - Uzman Erdal KARA**

ÖZET

Günümüzde konuşma ve müzik dinleme alanlarında akustik parametreler, sinyalin dinleyiciye nasıl ulaştığının temel göstergeleridir. Bu akustik koşullara ek olarak kullanılan seslendirme sistemleri sayesinde sinyal daha yüksek seviyelerde dinleyiciye ulaşabilir. Ancak bu noktada salonun akustik performansı ile ses sisteminin elektronik performansının birbiriyle olan ilişkisi önem kazanmaktadır. Hoparlörlerin yayılım ve yerleşim açılarından kaynaklanan sorunlar, akustik anlamda iyi olarak değerlendirilen salonlarda sesin kötü duyulmasını sağlayabilir. Hoparlör yerleşim modelleri, bir salonda konuşma ve müzik sinyalinin dinleyiciye ulaşma kalitesindeki temel unsurlardan biridir. Elbette salonda dolaşan sinyale o mekanın akustığının nasıl tepki verdiği yine önemli bir parametre olarak karşımıza çıkacaktır.

Bu makale, temel bir konser salonu modeli üzerinde, farklı hoparlör yerleşimlerini üç boyutlu olarak modelleyerek, bu mekanların elektroakustik performanslarını ve akustik parametre dağılımlarının mekan içindeki değişimlerini değerlendirecektir. Bu değerlendirmeler konuşma ve müzik için kalite kriterleri çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konser Salonu, Elektroakustik, Seslendirme Sistemi

ABSTRACT

Today, acoustic parameters are the main indicators of how the signal reached the audience in speech and music listening environments. In addition to these acoustic conditions, acoustic systems are used to deliver the signal to the audience at higher levels. The relationship between the acoustic performance of the concert hall and the electronic performance of the sound system is very important at this point. Speaker distribution and placement angles may impair the sound quality in a concert hall recognized for its acoustic quality. The acoustic response of the environment to the signal traveling in the concert hall is yet another important parameter.

This article intends to assess the electro-acoustic performance and changes in acoustic parameter distribution in a concert hall by 3D modeling of speaker

* Dokuz Eylül Üniversitesi Müzik Bilimleri Bölümü Müzik Teknolojisi Ana Bilim Dalı

** Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü

distribution in the concert hall environment. The assessment will be conducted within the perspective quality criteria for speech and music.

Key Words: Concert Hall, Electroacoustics, Sound Systems

1. Giriş

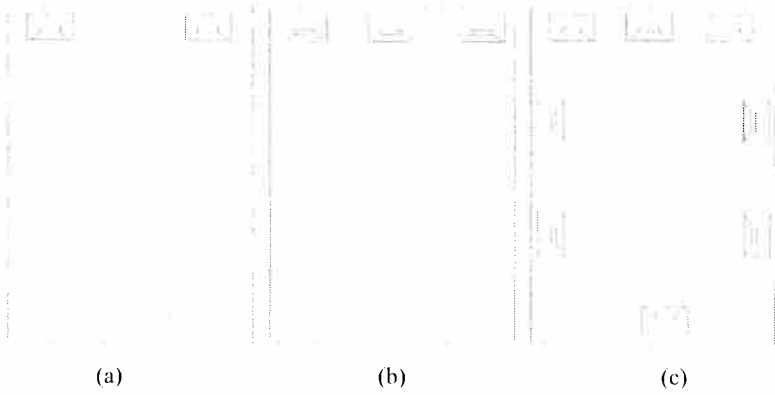
Mimarlar ve iç mekan tasarımcılarının tasarım aşamasında unutulmuş gibi gözüktükleri temel nokta, bir mekânın büyüklüğü ne olursa olsun bir salondaki temel amacın, sesi insanlara ulaştırmak olduğudur.[Borwick, 1994:352] Bu noktada akustik ve mekânın iç tasarım estetiğinin yanında, ses sisteminin performansı temel belirleyicilerden biridir. Kapalı bir alana kurulan ses destek sisteminin kalitesini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır.[Stark, Scot Hunter,1996:207] Konser salonlarının kalite açısından değerlendirilmesinde üç temel parametreden söz edilebilir. Bunlar mekânın akustik tasarımı, ekipman kalitesi, hoparlör kalitesi ve yerleşimidir. Elbette bu seçimlerde konuşma ve müzik sinyalleri ayrı ayrı değerlendirilebildiği gibi yüksek kaliteli sistemler için bir arada da değerlendirilebilir. Tahmin edileceği gibi müzik sinyali daha kaliteli bir sistem talebi için daha önceliklidir[Stark, Scot Hunter,1996:207]. Ancak günümüz salon tasarımlarında çok amaçlılık ön planda olduğundan bu tip mekânlarda konuşma ve müziğin bir arada değerlendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Salonlarda sesi dinleyiciye kaliteli ve yeterli seviyede ulaştırma isteği ses sistemindeki ekipman kalitesi dışında, mekân akustiği ve hoparlör yerleşim modelleri perspektifinde incelenmelidir. Bu çalışma temel olarak, standart bir akustik tasarım gerçekleştirilen bir salona farklı hoparlör yerleşim modellerini uygulayarak, dinleyici noktasındaki kalite unsurlarının nasıl değiştiğini ortaya çıkarmaya çalışacaktır.

2. Hoparlör Yerleşim Modelleri

Konser salonlarına kurulan elektronik ses sistemlerinde hoparlör yerleşimleri, üç farklı şekilde gerçekleştirilebilir. Bunlardan birincisi, hoparlörleri sahnenin her iki tarafına belirli bir yüksekliğe full-range(Her frekansa cevap verebilen) hoparlörlerin yerleştirilmesidir. Bu yerleşimde sub-bas hoparlörler genellikle sahnenin sağ ve sol bölümüne zemine konmakla birlikte yeni hoparlör tasarımlarıyla birlikte sahnenin sağ ve soluna full range hoparlörlerin üstüne yerleştirilebilir. Bir diğer yerleşim ise sahnenin sağ-üst, merkez ve sol-üst bölümüne hoparlör yerleştirilmesidir(3D yerleşim). Bu noktada önemli olan durum sağ ve sol-üst bölüme yerleştirilecek bas hoparlör yayılım karakteristiğinin doğru seçilmesidir. Yayılım karakteristiği zayıf olan hoparlörler bu bölüme yerleştirildiklerinde gerekli performansı gösteremezler. Üçüncü ve son yerleşim modeli ise hoparlörlerin mekân içinde belirli aralıklarla ve yüksekliklerde seyirciyi kapsayacak şekilde salona dağıtılmasıdır. Bu yerleşim modelinde hoparlörler seyirciye daha yakın olduğundan hoparlör güçleri ve SPL değerleri daha düşük seçilebilir.

Şekil 1. Üç farklı hoparlör yerleşimi a-Stereo hoparlör yerleşimi. b-Üç hoparlörlü yerleşim c- Çevreleme sistemi

Bu üç yerleşim modelinde de dikkat edilmesi gereken ilk nokta, hoparlör yayılım açılarının tüm dinleyici kitlesini kapsayacak şekilde yerleştirilme zorunluluğudur.

3. EASE (Enhanced Acoustic Simulator For Engineers)

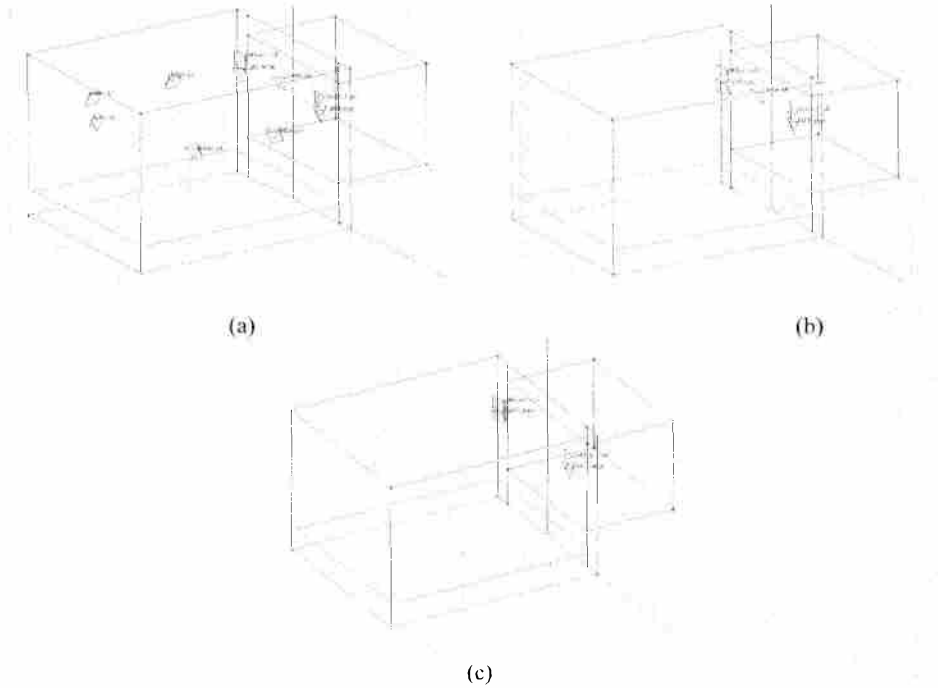
Akustik Simülasyon Yazılımı

Mekan ve ses sistemi tasarımında akustik simülasyon yazılımı kullanımı son yıllarda önemli bir artış göstermiştir. Farklı modelleme yöntemine sahip birçok akustik simülasyon yazılımı piyasada kullanıcıya sunulmuştur. [Naylor, 1993; Dalenbäck, Svensson, Kleiner, 1992; Takala, Hänninen, Välimäki, Savioja, Huopaniemi, Huotilainen, Karjalainen, 1996] Bu programlar, tasarım aşamasındaki bir salona istenilen akustik düzenlemeyi bilgisayar ortamında gerçekleştirerek doğru tasarımın nasıl olacağını hesaplanmasında kullanıcıya yardımcı olur.

Mekanın akustik tasarımının yanı sıra o mekana yerleştirilecek ses sistemi de dinleyiciye ulaşan sese önemli bir unsurdur. Bu noktada akustik simülasyon yazılımlarının bir bölümünde hoparlör simülasyonları da bulunmaktadır. Hoparlör simülasyon yazılımları akustik tasarımı gerçekleştirilmiş bir salonun farklı hoparlör modeli ve yerleşimlerine bağlı olarak ses kalitesindeki değişimleri görmemizi sağlar. Bu sayede bir mekana yerleştirilecek hoparlörler, yüksek verimi alacak biçimde önceden belirlenebilir. EASE programı mekanların akustik tasarımının gerçekleştirildiği ve daha sonra mekana hoparlör yerleştirilerek mekandaki akustik parametrelerin hoparlörden yayılan sese göre hesaplandığı bir programdır.

4. Deneý

Yukarıda açıklanan düzenlemeler perspektifinde gerçekleştirilecek deney için önce kapalı bir alan seçilerek bu mekanda farklı hoparlör yerleşimleri modellenerek elde edilen sonuçlar değerlendirilecektir. Mekan olara kapalı bir konser salonu seçilmiştir ve bu mekana standart bir akustik düzenleme uygulanmıştır. Bu düzenlemenin ardından mekana farklı hoparlör yerleşimleri uygulanarak mekanın ses siteminin akustik performansı nasıl değiştirdiği ortaya konmuştur. Hoparlör modellerinin tümünde Renkus-Heinz markası tercih edilmiş, stereo yaklaşımda dört adet TRX 151T(1W1m 99 dB SPL), 3D yerleşimde üç adet PNX 121(1W1m 98 dB SPL) çevresel yerleşimde sekiz adet PNX 81(1W1m 94dB SPL) seçilmiştir. Burada dikkat edilen nokta hoparlör toplam güç değerlerinin mümkün olduğunca birbirine yakın tercih edilmiş olmasıdır. Ayrıca her mekan için seçilen hoparlörlerin yayılım karakteristiği açısından birbirlerine benzemesine dikkat edilmiştir. Örnek olarak seçilen mekan ve hoparlör yerleşimleri Şekil 1’de belirtilmiştir.

Şekil 2. Standart bir konser salonu üzerinde hoparlör yerleşimleri.

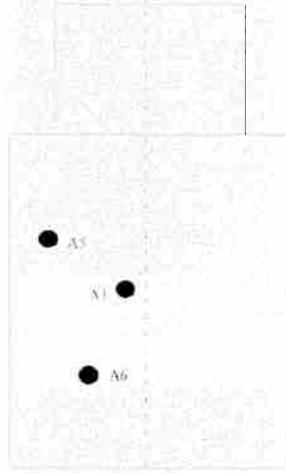
Salona yapılan akustik düzenleme ve kullanılan malzemeler aşağıda belirtilmiştir.

1-FOOD FLOOR(Ahşap Kaplama): Zeminde koltuk dışında kalan tüm yüzeylerde, sahne zemininde, sahne portal yan ve üstünde, salon içi 2 metre yüksekliğinde yan ve arka duvarlarda kullanılmıştır.

2-PLAST LTHS (Alçıpan yüzey): Salon içi, yan duvarlarda (Ahşaptan tavana kadar olan kısım) sahne açılı panelde, kullanılmıştır.

3-SEMPATAP 5 mm (Akustik Sünger): Sahnenin sağ ve sol yan duvarlarında, sahnenin arka duvarında, salonun arka duvarında kullanılmıştır. (Ahşap üstünden tavana kadar olan bölümde)

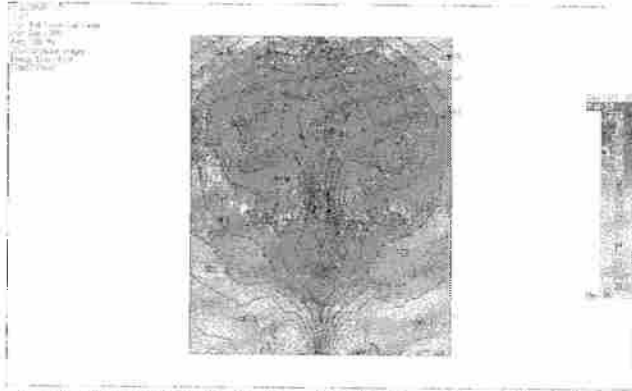
Salonda üç farklı alıcı noktası seçilmiş ve değerlendirmeler bu alıcı noktaları için gerçekleştirilmiştir. Seçilen alıcı noktaları Şekil 3'de belirtilmiştir.

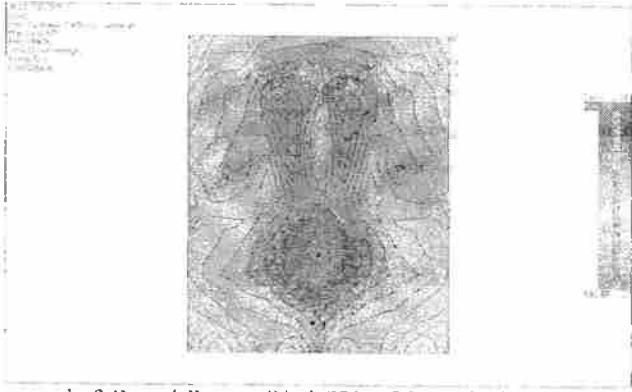
Şekil 3. Konser salonuna yerleştirilen alıcı noktaları

5. Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi

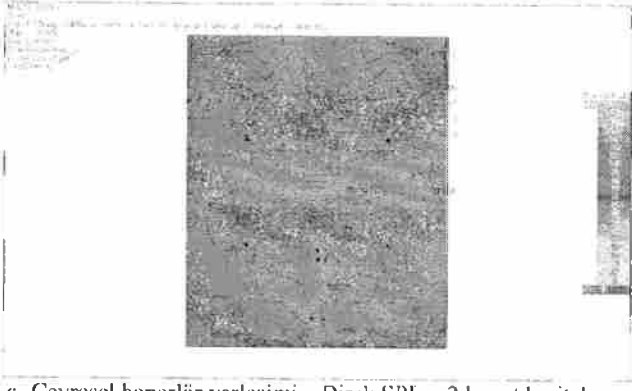
Veriler üç temel parametre çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu parametreler salon içindeki ses yüksekliği(dB SPL) dağılımları, salon yansım süresi(RT) dağılımları ve son olarak konuşma anlaşılabilirliği(STI) parametreleri olarak belirlenmiştir.

a- Stereo model yerleşimde - Direk SPL - 2 boyut haritalama

b- 3 D modellente - Direk SPL - 2 boyut haritalama

c- Çevresel hoparlör yerleşimi - Direk SPL - 2 boyut haritalama

Şekil 4 (a,b,c). Direk ses seviyesi dağılımları

a-Stereo model yerleşimde - Total SPL - 2 boyut haritalama.

b-3 D modelleme - Total SPL - 2 boyut haritalama

c-Çevresel hoparlör yerleşimi - Total SPL - 2 boyut haritalama

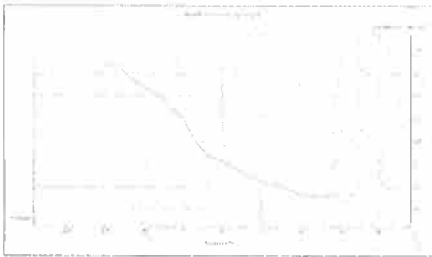
Şekil 5(a,b,c). Toplam ses seviyesi dağılımları

Grafikler incelendiğinde direk SPL açısından en homojen dağılımın çevresel yerleşim olduğu saptanmıştır. Ancak stereo etki değerlendirildiğinde, ilk yerleşimin en iyi etkiyi verdiği, 3D yerleşimde de belirli oranda stereo etki olduğu gözlemlenmiştir. Çevresel yerleşimde direk ses alanı mono olarak daha yüksek seviyede ortaya çıkmaktadır. Ses seviyesi yüksek olmasına rağmen mono bir etki konuşma sinyali için kabul edilebilir. Ancak müzik sinyali için tercih edilebilir bir durum değildir. Ayrıca çevresel yerleşimde sahne ile sesin direk geldiği yön arasındaki farklılık dinleyicide rahatsızlık yaratabilir. Çevresel yerleşimde direk ses alanının birbirine yakın noktadaki ani değişimleri, farklı dinleyici noktalarında sesin farklı seviyelerde duyulmasına yol açacaktır.

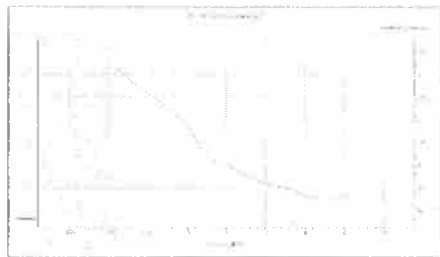
Salondaki yansımalarından sonra ortaya çıkan toplam güç açısından değerlendirildiğinde en yüksek seviye yine çevresel yerleşimde elde edilmiştir. Ancak her üç yerleşim modelinde de salon içinde konuşma ve müzik için yeterli ses seviyesinin olduğundan söz edilebilir.

SPL değerleri, 1KHz'lik frekansta ölçüldüğü için elde edilen veriler, salonun bu değerdeki frekans karakteristiğidir. Bu noktada frekans karakteristiği açısından özellikle direk SPL değerlerindeki dağılım açısından salonun orta ve köşe bölgelerinde ciddi değişimlerin olduğu gözlemlenmiştir. Bu değişimlerin yakın dinleyici noktaları arasında stereo ve 3 D yerleşimde bir sorun yaratmazken, çevresel yerleşimin belirli bölgelerinde sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplam SPL değerleri açısından ise ses seviyesi en yüksek olan yerleşim çevresel yerleşimdir. Ancak tüm hoparlör yerleşimleri için ses gücü dağılımlarının yaklaşık olarak aynı seviyede ve sorunsuz olduğu gözlemlenmiştir.

a-Stereo modelleme -
A1 alıcı noktası -RT değerleri

a1-3D modelleme -
A1 alıcı noktası - RT grafiği

a2-Çevresel hoparlör yerleşimi – A1 alıcı noktası – RT grafiği

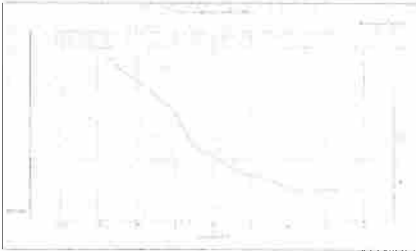
b1-Stereo modelleme –
A5 alıcı noktası – RT grafiği

b2-3D modelleme –
A5 alıcı noktası – RT grafiği

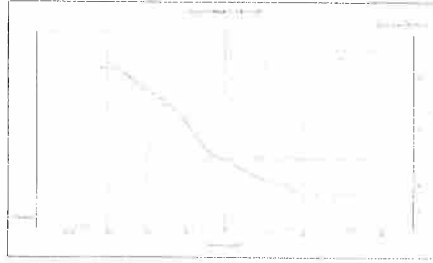
b3-Çevresel hoparlör yerleşimi – A5 alıcı noktası – RT grafiği

c1-Stereo modelleme –
A6 alıcı noktası – RT grafiği

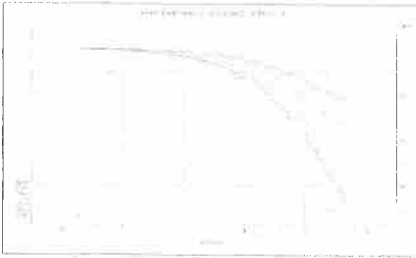
c2- 3D modelleme –
A6 alıcı noktası – RT grafiği

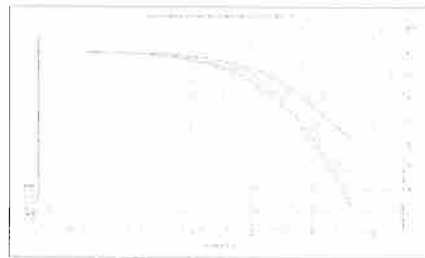
c3-Çevresel hoparlör yerleşimi – A6 alıcı noktası – RT grafiği

Şekil 6 (a, a1,a2,b,b1,b2,c,c1,c2). Farklı alıcı noktalarının yansımam süresi değeri

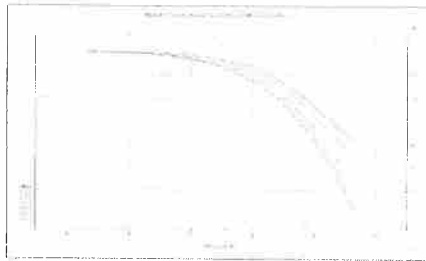
Yansımam süresi değeri analizini 500Hz için gerçekleştirilecektir. Elde edilen yansımam süresi seviyeleri açısından değerlendirildiğinde A1 ve A5 alıcı noktaları için tüm hoparlör yerleşimlerinde yaklaşık olarak 2sn seviyesinde değeri elde edilmiştir. Bu sonuç hoparlör yerleşim farklarının bu dinleyici noktasındaki yansımam süresinde fazla etkili olmadığını göstermektedir. A6 noktası için ise stereo hoparlör yerleşimi sonucu, diğer alıcı noktaları için aynı değeri alırken, 3D yerleşim için bu değeri 1.8, çevresel yerleşimde ise bu değeri 1.7'ye düşmektedir. Bu noktada stereo ve 3D yerleşimin yansımam süresi dağılımı açısından daha homojen yayıldığından söz etmek mümkündür.

a- Stereo modelleme –
A1 alıcı noktası – STI değeri

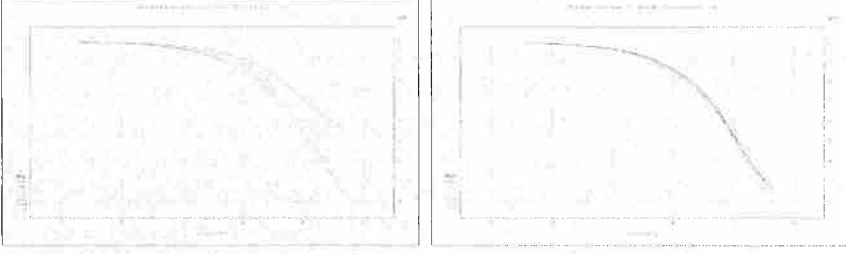

a1- 3D modelleme –
A1 alıcı noktası – STI grafiği

a2-3D modelleme – A1 alıcı noktası – STI grafiği

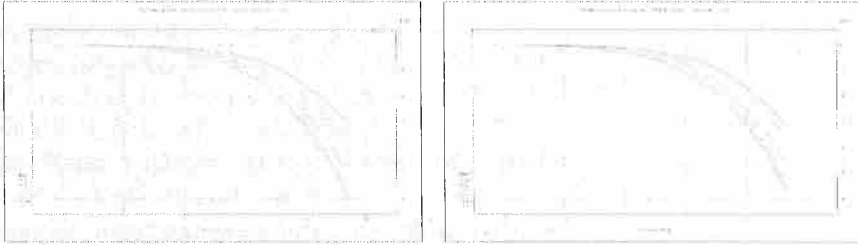

b- Stereo modelleme –
A5 alıcı noktası – STI grafiği

b1- 3D modelleme –
A5 alıcı noktası – STI grafiği

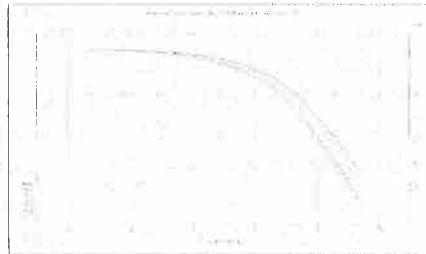

b2- Çevresel hoparlör yerleşimi – A5 alıcı noktası – STI grafiği

c- Stereo modelleme –
A6 alıcı noktası – STI grafiği

c1- 3D modelleme –
A6 alıcı noktası – STI grafiği

c2-Çevresel hoparlör yerleşimi – A6 alıcı noktası – STI grafiği

Şekil 7 (a, a1,a2,b,b1,b2,c,c1,c2). Farklı hoparlör yerleşimlerinde konuşma anlaşılrlığı(STI) değerleri.

Konuşma anlaşılabilirliğinin hesaplanmasında iki doğru yöntem ALC ve RASTI değerleridir [Davis ve Davis, 1997:244]. Yapılan kategorizasyonla konuşma anlaşılabilirliği, “kötü”, “zayıf”, “orta”, “iyi” ve “harika” olarak sınıflandırılmıştır. Alıcı noktaları için yapılan analizlerde ALC değerleri kullanılmıştır. Yapılan analizlerde konuşma anlaşılabilirliği A1 alıcı noktası için stereo model için 1.7, 3D model için 1.9 ve çevresel yerleşim için 2.0 olarak elde edilmiştir. Bu değerler yukarıda belirtilen sınıflandırmalar içinde “iyi” olarak nitelenen gruba dahil edilmektedir. Elbette üç hoparlör yerleşimi içinde stereo model sayısal anlamda daha iyi olarak değerlendirilebilir. A5 alıcı noktası için değerler 2.1, 2.4, 2.2 olarak elde edilmiştir. Bu veriler yine iyi kategorisine girmekte ancak en iyi değer 3D yerleşimde ortaya çıkmıştır. A6 alıcı noktası için ise 1.6, 1.6 ve 2.0’dır. Bu değerler yine iyi kategorisinde değerlendirilirken bir sonraki kategori olan “çok iyi” seviyesine en yakın değerlerdir.

Veriler hoparlör yerleşimleri açısından incelendiğinde hoparlörlerin stereo yerleşiminin konuşma anlaşılabilirliği değerlerinin genel olarak diğer hoparlör yerleşim modellerine üstünlük sağladığı açıktır.

6. Sonuç ve Değerlendirmeler

Bir konser salonunda kaynaktan çıkan sesin dinleyiciye ulaşmasında iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlar salonun akustik performansı ve ses destek sisteminin akustik tasarımla olan ilişkisidir. Bu iki unsur sayesinde kaynaktan çıkan ses dinleyiciye ulaşmaktadır. Günümüz konser salonu tasarımlarında ise pek çok farklı akustik ve ses sistemi düzenlemeleri gerçekleştirilmektedir. Bilinmesi gereken temel nokta bu iki tasarımın birlikte değerlendirilmesi gerekliliğidir. Akustik tasarımı çok iyi olan bir salonda ses destek sisteminin kötü olması, salon performansını (akustik konserler dışında) direk olarak etkileyecektir.

Temel olarak bu makalede elde edilmeye çalışılan sabit bir konser salonu formuna farklı hoparlör yerleşim modelleri uygulanarak ses sisteminin performansının dinleyici noktalarındaki akustik performansı nasıl etkilediğinin ortaya konulmasıdır.

Elde edilen veriler üç temel dinleme parametresi perspektifinde değerlendirilerek sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

1-Salonda oluşan güç dağılımı açısından değerlendirildiğinde hoparlörlerden direk olarak dinleyiciye ulaşan seste (direk SPL) en iyi dağılımın stereo modelde olduğu söylenebilir. Çevresel yerleşim modelinde yayılım daha düzenli gibi görünc de yakın dinleyici alanları arasında farklar olması açısından bu yerleşim çok verimli olmamaktadır. Ancak salonda yansımalarla birlikte oluşan toplam güç açısından çevresel yerleşimin diğer iki yerleşim

modeline yakın bir dağılım gösterdiği gözlemlenmektedir. Çevresel yerleşimde dinleyici noktalarındaki güç diğer yerleşim modellerine göre daha yüksektir.

2- Yansıma süresi açısından değerlendirildiğinde, salonun tüm noktalarının yaklaşık olarak birbirine yakın yansıma süresine sahip olduğundan söz edilebilir. Grafikler incelendiğinde yansıma süresinin 500 Hz’de 1.8-2.1 aralığında olduğu görülmektedir. Bu değerler bize bu salonun Alton Everest’in değerlerine göre özellikle klasik dönem eserlerinin seslendirildiği bir salon olduğunu gösterir[Everest, 1994:125]. Bas frekanslardaki yansıma süresi artışı kabul edilebilir oranlardadır.

3- Konuşma anlaşılabilirliği açısından üç hoparlör yerleşim modelinin de uluslararası standartlarda “iyi” kategorisine girdiği gözlemlenmiştir. Günümüz konser salonu tasarımında çok amaçlı salon formatı ön plana çıktığından salona yapılan akustik düzenleme ve ses sistemi yerleşiminin müzik için iyi sonuçlar verdiği konuşma için ise yeterli olduğu söylenebilir. Konuşma anlaşılabilirliği değerlerinin daha iyi seviyeye çıkması için ise salonunun yansıma süresi miktarının azaltılması gereklidir. Bunun için salonun emicilik katsayısı yüksek materyallerle kaplanması ya da emici miktarının artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Borwick, J., (1994) *Loudspeaker and Headphone Handbook*, Focal Press, Second edition, UK

Davis, D., Davis, C.,(1997) *Sound System Engineering*, Focal Press, Second Edition

Dalenback, I., Svensson, P., Kleiner, M., (1993) *Auralization-An overview*, Journal of Audio Engineering Society Vol:41 No: 11.

Everest, A., (1994), *Master Handbook of Acoustics*, Third Edition, McGraw-Hill, USA

Naylor G. M., (1993) *Another Hybrid Room Acoustical Model*, Applied Acoustics Volume 38 Issues 2(4) .

Takala t., Hänninen, R., Välimäki V. Savioja., L. Huopaniemi, J., Huotilainen, T., Karjalainen, M., (1996) *An Integrated System for Virtual Reality*, 100th Audio Engineering Society Convention.

Stark, S. H., (1996) *Live Sound Reinforcement Mixbooks*, USA

KAP-KAÇ OLGUSUNUN TÜRK SİNEMASINDAKİ TEMSİLİ: 'METROPOL KABUSU-KAP-KAÇ'

Arş. Gör. Dr. Arzu ERTAYLAN*

ÖZET

Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllardan itibaren metropollerin kabusu haline gelen kapkaç olgusunun sosyo-ekonomik temelleri, 1980'li yıllarda liberal ekonominin hız kazanmasıyla başlayan ve 1990'lardan itibaren de keskin bir kapitalizme dönüşen neoliberalizmin süreçleriyle birlikte atılmıştır. Söz konusu süreç Türkiye'de 'yeni kentli yoksulluk' olarak bilinen bir toplumsal olgunun ortaya çıkmasına ve giderek yaygınlaşmasına neden olmuştur ki, kap-kaç gerçekliğini bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

Sinema, toplumsal olgulara dikkat çekilmesinde önemli bir araçtır. Toplumsal olguları konu edinen filmlerde, söz konusu olguların temsili, izleyicide verili sisteme yönelik eleştirel bir perspektif oluşturabileceği gibi, tam tersi bir şekilde, sistemi izleyici nezdinde doğallaştırmakta, meşrulaştırmakta ve yeniden üretebilmektedir.

'Metropol Kabusu – Kap-kaç' (Ümit Cin Güven: 2003) filmi de, konusu itibarıyla sistem eleştirisi potansiyelini içinde barındırmaktadır. Ancak sunum biçimi nedeniyle, filmde bu eleştirel boyutun geri plana itildiği ve yoksulluk ve kap-kaç olgusuna yönelik egemen ideolojinin yeniden üretildiği görülmektedir. Bu düşüncenin doğruluğunun sınanabilmesi amacıyla, çalışmada söz konusu film, niteliksel içerik analizi tekniği ile irdelenmekte ve elde edilen veriler, sosyolojik perspektiften değerlendirilerek analiz edilmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Neo-liberalizm, küreselleşme, kap-kaç olgusu, niteliksel içerik analizi.*

ABSTRACT

The socio-economic foundation of the phenomenon of snatching, which has become a nightmare of metropolises in Turkey as of 1990s, were laid in 1980s with the acceleration of liberal economy which later turned into a strict capitalism as of 1990s. That process in Turkey has caused the emergence of a new social phenomenon known as 'new urban poverty' and further spreading of it, and we should asses the reality of snatching in the framework of this phenomenon.

Cinema serves as an important tool in attracting attention to the social phenomena. The way these phenomena are presented can both create a critical perspective in the audience to the system with data, and on the contrary, it could

---

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema – Televizyon Bölümü

normalize and legitimize the system in the eyes of the audience, thus perform the re-production of it.

The movie 'Metropol Kabusu – Kap Kaç (The Metropolis Nightmare – Snatching: Ümit Cin Güven: 2003) intrinsically has the potential of system criticism in terms of its subject. However, due to the way of presentation, it is thought that this critic dimension was left in the background in the movie and the dominant ideology on the poverty and snatching was re-produced. In order to prove it to be true/wrong, the thought which creates the assumption of the study, qualitative content analysis method will be benefited from in the analysis part as it is the best appropriate method for the subject, and the obtained data will be evaluated in the sociologic framework which will be scrutinized in the theoretical part of the study.

Key Words: *Neoliberalism, globalization, phenomenon of snatching, qualitative content analysis.*

1- GİRİŞ

Sanayi devrimi sonrasında değişen üretim ilişkileri ve teknolojik gelişmelerin sağladığı avantajlara bağlı olarak, giderek artan üretim hızına karşılık verecek yeni pazarlar bulmak ihtiyacı, Batı'nın dışa açılma ve kendi dışındaki dünyayı denetleme çabalarını gündeme getirmiştir. Bu denetlemenin dünya kamuoyunda meşru bir nitelik kazanabilmesi, diğer ülkelerin Batı'nın talep ettiği dönüşümlere rıza göstermesi ile mümkün olabilecektir. Gelişmiş ülkelerde var olan demokrasi ve refah düzeyinin tüm dünya ülkelerine yaygınlaştırılması iddiası ile ortaya çıkan 'küreselleşme' ideolojisi, bu rızanın sağlanması noktasında önemli bir işlev görmektedir. Ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda belli politikaları kapsayan küreselleşme ideolojisi, özellikle 1980'li yıllardan itibaren hız kazanmış ve günümüzde önlenemez bir boyuta ulaşmıştır. Bu süreçten itibaren, küreselleşme ideolojisinin ekonomik ayağını oluşturan neo-liberal ekonomi politikaları, gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülke tarafından uygulanmaya başlanmıştır.

Kuzey Amerika ve diğer önde gelen kapitalist devletler, neo-liberal politikalara uygun kurumsal değişiklikleri hızla gerçekleştirirken, Latin Amerika, Afrika, Asya ve Doğu Avrupa'daki pek çok ülke de, ekonomilerini bu politikalara uygun olarak yeniden şekillendirmeye çalışmışlardır. Söz konusu ülkeler bu süreçte, başta ABD olmak üzere önde gelen kapitalist devletlerin ve onların çıkarlarının devamını sağlamak amacıyla kurulmuş olan IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumlarının "yapısal düzenlemeler", ya da 'ekonomik reformlar' adı altında dayattıkları 'şok terapileri' benimsemek zorunda bırakılmışlardır (Li, 2004). Bu noktada, neo-liberalizmi, özünde kapitalizm ve emperyalizmden ayrı düşünmenin mümkün olmadığı ve her üç

olgunun da kapitalist devletlerin ve büyük sermaye güçlerinin koalisyonunu güçlendirmeyi devam ettirmeyi amaçladıkları görülmektedir.

“Neoliberalizm, müdahale etmeme ideolojik bahanesiyle, toplumsal yaşamın her alanında kapsamlı ve saldırgan müdahalelerde bulunur. Finansın öne çıkmasına, uluslar arası seçkinlerin bütünleşmesine, bütün ülkelerde yoksulların tabii kılınmasına, ABD'nin çıkarlarına evrensel olarak rıza gösterilmesine dayanan özgün bir toplumsal ve iktisadi düzenleme biçimini dayatır. (...) Küresel seçkinlerle onların yandaşlarının güçlerini ve yaşam standartlarını geliştirmesine karşın, ezici çoğunluk için yıkıcıdır.” (Alfredo Saad,,Filho (ed), 2004 :19).

Gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş ülkelerde gelirler arasındaki eşitsizliklerin artmasına, işsizlik ve eksik istihdamın ivme kazanmasına ve buna bağlı olarak yoksulluğun da küresel bir boyuta bürünmesine neden olan bu uygulamalar sayesinde, “neoliberalizm, modern küreselleşmeye hükmeden” (Shaikh, 2004:2) bir niteliğe bürünmüş; sonuçta da, küreselleşme ideolojisinin vaadi olan ‘gelişmiş ülkelerin demokrasi ve refah düzeyine ulaşma’ idealinin hayal olduğu bir dünya düzeni oluşturulmuştur.

Bugünkü haliyle küreselleşme, dünyada yaşanan sosyal adalet sorunlarının derinleşmesine ve yaygınlaşmasına yol açan, içsel, dışlayıcı ve yıkıcı bir süreci ifade etmektedir. Gerek ülkeler ve bölgeler arasında, gerekse tek bir ülke ve hatta bir şehir içerisinde zengin-fakir ayrımının giderek derinleşmesine, zengin ülke, bölge ve toplumsal kesimlerin giderek zenginleşmesine, yoksul olanların ise daha da yoksullaşmasına yol açan, dolayısıyla gerek yerel gerekse küresel düzeyde suç oranlarının da giderek tüm dünyayı tehdit eden bir niteliğe büründüğü "sistemsel bir sorun" konumuna gelmiştir (Keyman, 2005). Bu bağlamda “ekonomik küreselleşme, fakirlere değil, zenginlere hizmet etmektedir” (Juhazs, 2001: 21). Bu tür bir sistemde, dışlanan yoksulların da, yaşamak için kendi çözümlerini üretmeleri kaçınılmaz olmuştur. Verili sistemin değerleri içerisinde istihdam edilmesi mümkün olmayan ya da gelir seviyelerindeki düşüş nedeni ile yaşam savaşı veren ve her gün sayıları artan geniş bir kitle, geçimini sağlayabilmek için yasa dışı yollara başvurmak zorunda kalmıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, sadece üçüncü dünya ülkelerinde değil kapitalizmin kalesi olan ABD’de ve diğer gelişmiş ülkelerde de, yoksulluk nedeni ile gerçekleştirilen suç oranlarında büyük bir artış yaşanmıştır.

"1990'lı yılların ortasında her 193 Amerikalıdan biri hapisane ile tanışmıştır. Bu rakam, Kanada'nın 4, İngiltere'nin 5, Japonya'nın 14 katıdır. 1997 yılına gelindiğinde ise, 50 Amerikan erkeğinden yaklaşık biri demir parmaklıkların arkasına geçmiş, yaklaşık yirmide biri erteleme ya da şartlı tahliyeden yararlanmıştır. ABD'de hapisanelerdeki düşük ücret karşılığında fason üretim, "çağdaş" köleliğin hayata geçirilmiş bir başka boyutu olmaktadır. Böyle bir ortamda, beş yıldızlı otel sayısı ile özel hapisane sayısının yarışmasında şaşılacak bir yan olmasa gerek!" (Gray'den Aktaran Akkaya, 2007)

Yeni sağ ideolojinin savunucularından olan J. Gray'in bu itirafı, küreselleşmenin ve neo-liberal ekonomi politikalarının, gelişmiş ülkeler için bile önemli toplumsal sorunlara yol açtığını ortaya koymaktadır. Küreselleşen dünyada söz konusu toplumsal bunalımların, aynı ekonomik politikaları izleyen az gelişmiş ülkeler için de yıkıcı sonuçlar ortaya çıkarması kaçınılmaz olacaktır. Nitekim Türkiye'de de, bu politikaların uygulanmaya konulduğu 1980'li yılların ardından gelen ilk on yıllık sürecin sonucunda, işsizlik ve suç oranlarında büyük bir artış olmuş, özellikle kap-kaç olaylarının neden olduğu ölümler Türkiye'nin gündeminde büyük bir yer tutmuştur.

'Metropol Kabusu-Kap-Kaç' (Ümit Cin Güven, 2003) filmi, küreselleşme sürecinin ve dolayısıyla neo-liberal politikaların Türkiye'deki yansımaları kap-kaç olgusu özelinde ele almaktadır. Film, yoksulluk ve buna bağlı olarak yaşanan kap-kaç olgusunun, özelden Türkiye'deki genelde ise dünyadaki gelişmelerden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği gerçeğinin göz ardı edilmesi açısından önemli bulunmuştur. Filmin eleştirel perspektif çerçevesinde çözümlenmesinin, filmde yoksulluk ve kap-kaç olgusuna yönelik kadere bakış açısını deşifre edeceği düşünülmektedir. Bu amaçla hazırlanan niteliksel içerik analizi yönergesi ve bu yönerge çerçevesinde gerçekleştirilecek eleştirel analiz aşamasında, okuyucunun filmde gizlenmiş olan neden – sonuç ilişkilerine dikkat çekmesi amaçlanmaktadır.

2- KAP- KAÇ OLGUSUNUN EKONOMİK ve SOSYOKÜLTÜREL ARDALANI

A- Ekonomik Ardalan

1980'li yıllar tüm dünyada küreselleşme söylemlerinin egemen olduğu ve Türkiye'de de siyasi, ekonomik ve kültürel alanda bu söylemlere uygun politikaların uygulamaya konulduğu bir sürecin temellerini oluşturmuştur. Bu

sürecin ekonomik hayattaki ifadesi, IMF ile yapılan anlaşmalar uyarınca dönemin Devlet Planlama Teşkilatı Başkanı Turgut Özal tarafından imzalanan *24 Ocak Kararları* ile başlatılmıştır.

24 Ocak Kararları'nda öngörülen serbest piyasa ekonomisinin dayanağını, devletin ekonomideki (ve diğer alanlardaki) payının giderek azalmasına, buna karşın özel sektörün ve küresel sermayenin her alanda daha etkin olmasına yönelik uygulamalar oluşturmaktadır. Ancak devletin sosyal ve ekonomik hayattaki etkisinin azalması, Türkiye gibi özel sektörün gelişiminin tamamlanmadığı ve kapitalist işleyişin belirli kurallara oturtulmadığı ülkelerde, sosyal devlet/refah devleti anlayışının ortadan kaybolmasına neden olmaktadır. Nitekim Türkiye'de de, 24 Ocak Kararları ile birlikte, sosyal devlet anlayışının geri plana itilmesi ve giderek tümüyle ortadan kaldırılma aşamasına gelişi, sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık hizmetlerinin çökmesine neden olmuştur. Öte yandan, devletin ekonomideki belirleyiciliği ortadan kaldırılınca, özellikle orta ve alt sınıf aleyhine gerçekleştirilen uygulamalar nedeniyle gelir düzeyleri arasındaki uçurum giderek artmış ve enflasyon, 1980'lerin ortalarından itibaren yüksek oranlara ulaşmıştır. "(...)uygulanmaya konulan neo-liberal politikalar sonucunda gelir dağılımında ücretlilerin aldığı pay hızlı bir düşüş eğilimine girerken, bu düşüşten en büyük payı alt - orta gelir gurubu almıştır. Ancak aynı yıllarda, ücret gelirleri hızla artan bir gurubun yükselişine de tanık olunmaya başlanılmıştır)" (Şimşek, (y.t.b): 53).

Gelir dağılımındaki kutuplaşmalar, toplumsal huzursuzlukları daha da artırmış, sonuçta verili sorunlara çözüm olacağı gerekçesiyle uygulamaya konulan 24 Ocak Kararları, bu sorunları daha derinleştirmekten öteye gidememiştir. Buna rağmen taviz verilmeden uygulanan neo-liberal politikalar, ülkeyi bugün de etkilerini artırarak devam ettiren bir kısır döngüye mahkûm etmiştir. Siyasi iktidarlar, başarısız olan her uygulamadan sonra ülkenin girdiği ekonomik krizi çözebilmek için, eskisinden daha katı neo-liberal uygulamaları yürürlüğe koymuş ve toplum, eskisinden daha derin bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Genellikle orta ve alt gelir düzeyini yoksullaştıran bu süreç, 24 Ocak sonrasında, 1994 yılında alınan 5 Nisan Kararları ile devam etmiştir.

"24 Ocak kararlarının devamı niteliğinde olan 5 Nisan 1994 kararları, bir dizi tasarruf tedbirleri, kamu açıklarının azaltılması, bunların yanı sıra KİT ürünlerine %100'ü aşan oranlarda zam yapılması, TL'nin devalüe edilmesi, olarak açıklandı. Ancak 5 Nisan kararlarının ana noktası ücret ve maaşlara zam yapılmamasıydı. Bu arada Zonguldak kömür ocaklarının, Karabük Demir Çelik Fabrikalarının,

bazı tersanelerin, Petlas'ın kapatılması da, 5 Nisan kararları içerisinde yer aldı. Üst gelir guruplarından alınan bazı ek vergiler ve net aktif vergisi gibi bir kez için alınan vergiler de güya ekonomik kararların sosyal adaletçi yönünü oluşturuyordu" (Çavdar, 2004:292).

5 Nisan kararları da, devam eden ekonomik sorunları çözmekte yetersiz kalmış, alınan kararlar, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de ciddi bir işsizlik ve yoksulluk döneminin başlamasına neden olmuştur.

2001 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit arasında Milli Güvenlik Kurulu'nda yaşanan 'Anayasa Krizi' ise, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik bunalımı tetiklemiştir. Bu krizden kurtulabilmek için Türkiye, küresel kapitalizmin kalesi olan IMF'ye tümüyle teslim olmuş ve böylece, Türk ekonomisinin IMF'nin talepleri doğrultusunda yeniden yapılandırıldığı bir sürece girilmiştir. Orta ve alt orta gelir gurubundaki yoksulluğu kronikleştiren bu krize, terör, toprak bölüşümü ve kan davası gibi nedenlerle köyden kente göç olgusu da eklenince, kentlerde işsizlik yüksek oranlara ulaşmış ve yoksulluk ülke genelinde yaşanan bir olgu haline gelmiştir. "Özellikle Şubat 2001 krizi, Türkiye'de yüz binlerce çalışanın işinden olmasına yine yüz binlerce esnafın kepenk kapatmasına, pek çok iş adamının iflas etmesine, küçük ve orta boy işletmelerin neredeyse ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu iktisadi ve sosyal kriz ortamı, hiç kuşkusuz beraberinde yeni yoksullar ve yeni alt sınıfların köken bulmasına yol açmıştır" (Aytaç, Akdemir, 2003: 74-75). Sistemli olarak uygulanan ekonomik politikaların toplumu sürüklediği noktada ortaya çıkan bu yeni yoksulluk durumu literatürde 'Yeni Kentli Yoksulluk' olarak kavramsallaştırılmaktadır.

B- Sosyo-kültürel Aralan

Batı'nın sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçiş sürecinde, özellikle metropollerde sınıflar arası eşitsizliklerin iki uç noktaya ulaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan yeni kentli yoksulluk olgusu kapitalizmin küreselleşmesi sürecinde, III. Dünya ülkelerinde, dolayısıyla Türkiye'de de hızla yaygınlaşmıştır.

"Türkiye'de yeni kentli yoksulluk olgusu son yıllarda öne çıkan toplumsal bir sorun olarak görülmektedir. Yoksulluğun kronikleşmesi ve eski yoksulluk algısının dönüşmesine işaret eden bu yoksulluk türü özellikle kentlerde, yoksulluğun dışlanmışlığa yerini bıraktığı ekstrem bir yoksulluk ile kendisini ele vermektedir. Yoksulluğun artık

çekilmezliğini, taşınmazlığını, dışlanmışlığını, kıyıya kenara, hayatın dışına itilmişliğini resmeden bu yoksulluk, özellikle büyük kentlerimizde giderek kendisini tekrarlayan bir fotoğraf karesi haline gelmiştir” (Aytaç, Akdemir, 2003: 53).

Türkiye’deki yeni kentli yoksulları, 1980’li yıllarda yaşanan ikinci göç dalgası ile birlikte köyden kente göç eden nüfus oluşturmuştur. “1980’lere kadar, ‘Türkiye’nin en büyük toplumsal gurubu’ olarak nitelenen köylülerin kentlere göçü, (...) 1980 sonrası on yıl içerisinde, % 17 ile en büyük dalgasından birinin daha yaşanmasına neden olmuştur. Toplam nüfusun neredeyse 1/5’i bu dönemde kentleşmiştir.” (Orçan, 2004: 226). Böylece kentin ‘vasıfsız eleman’ oranında ciddi bir artış meydana gelmiş, kendisi ile benzer özelliklere sahip ilk dönem göçmenlerle rekabet etmek zorunda kalan bu yeni göçmen kitlesi, istihdam alanında ilk kuşak göçmenler için önemli bir risk faktörü oluşturmuştur. “İlk dalga; gecekondusu, dolmuşu, işportasıyla ayakta kalmaya çalışırken, ikincisi birincinin tutunma sürecine de ket vurmuştur” (Tunç, 1998: 81). Bu süreç, 1990’lı yıllara gelindiğinde giderek derinleşmiş ve yeni kentli yoksulluk olgusunun yerleşiklik kazanmasına neden olmuştur.

İkinci göç dalgası ile birlikte gelen göçmenlerin, 1960’lı yıllardaki ilk dönem göçmenlere göre önemli bir dezavantajı da, 1980’ler Türkiye’sinin kültürel yapısından kaynaklanmıştır. Geleneksel cemaat ilişkilerinin hala etkisini sürdürdüğü ilk dönemde, kente göç edenler, hemşerilik ilişkileri aracılığıyla, çok kısa sürede iş ve konut edinebilmişlerdir. İkinci kuşak göçmenler ise, ard arda yaşanan ekonomik krizlere bağlı olarak, ilk kuşak göçmenlerin de işlerini yitirdikleri ve herkesin kendini kurtarma çabasında olduğu bireyci bir kültürün yansımalarından paylarına düşeni almak zorunda kalmışlardır. Geleneksel cemaat ilişkilerinin çözülmeye başladığı bu süreç, yeni gelenlerin, bilmedikleri kent ortamında yalnız kalmalarına ve hemşerilik ilişkilerine dayalı ‘aidiyet’ duygusunu yitirmelerine neden olmuştur.

24 Ocak Kararları ile birlikte başlayan sürecin temel toplumsal değeri haline gelen tüketim kültürü de, yeni yoksulların toplumsal psikolojisi üzerinde belirleyici olan bir başka etkeni oluşturmuştur. Açıklanan nedenlerle kent hayatında konut, iş, beslenme, giyim kuşam, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak durumda yaşamaya çalışan bu kesim, aynı zamanda her gün tüketim toplumunun zengin olmaya ve daha çok tüketmeye endekslili toplumsal değerlerinin bombardımanına maruz kalmakta ve dolayısıyla maddi yoksunlukların yanında, kimlik sahibi olmak için tüketmek zorunda oldukları bu toplumda manevi bir yoksunluğu da hissetmektedirler. Bu çift

yönlü yoksunluk duygusu, bu insanların kent hayatına karşı öfke ve düşmanlık duyguları geliştirmelerine neden olmaktadır.

*“Bu çerçevede, Özalızmin kitlelere içselleştirdiği tüketim arzusunun ve hedonistik /narsistik eğilimlerin bir olumlu sonucunun, özellikle az ve dar gelirli toplumsal sınıf ve katmanlara egemen olagelmış **perhizcilik** ideolojisini parçalaması, **baskılanmış ve yönetilen** insanların arzu ve beklenti ufkunu genişletmesi olduğu söylenmelidir. (...) Reklam sektörü, medya aracılığıyla bir yandan **tüketim** ideolojisini içselleştirirken, bir yandan da ironik biçimde yoksullara yoksulluklarının bilincine varma olanağını/fırsatını da sağlamaktadır” (Oktay, 2000: 85-86).*

Kapitalizmin kendini var etmesi için daha çok tüketme zorunluluğu nedeniyle, sürekli dayatılan tüketim ideolojisine rağmen, çok geniş bir kitlenin yaşam şartlarının bu tüketimi gerçekleştirecek koşullara ulaştırılamaması, kent yaşamına karşı duyulan öfkenin kontrol edilemeyerek, şiddete ve suça dönüşmesinde, kural dışı protest yaşamların ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Özellikle 1980 sonrasındaki süreçte kapitalizmin temel mekanı olan büyük kentler, suç örgütlerinin, evsizlerin açların, ilaç ve uyuşturucu bağımlıların, alkoliklerin, sokak çocuklarının, dilencilerin, tinerçilerin, kapkaççıların, ırksal, cinsel veya etnik ayrımcılığın mağduru olanların, kısaca kentin dışlanmışları olarak ‘öteki’leri niteleyen, yeni ‘sınıf altı’ yapıların mekanı olmaya başlamıştır. Bu haliyle kronik bir sorun niteliğine bürünen bu yeni yoksulluk olgusu, artık sadece ‘sınıf altı’ kesim için değil, yoksul olmayan sınıf için de önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Aytaç, Akdemir, 2003: 69-70). Çünkü özellikle 1990’lı yıllardan itibaren metropollerde yeni yoksulların neden olduğu kap-kaç ve şiddet eylemleri, giderek marjinal bir boyut kazanmaya başlamıştır.

Neo-liberal ekonomi politikalarının sonuçlarından biri olan kap-kaç olgusunu beyaz perdeye aktaran ‘Metropol Kabusu – Kap-kaç’ filmi, olguyu ortaya çıkaran sosyo-ekonomik süreçleri ve kapitalist sistemin kendisini eleştiri alanı dışında bırakması nedeniyle, çalışma açısından önemli bulunmuştur. Bu çerçevede değerlendirildiğinde film, film metinlerinin sistemin yeniden üretilmesine nasıl hizmet ettiğini ortaya çıkarma noktasındaki ideolojik işlevi tekrarlamaktadır. ‘Metropol Kabusu – Kap-kaç’ filminin çözümlenmesinde kullanılan niteliksel içerik analizi yöntemi, bu yeniden üretim sürecinin deşifresinde önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

3- YÖNTEM VE FİLMİN ÇÖZÜMLENMESİ

A-Yöntem

Türkiye'nin sosyo-ekonomik politikalarına bağlı olarak gelişen ve günümüzde önemli bir toplumsal sorun haline gelen kap-kaç olgusunun, 'Metropol Kabusu-Kap-kaç' filmindeki temsilinin incelenmesiyle, filmin verili sistem karşısında durduğu uzlaşmacı tavrın ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel varsayımını, söyleminde gizlenmiş örtük mesajlar nedeniyle, filmin verili sistemi yeniden ürettiği düşüncesi oluşturmaktadır. Bu varsayımın kanıtlanabilmesi için, çalışmanın içeriğine uygun olduğu gerekçesiyle, niteliksel içerik analizi yöntemi uygulanacak ve elde edilen veriler, sosyolojik yaklaşım çerçevesinde eleştirel bir perspektif ile değerlendirilmektedir.

Filmin ideolojisini ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanan niteliksel içerik analizi yönergesinde, kap-kaç olgusunun temsilini ortaya koyan olay örüntüsü, çalışmanın kuramsal bölümündeki açıklamalar doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Böylece bir yandan kap-kaçın filmdeki nedenleri ve kap-kaççıların kendilerine / hayata ilişkin duygu ve düşünceleri, diğer yandan da bu temsillerin ülke gerçekleri ile ilişkisi(zlığı) deşifre edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler, filmin sistem karşısındaki konumunu ortaya koymaktadır. Böylece izleyicinin, filmi alılmama sürecinde, olgunun filmdeki temsili ve kurgulanan neden-sonuç ilişkileri ile ülke gerçeklerinden kaynaklanan neden-sonuç ilişkileri arasındaki farklılığı gözden kaçırmaması gerekliliğine dikkat çekilmek istenmiştir.

Niteliksel İçerik Analizi Yönergesi:

1- Filmin Teması

2- Filmde Kap-kaç Olgusunun Temsili

- a- Karakterlerin Hikayeleri Aracılığıyla Kap-kaç Olgusunun Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Nedenlerinin Sunumu
- b- Kap-kaç Olgusunun Kişisel Nedenleri
- c- Kap-kaç Olgusuna Yönelik Dünya Görüşünün Temsili
- d- Filmde Kap-kaç Olgusunun Temsiline Yönelik Sekanslar

3- Filmdeki Kültürel Temsiller

- a- "Kentli" Temsilleri
- b- "Öteki" Temsilleri
- c- Ne Kentli Ne Öteki Olanlar

B- METROPOL KÂBUSU KAP-KAÇ FİLMİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

1- Filmin Teması:

Film, İstanbul'daki bir kap-kaç çetesine yeni katılan Mazlum'un, çete ile birlikte geçirdiği bir günü anlatmaktadır. Aynı zamanda filmin başından sonuna kadar kullanılan paralel kurgu yöntemi ile toz ticaret yapan bir çetenin üyesi olan Melek'in de aynı gün yaşadıkları aktarılmaktadır. Filmin sonuna doğru bu genç kadının, kap-kaç çetesinin başı olan Şahin'in kardeşi olduğu anlaşılacak ve iki gencin hayatları trajik bir noktada kesişecektir.

2- Filmde Kap-kaç Olgusunun Temsili

a- Karakterlerin Hikayeleri Aracılığıyla Kap-kaç Olgusunun Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Nedenlerinin Sunumu

Filmde olgunun sosyo-ekonomik ve kültürel nedenleri, karakterlerin bireysel hikayeleri aracılığıyla, sözel kodlar üzerinden izleyiciye aktarılmaktadır:

Şahin: Şahin, çocukken kız kardeşi ile birlikte çocuk esirgeme yurduna bırakılmış; bir süre sonra kardeşler, farklı yurtlara gönderilerek ayrılmışlardır. Şahin'in ailesine dair sahip olduğu tek şey, en son beş yaşındayken gördüğü kız kardeşinin de içinde bulunduğu eski bir aile fotoğrafıdır. Bu veriler ışığında Şahin yetimhanede büyümüş ve helki de kendisini koruyup kollayacak birileri olmadığı için, yasadışı işlere karışarak cezaevlerinde büyüyen bir 'öteki' olarak konumlandırılmıştır. Bu perspektiften bakıldığında Şahin'in, 'kent hayatı içerisinde sıradan bir iş bulması mümkün değildir. Ayşe ile yaptığı bir konuşmada kendisi de, '*sicilim bozuk, kimse iş vermiyor*' diyerek, kap-kaç yapma nedenini özetleyecektir.

Behlül: Filmin ilerleyen sekanslarında Behlül'ün de, küçük yaşta ceza evine girmiş ve tecavüze uğramış bir 'öteki' olduğu öğrenilmektedir. O günden beri hiç konuşmamış olan Behlül'ün neden kap-kaç yaptığına dair bir açıklama yapılamamaktadır. Ancak Türkiye koşullarında cezaevine girmiş olmanın, insanların daha sonraki hayatlarında iş bulmasını engelleyen önemli bir etken olduğu hatırlandığında, Behlül'ün kap-kaç nedenleri anlaşılır olmaktadır.

Mazlum: Çetenin en yeni üyesidir. Dar gelirli ve çok çocuklu tipik bir Türk ailesinin en büyük çocuğu olan Mazlum, Şahin'in '*neden bu işi yapmak istiyorsun?*' sorusuna verdiği yanıtla, o dönem Türk toplumunun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını özetlemektedir:

"Aylardır iş aradım, yok. Hiç kimse işe almıyor. Yedi kardeşim var, anam hasta zaten. Sonra kardeşlerim okuyor. Kimi çiçek satıyor İstiklal'de, kimi mendil. Rahmetli ölünce, evin reisi de ben oldum. Yani anlayacağın eve para götürmem gerek ağbi, hem de çok para."

Muhtemelen ailesiyle birlikte yıllar önce Doğu'dan göç eden Mazlum, İstanbul'un kenar mahallerinden birinde oturmakta ve tam da çalışmanın ilk bölümlerinde açıklanan yeni kentli yoksul kesimini temsil etmektedir. Vasıfsız işçiler olarak, kentlinin sokaklarında çiçek ve mendil satmaya çalışan kardeşleri, sosyal güvencilerden ve iş garantisinden yoksun bir şekilde hayatlarını sürdürmeye çalışırken, Mazlum bir türlü onları rahat ettirecek bir iş bulamamaktadır. Bir yandan geçim sıkıntısı, bir yandan kardeşlerinin oyuncak silah gibi, içinde yaşadıkları toplum içerisinde son derece sıradan sayılan isteklerine karşılık verememek, Mazlum'u son noktaya getirmiş ve çok para kazanmak için kap-kaççılık yapmaya karar vermiştir. Bu noktada aslında Mazlum da, kent hayatı içerisinde bir 'öteki' dir.

Görüldüğü gibi filmde Mazlum dışındaki karakterlerin, kap-kaç yapılarının nedeni, karakterlerin küçük yaşta cezaevine ya da yetimhaneye gitmeleri ile başlayan talihsiz bir yaşam öyküsüne indirgenmiştir. Kap-kaç yapılarının ekonomik nedeni olarak, işsiz olmaları gösterilmektedir; ancak işsizlikleri sistemle ilgili bir sorun olarak değil, talihsiz hayat hikayelerinin bir sonucu olarak sunulmaktadır. Sadece Mazlum'un öyküsünde işsizliğe bir ülke sorunu olarak değinilmiştir.

b- Kap-kaç Olgusunun Kişisel Nedenlerinin Temsili:

Filmde sosyo-ekonomik nedenlere yapılan dolaylı vurgulardan sonra, kap-kaç olgusunun sadece sistemden kaynaklanan aksaklıklarla açıklanamayacağını ortaya koyan ve olguyu, kişilerin tercihi noktasına taşıyan diyaloglara yer verilmektedir. Şahin'in sevdiği kızla parktaki konuşması bu çerçevede değerlendirilebilir:

Şahin ile evlenmek isteyen Ayşe, onun artık bir iş bulmasını ve hayatını yoluna koymasını istemektedir. Ayşe, Şahin'in bir fabrikada çalışmasına razıdır ve kendisi de çalışırsa mutlu bir hayatları olacağına inanır. Şahin ise, sicili bozuk olduğu için kimsenin kendisine iş vermediğini söyler. Bu noktada yönetmen Şahin'in işsiz olmasını, karakterin sicilinin bozuk olmasına dayandırmakta ancak, sicilinin bozuk olmasına yönelik sosyo-ekonomik nedenleri açıklamamaktadır. Aynı sekansta Ayşe, "*limon sat, ayakkabı boyu*" diyerek, sevdiği adamı çalışmaya ikna etmeye çalışırken Şahin, "*(...) bunlarla ev nasıl geçinir? Ben ya parayı bulur mutlu oluruz derim ya da bekleriz*" diyerek bu ısrarı geri çevirmektedir.

Kap-kaçtan kazandıkları parayı keyifle sayarken, Şahin'in Mazlum'a söyledikleri de, filmde aynı vurguyu yinlemektedir.

"Bak, kısa günün kârı işte. Hangi işte bir çıkmada bu kadar para kazanıyorsun? Hiçbir işte. Bir de diyorlar ki, ekmek aslanın ağzında. Enayiler. Al onlar sende kalsın. Akşama bizde toplanıp, çocuklarla pay yapacağız."

Bir başka sekansta Mazlum'un "sen neden çalışyorsun?" şeklindeki sorusuna Şahin, "geçimimi en iyi böyle sağlıyorum, ben çocukluğumdan beri böyleyim" şeklinde yanıt vermektedir.

Bu tür söylemler çerçevesinde Şahin izleyicinin gözünde kısa yoldan çok para kazanmayı isteyen, bu nedenle kap-kaç yapan ve dolayısıyla başına gelecekleri hak eden, bir çete reisi haline gelmektedir. Oysa filmde Şahin'in, yaşadığı dönemlerde içinde bulunduğu toplumun tam hızla ilerleyen bir tüketim toplumu olduğu, 1980'li yıllardan itibaren yaşanan kültürel dönüşümlere bağlı olarak, zengin olmanın ve tüketmenin temel amaç haline geldiği, kısa yoldan zengin olmak için her yolun mubah sayıldığı bir toplumsal dizgenin baş tacı edildiği ve bu tür bir toplumsal dizge içerisinde 'öteki' olanların 'namuslu' yollardan para kazanmasının çok da mümkün olmadığı yolundaki bilgiler eksik bırakılmıştır. Filmde, Şahin'in kendi tercihlerini yaşadığı belirtilmekte, ancak karakterlerin tercihlerini belirleyen sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların açıklanmasına yer verilmemektedir.

Mazlum ve Şahin arasında geçen bir başka konuşma ise kap-kaç olgusunu karakterlerin kişisel tercihine indirgeyen bir başka örneği ortaya çıkarmaktadır:

Deniz kıyısında yürürken Şahin Mazlum'a "Denizi görüyor musun? Deniz her pisliği temizler derler. 'Deniz mi olmak istersin pislik mi?' diye kime sorsan deniz der. Sen ne olmak istersin?" diye sorar. Mazlum da bu soruya "deniz" diye karşılık verir. Şahin ise "pislik" olmak istemektedir. "Neden" diye soran Mazlum'u "dengeyi korumak için" diye yanıtlar.

Söz konusu konuşma ile filmde tüm yaşananlar, iyi-kötü (pis-temiz) dikotomisine indirgenmekte ve dengeyi korumak için her ikisine de ihtiyaç olduğu, dolayısıyla tüm bu olanların aslında kaçınılmaz ve doğal olduğu izlenimi uyandırılmakta, sistemden kaynaklanan sorunlar sorgulamaya dahil bile edilmemektedir. Kişiye kalan ise sadece iyi ve kötü olmak arasında bir tercih yapmaktır.

Film izleyiciyi kendi seçimlerini yapmış olan Şahin'in önderliğinde Mazlum'un tercihlerine ve bu tercihlerin sonuçlarına tanık etmektedir. Filmin başında sigara bile içmeyen Mazlum ilerleyen sekanlarla birlikte, başını ağrıtmamasından korksa da esrara başlamış, ardından 'kendisini cesurlaştıran ancak yaptıklarını unutmamasını sağlayan' haplar kullanarak, tanımadığı insanlara şiddet uygulamış ve kısa sürede 'mazlum' olmaktan çıkarak vahşi bir şahine dönüşmüştür. Mazlum'un Şahin'e dönüşme süreci filmin bir sekanında, tıpkı Şahin gibi gömleğinin yakasını açmasıyla da görselleştirilmektedir.

c-Kap-kaç Olgusunun Ardındaki Dünya Görüşünün Temsili:

Karakterlerin bilinçli tercihleri gibi görünen kap-kaç olgusu, doğal olarak, yaptıkları işi meşrulaştırdıkları bir düşünce sistemini ve belli bir psikolojik durumu da beraberinde getirmektedir. Şahin'in Mazlum ile yaptığı konuşmalardan birinde söyledikleri, onun yaşadığı dünya ile ilgili olarak daha çocukluk yıllarında nasıl bir bilgi edindiğini ortaya koymaktadır:

"Babanım hatırı bende büyük. Beni o büyüttü sayılır. Az sahip çıkmadı. Koğuşun babasıydı baban. Bana sürekli, 'bugün varsam yarın yokum' derdi. 'Adam ol, kendini kimseye ezdirme. Kimseye güvenme, bu devirde eknek aslanın ağzında.'"

Bu cümleler bir yandan kimsesiz bir çocuğun korunma ihtiyacını, öte yandan da Şahin'in kendini ezdirmeden ve kimseye güvenmeden yaşamak zorunda olduğu bir dünyanın ipuçlarını vermektedir.

Mazlum ve Şahin'in mezarlıkta yaptıkları bir konuşma da, onların yaptıkları iş ve yaşadıkları dünya karşısındaki konumlarını ortaya koymaktadır:

Şahin: Bak, insan aldığı soluk kadar dünyada yaşar, bedeni kadar da toprağa karışır.

Yaşayanlar, yani soluk alanlar, kendi hayatlarını, kaderlerini yaşarlar. Şurada yatanlar, sonlarının ölüm olduğunu bence yüzde yüz unutmuşlardı. Oysa her canlı bir gün onu tadacak. Şimdi bana söyle. Şu yaşayanlar arasında, aç olanla tok olan arasındaki fark ne?

Mazlum: Biri tok, biri aç.

Şahin: Ölenlerin arasında hiç fark yok ama hepsini kurtlar yılanlar yiyor. Yaşayan ölümler arasındayız. Mazlum, rengarenk kefen giymiş ölümler. Dünyalarını çantalarında kaybedenler. Biz de dünyalarını kapıyoruz. Böyle yaşıyoruz anlayacağın. Yaşamak için, yaşamlarını çalmamız gerek Mazlum. Ananı mutlu etmek istiyorsan bunu böyle bil. Gözün kara olacak. Ölümler arasında koşacaksın, yaşamımız buna bağlı.

Filmde bu bakış açısını ortaya koyan bir diğer örnek de, yine Şahin'in Mazlum'a söyledikleri aracılığıyla iletilmektedir. Mazlum'dan, sokakta duran bir kız çocuğunun şekerini çalmasını isteyen Şahin, çocuğa acıyarak şekeri almaktan vazgeçen Mazlum'a öfkeyle şunları söylemektedir:

"...kardeşlerim var diyorsun, okutmam lazım diyorsun, hangisi o piçin giydiğini giyiyor, hangisi yediğini yiyor lan? Yediği şekerden yiyebiliyorlar mı lan? Hiçbiri... Yarın gelme, işime yaramazsın. Hani anan için yapıyordun lan bu işi, kardeşlerin için yapıyordun? Bak koçum, bu işi ya

yaparsın ya yapmazsın tamam mı? Ama sana bir şey söyleyeyim mi, sen bu kafayla gidersen hiçbir bok olamazsın. Ne anana ne kardeşlerine bakamazsın. Unutma, insan insanın kurdudur Mazlum.”

Hobbes’un ünlü *‘insan insanın kurdudur’* düsturuna atıfta bulunulan bu konuşmadan sonra öfkelenen Mazlum arabadan inerek kızın şekerini çalar. Yönetmen Mazlum’un işe alındığı gün başlayan ve aynı günün akşamı sona eren eğitim süresini, ötekilere ait bu felsefenin ve aynı zamanda onların kent hayatına yönelik duygularının açığa çıktığı filmografik bir malzeme olarak da kullanmıştır. Tek kelime ile öfke olarak özetlenebilecek bu duygu, filmde kap-kaç olaylarına eşlik eden şiddet eylemleri ile vurgulanmıştır.

d- Filmde Kap-kaç Olgusunun Temsiline Yönelik Sekanslar:

Filmde kap-kaç olgusunu temsil eden sekanslara aşağıda, genel hatları ile yer verilmiş, filmin geneli içerisinde önemli olan kap-kaç sahneleri ise ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

1. Mazlum’u da aralarına almaya karar verdikten sonra yola çıkan çete, karşıdan gelen dört gence sebepsiz yere saldırır ve gençleri döverek, oradan ayrılırlar. Mazlum bu ilk sınavda dayak yer ve Şahin’in yardımıyla kurtulur.

2. Behlül ve Eşkîya, araba çalarlar ve onları bekleyen Şahin ile Mazlum’u alarak uzaklaşırlar.

3- Arabayla giderken, Şahin yolda yürüyen bir genç kızın çantasını kapar ve kızın bağırışlarına aldırmadan arabayla hızla uzaklaşırlar.

4- Behlül, kırmızı ışıktaki duran bir arabanın yanına yaklaşır, camları silme bahanesiyle, açık camdan, içeride oturan kadının çantasını kapar ve Şahin ile birlikte kaçar. Mazlum ve Eşkîya, arabayla onları beklemektedir, hep birlikte uzaklaşırlar.

5- Çete üyeleri esrar içtikten sonra, Şahin Mazlum’dan, sokaktaki bir kız çocuğunun şekerini kapmasını ister. Ancak çocuğa acıyan Mazlum şekeri alamadan arabaya geri döner. Buna çok sinirlenen Şahin’in kendisine bağırması üzerine öfkelenen Mazlum, arabadan inerek çocuğun şekerini çalar ve hep birlikte arabayla uzaklaşırlar. Mazlum’un öfkesi ile birlikte, kap-kaç çetesinin kent hayatına yönelik öfkesi de daha görünür olmaktadır. Bundan sonraki çok

---

¹ Hobbes, insanın doğası gereği bencil bir varlık olduğunu; bir yandan beslenme, barınma, üreme gibi maddi ihtiyaçlarının peşinden koşarken diğer yandan da diğer insanlara hükmetme ve diğer insanlar tarafından kabul edilme gibi bir amaç taşıdığını; bu durumun da insanlar arasında çatışmalara yol açtığını belirtmektedir. Hobbes, insanların mücadele içinde olduğu bu doğa durumunu “insan, insanın kurdudur” sözleriyle açıklamaktadır. (Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 174-175).

sayıda sahne esrar ya da hapın etkisiyle, kap-kaç yapmaya çıkan çete üyelerinin, çantaları çalınırken direnen kadınlara yönelik sözlü ve fiziksel şiddetini ortaya koymaktadır. Bu tür sekanslar arasında özellikle üç tanesi, filmin genel çerçevesi içerisinde etkilleyici bir nitelik taşımaktadır.

İlkinde yolda yürüyen genç bir kızın çantasını çalmak isteyen Eşkıya, kızın çantayı bırakmayıp, direnmesi ve bağırarak yardım istemesi üzerine, çantayı zorla almaya çalışır ve kızla boğuşmaya başlar. Bu sırada kıza, *'bıraksana çantayı fahişe'* diye bağırılmaktadır. Çantayı aldıktan sonra, hırsını alamayan Eşkıya, yere düşen kıza çanta ile vurmaya ve onu tekmelemeye başlar. Bir yandan da, *'versen ölürmüydün lan orospu'* diye hakaret ederek, köşede olup bitenleri izleyen Şahin ve Mazlum'un yanına kaçar. Ardından hep birlikte oradan uzaklaşırlar. Behlül arabanın yanında onları beklemektedir. Bu sahnede, Mazlum'un dayaktan rahatsız olduğu ve gözlerini kapattığı görülmektedir.

İkinci olay, Mazlum ve Şahin'in hap almasından sonra yaşanır. Mezarlıktaki konuşmada, yapmak zorunda oldukları işin felsefesini de öğrenen Mazlum Şahin'in yanında ilk kap-kaçına çıkar. Şahin köşede gözcülük yaparken Mazlum genç bir kadının çantasını kapar ve kaçar, ancak kızın yardım çağlıklarına koşan bir adam tarafından yakalanır. Bir köşeden olayı izleyen Şahin ise, koşarak önce kadını tokatlar ardından da Mazlum'u yakalayan adamı bıçaklayarak arkadaşını kurtarır. Perdede yakın çekimde hızla oradan uzaklaşan iki gencin öfkeli yüz ifadeleri görünürken, Şahin Mazlum'a oyunun kuralını hatırlatmaktadır: *"Kimseye acımayacaksın oğlum. Kimseye! Bugüne kadar sana kim acıdı lan? Hiç kimse!"* Şahin'in sözleri, Mazlum'un yüzünde de kendi yüzündeki kadar büyük bir öfkeye dönüşür ve ilacın da etkisiyle bu kez ikili yoldan geçen yaşlı bir kadını bıçak zoruyla köşeye sıkıştırırlar. Korkuyla bağıran kadını susturmak için tartaklayan ve tokat atan Şahin ile Mazlum, bir yandan da hakaret etmektedirler: *"Sus, orospu! Şuna hak şuna, yaşından başından utanmadan bir de ağzını yüzünü boyuyor, atsan atılmaz satsan satılmaz lan! Ölmüş kocanın parasını mı yiyon lan! Ver çantayı, kaltak!"* Sonunda yaşlı kadının çantasını alırlar ve kadın *'emekli masam gitti'* diye bağırırken, öfkeden deliye dönen Mazlum geri dönerek, kadına küfür eşliğinde sert bir yumruk atar.

3- Filmdeki Kültürel Temsiller

Film 'kap-kaç çetesi ve onların kap-kaç eylemleri üzerine kurulu olduğu için, 'biz-onlar' çatışması, kentin 'öteki'si olan kap-kaç çetesi ile 'kentliler' arasında kurulmuştur. Ancak filmde, birbirine zıt bu iki kesim arasında yer alan ve sosyo-kültürel anlamda 'öteki'ne daha yakın olmalarına ve onlarla bir

şekilde ilişkide bulunmalarına rağmen, 'öteki' olmayan, tiplemelere de yer verilmiştir.

a- 'Kentli' Temsilleri

Filmde birer tipleme olarak yer alan kentli kadın ve erkekler, kap-kaç çetesinin kurbanları olarak temsil edilmişlerdir. Pantolon giymiş, hafif makyajlı veya makyajsız (doğal görünümlü) genç kadınlar, sokakta şeker yiyen küçük bir kız çocuğu, görece daha fazla makyaj yapmış yaşlı bir kadın, sebepsiz yere çeteden dayak yiyen gençler, kap-kaçı uğrayan kadına yardım etmeye çalışırken bıçaklanan adam ve arabasını kenara çekip markete giderken, arabası çalınan bir başka adam ile somutlaştırılan bu kentli tipler, modern kent değerleri ile uyumlu görünmektedirler. Filmde, onlarla ilgili olarak görsel ya da sözel bir aşırılığın yer almamış olması, onların sıradan, masum insanlar olduğuna yönelik vurguyu güçlendirmekte ve bu vurgu da, 'öteki'nin taşıdığı tehlikenin boyutuna dikkat çekmektedir. Ancak madalyonun öbür yüzünde, Şahin deyimıyla bu insanlar, *'dünyaların çantalarında kaybetmiş'* kişilerdir. Bu yüzden de o dünyaya hiçbir zaman sahip olamamış 'öteki'lerin öfkesine hedef olmaktadırlar.

b - 'Öteki' Temsilleri

Analizin başında, 'kap-kaçın sosyo-ekonomik nedenlerinin yer aldığı bölümde hikayeleri anlatılan Şahin, Mazlum ve Behlül filmün kap-kaççı 'öteki'lerini oluşturmaktadır. Onların dışında çetenin bir diğer üyesi de Eşkiya lakaplı kap-kaççıdır. Ancak filmde Eşkiya'nın hayat hikayesine dair herhangi bir ipucu verilmemiş ve neden kap-kaç yaptığı, cezaevine girip girmediği gibi sorular yanıtız kalmıştır.

Filmde kap-kaç çetesinin tüm üyeleri uyuşturucu kullanmakta ve hepsi sözlü ve fiziksel şiddete başvurmaktadır. Bu noktada kap-kaç çetesi filmde ötekileştirilmekte ve kendilerine yönelik toplumsal önyargılar yeniden üretilmektedir. Bununla birlikte filmde, satır aralarında, 'öteki'lerin insani yanlarına da vurgu yapılmıştır:

Şahin hayata yönelik tüm öfkesine rağmen, özünde bir gün bu işleri bırakıp sevdiği kadın ile evlenme hayalleri kuran bir adamdır. Ancak kendisine ihtiyacı olan Mazlum'u yüz üstü bırakmak istemediği için, onu bu işte eğitene kadar kap-kaççılığa devam etmektedir. Kazandıkları paranın lümünü Mazlum'un annesine göndermesi, kendi kazandığı paraları da arkadaşlarıyla pay etmesi gibi özellikler, karakterin sevdiklerine yönelik babacan tavrını göstermektedir. Bunlara ek olarak Şahin, çocukluk arkadaşını vuran polisi öldürdüğü için hapse girmiştir. Aradan yıllar geçtiği halde sık sık onları ziyarete giden Şahin, yanında götürdüğü yiyecekleri de 'haram para' ife değil, kendi parası ile almaktadır. Bu anlamda Şahin, sevdikleri söz konusu olduğunda, kendisini geri plana atan bir koruma ve şefkat duygusuna sahiptir. Nitekim

filmin sonunda da, çantasını çalan Mazlum'u vurduğu için, kız kardeşi olduğunu bilmeden, Melek'i bıçaklar ve yeniden hapse girer.

Eşkıya'nın çantasını vermeye direnen kadını dövmesine dayanamayıp, gözlerini kapatan, küçük kız çocuğuna acıdığı için şekeri çalamayan, sigara bile içemeyen, kardeşlerine oyuncak araba ve silah götüremediği için üzülen Mazlum ise, baştan beri çete üyeleri içerisinde ayrıksı bir konumda yer almaktadır.

c- Ne kentli ne öteki olanlar:

Ayşe: Sosyo-ekonomik olarak 'kentli' kesimden çok, 'öteki' lere daha yakın olan Ayşe, Şahin'in sevgilisidir. Şahin'in kendisine dürüst bir hayat kurmasını isteyen genç kız, ikisinin de çalışması durumunda, mutlu bir hayat kurabileceklerine inanmaktadır.

Yılmaz'ın Annesi: O da Ayşe gibi, kent hayatında suça karışmadan, aza kanaat ederek yaşanabileceğine inanmaktadır. Yaşlı kadının bu düşüncesi Şahin ile yaptığı bir konuşma aracılığıyla izleyiciye aktarılmaktadır.

"Bak oğlum, yolunuz yol değil. Bak görüyorsun işte Yavuz'u. Oğlum, insanların malında canında gözünüz olmasın. İnsanın ekmeğine kan bulaştı mı, tüm hayatı keder dolu olur. Namuslu onurlu olarak yaşamak varken, niye insanların canında malında gözünüz olsun ki be yavrum? Tövbe et, Allah affeder. İnsanları sev ki, Allah da seni sevsin yavrum. ...

Filmde Şahin'e doğru yolu göstermeye çalışan Yılmaz'ın annesine göre çözüm, tövbe etmek ve Allah'ın affını sığınmaktır. Yaşlı kadının söylemleri, geleneksel kadereci hakış açısının filmdeki somutlaşması niteliğini taşımaktadır. Bütün dünya tüketim çağını yaşarken, kapitalist sistemin eşitsiz yapısı nedeniyle bu çağdan pay alamayan, üstelik giderek yoksullaşan kesimlere önerilen, sisteme zarar vermeden, elindeki ile yetinmek ve daha çok kazanmak için de dua etmektir.

Yılmaz: Eski bir kap-kaççı olduğu bilinen Yılmaz başına gelenlerden sonra yanlış yaptığını anlamıştır. Yaptıklarının cezasını çektiğine inanan karakter, geçmişe yönelik vicdan azabı ile yaşamaktadır. Baş başa kaldıklarında Şahin'e söyledikleri, onun da annesi ile aynı fikirde olduğunu göstermektedir: "*Bırak bu işleri*" der Şahin'e. "*Bak nice canın vebalini taşıyorum. İsyan ettiğim Allah benden böyle hesap soruyor.*" Şahin ise, arkadaşına "*Beni merak etme, bana bir şey olmaz*" diyerek evden ayrılır. Başka bir ifadeyle, kendisini doğru yola getirmeye çalışan uyarıları kulak ardı eden karakter, filmin sonunda cezalandırılır ve hem sevip koruduğu Mazlum'u hem de kız kardeşini kaybederken, kendisi de polisler tarafından yakalanır.

Filmde Ayşe, Yılmaz ve Yılmaz'ın annesi gibi karakterler filmin geleneksel ideolojisini ortaya koymakta ve filmin içeriğinde dolaylı yoldan yer alan eleştirel boyutun da ortadan kaldırılarak, sistemin yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

3- SONUÇ

Sinemanın bir sanat dalı olduğu yolundaki bakış açısı temel alındığında, toplumsal gerçeklikleri aktaran sinema metinlerinin, bu gerçeklikleri nedenleri ve sonuçları itibarıyla ortaya koyması ve izleyicide aktarılan konuya yönelik eleştirel bir perspektif oluşturması beklenmektedir. Ancak *'Metropol Kabusu-Kap-kaç (Ümit Cin Güven: 2003)'* filmine uygulanan niteliksel içerik analizi sonucunda elde edilen veriler, filmde bu tür bir eleştirel perspektifin ortaya konulmadığını ve temelinde bu olgunun çalışmanın teorik bölümünde anlatılan ülke gerçeklerinden büyük ölçüde soyutlanarak aktarıldığını göstermiştir.

Film özellikle 1990 sonrasında Türk toplumunda önemli bir olgu haline gelen kap-kaç gerçeğini konu edinmektedir. Filmde biz - onlar gibi ikili karşıtlıklar kap-kaççılar ve metropollerde yaşayan kentliler üzerinden kurgulanmıştır. Yaşam felsefelerinin, hayat hikayelerinin ve zaaflarının anlatıldığı öyküde kap-kaççılar; biz olarak konumlanırken, onların bakış açısı ile küfür ve hakaretle tanımlanan kentliler ise ötekileştirilmiştir. Ancak, filmin kurgusu ve anlatı yapısı içerisinde kap-kaç çetesinin sıradan kentlilere, özellikle de kadınlara ve çocuklara yönelik şiddet ve hakaret içeren eylemleri, kentlilerin mağduriyetini ortaya koymuş ve kap-kaççıları 'öteki'leştirmiştir.

Filmde kap-kaç olgusu karakterlerin şanssız başlayan hayat hikayeleri ile bağlantılandırıldıysa da, daha sonraki süreçte bu işin onlar açısından bir tercihe dönüştüğü şeklindeki mesajlara da sıkça yer verilmiştir. Bu mesajlar filmde sözel kodlarının yanı sıra -Ayşe ve Yavuz'un annesi gibi- kap-kaççılarla benzer sosyo-ekonomik koşullara sahip olduğu halde, onurlu ve namuslu bir hayat sürdürebilen insanların temsili ile verilmiştir. Bu tür bir sunumun filmde önemli bir yanılsamaya yol açtığı düşünülmektedir: Benzer sosyo-kültürel koşullara sahip olan iki kesimden biri namuslu bir hayatı sürdürebilirken, diğersinin kap-kaç yapması olgunun varlığını sistemden bağımsız bir niteliğe büründürmekte ve kap-kaç olgusunun, kap-kaççıların ailesiz ve sevgisiz büyümelerinden kaynaklanan sorunlu psikolojileri ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Kapitalist sistemin doğasından kaynaklanan çelişkilerin sorgulama dışı bırakıldığı ve olgunun kişiselleştirilerek iyi - kötü çatışmasına indirgenildiği bu tür bir sunum, filmin geleneksel ideolojisini de ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal sistem yerine karakterlerin sorgulandığı filmde, bu ideolojiye uygun olarak kendisine yapılan uyarılara kulak asmayan Şahin, kendi kardeşinin ölümüne sebep olarak hapse girerken, Mazlum da vurulacak ve böylece sistemin gereği kötüler cezalandırılacaktır.

Filmin geleneksel ideolojisini ve kadereci bakış açısını ortaya koyan anlatı yapısı, tüketim ideolojisinin her yere sindiği bir kültürel yapıda, işsizlik gibi temel bir toplumsal sorunun varlığını kabul ederken; bunun karşısında getirdiği alternatif çözümle 'tövbe etmek', 'Allah'a dönmek' ve 'insanların malına ve canına göz koymadan' onurlu bir yaşam kurmaktır. Ancak filmde bunların nasıl yapılacağı konusundaki temel sorunun cevabına yer verilmediği gibi, insanları bu onurlu yaşamdan alıkoyan temel nedenlere ilişkin herhangi bir derinlemesine sorgulamaya da değinilmemiştir.

Bu veriler ışığında değerlendirildiğinde filmin, izleyicinin kap-kaççılara yönelik toplumsal ön yargıları yeniden ürettiği; olgunun neden-sonuç ilişkilerini kapitalist sistemin işleyişine ilişkin unsurlardan bağımsızlaştırıp kişiselleştirerek, son noktada verili sistemi meşrulaştırdığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Y. "Küreselleşme", Sendikasılaştırma ve Yoksullaştırma/3", <http://www.kizilbayrak.net/makaleler-yazarlar/haber/arsiv/2007/10/29/artikel/112/kueresellesme-2.html>, (19. 08. 2008).
- Filho, A. (ed) (2004) *Forthcoming in Neoliberalism: A Critical Reader*, London: Pluto Pres.
- Arslan, A., (2001). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Aytaç, Ö., Akdemir, İ. O.(2003). "Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu", *Yoksulluk Sempozyumu*, İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İstanbul: İmge Yayınları.
- Juhazs, A. (2001) "Globalisation and Poverty", *Tikkun*, Vol:16, No:6.
- Keyman,F, "Küreselleşmenin Nevrotik Vatandaşları"
<http://www.kuyerel.com/modules/AMS/index.php?storytopic=52&start=2003.10.2005>, (21. 08. 2008).
- Li, M. "After Neoliberalism: Empire, Social Democracy or Socialism?", <http://www.monthlyreview.org/0104li.htm>, (January, 2004).
- Oktay, A. (2000). *Postmodern Tahayüle İtirazlar*, İstanbul: İnkilâp Yayınları.
- Orçan, M.(2004). *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*, Ankara: Kadim Yayınları 5.
- Shaikh, A. (2004), "The Economic Mythology of Neoliberalism", *Forthcoming of Neoliberalism: A Critical Reader*, Pluto Pres, London.
- Şimşek, A (y.t.b). *Yeni Orta Sınıf*, İstanbul: L&M Yay, No:65.
- Tunç, G.(1998). "Sokaklar ve Çocukları", *Birikim*, sayı:116.

'SAVAŞ' MAĞDURU KADINLAR: BASIN FOTOĞRAFI- TOPLUMSAL CİNSİYET-ŞİDDET BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İMANÇER*
Arş. Gör. İlknur GÜRSES**

ÖZET

Her savaş bir iktidar oyunudur. İktidar ise kültürel bağlamda ataerkil bir yapıyı işaret eder. Ataerkil savaşların mağdurları başta kadınlar olmak üzere, çocuklar, yaşlılar ve erkeklerdir. Ancak, erkeklerin baskın roller oynadığı savaş oyununda toplumsal cinsiyet açısından kadınlar bedenleri üzerinden en önemli mağdurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Bu çalışmada savaşın ataerkil bir oyun olduğu ve savaşın mağduru kadınların aynı zamanda bu ataerkil oyunun da mağduru oldukları anlatılmaya çalışılacaktır. Özellikle savaş sırasında tecavüze uğrayan ya da öldürülen kadınların bedenlerinin ülke toprağının metaforu olduğu belirtilecek ve bu türlü bir şiddetin kültürel yansımaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet, Savaş, Basın Fotoğrafçılığı, İktidar.*

ABSTRACT

Every war is a power game. In a cultural context, power addresses a patriarchal structure. The victims of patriarchal wars are generally women, kids, old people and men. But, in the war game which men are the dominants, on the gender perspective, women are the most important victims because of their bodies.

In this study, it will be tried to study that war is an patriarchal game and women are not only the war victims but also victims of this patriarchal game. Especially, it will be determined that body of womens, who are raped or killed during war, are the metaphor of the country land and will be examined cultural reflections of violence this kind.

Key Words: *Gender, War, Photo Journalism, Power.*

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü

** Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü

GİRİŞ

Savaş kavramının herhangi bir tanımını yapabilmek için iki temel çıkış noktasına ihtiyacımız vardır. Bunlardan ilki savaşın düalistik bir yapı bağlamında ele alınarak barışın ortadan kalktığı zamanlarda savaşın, savaşın ortadan kalktığı zamanlarda ise barışın yaşandığını söyleyebiliriz. Bu daha çok epistemolojik bir tanı olmakla beraber indirgemeci ve eksiklikleri de bünyesinde barındıran bir kapsamlı, yorumlayıcı ya da tanımlayıcı bir yaklaşımdır.

Basın fotoğrafları ya da daha genel bir tanımlama ile fotoğraf anı kaydeder ve o anları bir sonraki zaman dilimine, geleceğe miras bırakır. Fotoğraf bu özelliğiyle her şeyden önce bir kanıt ve belgeleme aracıdır. Bu yazı bağlamında basında yer alan savaş fotoğraflarında kadınlara ve sistemin ötekileştirdiklerine yönelik şiddet unsurları incelenecektir. İnceleme yapılırken savaşın ideolojik bir olgu olduğu ve sonuçlarının ekonomik olduğu kadar psikolojik sonuçları olduğunu da vurgulamak ve sistemin bir tezahürü olarak savaşta şiddetin nasıl kullanıldığını ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle savaşın en çok mağdur ettiği kadınların toplumsal yaşamda ve savaşın müdahili olarak cinsiyetleri nedeniyle yaşamlarındaki mağduriyetler ele alınacaktır.

SAVAŞIN TANIMI

Savaşın kitlesel ya da fiziksel bir olgu olduğu düşüncesinden hareket ile, şiddetin farklı bir boyutu hatta en son aşamalarından biri olduğunu da düşünerek savaşı daha farklı işlevleri olan simgesel ve bir o kadar da ideolojik bir olgu olarak ele alabiliriz. Bu bağlamda bilimsel bir yaklaşım gerektirdiği gibi savaşın şiddeti içinde barındıran bir kavram olmasından yola çıkarak öncelikli olarak şiddetin genel bir tanımını yapmak gerekmektedir. “Şiddet, sertlikle, yoğun bir güçle meydana gelen, yapılan veya etkili olan bir şeyin özelliği olarak tanımlanabilir. Şiddet aşırı bir fiziksel güç ve hatta silahların kullanımıyla yapılan tüm davranışları ve ölçsüz saldırganlık tezahürlerini kapsar” (Bilgin, 2003: 374). Şiddetin tanımının bu denli geniş olmasının en önemli nedeni soyut ya da somut, bireysel ya da kitlesel her türlü haksız, yanlış ve baskıya yönelik eylemin şiddet başlığı altında sınıflandırılmasından kaynaklanmaktadır. Trafik kazalarından sözlü tacize kadar uzanan bu geniş yelpazede şiddet farklı bir karaktere bürünür. Her türlü şiddet eyleminin ardında kültürel, toplumsal ve ideolojik nedenler bulunmaktadır. “Şiddete kalkışma bireysel bir eylemiş gibi görünür ve şüphesiz ki öyle de başlar: ancak şiddet zamanla toplumsal bir karakter kazanır. Bireyden topluma doğru uzun serüven içinde şiddet önce başkaldırma, sonra intikam ve ardından adalet duraklarına uğrar. Başkaldırma şiddetle sonuçlanacak taşmanın başlangıcında yer alır ve bu

haliyle hemen her zaman bize varlığıyla adaleti hatırlatır. Başkaldırma edimi hem katlanılmaz bir haksızlığa karşı yadsınma hem de bulanık bir hak anlayışını içinde barındırır” (Öztürk, 2007-2008: 123). Şiddetin bir eylem olarak geçtiği tüm bu aşamalar, aslında şiddetin doğasının iktidar pratiği ile birebir örtüşmesi ile ilgisi olduğunu kanıtlamaktadır. Şiddet uygulayan kişi, şiddet uyguladığı kişi ya da kişilerden, toplumlardan daha güçlü, daha etkili olmak durumundadır. Şiddet bir diğer ifade ile iktidarı -simgesel bir şekilde bile olsa- ilişki pratiği bağlamında elinde bulundurmanın başvurduğu bir eylem konumunda olacaktır. “Şiddet ile iktidar arasında var olduğunu iddia ettiğimiz bağlantı aslında bir tür kendini görünür kılma retorikğine dayanır. Şiddet iktidarın yüzüdür. Şiddet sayesinde iktidar bir düşünce ya da imge olmaktan çıkarak *gerçek* haline gelir. Böyle diyerek şiddetin yalnızca bir görüntüden ibaret olduğunu, görüntünün arkaasındaki tözün ise iktidar olduğunu söyleriz” (Öztürk, 2007-2008: 120). İktidar sahibi ya da sahipleri, var olan sorunları aşmak, iktidarlarını pekiştirmek, tahakkümü daha görünür kılmak adına dolaylı ya da doğrudan yollarla şiddete başvurumaktadırlar.

Bu bağlamda şiddetin en belirgin ve en kapsamlı hali ve iktidarın yüzü olmasının en önemli örneklerinden biri savaşlardır. Savaşlar da kitlesel bir şekilde şiddetin iktidar tarafından uygulandığı alanlardır. “Savaş, en genel anlamıyla, isteklerin karşı tarafa zorla kabul ettirilmesi için başvuru olan şiddet eylemidir. İsteğin öznesine saldırgan, saldırganın zorlayıcı kuşatıcılığıyla karşılaşana da mağdur denir. Ancak savunma ile saldırı arasındaki sınır tüm sınırlarda olduğu gibi keyfidir” (Öztürk, 2007-2008: 127). Şiddeti uygulayan ile şiddetin uygulandığı kişi arasındaki bu ince ayırım aslında şiddetin işleyiş mekanizmasının önemine atıfta bulunur. Şiddet daha önce de belirttiğimiz gibi bireysel ya da kitlesel olsa bile uygulanması ya da maruz kalınması bağlamında bazı sebeplerden beslenmektedir. Öte yandan bir tür şiddet olarak savaş da aynı sebeplere dayanmakta, ya da en azından o nedenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak hangi isim ile anılırsa anılsın savaşları birer olay olmaktan çıkaran ve onları birer olguya dönüştüren şey, savaşların tüm insanlığı bir şekilde etkileme gücüne sahip olmasıdır. “Savaş geçmişte olmuş bitmiş bir olguyu ifade etmez, anakronik değildir, son derece çağcıldır. Olası bir savaş tartışması dünü, bugünü ve muhtemel ki yarını da kapsar. Bu denli geniş bir tarih felsefesi eksenini içinde savaş, ‘uygarlık’, ‘özgürlük-doğa’ ve ‘iktidar’ gibi birbirini kesen üç ayrı etmen tarafından şekillendirilir. Her şeyden önce savaş uygarlığın kendini üretme biçimlerinden ya da iyimsen bir yorumla uygarlığın tarih yapıcı araçlarından biridir. Savaş toplumsal bağlama şekil verir” (Öztürk, 2007-2008: 116). Savaş ülkeleri, sınırları, coğrafyaları, o coğrafyaların üzerinde ikamet eden insanları, ırkları ve en önemlisi toplumsal hafızayı yeniden

şekillendirir. Savaşın kötü bir şey olduğuna yönelik inançlarımız da aslında tam olarak bu değiştirici ve yıkıcı güçten kaynaklanmaktadır. Savaşın gelişen, dönüşen ve aynı zamanda modernleşen insanlık ve uygarlık tarihi ile birlikte ortadan kalkması gerektiği yönünde beklentiler de yine bu noktadan hareket etmektedir. Ancak “modern beklentilerin ve modern etik duyguların temelinde, savaşın –durdurulamaz olsa bile- bir sapkınlık olduğu inancı; barış içinde yaşamının –erişilemez bir hedef olsa bile- esas kuralı temsil ettiği düşüncesi yatmaktadır. Fakat bu saptama elbette tarih boyunca savaşa bu şekilde yaklaşıldığına işaret etmez. Çünkü tarihte hep barış istisna, savaş da kural olagelmıştır” (Sontag, 2004: 74). Savaşların aslında bir kural haline gelmesinin önemli ve dikkate değer bir başka noktası savaşları eleştiren insanların ve toplumların, sürekli gelişen ekonomik ve sosyo-kültürel yapıların neden olduğu kapitalist ve sömürgeci zihniyetlerin etkisinde olmalarıdır. Bu aslında insanlığın içine düştüğü ve açıklamakta zorlandığı bir tür çelişkidir. Bu bağlamda savaşların hala olması ve savaşın barındırdığı şiddetin her geçen gün artması yine modern insanın yanlıgılarından birisidir.

SAVAŞ-BASIN FOTOĞRAFI İLİŞKİSİ

Fotoğraflar an’ı donduran ve onları görölmek üzere kaydedip saklayan nesnelere dir. Diğer bir ifade ile fotoğraflar görsel hafızamızın en önemli elemanlarından birisidir. “Fotoğraf, tüketilen bir nesne olmakla beraber, öteki tüketim nesnelere ile benzerlik göstermez. Fotoğraf, herhangi bir görüntü parçası değil, kültürel hayatımızın fikir taşıyan nesnesidir” (Karadağ, 2004a: 119). Fotoğraflar bir fikri kaydedip taşımakla beraber bizim ondan bazı mesajlar almamızı sağlamaktadırlar. Kaydedilen her gerçeklik içinde bir anlam ve mesaj barındırır. Ancak “... hiçbir fotoğraf üzerine kaydedilmiş olanlara tepki verme yeteneğine sahip değildir. Buna göre, an’ın gerçekliğini ancak, o an’ı elde etmekle programlanmış bir kamera kesinleştirebilir” (Karadağ, 2004b: 160). Bu bağlamda fotoğrafın kaydetme, saklama, belgeleme ve gösterme işlevleri oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Ancak fotoğrafın her türü bu özelliklerin hepsini birden bünyesinde barındırmaz. Suat Gezgin’in de kitabında belirttiği gibi fotoğrafçılık iki büyük başlık altında ele alınabilir:

“1) Resimsel (Sanatsal Fotoğraf)

2) İşlevsel Fotoğraf

İşlevsel fotoğrafçılıkta kendi içinde birçok uzmanlık dalına ayrılır: basın, tanıtım, belgeleme, eğitim, bilim ve portre” (Gezgin, 2002: 58). Bu iki büyük ayrımdan ikincisi yani işlevsel fotoğraf bizim burada değindiğimiz işlevleri tamamen yerine getirir. Özellikle basın fotoğrafçılığı işlevsel fotoğrafçılığın önemli alanlarından birisidir.

Basm fotoğrafçılığı, özellikle yazılı birer metin olarak hazırlanan haberlerin anlamının zenginleşmesi ve vurgulanması açısından oldukça önemlidir. Çünkü, gazetelerde yer alan haberler her şeyden önce sözcüklerden oluşan metinlerdir. Sözcükler, haberin içeriğini anlatmak ve temel olarak betimlemek üzere kullanılırlar. En genel anlamı ile incelediğimizde, gazetecilik, 1800'lü yıllarda yaşanan teknik gelişmelerin fotoğrafçılığın doğmasını sağladığı zamana kadar (ve hala günümüzde de) kelimelerden yani yazılı unsurlardan oluşur. Ancak fotoğraf makinesinin icadı ile beraber, gazetelerde haberler açıklanırken kullanılan illüstrasyonlar yerini yavaş yavaş fotoğraflara bırakmaya başlar. Bu noktada fotoğrafların görsel bir metin olarak etkileyiciliği ve ekonomik bir dile sahip oluşu devreye girer. İnsan doğduğu andan itibaren görme edimine sahiptir. Ancak sözcüklerle ve dolayısıyla okuma-yazma ile tanışması çok daha sonraki yıllara denk düşer. John Berger'in de özellikle altını çizdiği gibi kendi dışımızdaki dünya ile kuracağımız ilişkinin temelinde görme edimi vardır. "Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir" (Berger, 1997: 7). Görme yeteneğimizin bu erken gelişimi ve yaşadığımız dünyanın görme üzerine kurulu oluşu fotoğrafların önemini çok daha net bir şekilde ortaya çıkarır. Özellikle gazetecilik bağlamında baktığımızda, sayfalarca yazı ile anlatılabilen bir haberin bazen sadece şok edici bir fotoğraf ile saliseler içinde anlatımı mümkündür. Diğer bir deyişle sözcükler betimler, anlatır; fotoğraflar gösterir. "Yazılı bir metin aktardığı bilginin yeterince iyi kavranabilmesi bakımından, sonuna kadar okunmayı gerektirir. Çünkü yüzeysel bir okuma, metnin iyi algılanmasını engeller. Buna karşın, iyi görüntülenmiş bir fotoğrafla bilgiyi anında kavramaz mıyız?" (Gezgin, 2002: 90) Aynı zamanda, yazılı bir haberi tüketmek her şeyden önce okuma yazma bilgisini gerektirirken, görsel bir imgenin bir saniyelikliğine bile olsa bakılıp görülebilmesi için her hangi bir öğrenilmiş beceriye ihtiyaç yoktur.

Fotoğraf kareleri 'anı dondurur' ve kaydeder. Fotoğraf karelerini çarpıcı ve etkileyici yapan şey ise tam olarak budur. "Bir fotoğraf, bir metne kıyasla ne daha iyi ne de daha kötü bir enformasyondur. Betimleme gücü metinden farklıdır; yorum gerektirir, duygulara seslenir, fotoğrafçının deklanşöre bastığı anın arka planıyla ilgili daha fazla bilgi edinme isteği yaratır. Yazar öyküsünü fotoğraf doğrultusunda anlatabilir; bu, onun için büyük bir şansır, fotoğrafı ne kadar iyi değerlendirebilirse, metnin okunabilirlik payı da bir o kadar artar" (Schneider, Raue, 2000: 134). Özellikle gazete haberlerinde, yazının okunabilirliğini arttıran, hatta okuru habere ilk çeken ve okumaya ikna eden şeyin, fotoğraf olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fotoğrafın bu şok edici ve ilgi çekici olma hali, özellikle ilk sayfa haberlerinde kullanılıyorsa okuru ilk ele geçiren

şeydir. Okur her şeyden önce basın fotoğrafının verdiği bilgiden ve çarpıcılığından etkilenir. Okurlar çoğu zaman özellikle magazin el içeriğe sahip gazetelerde sadece fotoğraflara ve görsel unsurlara bakarak haberin içeriğini algılamaya çalışırlar. Bu noktada eğer haberde kullanılan basın fotoğrafı, olaydaki kritik an'ı da yakalayacak şekilde çekilmişse, habere konu olan olayı oldukça net bir şekilde özetleyebilmektedir. Bu sebeple, basın fotoğrafları sıkça olayların çarpıcılığını ve dikkat çekiciliğini arttırmak için kullanılmaktadır. Görsel unsurlar yazılı basının önemli elemanlarından dır. “Dolayısıyla **haber fotoğrafları içinde bir takım mesajlar barındıran kodlanmış ideolojik görsel göstergelerdir**. Öyle ki okuyucunun ne hakkında, nasıl düşüneceğine haber fotoğrafçısının üslupsal kaygılarıyla birlikte taşıyıcı yüzeyin ideolojik çizgisi de karar vermektedir. Bu bağlamda haber fotoğrafları; uluslararası olaylara ilişkin görüntülerin alınır-satılır olma özelliği doğrultusunda da ekonomi-politik anlayış ekseninde biçimlenir, gazetenin ideolojik çizgisi doğrultusunda kültürel göstergeleri ön plana çıkaracak şekilde kadrajlanır ve propaganda özelliği doğrultusunda içselleşip topluma sunulmaktadır” (Bayraktaroğlu, <http://tef.ankara.edu.tr/fotograf/yazi.php?yad=2728>, 2008).

Savaşlar bağlamında düşündüğümüzde ise basın fotoğrafları şiddetin toplumsal hafızalarımıza kaydedilmesinin en önemli aracıdır. Basın fotoğrafları daha başka bir ifade ile savaşın ve savaşın şiddetinin, şiddete maruz kalanlardan sonra en önemli tanıklarındır. “Acıların ikonografisinin uzun bir geçmişi, deyiş yerindeyse bir soyağacı vardır. Gösterilmeye değer sayılan acılar, kaynağı ister ilahi güçler, isterse insanoğlu olsun, bir gazabın sonucu olarak kavranan acılardır” (Sontag, 2004: 39). Fotoğrafın tanık ve kanıt oluşu savaşların yol açtığı vahşetlerin insanlar tarafından daha etkili bir biçimde algılanmasını sağlamaktadır. “İnsanlık tarihi kadar eski olan savaşlar, toplumları sosyal ve ekonomik açıdan etkilese de, ondokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar insanlar yaşanan vahşetten birebir haberdar değildi. Ancak fotoğrafın ortaya çıkışı ve zamanla yayımlanabilir hale gelişiyile, savaş gerçeği insanlar tarafından görünülür oldu. İlk zamanlar, fotoğrafçılar savaşı fotoğraflamakta çok etkili olmasa da, daha sonraları, tekniğin de ilerlemesiyle, savaşların en güvenilir kayıtlarını tutmaya başladılar ve savaşla ilgili toplumsal bilincin oluşmasını sağladılar” (Dede, Yayıntaş, 2000: 32). Fotoğrafın acıları, vahşeti ve şiddeti bu denli gerçekçi kaydedebilmesi ve gösterebilmesi, savaşın uygulayıcılarının da bazen aleyhinde bazen lehinde bir durum doğmasına neden olmuştur. Savaş fotoğrafları savaşı haklı göstermenin aracı olarak kullanılabilceği gibi savaşın yol açtığı yıkımların gösterilmesinin de aracı olabilmektedir. “Savaşta katlanılan acıları sergileyen görüntüler artık o kadar yaygın bir şekilde elden ele dolaşmaktadır ki, yakın zamanlara kadar tanınmış fotoğrafçılardan, tam da bu

tür kareler çekmelerinin bir beklentiye dönüştüğü kolayca unutulmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında fotoğrafçılar, savaşçılık mesleğinin ve bir savaşı başlatma ya da sürdürmenin tatmin edici yönlerinin en pozitif görüntülerini üretmişlerdir” (Sontag, 2004: 47).

SAVAŞ VE ÖTEKİLER:

ATAERKİL VE İSTİLAÇI ZİHNİYET/İDEOLOJİ

Savaş ve diğer tüm şiddet türleri daha önce de belirttiğimiz gibi bazı iktidar pratiklerinin somutlaşmış halidir. Savaş bu bağlamda alabildiğine ataerkil ve eril bir şiddet türüdür. Özellikle savaşların en önemli mağdurlarının kadınlar ve çocuklar olması bu tespitin önemli bir kanıtıdır. Savaş ve savaşın tüm uzantıları temel olarak kadına ve daha genel bir tanımlama ile sistemin ötekileştirdiği herkese ve her şeye yönelik eril bir şiddet uygulamasıdır. Özellikle yazı bağlamında ele alacağımız işkence ve tecavüz fotoğrafları kadına yönelik şiddetin en belirgin ve vahşi yanının tanıkları ve kanıtlarıdır. Bu bağlamda öncelikli olarak kadına yönelik şiddetin kapsamını ve tanımını yapmak gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Şiddetin Engellenmesi Bildirisi'nde (1992) kadına yönelik şiddet iki başlık altında ele alınmaktadır.

- Toplumsal (kamusal)
- Özel (aile içi) şiddet

Toplumsal yani kamusal şiddet “kadının isteği ve oluru aranmaksızın bedenine ve cinselliğine yönelen her türlü davranış, şiddettir. Pornografik dille, sözle, elle sarkıntılık, laf atmak, anlamlı sözlerle yapılan şakalar, çift anlamlı sözcüklerle kadın cinselliğinden ya da cinsel ilişkiden söz etmek, ısrarlı komplimanlar, bakışlar, dostça görünümün altında rahatsız eden konuşma ve dokunmalar, dokunma konusunda fırsatçı tutumlar, sürtünme, ısrarlı teklifler, cinsel küfürler, tecavüz, vurmak, yaralamak, yakmak, korkutmak, zorlamak, malına zarar vermek vb. olarak örneklenmesi olanaklıdır” (Yıldırım, 1998: 27). Görüldüğü gibi kadına yönelik şiddet sözlü tacizden bedensel saldırıya kadar uzanan geniş bir alana yayılmıştır. Bu noktada savaş ve savaşın neden olduğu tüm sorunlar kadına yönelik şiddetin kitlesel boyutta vuku bulmasıdır. Özellikle Irak savaşında Amerikalı erkek askerlerin Iraklı kadınlara uyguladığı cinsel şiddet ya da Afganistanlı kadınların maruz kaldığı cinsel şiddet örneğinde olduğu gibi. Savaş daha önce de belirttiğimiz gibi temelde erkeksi bir oyun, bir mücadele alanı ve erkeksi kuralların geçerli olduğu bir olgudur. “Savaş ve diğer tüm şiddet biçimlerinde bir toplumsal cinsiyet olarak erkekliğin ölçütleri egemendir. Erkeğin kokusu, sesi, şiddet ile birlikte yayılır; şiddet erkeği gölgesi misali takip eder. Kaldı ki erkek-şiddet ilişkisi sadece şiddetin yaratıcı öznesi erkek imgesinden ibaret değildir. Erkeklik bir norm biçimi olarak ayrımcılığa katkıda bulunur; ayrımcılık da şiddeti bestler. Erkekliğin kanıtlarından biri olarak

cinsellik, ordu kurumunda bütün erkeklerin bir araya toplanmasıyla meşru bir kanıt biçimi halini alır. Pornografi ve fuhuş her zaman için askerlerin gayri resmi bir şekilde onaylanmış eğlence biçimleridir” (Öztürk, 2007-2008: 121). Savaşlar erkeklerin, sistemce geçerliliği onaylanmış bir neden üzerinden ataerkil değerleri ve sistemi yeniden meşrulaştırmalarının en önemli elemanlarıdır. “Uluslararası boyutta ve kitlesel nitelikte bir şiddet eylemi olan savaşlarda, kadınların yaşadıkları tecavüz, kamusal alanda kadına karşı uygulanan şiddet türleri içinde özel bir öneme sahiptir. II. Dünya savaşı sonrasında savaş suçları arasında yer alan kadına yönelik şiddet, giderek artan bölgesel/yerel savaşlar nedeniyle güncelliğini korumakta, üzerinde özel bir önemle durma gereğini doğurmaktadır” (Yıldırım, 1998: 28). Savaşlar zaten kamusal alanda kendine zor yer bulabilen ya da bulsa bile simgesel olarak baskı altında tutulan kadınların, doğrudan mahrum bırakıldıkları kamusal alanda şiddete maruz kalmalarının en büyük nedenidir. Şiddeti uygulayanlar tarafından kadınlara tecavüz yöntemiyle ülkenin genetik haritasına müdahale edilmekle, ataerkil bir tanımla ile simgesel boyutta vatan toprağı ile özdeşleştirilen kadınların bedenine tohum ekilmektedir. Bu durumda o ülkenin doğrudan savaş metotları ile ele geçirilmesinin yanı sıra simgesel anlamda da ele geçirme isteğinin bit yansıması olarak okunabilir. “Savaş, erkeklerin bir iptilaya kapılmışçasına yaptıkları ve savaşın yol açtığı ıstırapların birikerek katlanmasıyla bile kendilerini yıldırmadığı bir tutku olarak görülmektedir...” (Sontag, 2004: 74-75). Savaş işte tam da bu noktada cinsiyetçi ayrımların keskinleştiği, toplumsal katmanların görünür olduğu, ideolojinin belirgin bir şekilde karşımıza dikildiği alan haline gelir. Çünkü savaşların güçlünün karşısında yer alan ya da ötekileştirilen herkesi bir tutarak baskılar ve şiddetin nesnesi haline getirir.

Bu noktadan hareketle eğer savaşa yönelik bir analiz yapılacaksa ve bu analizin merkezinde ötekileştirilenlerin mağduriyetleri yer alacaksa öncelikli olarak kadına yönelik şiddetin ele alınışına odaklanmalı, oradan elde ettiğimizi verilerle savaş fotoğraflarını yorumlamalıyız. Aysel Yıldırım, Walker’dan (1986) alıntılattığı haliyle aile içi şiddette eşler arası şiddeti açıklamada 3 ana kategoriden söz eder.

1. Feminist-politik teoriler
2. Sosyo-kültürel teoriler
3. Psikolojik teoriler (Yıldırım, 1998: 32)

Bu üç ana kategori genel olarak savaşın ve şiddetin mantığının çözümlenmesinde de bize verili bilgiler sunacaktır. Savaşın sadece ve sadece bir şiddet uygulaması olmadığını göz önünde bulundurduğumuz zaman savaşın, politik, kültürel ve psikolojik yönlerini de hesaba katmak gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıda yer alan savaş fotoğrafları yazı bağlamında feminist-politik teoriler başlığı altında incelemek gerekmektedir. Dolayısıyla önce toplumsal

cinsiyeti ve onun politik artalanını tanımlamalı ve bu artalanın savaş sürecinde ne tür bir anlam kazandığını irdelemeliyiz.

SAVAŞIN MAĞDURLARI KADINLAR VE DİĞERLERİ: FOTOĞRAFLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ANALİZİ

Toplumsal cinsiyet kavramına değinebilmek için öncelikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farkı ve bunları oluşturan psikolojik ve sosyolojik nedenleri incelemek gerekir. “Cinsiyet (sex) biyolojik bir terimdir; toplumsal cinsiyet (gender) ise psikolojik ve kültürel bir terimdir” (Oakley, 1985: 158). Diğer bir deyişle cinsiyetimiz (sex) doğduğumuz andan itibaren vardır ve seçme şansımız yoktur; ancak toplumsal cinsiyetimiz (gender) ise doğduktan sonra şekillenen yani öğrendiğimiz, öğretilen bir kavramdır.

İnsanlar temelde kadın ve erkek olarak iki cinsiyet grubuna ayrılır. Bu biyolojik bir ayrımdır. Ancak bu biyolojik ayrım bazı psiko-sosyal ve kültürel ayrımları da varlığı ile şekillendirmektedir. “Toplumsal cinsiyet biyolojik yan anlamlardan öte psikolojik ve kültürel yan anlamları olan bir terimdir; cinsiyet için uygun terimler “kadın” (female) ve “erkek” (male) ise karşılığında toplumsal cinsiyet için maskülen ve feminen terimleri uygundur” (Oakley, 1985: 159). Kısacası toplumsal cinsiyet bizim dışımızda, içinde yaşadığımız toplumun bilinçli veya bilinçsizce şekillendirdiği kavramlar dizgesidir.

Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyet bize toplum tarafından -kendi cinsiyetimiz bağlamında- giydirilen bir kıyafet olarak tanımlanabilir. “Bir kişinin kendi kimliğini birincil olarak erkek ya da kadın diye belirlemesi, bu belirlemeye eşlik eden tutum, düşünce ve istekler toplamıyla birlikte, bu kişiye çocukken hangi kimliğin yüklendiğine bağlıdır” (Giddens, 2000: 99). Toplumsal cinsiyetimiz daha çocukluktan başlayarak bize öğretilmekte ve o rol kalıpları içinde hareket etmemiz ve diğer insanları da aynı toplumsal cinsiyet kavramları ile algılamamız beklenmektedir. “Bir kez toplumsal cinsiyet 'yüklenildiğinde', toplum bireylerden 'kadınlar' ve 'erkekler' olarak davranmalarını beklenmektedir. Bu beklentilerin yerine geldiği ve yeniden üretildiği yer, gündelik yaşamın pratikleri içindedir” (Giddens, 2000: 102). Gündelik yaşam içerisinde insanlar karşılıklı olarak algılamalarını toplumsal cinsiyet kalıpları üzerinden gerçekleştirir ve anlamlandırma sistemlerimiz de bu bağlamda şekillenmiştir.

“Birisine kadın veya erkek olarak yaklaştığımızda bir penisi, vajinası, memeleri veya kıllı bir göğsü olup olmadığını görme ihtiyacında değildir. Çoğunlukla sosyal durumlar toplumsal cinsiyeti tanımlar (eş: kadın, dışçı: erkek) ya da toplumsal cinsiyet davranış, konuşma şekli, sohbette konu seçimi vb. özelliklerin gözle görülür bir toplamıdır. Toplumsal cinsiyet görülebilir bir

gerçekken, zamanın çoğunda cinsiyet görülmez olandır” (Oakley, 1985: 161). Peki bu tür bir algılamamın temelinde yatan nedir? Neden kadınlar ve erkekler ayrı toplumsal roller üstlenmektedir?

Toplumsal cinsiyet olgusuna psikanalitik bir yaklaşımla bakılabilir. “Freud’a göre; bebek ve küçük çocuklardaki toplumsal cinsiyet farklılıklarını öğrenmenin merkezinde, penisin varlığı ya da yokluğu yer almaktadır. “Benim bir penisim var” deyişi, “Ben bir erkeğim” deyişine özdeş iken “Ben bir kızım” deyişi ise “Benim bir penisim yok” deyişine özdeştir. Freud, buradaki sorunun yalnızca anatomik ayrılıklar olmadığını söylemeye özen gösterir; penisin varlığı ya da yokluğu, erkeklik ya da kadınlık için bir simgedir” (Giddens, 2000: 104). Freud bu noktada kadını erkeğin cinsel organının varlığı üzerinden tanımlamaktadır. Yani bir bakıma toplumsal cinsiyet kavramını açıklamaya çalışırken bu kavramı ataerkilce bir forma kendi söylemiyle koymaktadır. Burada “penis”in yüceltilmesi (sublimasyon) söz konusudur. “Freud dışil cinselliği kuramlarını, “ergil” bir modele dayandırmış ve bir kadının kendisini uzvu kesilmiş bir erkek gibi hissettiğini kabul etmişti. Ne ki, erkeğin penisinden duyduğu gururun, kadında ille de bununla örtüşecek bir aşağılanmaya yol açtığını varsaymak için bir neden yoktur” (Qualls-Corbett, 2001: 69).

Kısacası temelde toplumsal cinsiyet kalıpları ataerkil düzenin işleyişinin bir numaralı atar damarı ve kendi adaletsiz, hiyerarşik ve bencil yapılanmasının meşrulaştırılması için yarattığı, şekillendirdiği ve devamı için her geçen gün daha keskinleşen hatlarla ayrımlaştırdığı, insan olmanın özünden uzak tanımlamalar bütünüdür.

İşte bu noktada kitle iletişim araçları bu bilinmezliği ataerkil değerler aracılığı ile netleştirir ve toplumsal cinsiyeti vurgulamayan değerler yerine – anaerkil ve ataerkil değerlerin karışımı* en iyisidir- kendi ataerkil değerlerini koyup tek doğrumuşçasına sunar. “Çocuklar cinsiyet rollerini sadece öğrenir ve televizyonda ya da toplumda gördükleri en prototipik ve doğrudan örneklerini taklit etmeye meyillidirler” (Condrey, 1989: 40). Hatta çocuklar birer yetişkin olduklarında bile bu öğrendikleri toplumsal cinsiyet kalıplarının yönlendirici etkisi – bir bakıma yine televizyonun (KİA) varlığı ile- varlığını sürdürmektedir.

---

*“Tam anaerkil bir toplum kişinin gerçek gelişiminde bir engeldir, çünkü teknige, rasyonelliğe ve mantıklı bir ilerlemeye engel olur. Saf ataerkil bir toplum da, sevgiye ve eşitliğe önem vermez, sadece insan yapısı yasalarla, devletle, somut ilkelere ve itaatle ilgilenir. Ne var ki, anaerkil ve ataerkil ilkeler bir sentez oluşturduklarında, her iki ilke birbirini renklendirir. Bu sentezde ana sevgisi,adalet ve akılcılıkla, baba sevgisi de merhamet ve eşitlikle renklenir.” Erich Fromm, **Anaerkil Toplum Ve Kadın Hakları**, Arıtan Yayınları, İstanbul, 1998, s:17-18

ANALİZ

Dünyadaki tüm savaşların göstergelerinde fotografik olarak her şeyi ile tüketilen kadınlar ve mağduriyetleri akılda kalır. Bu fotoğraflar bazen savaş karşıtlarını öfkeliendirmektedir. Tıpkı son Irak savaşı ya da Afganistan savaşı, Bosna Hersek örneğinde olduğu gibi. Bu savaşların fotografik göstergeleri daha çok tekil ya da toplu tecavüze uğrayan/hamile bırakılan/öldürülen kadınlar, öldürülen çocuklar üzerinden şekillenir.

Savaşların etik kuralları yoktur ya da oluşturulamamaktadır. Savaş gerektiğinde şiddet uygulanan, gerektiğinde eğlenen, gerektiğinde ise yeni bir ırk oluşturma çabasının zemini olan bir olgudur. Savaşlar daha önce de altını çizdiğimiz gibi iktidar sahibi güçlülerin yanlı ve bilinçli bir şekilde kitlesel bir şiddet eyleminde bulunmalarıdır. İktidara sahip olmak ya da iktidarın dolaylı gücünü elinde bulundurmamak bazı değerleri korumak ya da bazı değerleri meşrulaştırmak için sürekli ve geçerli koşullar yaratmak zorunda kalmaktır. Her iktidar kendi bekası ve devamlılığı için sürekli bir tehdit unsuruna atıfta bulunur ki çoğu zaman bu tehdit unsuru kurgusal ve hayalidir. Tehdidin görünürlüğü ya da yakınlığından öte tehdidin kapsamı daha büyük bir önem arz eder ve genel olarak bütün savaşlar tehdidin kapsamı üzerine odaklanır. Özellikle Amerika Birleşik Devletlerinin kendinden binlerce kilometre uzaklıktaki ülkelere yönelik savaş girişimleri ve mücadeleleri hep bu noktadan beslenir. Tehdidin kendisi belki kurgusal ve hayalidir ya da tehdit olarak görülen unsur fiziken uzaktadır ancak Amerikanın kendini haklı kılmak adına sıklıkla telaffuz ettiği şey İslami grupların batıyı ve özellikle Amerika'yı hedef aldığıdır. Bu bağlamda tehdit her ne kadar hayali olsa da ve amaçlar her ne kadar doğu-batı ya da Müslüman-Hıristiyan merkezli olmasa da tehdidin kapsamı bu boyuta çekilerek savaş haklı gösterilmeye çalışılmaktadır.

Amerika örneğinde de olduğu gibi genel olarak tüm savaşlar hâkimiyet ve tahakküm hayalinden ve bu hayalin cezbediciliğinden beslenir. Güçlü olan daha da güçlenmek adına ya da başka bazı çıkarlar elde etmek adına savaşın gerektirdiği tüm zorbalıkları yerine getirmekle yükümlüdür. Ve genel olarak yazı bağlamında da sıkça değindiğimiz gibi savaşa ait tüm edimler simgesel bir şekilde cinsiyetçilikten beslenir. Kadınlar ve çocuklar bu noktada savaşın önemli elemanları haline gelirler.

Genellikle kadınların savaş süresince karşılaştıkları en büyük işkence ve şiddet uygulaması tecavüze uğramak, hamile bırakılmak ve cinsel tacize maruz kalmaktır. (Fotoğraf 1) Bu türden bir şiddet uygulaması aslında simgesel olarak ülkenin ele geçirildiğinin ve o ulusun ya da ırkın etkisiz hale getirildiğinin göstergesidir. Özellikle kadınların hamile bırakılmasının en önemli nedenlerinden birisi soykırımın simgesel bir düzleme taşınmasıdır. Hamile

bırakılan kadınlardan doğacak olan çocuklar o ülkenin çocukları değil ülkeye saldıran ve ülkeyi ele geçiren ulusun çocuklarıdır. Nüfus dolaylı bir şekilde soykırıma tabi tutulmaktadır. Kadınlar ülke toprağıyla özdeş bir şekilde savaşın ve tecavüzün uzamı haline gelirler. Ayrıca kadınlar sadece tecavüze maruz kalmamakta doğrudan şiddetin en vahşi hali ölüm ile cezalandırılmaktadırlar. (Fotoğraf 4, 9 ve 11) Savaşların eril bir oyun ve mücadele alanı olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda kadınlar bu denli şiddetle yüz yüze gelmesinin nedenlerini toplumsal yapıda ve ataerkil sistemde aramak durumunda kalmaktayız.

Öte yandan savaş sadece kadınları değil aynı zamanda sistemin ötekileştirdiği herkesi nesneleştirip şiddete maruz bırakır. Kadınların yanı sıra çocuklar, yaşlılar, fiziksel ve zihinsel engelliler, hatta zaman zaman savaşa katılmayan erkekler de bu ötekileştirme kapsamı içinde yer almaktadır. Özellikle Amerika'nın Irak'ı işgali sırasında çocuklara ve erkeklere yönelik yoğun ve sistematik bir şiddet uyguladığı basında ve görsel medyada yer alan basın fotoğrafları sayesinde bilinir hale gelmiştir. "Ebu Garip resimlerinin en can alıcı yönlerinden biri resimlerdeki pornografik unsurlardır. Bu pornografik içerik aslında şarkiyatçı hayallerin nihayet görsel olarak dışavurumunun örneklerindedir. Burada bahsi geçen şiddetin pornografisidir" (Yıldız, 2007-2008: 23). Özellikle fotoğraf 2 ve fotoğraf 3'te de görebileceğimiz gibi Amerikanın savaşma nedeninin çok dışında kalan şiddet görüntüleri iktidarın ve oryantalist düşüncenin tezahürü olarak okunabilir. Çocukların çıplak bir biçimde ve beton zeminde uyumaya zorlanmaları, aç bırakılmaları ya da Iraklı erkeklerin pornografik bir şekilde ve insanlık onuruna aykırı bir şekilde esir alınmaları savaşın bütün nedenlerini kendi içinde geçersiz kılmaktadır ki hiçbir savaş ve şiddet eylemi meşru ve rasyonel, geçerli bir nedene dayandırılmamaktadır.

Dünyanın her yerinde savaşın güçlülere, Nazi Almanya'sındaki Hitler, Bosna-Hersek'teki Sırp, Iraktaki Amerikalılar, Karabağ'daki Ermeniler, Afganistan'daki ABD ve müttefikleri vb. sistematik bir şekilde, işkence, tecavüz, cinayet vb. eylemleri gerçekleştirirken aslında, o toplumu aşağılamaktadırlar. Özellikle Bosna-Hersek'te, Nazi Almanya'sında ve Irakta, kadınlara uygulanan tecavüzler sonrası meydana gelen ve kadınlarca istenmeyen gebeliklerin sonlandırılmasına engel olabilmek için kadınlar özel kamplarda toplanmış ve çok bilinçli bir şekilde kürtaj olmamaları engellenmiştir. Bu noktadan hareket ederek savaşların aslında ülkeyi ele geçirme yönteminin sadece, göğüs göğüse askerlerin çarpışmasından çok daha geniş ve kapsamlı bir şiddet eylemi olduğunu ve temelde kadın bedeninin ülkenin metaforu olarak ele geçirilmesini de içinde barındırdığını söyleyebiliriz.

(Fotoğraf 8) Bosna-Hersek'teki savaş sırasında özellikle müslüman kadınların maruz kaldığı tecavüz eylemleri tam olarak bu bilinç sistematığı üzerinden gerçekleşmiştir.

Öte yandan savaşlar aile kavramını etkilemekte ve değiştirmektedir. Özellikle cepheye savaşmaya giden askerler olarak kocaların ve babaların ölümü hem ölen askerlerini çocuklarını hem de eşlerini yalnız ve tek başına bırakmaktadır. Savaş sadece aileden birinin ölümüne neden olmuş gibi görünse de aslında aileyi parçalamakta ve zorlu şartların tam ortasında bırakmaktadır. (Fotoğraf 5, 6, 7)

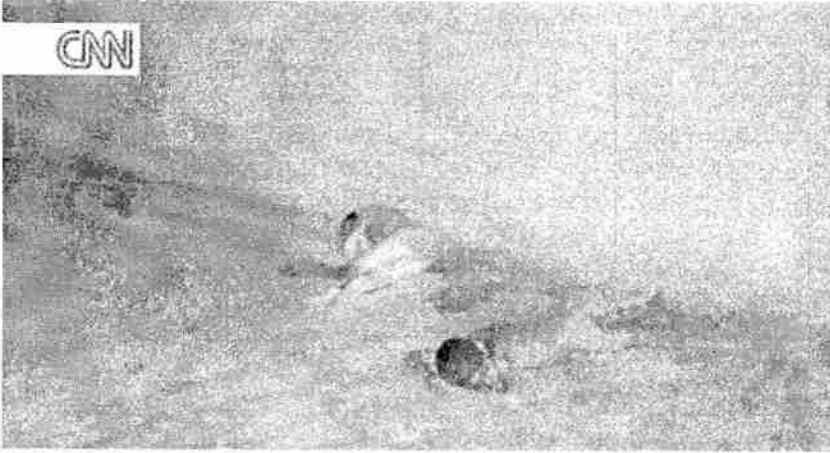
Ayrıca savaşlar kadınları anne olarak da mağdur haline getirmektedir. Kadınlar sadece şiddeti, tecavüzü yaşayarak değil kendi bedenlerinin bir parçası olan çocuklarının ölümüne tanık olarak da mağdur olmaktadır. (Fotoğraf 10, 12)

Fotoğraf 1: <http://www.bilgipasaji.com/forum/yazi-amp-yorum-215/26611-hocali-katliamini-hatirliyorsaniz-arada-unutuyorsunuz-demektir.html>

Fotoğraf 2: <http://www.zamansiz.com/cehennem-yetimhanesi-t118086.html> 27 şubat 2008

Fotoğraf 3: <http://www.zamansiz.com/cehennem-yetimhanesi-t118086.html> 27 şubat 2008

Fotoğraf 4: <http://www.esmerdergisi.com/modules.php?name=News&file=article&sid=1356>

Fotoğraf 5: 12 Nisan 2003 Cumartesi, Hürriyet Gazetesi, s:1

Fotoğraf 6: 12 Nisan 2003 Cumartesi, Radikal Gazetesi, s:11

Fotoğraf 7: 8 Nisan 2003 Salı, Hürriyet Gazetesi, s:15

Arnavut kadınların acısı

Fotoğraf 8: 30 Ocak 1999, Hürriyet Gazetesi, s:7

Fotoğraf 9: 27 Temmuz 1992 Pazartesi, Hürriyet Gazetesi, s:1

Fotoğraf 10: 30 Mart 2003 Pazar, Radikal Gazetesi, s: 1

Mahpetin Fotoğrafı
Biyoloji ve Kimya Bilimleri Enstitüsü'nde çalışan Prof. Dr. Tuncay Özpınar, İstanbul Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Tuncay Özpınar'ın, Kızı, Mahpetin'in fotoğrafını çektiğini iddia etti. Özpınar'ın, Mahpetin'in fotoğrafını çektiğini iddia etti. Özpınar'ın, Mahpetin'in fotoğrafını çektiğini iddia etti.

Prof. Dr. Tuncay Özpınar
Kimyasal silah endişelerine
açıklık kazandı:

Fotoğraf 11: 16 Aralık 1990, Türkiye Gazetesi, s: 1

Fotoğraf 12: 13 Şubat 1996, Akşam Gazetesi, s:1

SONUÇ

Savaşlar ve tüm şiddete yönelik eylemler alabildiğine eril ve ataerkil edimlerdir. Tüm şiddet gören insanlar ya da savaşlara zorla katılan insanlar ya da savaş mağduru olanlar ise iktidardan payını alamayan ya da sistem tarafından ötekileştirilen insanlardır. Diğer bir ifadeyle savaşlar sistemlerin ve düzenlerin sesidir. Dolayısıyla savaşlarda yaşanan tüm şiddet olaylarını diğer şiddet olaylarından daha farklı bir biçimde incelemek gerekmektedir.

Bu yazı bağlamında da ele aldığımız gibi basın fotoğrafları aracılığıyla tanık olduğumuz savaşlar ve onların mağdurları, başta kadınlar olmak üzere erkek sistemin kendi değerlerini meşrulaştıramayacağı ötekilerdir. Özellikle kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı erkek bit oyun ve mücadele alanı iktidarın yüzü olan savaşlarda daha vahşi bir şekilde karşımıza çıktığını söylemek gerekmektedir. Savaşlar ekonomik olduğu kadar kültürel ve sosyolojik aynı zamanda psikolojik yıkımların nedenidir. Toplumsal cinsiyet olgusunun en keskin biçimde karşımıza çıktığı yer olan savaşlar kamusal alanda kadına

yönelik şiddetin kitlesel ve sistematik bir hale getirildiği olgudur. Ünlü savaş fotoğrafçısı Robert Capa mesleği ve savaşlar ile ilgili önemli tümcesinde savaşın aslında ne denli korkunç bir şey olduğunun altını çizmektedir. “Keşke dünyada hiç savaş olmasa; bir savaş fotoğrafçısı olarak işsiz kalmaya çoktan razıyım”.

Savaşın kötü bir şey olduğunu ve insanlar üzerinde nasıl bir travma yarattığını yalnız orada olan ve olayları yaşayan/görenleri, fotoğraf üreten ve öykü anlatıcılarından öğrenmekteyiz. Başkalarının acısına bakmak ve duyarsız olmak onurlu bir paylaşım kültürü değildir.

KAYNAKÇA

Bayraktaroğlu A. M. (2008). *Türk Basınında Haber Fotoğrafı Kullanımına Yönelik Eleştirel Bir Bakış Ya Da Ekilen Yaşam Görüşü*, [Http://ilef.Ankara.Edu.Tr/Fotograf/Yazi.Php?Yad=2728](http://ilef.Ankara.Edu.Tr/Fotograf/Yazi.Php?Yad=2728)

Berger J. (1997). *Görme Biçimleri*, Çev: Yurdanur Salman, İstanbul:Metis Yayınları

Bilgin N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, İstanbul: Bağlam Yayınları

Condrey J. (1989). *The Psychology Of The Television*, Hillside- New Jersey: Laurenc Erlbaum Associates Publishers

Dede V., Yayıntaş A.(2000). *Savaş Fotoğrafı Tarihi*, Geniş Açık Fotoğraf Sanatı Dergisi, İstanbul Sayı:9, Kış

Gezgin S. (2002). *Basın Fotoğrafçılığı*, İstanbul:İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları

Giddens A. (2000). *Sosyoloji*, Ankara:Yayın Hazırlayanlar: Hüseyin Özel-Cemal Güzel

[Http://www.aktifpaylasim.com/Haberler/49491-Sirp-Zulmu-Beyazperdede.html](http://www.aktifpaylasim.com/Haberler/49491-Sirp-Zulmu-Beyazperdede.html)

[Http://www.bilgipasaji.com/Forum/Yazi-Amp-Yorum-215/26611-Hocali-Katliamini-Hatirliyorsunuz-Arada-Unutuyorsunuz-Demektir.html](http://www.bilgipasaji.com/Forum/Yazi-Amp-Yorum-215/26611-Hocali-Katliamini-Hatirliyorsunuz-Arada-Unutuyorsunuz-Demektir.html)

[Http://www.esmerdergisi.com/modules.php?name=News&file=Article&sid=1356](http://www.esmerdergisi.com/modules.php?name=News&file=Article&sid=1356)

[Http://www.zamansiz.com/Cehennem-Yetimhanesi-T118086.html](http://www.zamansiz.com/Cehennem-Yetimhanesi-T118086.html)

27 Şubat 2008

Karadağ Ç.(a) (2004). *Görme Kültürü: Fotoğrafın Derin Anlamı*, Ankara: Doruk Yayınları,

Karadağ Ç.(b) (2004). *Görme Kültürü: Görüntü Büyütücüsü*, Ankara:Doruk Yayınları

- Oakley A. (1985). *Sex, Gender & Society*, England:Gower Publishing Company Limited
- Öztürk A. (2007-2008). *Bir Haklı Savaş Tartışması: Şiddet Meşru Olabilir Mi?*, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Sayı: 43 Şiddet, Ankara:Doğu-Batı Yayınları, 2007-2008, Kasım-Aralık-Ocak
- Qualls-Corbett N. (2001). *Kutsal Fahişe: Dışının Ölümsüz Yanı*, İstanbul: Tavanarası Yayıncılık
- Schnieder W., Raue, P.-J.(2000). *Gazetecinin El Kitabı*, Çev: Işık Aygün, Ankara:Komrad Adenaur Vakfı
- Sontag S. (2004). *Başkasının Acılarına Bakmak*, Çev: Osman Akınhay, İstanbul:Agora Kitaplığı
- Yıldırım A. (1998). *Sıradan Şiddet*, İstanbul:Boyut Kitapları
- Yıldız P. U. (2007-2008). *Ebu Garip İşkence Fotoğrafları: Şiddetin Politik İkonografisi*, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Sayı: 43 Şiddet, Ankara:Doğu-Batı Yayınları, Kasım- Aralık-Ocak

WEB TABANLI EĞİTİM İLETİŞİMİYLE YARATILAN ÖĞRENİM FIRSATLARINDAN YARARLANMA DÜZEYİ: AÇIK ÖĞRETİM LİSESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN*

ÖZET

Çağımızda toplumlarının gelişmişlik düzeylerini belirleyen ölçütlerden biri de eğitim alanında kullanılan yeni teknolojilerdir. Toplumsal kalkınmada, eğitim alanında bilgi ve enformasyon teknolojilerinin yaygınlaştırılması, giderek artan oranda önem kazanmaktadır. Eğitimde devam etmekte olan fırsat eşitsizlikleri, bu teknolojiler yoluyla azaltılabilmektedir. Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde ve eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılmasında, her zamankinden daha fazla yeni teknolojilerin kullanılmasına gereksinim vardır. Karşılaşılan sorunların çözümü, bir yandan bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin yenilikler olarak eğitimin her alanına yansıtılmasını diğer yandan da uygulamada dönemin eğitim felsefelerine önem verilmesini gerektirmektedir.

Günümüzde kullanılan eğitim teknolojilerinden biri olan web tabanlı uzaktan eğitim, giderek toplumlarda merkezi bir konuma yerleşmiştir. Öğrenciler, farklı yaşam ve eğitim ortamlarında olmalarına rağmen, gerek duyduklarında merkezle, öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla da iletişim ve etkileşim içerisinde olabilmektedir. Bu eğitim iletişimi, eğitimin hemen her kademesinde uygulanabilir özelliğe sahip olduğundan, lise eğitimi için de uygundur.

Açıköğretim liseleri, bir yandan lise eğitimine çeşitli nedenlerle devam edemeyen öğrencilere, istedikleri takdirde eğitim imkânı sağlarken bir yandan da örgün eğitime devam etme koşullarına sahip olmayan lise öğrencilerine örgün eğitim hizmetlerinin götürülmesindeki aksamaların ve eksiklerin giderilmesinde, kurumsal işlevini sürdürmektedir.

Bu çalışma; çeşitli nedenlerle eğitimine ara vermiş ya da devam edememiş Açıköğretim lisesi öğrencilerinin, bilgi teknolojileri yoluyla kendilerine sunulan eğitim olanaklarından yararlanma düzeylerini ve web tabanlı eğitime hakış açılarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitimde fırsat eşitsizliği, Açık Öğretim Lisesi, eğitim iletişimi, web tabanlı uzaktan eğitim.

---

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

ABSTRACT

Today, one of the measures used in determining the development levels of the communities is the new technologies used in education. Information technologies becoming prevalent in education are becoming more important in the development of the community. The ongoing opportunity inequities in education can be decreased by these technologies. In the process of converting to information community, in the education services becoming widespread new technologies are needed to be used more than ever. The solution of the problems faced, requires the reflection of developments in information technologies to all areas of education as innovations as well as featuring the education philosophies of the period in application.

Web based distance learning, which is one of the education technologies used today is placed in a central position in communities. By this way, students can communicate and interact the center, their teachers and friends when they need although they are in different living and education environments. As this education communication is applicable in every stage of education, it is also suitable for high school education.

While open education high school, provide education for students who could not continue high school education due to various reasons, it also continues to have a constitutional function in correcting defective parts of formal education for students who do not have opportunity to continue formal education.

This study, aims to determine the benefiting level of open education high school students who intermitted or could not continue their education due to various reasons, from the education opportunities submitted to them through information technologies and their point of view towards web based education.

Key Words: *Opportunity inequity in education, open education high school, distance learning, web based distance learning.*

1. GİRİŞ

Günümüzün yeni teknolojileri içinde yer alan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişmelerin gereği olarak kullanımlarının artması, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam alanlarını da değiştirmiş, eğitim alanında da yeni bir sinerji yaratmıştır. Bu teknolojilerin önemi, gerek örgün eğitimde gerekse yaygın eğitimde yarattığı öğrenme ortamlarıyla, öğrenenlere istedikleri yer ve zamanda eğitim kolaylığı sağladığı için herkes tarafından kabul edilebilir hale gelmiştir. Bu yolla, örgün eğitim sürecinde eğitim ve öğretim kaynaklarının zenginleştirilmesi ve bu eğitimin dışında kalanlara zaman ve mekân sınırlılıklarının aşılması, yeni eğitim olanaklarının sunulması ve eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinin etkilerinin azaltılmasında, “toplumsal bir girdi” sağlanmaktadır.

Böylelikle örgün eğitimden yararlanamayan açıköğretim lisesi¹ öğrencilerin, bu teknolojilerle kurulan eğitim iletişimi ve etkileşimiyle ek bazı eğitim fırsatları sunulmaktadır. Uzaktan eğitim, değişik koşullar içerisinde bulunan geniş kitlelerin yararlanabileceği bir eğitim uygulaması olduğu için, öğrenci merkezlidir. Günümüzde birçok ülkede tercih edilmektedir. Esneklik özelliği nedeniyle, dünyanın çeşitli bölgelerinde, geleneksel eğitimin yaş, zaman, mekân gibi sınırlılıklarını ortadan kaldırmıştır. Özel olarak hazırlanan yazılımların kullanılması ile gerektiğinde yüzyüze eğitimi içine alan bir sistem olarak yaygınlaşmaktadır. Bir çok sektörde giderek eğitim talebinin karşılanamaması, öğretme ve öğrenme süreçlerinin verimli hale getirilememesi gibi nedenlerden dolayı, hem ortaöğretim hem de yükseköğretim için uzaktan eğitim kaçınılmaz bir hal almıştır. Çünkü yeni teknolojiler buna olanak tanımaktadır. Bu nedendir ki, uzaktan öğretim, “açıköğretim ve sınırsız öğretim” olarak da tanımlanmaktadır. Ancak, açıköğretim lisesi eğitiminde söz konusu iletişim olanaklarının; öğrencilerin sahip oldukları yeni teknolojileri kullanım becerileri, kendilerine sunulan bu eğitim ortamının gerekliliğine yönelik farkındalık düzeyleri ve eğitimden beklentileri birer bağımsız değişken olarak etkili olmaktadır.

Bilgi toplumunda kişinin merkezi bir konuma gelmesi dolayısıyla günün koşulları içinde sektörel değişmelere uygun işgücü haline dönüşüm süreci, “sürekli eğitimi” ön koşul haline getirmiştir. Ancak eğitimin her aşamasında teknolojik değişmelerle birlikte ortaya çıkan yeni talepler, geleneksel öğrenme modelleri yoluyla toplumun ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bireyler sürekli değişen toplumsal koşullar içinde, çeşitli kaynaklardan ve farklı perspektiflerden gereksinim duydukları alanlarda bilgilerini zenginleştirmek durumundadırlar. Toplumsal sistemin dayattığı “öğrenmeyi öğrenen insan tipi” sürekli kendini yenileyen ve aşma eğilimleri taşıyan niteliklere sahiptir. Bu nedenle yeni teknolojiler, eğitimin her alanında olduğu gibi uzaktan eğitim alanında da, yeni toplumsal açılımlara yanıt verecek olanakları yaygınlaştırmaktadır. Böylelikle öğrencilere, istedikleri yer ve zamanda yetenekleri ve gereksinimleri

¹ Açıköğretim lisesi 1992-1993 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Öğretim, TV ile eğitim ve bazı beceri gerektiren derslerde yüz yüze eğitim olarak da yapılmaktadır. Geleneksel eğitim ortamlarının yeterince yaygınlaşmadığı durumlarda, dönemin etkili kitle iletişim araçları ve yeni teknolojileri kullanılarak, web tabanlı eğitim desteklenmektedir. Açık öğretim lisesi; eğitimdeki altyapı yetersizliklerinin sonucu olarak eğitim hizmetlerinden yararlanamayan, örgün ortaöğretim yaş sınırını aşan, erken yaşta iş hayatına atılan, hasta ve tutuklular ile özürli öğrencilere eğitim eksikliklerinin giderilmesinde olanak sunmaktadır. Ayrıca, eğitimde toplumun farklı kesimlerine sunulan fırsat ve olanak eşitsizliğini görece azaltılmaktadır.

doğrultusunda “bireyselleştirilmiş öğretim” talebini karşılayacak olanakların sunumu söz konusu olmaktadır.

2. WEB TABANLI UZAKTAN EĞİTİM OLANAKLARI ve YENİ TEKNOLOJİLER KARŞISINDA AÇIK ÖĞRETİM LİSELERİ

Öğretim teknolojilerinin, eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanımı, artık günümüz toplumlarında zorunluluk haline gelmiştir. Öğretim teknolojileri içerisinde en önemli yeri tutan bilgisayarlar ise öğretim faaliyetlerinde giderek merkezi bir konuma yerleşmektedir.

Uzaktan eğitim sistemleri, eğitimin geleneksel formları karşısında yer almakta olup amacı, teknoloji seçenekleri, yeterliliği bakımından geleneksel eğitim kadar çeşitlilik arz etmektedir (Rumble, 1992:19). Örneğin; eğitim uygulamalarında bu teknolojilerden yararlanılarak uzaktan öğretim, açıköğretim, hatta web tabanlı eğitim modelleri geliştirilmiştir. Geliştirilen bu modellerle yaşam boyu öğrenme süreci olanaklı hale getirilmiştir Eğitimde yeni teknolojilerin kullanılması ile sınırsız kaynak öğrencilere sunulmaktadır. (Kirman, 2005:13).

Bireylerde eğitim isteği ve gereksinimi arttığı için, eğitim sektörü içinde web tabanlı eğitim önemli bir konuma yükselmiştir. Eğitime katılımların artması öğrencilerin karakteristiklerini çeşitlendirmektedir. Uzaktan öğretim uygulamaları ile eğitimi, tüm yaş gruplarına ve değişik koşullarda bulunan bireylere ulaştırmak amaçlanmaktadır. Uzaktan eğitim sistemi, yeni eğitim olanakları yaratmak, iş ve öğretimi bütünleştirmek, yaşam boyu eğitim olanağı sağlamak, birey ve toplum gereksinimlerine dönük olmak, eğitim isteğini karşılamak ve mali olanaklar dengesizliğini gidermektedir (Akyürek,1998:7). Coğrafi koşullar nedeniyle engeli olan, yüzyüze öğretimin gerektirdiği niteliklere sahip olmayan ve iş olanakları uygun olmadığı için bir okula devam edemeyen öğrencilere de eğitim fırsatı vermektedir. Uzaktan eğitim, daha hızlı eğitim ve öğretim sağlarken ayrıca geleneksel eğitime göre ucuz eğitim olanakları sunmakta ve birçok ülkenin eğitim sisteminde tamamlayıcı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle farklı kültürlerden farklı öğrenme deneyimlerinden kişileri bir araya getirmektedir. Esnekliğin olması, beklentilerin artması (daha fazla katılım, geribildirim, daha çok kaynak...vb.) bilgisayarın etkisi (maliyet, bilgisayarın depolama özelliği), mekândan, zamandan bağımsız artan iletişim, öğrencilere birbirleri ile bireysel ve grup olarak konuşma izini vermektedir.

Elektronik ortam iletişimi, diğer iletişim türlerine göre daha hızlıdır (McCormack, Jones, 1998:30). Bilgisayar farkındalığı², bilgisayarların günlük yaşamımızdaki kullanımlarının ve toplum üzerindeki etkilerinin görülmesidir. Eğitimde de yeni teknolojiler kullanılarak bilgisayar farkındalığı kazandırılabilir. Bu durum aynı zamanda internet olanaklarının kullanılmasına da zemin oluşturmaktadır. Bu teknolojilerin ürünü olan web tabanlı uzaktan eğitim, günümüzde bilgi teknolojilerinin olanakları üzerinden işleyen bir uzaktan öğrenme yöntemidir. Bu nedenle web, bir öğrenme ortamı haline gelmiştir. Web tabanlı uzaktan eğitim yoluyla, fırsat eşitsizliğinin yarattığı mağduriyetler azaltılmaya ve akşam lisesine devam edenlerin eğitimleri, örgün eğitime yakınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu ortam, kitlesel bir eğitim vermektedir. Aynı zamanda uzaktan eğitim dışında kalan örgün eğitim sürecine yönelik bireysel eğitime de destek vermektedir. Çünkü zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldırmaktadır. Web ortamında yer alan bilgiler, öğrenciler tarafından “birinci kaynak bilgi” olarak doğrudan alınmaktadır. Öğrenciyi ve öğrenmeyi aktif hale getirerek öğrenme hızını artırmaktadır.

3. EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTSİZLİKLERİNİN AZALTILMASINDA WEB TABANLI UZAKTAN EĞİTİM

Ülkemizde eğitim alanında öteden beri süregelen bir takım eşitsizlikler bulunmaktadır. Ancak bilim ve teknolojilerin ortaya çıkardığı gereksinimler, dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitim sistemini etkilemiştir. Tüm bireylerin eğitimin çeşitli olanaklarından yararlanamamaları, eğitimdeki çeşitli talepleri karşılayacak toplumsal sunuların yetersizliği ya da kaynakların verimli kullanılmamasından kaynaklanan hizmetlerdeki aksamalar, vb. birçok etkenin varlığını sürdürmekte olduğu herkes tarafından bilinmektedir.

Uzaktan eğitim, uzaktan bilgiyi sağlama süreci ve organizasyonsal çalışma olarak tanımlanır (Willis, 1994: 88). Uzaktan eğitim farklı yerlerde ve farklı zamanlarda, elektronik ve diğer teknolojileri kullanarak, özel iletişim metotlarıyla gerçekleştirilen planlı bir öğrenmedir (Moore, Kearsley, 1996: 8).

Günümüz eğitim sisteminde hem öğretmenler hem de öğrenciler konuların çeşitliliği üzerine bilgiyi araştırmak için, mükemmel eğitim kaynağı olan web'i kullanmaktadırlar. Web ortamı öğretmenlere hem profesyonel gelişme için etkili kaynak sağlarken, hem de bilgi kaynağı, araştırma, öğrenme,

---

² Bilgisayarların tarihini incelemek, bilgisayarın nasıl çalıştığını bilmek, bilgisayarların neler yaptığını ve nerelerde kullanıldığı hakkında bilgi sahibi olmak ve toplum üzerindeki etkilerini bilmek bilgisayar farkındalığının özellikleridir. Bilgisayar farkındalığının kazandırılması ile bilgisayar okur yazarlığı ortaya çıkmaktadır (Akkoyunlu, 1996: 129).

değerlendirme, gelişme, yayınlama aracı olarak kullanılmaktadır (Hruskocy, Ertmer, Woods, 2003: 30).

Web tabanlı uzaktan eğitim, eğitimin teknolojik boyutları ve etkililiği dikkate alınarak oluşturulan ve bilgisayar teknolojisi ile desteklenen bir öğretim programı olarak işlevini sürdürmektedir. Bilgisayar ve ağ teknolojilerinin hızlı gelişmesiyle, kişilerin sosyal hayatı ve yaşam biçimleri üzerinde birçok değişiklikler olmuştur. Eğitimde yeni teknolojilerin ve eğitim araçlarının kullanılması da e-öğrenme sistemini getirmiştir. İnternet teknolojilerinin yaygınlaşması ile televizyon ve video gibi iletişim araçlarının sunduğu tek yönlü öğrenme yöntemleri ortadan kalkarak, karşılıklı etkileşime dayalı olarak elektronik ortamda öğrenme modelleri ortaya çıkmıştır.

İnternet ve web teknolojileri, geniş ölçekte insanlar arasında iletişim sağlamaktadır. Öte yandan çok sayıda farklı öğrenme biçimini karşılamakta olup, aktif öğrenci merkezli öğrenme çevresini desteklemekte ve bu hizmetleri alanlara gerçek yaşam deneyimleri sunmaktadır. Ağların hızlı artmasıyla, özellikle web ortamı yoluyla, sanal sınıflar yaratılmakta, ağı öğrenme sistemi oluşturulmaktadır. Bu öğrenme sürecinde, uzak coğrafi bölgelerdeki bilgilere de kaynağından ulaşmak mümkün olabilmektedir. (Gunawardena, Melsaac, 2006: 357).

Eğitimdeki katılımcıların artması öğrencilerin karakteristiklerini çeşitlendirir. Farklı kültürlerden farklı öğrenme deneyimlerden kişileri bir araya getirmektedir. Esnekliğin olması, beklentilerin artması (daha fazla katılım, geribildirim, daha çok kaynak...) bilgisayarın etkisi (maliyet, bilgisayarın depolama özelliği), mekândan bağımsız oluşu, zamandan bağımsız, artan iletişim, öğrencilere birbirleri ile bireysel ve grup olarak konuşma yapmalarına izin vermektedir. Elektronik ortamda iletişim daha hızlıdır (McCormack, Jones, 1998: 30).

İnternetin, uzaktan eğitimde de öğrenci merkezli yaklaşımların kullanılmasına olanak veren bir ortam olduğu belirtilebilir (Passerini, Granger, 2000: 2). Böylelikle iletişim teknolojileri, farklı zaman ve mekânlarda bulunan bireylere iletişim ve etkileşim olanakları sunarak öğrenme çevrelerini daha zengin hale getirebilmektedir. Ülkemiz eğitim sisteminin önemli bir sorunu olan kalabalık sınıflarda gerçekleştirilen eğitim ortamlarındaki etkileşime kıyasla, bilgisayar okuryazarlığının artırılarak ve bilgisayar ağlarının yaygınlaştırılarak, internet ortamında web tabanlı uzaktan eğitimde, eğitim iletişiminin de etkili olabilmesi söz konusudur.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM TEKNİĞİ

Bu araştırma, açıköğretim lisesinde öğrenim gören öğrencilerin ve web tabanlı uzaktan eğitim konusundaki düşüncelerini ve demografik değişkenler temelinde eğitime olan yaklaşımlarını ortaya çıkarmaktadır. Araştırma evrenini, İzmir Karşıyaka İlçesinde bulunan Açıköğretim Lisesi öğrencileri

oluşturmaktadır. Öğrencilere e-mail yoluyla ulaşılamadığından, veriler Ocak 2008-Şubat 2008 tarihleri arasında Açıköğretim Lisesi İzmir Karşıyaka Bürosu'na kayıtlı, değişik gereksinimleri gereği büroya gelen öğrencilerden rasgele seçilerek oluşturulan 192 kişilik bir örnekleme çerçevesinde anket tekniği yoluyla elde edilmiştir. Bağımsız değişkenler, cinsiyet ve yaş; bağımlı değişkenler ise öğrencilerin açık liseyi tercih nedenleri, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan siteyi kullanma durumları ve öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yaklaşımlarıdır. Değişkenler arası ilişkiler, %5 anlamlılık düzeyinde, λ^2 analizi istatistik tekniği ile SPSS istatistik paketi kullanılarak değerlendirilmiştir.

4.1. Araştırmanın Hipotezi

H₀: Eğitimde fırsat eşitsizliğini azaltan web tabanlı uzaktan eğitim, Açıköğretim Lisesi öğrencileri için de eğitim iletişimi ortamı yaratmaktadır. Lise öğrencilerinin web tabanlı uzaktan eğitime yönelimleri, eğitime destek mahiyetinde çeşitli eğitim hizmetleri için siteyi kullanma düzeyleri, öğrencilerin demografik özellikleri temelinde farklılaşmamaktadır.

H₁: Eğitimde fırsat eşitsizliğini azaltan web tabanlı uzaktan eğitim, Açıköğretim Lisesi öğrencileri için de eğitim iletişimi ortamı yaratmaktadır. Lise öğrencilerinin web tabanlı uzaktan eğitime yönelimleri, eğitime destek mahiyetinde çeşitli eğitim hizmetleri için siteyi kullanma düzeyleri, öğrencilerin demografik özellikleri temelinde farklılaşmaktadır.

4.2. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine ve Web Sitesinin Kullanımına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin; %45'i erkek, % 55'i kızlardan oluşmaktadır. Yaş kategorilerine bakıldığında ise; çoğunluğu 15-25 yaş aralığında yer alan öğrencilerin, %48'i 15-25 yaş, %25'i 26-35 yaş ve %16'sı 36-45 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Doğum yeri özelliklerine göre örneklem çoğunluğunun(%30.2) Ege Bölgesi doğumlu oldukları dikkati çekmektedir. Diğerleri ise; %21'i Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde, %19.3'ü Karadeniz bölgesinde, %16.7 'si İç Anadolu bölgesinde dünyaya gelmiş olmalarına rağmen, çeşitli sebeplerle İzmir'e göç etmişler ve İzmir'de eğitimlerini sürdürmektedirler. Öğrencilerin yaklaşık %15'i belirli sürelerle (0-1, 2-4, 5-7, 8-10, 11-13, 14-16) İzmir'den önce başka yerlerde bulunduktan sonra, İzmir'e yerleşmişlerdir. Ancak %31'i 16 yıldan fazla sürede İzmir'de barınmaktadır.

Öğrencilerin açıköğretim liselerini tercih nedenleri; %33.6'sında maddi nedenlerle, çalışma zorunluluğu, %21.9'u ilköğretimdeki başarısızlıklar, %20'si de özel nedenlerle eğitime devam edememiş olmalarıdır. Ancak öğrenciler eğitim olanakları kendilerine sunulsa bile yine de başarısız olma nedenlerini

eğitime zaman ayırmamalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Deneklerin kendi ifadelerine göre, %36.5'i eğitime gün içinde hiç zaman ayıramamaktadır. %21.9'u 1 saat, %14.6'sı 2 saat ve % 10.4'ü ise bazen eğitime zaman ayırmaktadır. Bu durum sürecinde "bilgisayar okuryazarlık" konusunun önemli olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin çeşitli sorunlarının giderilmesinde %67.2'si bilgisayar kullanabiliyorken, %22.4'ü bilgisayar kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Oysa %66.7'sinin yaşadıkları çeşitli ortamlarda bilgisayarları vardır. Ancak kullanma becerisi eksiktir. % 20'sinin bilgisayar kullanma olanakları da yoktur. Bilgisayarı kullanma olanağı olanların %62'si internet hizmetlerinden yararlanırken, %18'i bu hizmetleri alma gereğı duymadıklarını belirtmişlerdir. Bazı öğrenciler (%21.9), internet kafeler aracılığıyla, bazıları ise (%14.6) arkadaşının evindeki bilgisayarlar aracılığıyla bilgisayar hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Açıköğretim Lisesi öğrencilerinin yararlanması için hazırlanan internet sitesinden; öğrencilerin sadece %63'ü haberdardır. Siteden haberdar olanların (%69) kullanıcı adı ve şifresi bulunmaktadır. Oysa kullanıcı adı ve şifresi, ilk kayıt esnasında, açıköğretim bürosu tarafından kendilerine verilmektedir. Öğrencilerin, verilen bu "kullanıcı adı ve şifresinin farkında olmadıkları" görülmektedir (%10.9). Bu durum, öncelikle eğitime ve sanal ortama olan ilgisizliklerinde kaynaklanabilmektedir. Ancak ilgisiz de olsalar, eğitime devam etmek için çeşitli nedenleri mevcuttur. Bunların en önde gelenleri; askerliğin tecil edilmesi, öğrenci kartlarının sağladığı indirimlerden yararlanmak, ailelerinin etkisi ile eğitimlerine devam etmek, vb. nedenlerdir. Bu nedenle verilen lise eğitimi amacına ulaşmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, gerek duyduklarında internet sitesini, öğrenci işleri, kayıt yenileme, ders kitapları, TV yayını, eğitim takvimi, sohbet, forum gibi nedenlerle kullanabildikleri de görülmektedir. Web tabanlı Uzaktan Eğitim Sitesinden haberdar olan aynı zamanda kullanıcı adına ve şifresine sahip olan öğrencilerin (%18.2), her gün siteyi ziyaret ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin %11.5'i haftada birkaç gün, %12.5'i ise haftada bir siteyi kullanmaktadır. Yaklaşık %20'si siteyi hiç kullanmamakta, %15.4'ü ise çok seyrek kullandıklarını belirtmektedir. Ders kitapları belirli dönemlerde açıköğretim bürolarından dağıtılmaktadır. Ancak internet ortamından da öğrenciler istediklerinde bu kitapları takip etme olanağına sahiptirler. Ders kitaplarından yararlanma gereğıyle Web Sitesini kullanma eğilimi konusunda ise, öğrencilerin %20'si hiçbir zaman bu siteyi tercih etmediklerini, %12'si ise her gün ders olarak kitapları için siteyi kullandıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin başarılarını artırmak için TV yayını ile bu eğitim desteklenmektedir. Öğrencilerin %21'i hiçbir zaman, %12.5'unun çok seyrek, kalanların ise (%66.5) bu siteyi televizyondan yararlanmak amacıyla da kullanmadıkları belirtilmiştir.

Eğitim takvimi öğrencilerin çalışma zamanlarını planlayabilmeleri için önemlidir. Eğitim takviminden sınav zamanlarını, dönem başlangıcı ve bitişini takip edebilmektedirler. Öğrencilerin %17.2'si eğitim takvimini hiç kullanmıyorken, %13.5'u her gün kontrol etmektedirler. Diğer öğrenciler zaman zaman, haftada bir, haftada birkaç kez eğitim takvimini kullandıklarını belirtmişlerdir.

Öğrenciler arkadaşları ile sohbet etmek için siteden faydalanabilmektedirler. Ancak yaklaşık %20'si her gün sohbet amaçlı, %15'i ise siteyi hiç kullanmamaktadır. Forum öğrencilerin aralarında tartışabileceği bir alandır. Yine forum için de öğrencilerin kullanma oranı oldukça düşüktür ve bu oran %9'dur. Öğrencilerin %20'si hiç kullanmaz iken, site yeni arkadaşlıklar kurmak için (%22.4) de kullanılmaktadır.

Öğrencilerin %54.2'si derslerin web tabanlı olarak verilmesini isterken, eğitim boyunca arkadaşları ve her zaman iletişim kurabilecekleri bir eğitmen ile etkileşim kurmak istemektedirler (%56). Çünkü eğitimleri boyunca etkileşim kurarak başarılı olabileceklerini düşünmektedirler. Öğrencilerin %60'ı eğitmenlerinden internette dersle ilgili konularda destek almak istemektedirler. Web tabanlı sınav, zaman ve mekân açısından kısıt olmadığı için öğrencilerin yaklaşık %47.4'ü sınavların web tabanlı olmasını arzu etmektedir. Web ortamında yapılan sınavlar ve geribildirimleri hızlı bir şekilde sağlanmaktadır. Kırtasiye masrafları da azaltılmış olur. Fakat bunun için öğrencilerin eğitime başlarken bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Derslerin anlatılmasında ve sınavların uygulanmasında çeşitli animasyonlar kullanılarak eğitim daha zevkli hale getirilip öğrencilerin eğitime motivasyonları artırılabilir.

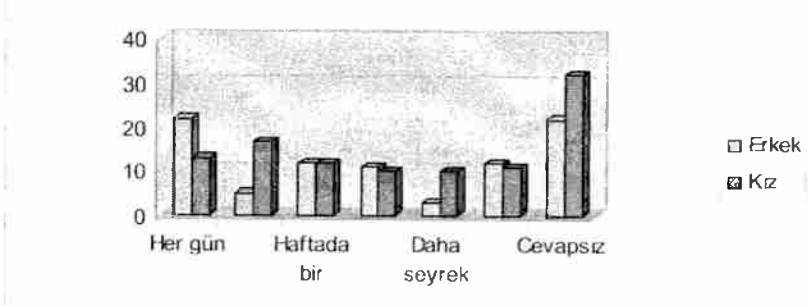
Öğrencilere web tabanlı eğitim sitesi hazırlanırken görsellik, etkileşim ve içerik bakımından incelendiğinde siteyi ziyaret etmede en önemli faktörün görsellik olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci olarak etkileşim ve son olarak içerik öğrenciler için siteyi ziyaret etmede etkilidir.

4.3. Cinsiyete Göre Açık Öğretim Sitesini Kullanma Durumu

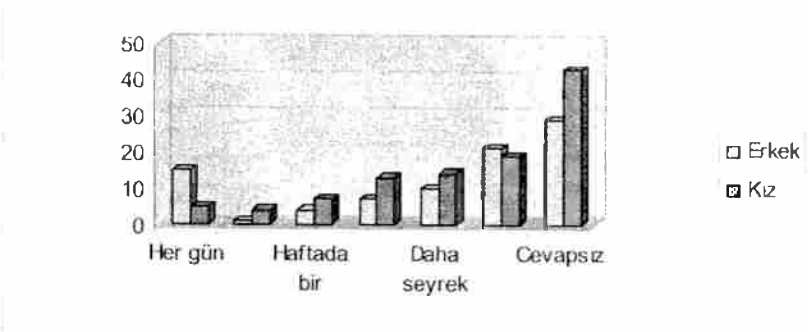
Açık liseye devam eden öğrencilerin cinsiyetleri ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan siteyi kullanmaları arasında ilişki vardır ($p=0.005$). Bilindiği üzere genel olarak bakıldığında teknolojilerden yararlanma düzeyi cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Kızlara göre erkekler daha yoğun teknoloji kullanmaktadırlar. Araştırmamızda da açık lisede okuyan öğrenciler Milli Eğitim tarafından hazırlanan siteyi kullanırken, öğrenci işleri ($p=0.005$), TV yayını ($p=0.012$) ve eğitim takvimine bağlanma ($p=0.01$) aşamalarında

cinsiyete göre farklılık göstermektedirler. Ancak öğrencilerin çoğunluğu böyle bir hizmetin farkında değildir. Web tabanlı eğitim hizmetleri konusunda bilgi sahibi olmadıklarından, var olan sitenin kullanma sıklığı ve amacı ile ilgili soruların çoğunluğu cevapsız bırakılmıştır.

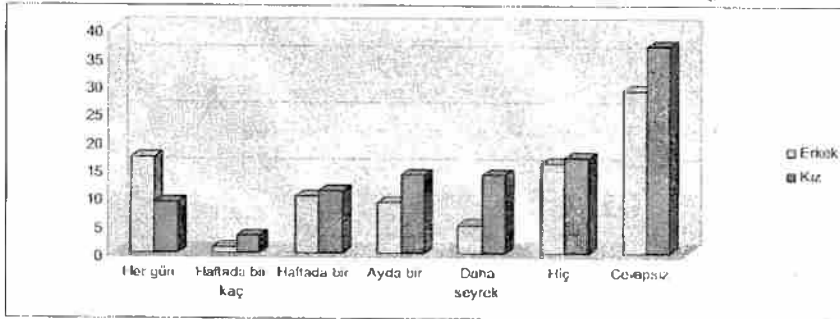
Grafik 1. Öğrenci İşleri ile Kurulan İletişim Sürecinde Web Sitesini Kullanma Sıklığı

Grafik 2. Televizyona Bağlanmada Web Sitesini Kullanma Sıklığı

Grafik 3. Eğitim Takvimi İçin Web Sitesini Kullanma Sıklığı

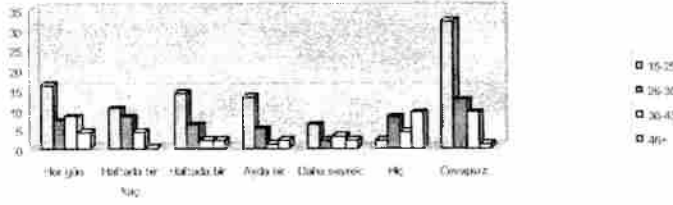

Yapılan çalışmada açık liseye devam eden öğrencilerin cinsiyetleri ile genel olarak web tabanlı eğitime bakış açıları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Bu doğrultuda öğrencilerin web tabanlı eğitim konusunda bilgilendirilmediğinden, var olan siteyi yeteri kadar kullanmadıkları ortaya çıkmaktadır.

4.4. Yaşa Göre Açık Öğretim Sitesini Kullanma Durumu

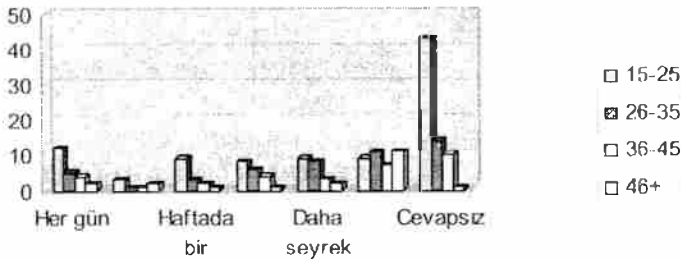
Açıköğretime devam eden öğrencilerin yaşları ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan siteyi öğrencilerin öğrenci işleri için kullanma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur ($p=0.013$). Kullananlar arasında çoğunluğu “15-25” yaş aralığı oluşturmaktadır. Öğrencilerin web sitesi hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ve bu konuda yönlendirilmemesinden dolayı bu soruya cevap veremeyen öğrencilerin sayıca fazladır.

Grafik 4. Yaşa Göre Öğrenci İşleri Amaçlı Web Sitesini Kullanma Sıklığı

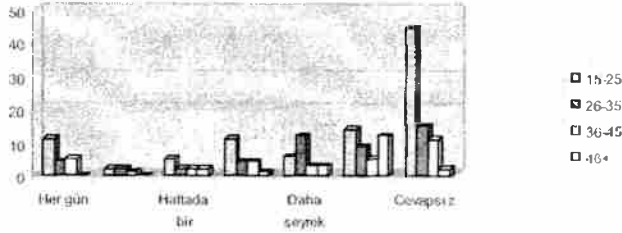
Açıköğretime devam eden öğrencilerin yaşları ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan siteyi, ders kitaplarına ulaşmak için kullanma durumu arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur ($p=0.03$). Öğrencilere ders kitapları açıköğretim bürolarından her eğitim döneminde verilmektedir. Ancak ders kitaplarına ilgili siteden de ulaşılmaktadır. Ancak ileri yaşta olan öğrencilerin siteden yararlanma düzeyleri oldukça düşüktür.

Grafik 5. Yaşa Göre Ders Kitaplarına Ulaşmak İçin Web Sitesini Kullanma Sıklığı

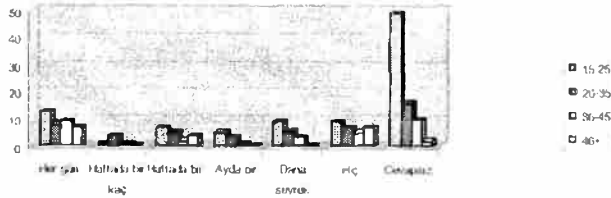
Açıköğretime devam eden öğrencilerin, yaşları ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan sitenin TV yayınına bağlanmak için kullanmaları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur ($p=0.029$). “15-25” yaş aralığındaki öğrencilerin her gün, ayda bir ve hiç kullanmama oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Ancak bu konuda bilgi sahibi olmadıkları için, “fikri olmayan” öğrencilerin yoğunluğunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Grafik 6. Yaşa Göre TV Yayınına Bağlanmada Web Sitesini Kullanma Sıklığı

Açıköğretime devam eden öğrencilerin yaşları ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan siteyi öğrencilerin sohbet için kullanmaları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur ($p=0.028$). Söz konusu öğrenciler içinde “15-25” yaş aralığında olanların her gün siteyi kullandıkları görülmektedir. Verilerin diğer yaş aralıklarındaki öğrencilere de dağıldığı görülmektedir. Ancak site ile hiç ilgilenmediklerini belirtenlerin çoğunlukta olduğu dikkati çekmektedir.

Grafik 7. Yaşa Göre Sohbet İçin Web Sitesini Kullanma Sıklığı

Açıköğretime devam eden öğrencilerin yaşları ile web tabanlı eğitime bakış açıları (sanal ortamda yapılan sınavlar, öğrencilerin aralarındaki etkileşim, sitenin iyileştirilmesi, vb.) arasında ilişki bulunmamaktadır ($p=0.378$). Söz konusu eğitimin değeri, yeteri kadar öğrenciler tarafından algılanmamaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun gelenekselleşmiş eğitim alanı dışındaki etkileşimi algılayamadıkları görülmektedir.

SONUÇ

Bilgi teknolojilerinin eğitimde önemli olduğu görülmektedir. Öğrencilere uzaktan eğitim verilmesi için, bu konuda teknik alt yapının oluşturulması sağlanmalıdır. Sadece bu alt yapının kurulması yeterli değildir. Aynı zamanda toplumun bilgisayar ve yeni teknolojiler konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bilgisayara sahip olan öğrencilerin, çeşitli bilgisayar teknolojilerini kullanma eğiliminin yüksek olduğu görülmektedir. Bilgisayara sahip olma durumu, internet hizmetlerinden yararlanma eğilimini güçlendirmektedir.

Öğrencilerin yoğunluğunu Ege, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelenlerin oluşturması nedeniyle, göçün etkilerinin eğitim hizmetlerinden yararlanmada engeller yarattığı görülmektedir. Bu durum, düzenli bir çalışma disiplini edinemeyen öğrencilerin, açıköğretim lisesi eğitimine katılım sürecini de olumsuz etkilediği görülmektedir. Hatta Milli Eğitim Bakanlığı'nın kendilerine verdiği şifre ve kullanıcı kimliğinin bazı öğrenciler tarafından yeterince algılanmadığı görülmektedir. Ancak yine de eğitim takvimi, kayıt yenileme, ders kitaplarına ulaşma vb. öğrenci işleri hizmetlerinde ve TV ders yayınlarına bağlanmada, çeşitli konularda kurulan sohbetlerde, ortak fikir alışverişlerinin yapıldığı foruma katılmada, vb. bazı hizmetlerde öğrencilerin bu siteyi kullandıkları görülmektedir. Ancak kullanımdaki aksamaların, web sitesi hakkında öğrencilerin yeterince bilgilendirilmemiş olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Web tabanlı eğitim iletişiminin, öğrencilerin arkadaşları ve öğretmenleriyle etkileşimlerinde araçsal bir öneminin olduğu görülmektedir. Bu iletişim alanı, örgün eğitimde kurulan yüz yüze iletişimin yerine geçerek, bir "toplumsal alan ve aidiyet" bağlantısı yarattığı da görülmektedir. Web tabanlı eğitim iletişiminin toplumsal engellerinin ortadan kalkması halinde, açıköğretim lisesi öğrencilerinin başarılarına katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır. Söz konusu sitenin, cinsiyete göre farklı kullanımda olduğu görülmektedir. Eğitimsel olduğu kadar, toplumsal politikalarla da desteklenerek, teknoloji kullanımındaki bu kültürel engellerin aşılması gerekmektedir. Zaten cinsiyete bağlı olmaksızın bilgisayar okuryazar öğrencilerin web tabanlı eğitim sitesini, kayıt yenilemek, ders kitaplarına ulaşmak, sohbet etmek, foruma katılmak ve yeni insanlarla tanışmak için kullandıkları görülmektedir. Böylelikle, öğrencilerin sanal ortamlarda dersleri takip edebilme, arkadaşları ve öğretmenleriyle bu yolla kurulan etkileşimin başarıya götüreceğine inandıkları hatta sınavların internet ortamında yapılmasının başarıda farklılık yaratmayacağına ilişkin beklentilerin olduğu görülmektedir. Bunun için söz konusu eğitim sitesinin görsellik, etkileşim ve içerik faktörleri bakımından iyileştirilmesi yönünde cinsiyet farklılıkları göstermeksizin ortak beklentinin olduğu görülmektedir. Bu durum,

web tabanlı eğitim iletişiminin açık lise öğreniminde işlevsel olduğunu bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yaş faktörünün; öğrencilerin ders kitaplarına ulaşmak, TV yayımına bağlanmak, sohbet etmek, foruma katılmak ve yeni insanlarla tanışmak, vb. için söz konusu siteyi kullanma yoğunluğu üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Ancak siteyi aktif olarak kullanamayanların, dersleri internet ortamından takip etmeleri, arkadaşları ve öğretmenleri ile daha etkili iletişim kurmaları konusunda yaş faktörüne bağlı olmaksızın, sitenin geliştirilmesi yönündeki beklentilerinin değişmediği görülmektedir.

Web tabanlı eğitimin başarısının artırılmasında ve kullanımının yaygınlaştırılmasında öğrencilerin kayıt yapıldıktan sonra ön tanıtım hizmetinin verilmesi gerektiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akkoyunlu, B.(1996). *Bilgisayar Okur Yazarlığı Yeterlilikleri İle Mevcut Ders Programları'nın Kaynaştırılmasının Öğrenci Başarı Ve Tutumlarına Etkisi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12, 127-134

Akyürek, S. (1998). *Açıköğretim Lisesi öğrencilerinin öğretime ilişkin sorunlarının belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kirman,Ö.(2005), *Teknoloji Değişimi*, Ankara Üniversitesi, <http://mimas.politics.ankara.edu>.

Gunawardena, C.N. ve Mclsaac, M. Stock (2006). *Distance Education, 2.International Open And Distance Learning Symposium*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir

Hruskocoy, C., Ertmer, A. ve Woods, M. (2003). *Education On The İnternet The Worldwide Classroom*, Ohio: Merrill Prentice Hall-New Jersey Columbus.

Passerini,K. ve Granger Mary J. (2000). *A Developmental Model For Distance Learning Using The İnternet*. *Computers&Education*, 34(1):1-15.

Rumble, G. (1992). *The Management Of Distance Learning Systems*, United Nations

Mccormack, C. ve Jones, D. (1998). *Building A Web-Based Education System*, Wiley Computer Publishing.

Moore, M. ve Kearsley, G. (1996). *Distance Education: a system view*, Wadsworth Publishing Company.

Willis, B. (1994). *Distance education: Strategies and Tools*, Educational Technology Publications.

THE ATTITUDE OF TURKISH CYPRIOT MEDIA ON EU RELATIONS

Asst. Prof. Dr. Münevver Çağın BEKTAŞ*

ABSTRACT

This study is devoted to the analyzing of the attitude of Turkish Cypriot Press on the development of the relations between EU and Turkish Cypriots, within the context of EU enlargement process. It has been found that a part of the press supports the necessity of the development of relations with EU; however, a part of the press is more cautious on these relations. The attitude of both groups has an important role in shaping the ideas of Turkish Cypriots on EU.

Together with the developments in communication technologies, media became the most effective power center of the world. Likewise, media is described as the fourth power in Cyprus, like most of the western countries. Naturally, media today, possess the methods and the means to affect as well as to change the attitudes and behavior of people. Media, possessing the power on determining the attitudes is also effective in shaping national and international relations.

In this research, the attitudes of Turkish Cypriot community and the role of press on EU relations in recent past has been studied. Three newspapers of the highest circulation were searched thoroughly, and the news and interpretations concerning EU have been analyzed through "content analysis method". The results are compared with Euro Barometer 67 and 68 public opinion (on Turkish Cypriots) results, and evaluated.

Key Words: Press, EU Relations, Attitude

ÖZET

Çalışmada, AB Genişleme perspektifinde, AB ve Kıbrıslı Türklerin ilişkilerinin geliştirilmesi sürecinde Kıbrıs Türk Basını'nın izlediği tutum ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, bir grup basın kuruluşunun AB ve Kıbrıslı Türklerin ilişkilerinin geliştirilmesini desteklediği ancak karşı görüşte olan bir grup basın kuruluşunun bu konuda daha temkinli yayınlar yaptığı ortaya çıkmıştır. Her iki grupta yer alan basın kuruluşlarının yaptığı yayınların, Kıbrıs Türk halkının AB'ne bakış açısının şekillenmesinde önemli rol oynadığı tespit edilmiştir.

İletişim teknolojilerinin de hızlı gelişimiyle medya bugün, kamuoyunu etkilemede en güçlü araçlardan biri haline gelmiştir. Dünyada olduğu gibi KKTC'de de medya dördüncü kuvvet olarak toplum içinde yerini almıştır. Bu gücüyle medya, kamuoyunun tutum ve davranışlarını etkileme ve değiştirme yöntemlerine sahiptir.

Bu çalışmada, Kıbrıs Türk Basını'nın son yıllarda AB ve Kıbrıs Türk halkının ilişkilerinin şekillenmesinde oynadığı rol irdelenmiştir. Tiraajı en yüksek üç gazetede yer

---

* Member of YODAK (Higher Education Planning, Evaluation, Accreditation and Coordination Council)

alan AB ile ilgili haber ve yorumlar 'içerik analizi' yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar AB Barometer 67 ve 68'de yer alan Kıbrıslı Türklere ilişkin kamuoyu görüşleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: AB İlişkileri, Basın, Tutum

INTRODUCTION

The news media are the primary source of the pictures in our heads about the larger world of public affairs, a world that for most people is 'out of reach, out of sight, out of mind' (5, p.29). The priorities of the media strongly influence the priorities of the public. The aspects of issues selected for attention by the media influence the public's perception of these issues. Media's perception of the issues is effective on drawing the attention of the public.

Attitudes and behavior are usually governed by cognition – what a person knows, thinks, and believes. Hence, the agenda setting function of the media implies a potentially massive influence to be investigated and appreciated (6, p.11). At the same time media express the interests and understanding of the public. Shifting patterns of positive and negative tone in press effects attitudes and opinions. Beyond attitudes and opinions, the picture of reality created by press has implications for personal behaviors and this correlation shapes public opinion. We can see this correlation between Turkish Cypriot press and Turkish Cypriots attitudes towards EU.

The EU enlargement process had a new pace in 2004 with the participation of new members, including Cyprus. Because of no solution in the island, EU suspended *acqui communitaire* in North. However, EU institutions took some steps to develop the relations between Turkish Cypriots - EU and to prepare Turkish side to the Union.

After the referendum held in 24th April 2004 on Annan Plan, the decision of European Commission for the Financial Aid and Direct Trade Regulations for Turkish Cypriots strengthen the relations between EU and Turkish Cypriots. The aim of both regulations is to contribute to the economic development of Turkish side.

Parallel to this development, the Turkish Cypriot Press had reflected the new process in the news contents. The news about EU and the regulations took important place in the newspapers. Headings were supported with photographs taken in meetings by Turkish Cypriots before referenda in favor of Annan Plan, and the articles were mostly optimistic.

The Financial Aid Regulation approved in 2006 by the Commission, two years after Council's decision and the trade regulation remains with the Council for consideration. As a result of this, news contents in newspapers dramatically changed and gradually became pessimistic. The mutual interaction

of Turkish Cypriots' perception and the news contents in the press are the reflection of the current image of EU – Turkish Cypriot relations.

Aim of the Study

The aim of the study is to determine the changes in the attitude of Turkish Cypriot Media towards EU relations and to put forward the current situation for consideration. The determined aim is going to be reached through the following sub-aims.

1. The effect of media on public opinion and the importance of presentation of news.
2. The relation of Turkish Cypriot community with EU after Referenda 2004.
3. The expectations of Turkish Cypriot community.
4. News in newspapers in the first half of 2007.
5. Euro barometer 67 and 68 results.

METHOD

This study is carried out through general searching and content analysis methods. The 1, 2, and 3 sub-aims of the study constituted through searching literature on this field from different sources and the information have been reconstructed. The 4th aim of the study is achieved through searching the news in three newspapers, *Kıbrıs*, *Halkın Sesi* and *Yenidüzen*, which have the highest circulations in North Cyprus, and the number of the news and the contents has been analyzed. The page numbers of the news have also taken into account in order to determine the presentation and the importance given to the news. The news are categorized in four parts as, “distribution through months”, “number of news in each newspaper”, “distribution through subjects” and “the page numbers of the news”. In the last part, the results are compared with Euro Barometer 67 and 68 public opinion results (on Turkish Cypriots).

FINDINGS

1. Media

1.1 The Effect of Media on Public Opinion

The media play a crucial role in forming and reflecting public opinion. The media communicate the world to individuals and reproduce the self-image of the society. Media is means for the transfer of information, concepts and ideas to both general and specific audiences (7).

The power of the news media to set a nation's agenda, to focus public attention on certain issues, is an important and well-documented influence (6, p.1). The agenda setting influence of the news media is not limited to this initial step of focusing public attention on a particular topic, but also influence the

next step in the communication process, our understanding and perception on the topics in the news.

Mass media, apart from any influence they may have on personal opinions, can also influence an individual's perception of what other people are thinking. The reason is that people infer public opinion from their perceptions of the content of media coverage and their assumptions of the persuasive impact of that coverage on others. The correlation between how issues are ranked on the media agenda and how the public ranks the importance of these same issues is +50 or better. That reflects a substantial degree of influence (6, p.3).

1.2 Importance of the Presentation of the News in Newspapers

The presentation of the news in newspapers is also as important as the content of the news. The page number and its place in the page, headings and the photographs used contribute to the effectiveness of the news. News given in front page, supported with photographs, with big headings and spots helps to draw the attention of the reader on the issue. Newspapers arrange and page-up the news according to their importance to make readers to perceive the agenda easily.

There is a casual relation between the importance given to certain issues by newspapers and the public. The presentation of the news is the product of the dominant views among the public. The daily repetition of the issues in the form of articles, headings and subheadings, especially supported by photographs, is an other way of presenting news. It is the authority of the newspapers to create focus on certain news or just the opposite.

2. The relations of EU with Turkish Cypriots after Referenda 2004

Following the outcome of simultaneous referenda held on 24 April 2004 in Cyprus, European Council (26 April 2004) stated that the Turkish Cypriot community has expressed their desire for a future within the European Union, and Council was determined to facilitate the reunification of Cyprus by encouraging the economic development of the Turkish Cypriot community. The Council invited the Commission to bring forward comprehensive proposal to this end, with particular emphasis on the economic integration of the island and on improving contacts between the two communities and with the EU. After this development, Commission proposed on 7 July 2004 a package of aid and trade measures for this reason (4, p.1).

2.1 Financial Aid Regulation

The aim of the Financial Aid Regulation is to establish a legal instrument for encouraging the economic development of the Turkish Cypriot Community. The Council has approved the aid regulation on 27 February 2006. The financial resources allocated to this programme amount to 259 million Euros. Assistance is being used to support inter alia;

1. The promotion of social and economic development including restructuring, in particular concerning rural development, human resources and regional development.
2. The development and restructuring of infrastructure.
3. Bringing the Turkish Cypriots closer to the Union, through *inter alia* information on the EU's political and legal order, promoting to people to people contacts and community scholarships (4, p.2-3).

2.2 Direct Trade Regulation

The aim of the Direct Trade regulation is to enable Turkish Cypriot community on special conditions to trade with EU. The draft proposal offers a preferential regime for products entering the Customs Territory of the EU and contains *inter alia* detailed rules concerning the documents which would certify the origin of goods and which would be issued by the Turkish Cypriot Chamber of Commerce or another duly authorized body, phytosanitary inspection, food and product safety, taxation issues, communication obligations, and safeguard measures in the event of ineffective cooperation, irregularities or fraud. It is proposed that the preferential regime take the form of a tariff quota system which should be established with a view to encouraging economic development while avoiding the creation of artificial trade patterns or facilitating fraud. (1, p.2)

3. The Expectations of Turkish Cypriots

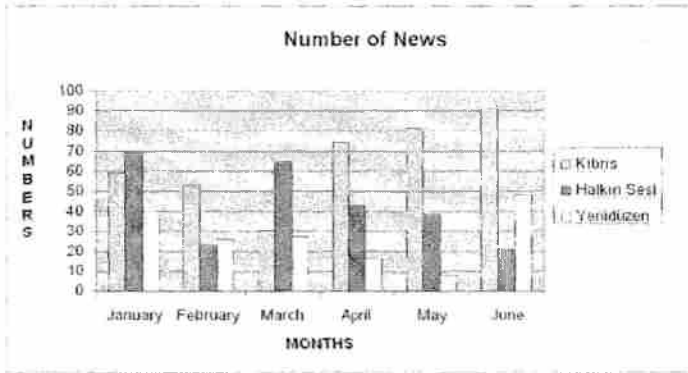
After the referenda, Turkish Cypriot community who voted in favor of the Annan Plan expected EU to take concrete steps to support Turkish Cypriot economy at once. After the Commission's invitation of a package of aid and trade measures, Turkish Cypriots had great hopes that they would have obtained opportunity to have cooperation with EU. Turkish community perceived the Commission's decision as a symbolic sign of ending economic problems and believed that both regulations complemented each other. Because the Regulation remains with the Council for consideration, Turkish Cypriots have begun to loose their enthusiasm and trust to EU Institutions as time passes. Diminishing of the hopes of effective corporation with EU changes their attitude towards EU and this change gradually reflected in the news contents of the Turkish Cypriot Press.

4. News in Newspapers in the first half of 2007

4.1 Discrimination through Months

In the research, it is determined that totally 865 news on EU published in the first half of 2007 (January, February, March, April, June and July) at three newspapers *Kıbrıs*, *Halkın Sesi* and *Yenidüzen*. The number of the news through months in each newspaper is shown in table 1:

Table 1 Discrimination through Months

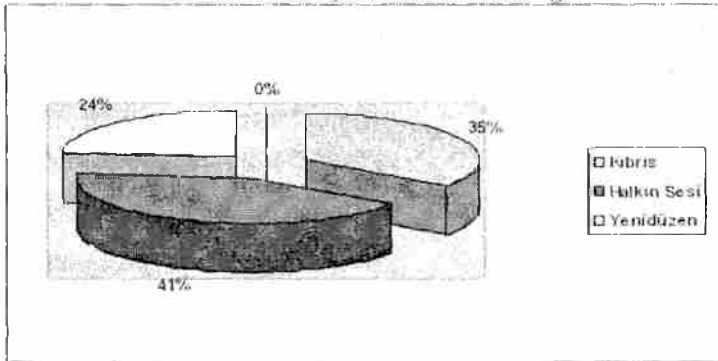

The number of news in *Kıbrıs* and *Yenidüzen* newspapers, who support to strengthen EU relations, is almost same in six months; however, *Yenidüzen* newspaper, especially last three months, has meaningful difference compared to *Kıbrıs*, as the number of news decrease dramatically.

4.2 Number of the News

The number of the news in percentage is given in table 2:

Table 2 Number of the News in Percentage

Although *Kıbrıs* newspaper has more news in last three month compared to both newspapers, *Halkin Sesi* newspaper, which is more cautious on EU relations, has the highest number of news in whole period. The distribution of all news in six months is also homogenous in *Halkin Sesi*.

4.3 Distribution through Subjects

The news is gathered under six subjects. The statements by Presidents and the President's Office, statements by the government bodies, statements by political parties, statements by NGO's, statements by Turkish Authorities and news from EU in general.

In this period 129 number of news on the statements by the President and the President's Office took place in three newspapers. Most of the news under this group calls EU to keep the promises on Financial Aid and Direct Trade Regulations. Most of the news took place in first three pages, emphasizing the importance given to these calls. The news under this group is mostly contains negative aspect.

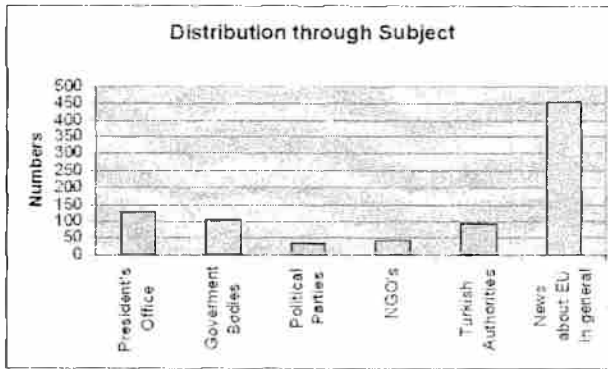
The number of statements by the government bodies is 104, mainly calling EU to keep its promises. The news under this group also includes EU-Turkey relations especially on Cyprus issue and stressing Turkish Cypriots' lose of confidence to EU. Most of the news took place in the first pages and the news having negative aspects in the headings.

The third group is the statements by the political parties which is totally 35. The news is about losing of confidence of Turkish Cypriots to EU and about the promises by EU. The opposing parties also criticize both EU and the government. Most of the news took place in middle pages, however, the news with negative aspect were in headings.

The number of the statements by NGO's is 42, which mostly includes calls to EU for its promises. There is news on seminars for the harmonization of legislation in accordance with EU legislation. News under this group also gives information about EU and its institutions. The fifth group of news, statements by Turkish authorities is 94, are mostly about the promises of EU. Most of the news took place in first pages.

The number of news about EU in general is 455. The news contents are generally about the statements by EU authorities, especially EU Parliament and EU Commission. EU authorities in their statements mostly emphasize that EU will carry out its promises. However, in some news it is obvious that EU authorities expect some steps from Turkish Cypriots. Most of the news took place in middle and back pages.

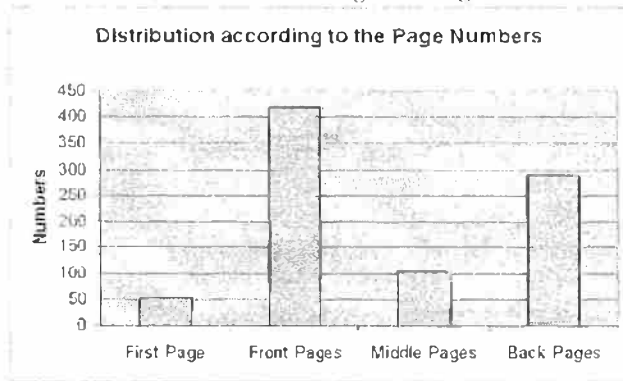
Table 3 *Distribution through Subject*

4.4 Distribution According to the Page Numbers

Within six months the news about EU on six subjects put forward in the research mostly took place in the front pages. The number of news in first page is 52, front pages (2-10) are 420, middle pages (10-20) 105 and back pages are 288.

Table 4 *Distribution according to the Page Numbers*

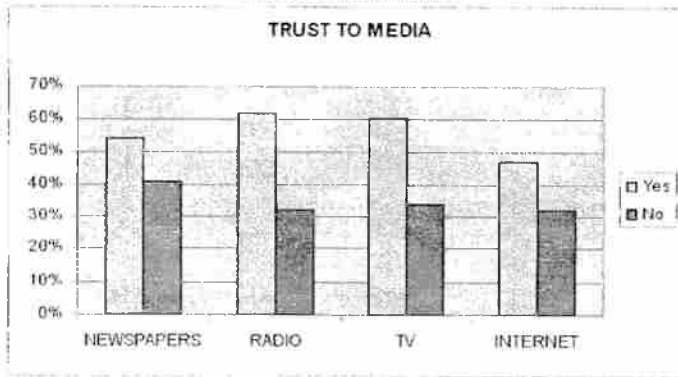

5. Euro Barometer 67 and Euro Barometer 68 Results

5.1 Euro Barometer 67 Results

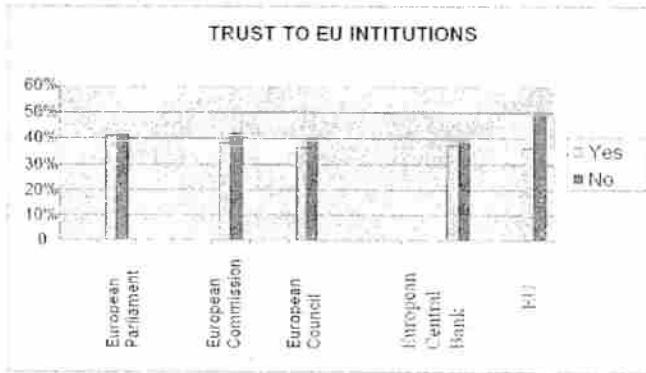
The public opinion research took place in spring period, beginning from October to June 2007. The results on confidence to media and the thoughts on EU relations in Euro barometer 67 shows that 58% of Turkish Cypriots trust media, respectively radio, television and newspapers. The trust to radio is 62%, TV 60% and newspapers are 54%. However, there is no meaningful difference between the percentages as shown in table 5. (2, p.)

Table 5 Trust to Media

The trust to EU is 36%, which has decreased from 45% from the previous public opinion research. Besides this, there is a tendency of no confidence to EU institutions among Turkish Cypriots. According to the results, Turkish Cypriots know more about European Parliament than other EU institutions and in parallel they trust more to European Parliament as shown in table 6. (2, p.)

Table 6 Trust to EU Institutions

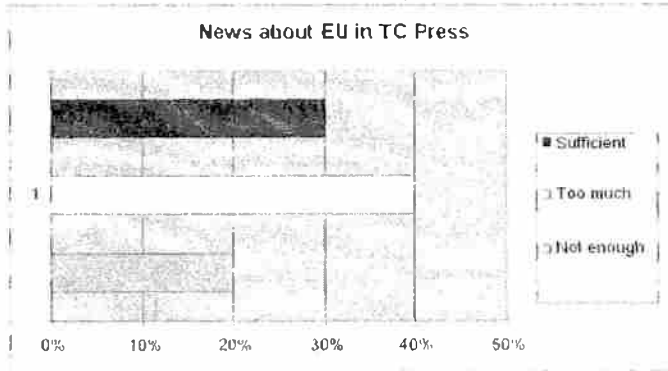

5.2 Euro Barometer 68 Results

The public opinion research took place in autumn period, between July to December 2007. The results on confidence to media and the thoughts on EU relations of Turkish Cypriots in Euro Barometer 68 shows that 46% of Turkish Cypriots trust media, respectively radio, television and newspapers. The trust to TV is 49%, radio 47% and newspapers is 44%. However, there is no

meaningful difference between the percentages. Compared to Euro Barometer 67, the trust level to media decreased (3, p.35).

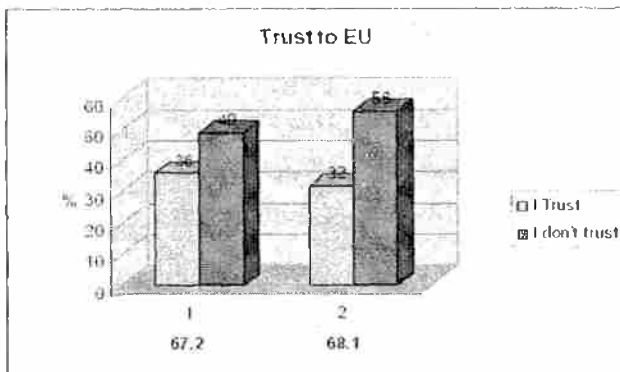
Table 7 Media and European Union

Forty percent of the applicants think that newspapers have sufficient news about EU, 30% think there too much news about EU and 20% thinks there is not enough news. The 39% of Turkish Cypriots think that like TV, newspapers also have positive news on EU and 24% thinks newspapers are objective about the issue. On the other hand, 23% think newspapers have negative aspects. Totally 70% thinks there is sufficient news about EU (Table 7) (3, p.33).

The trust to EU institutions is 32%, a 4% decrease compared to Euro Barometer 67. The result in Euro Barometer 67 is 36%. There is a dramatic decrease in last 18 months in trust to EU institutions (Table 8), (3, p.4)

Table 8 Trust to EU

The other important result is that the number of Turkish Cypriots who think EU membership is a good thing has dropped from 60% to 47%, indicating the declining tendency to EU membership (3, p.27).

CONCLUSION

In the study it is observed that in the period between January and June 2007 the number of the news about EU in Turkish Cypriot Press has decreased gradually and the news contents has changed. In news analysis it is found out that the trust of Turkish Cypriots to EU after referenda was in the peak. However, in the following months the attitude of press to EU relations became pessimistic and cautious. The negative statements by representatives of government and the NGO's took place mostly in front pages.

The number of news published in newspapers on EU had homogenous distribution in general. *Yenidüzen* newspaper which support EU process was expected to have more news on EU, however fell behind the other two newspapers. It is considered that as it is a party newspaper political and local news were covered mostly in the newspaper. Three newspapers showed almost the same attitudes on the EU relations. *Kıbrıs* and *Yenidüzen* newspapers, which are more optimistic on the issue, have more positive news at the beginning of the period compared to the last four months. *Halkın Sesi* Newspaper is more cautious during the period, especially in the contents of the articles. In the last three months the news contents were negative compared to the beginning of the period.

The news contents are usually on Financial Aid and Direct Trade Regulations and the EU's attitude on the issue. These kinds of news mostly call EU to keep its promises to Turkish Cypriots. There is news about EU Institutions as well as about EU legislation. However, the numbers of the news on these issues are not sufficient. The statements of EU representatives took place especially in middle pages. This shows that the three newspapers focus more on statements by Turkish Cypriot authorities than EU representatives. The reason for this is to reflect the Turkish Cypriot people's thoughts and attitudes on EU relations and shows that the statements of EU representatives do not have same impact on public as before.

It is determined that the results of Euro Barometer 67 and 68 coincide with the content analysis results of this study. Both in Euro Barometer 67 and 68 the trust on EU decreased %4 and %13 respectively. At the same time the negative aspects in the news contents increased in this period. This shows the correlation between the trust and negative contents of the news. In order to improve the relations between EU and Turkish Cypriots, EU needs to develop

its relations with Turkish Cypriot Press. Briefing journalists, columnists, as well as NGO members on EU bodies and legislation, by focusing on different aspects of EU membership will improve the cooperation between these institutions and will bridge the way to reshape the Turkish Cypriot attitudes.

BIBLIOGRAPHY

Direct Trade Union (draft), Brussels, 7.7.2004, COM(2004)466 Final, 2004/0148(ACC) by European Commission

Euro Barometer 67 Results, *National Report on Cyprus, Turkish Cypriot Community by European Commission*, Spring 2007

Euro Barometer 68 Results, *National Report on Cyprus, Turkish Cypriot Community by European Commission*, Autumn 2007

Financial Aid Regulation, Council Regulation (EC) NO 389/2006, Article 2

Lippman, Walter, *Public Opinion*, New York, Macmillan

McCombs, Maxwell, *The Agenda-Setting role of the Mass Media in the Shaping of Public Opinion*

Wikipedia, *Media Influence*

Content Analysis

Kıbrıs Newspaper (1 January – 31 July)

Halkın Sesi Newspaper (1 January – 31 July)

Yenidüzen Newspaper (1 January – 31 July)

YEREL YÖNETİMLERDE KENTLİLİK BİLİNCİ KENT KÜLTÜRÜ ve KENT YÖNETİMLERİNİN SORUN-DEĞER OLUŞUM SÜRECİ

Yrd. Doç. Dr. Suavi TUNCAY*

ÖZET

Yerel yönetimler denince aklımıza ilk gelen Belediye yönetimleridir. Aslında yerel yönetimler demokrasilerin gelişip temsil edildiği ve kentlilik bilincinin oluşturulup pekiştirildiği demokratik işlevişi esas alması gereken yapılar ve organizasyonlardır. Bu nedenle kentleri anlamak ve algılamak için kentleşme sürecini ve göç olgusunun etkilerinin irdelenmesi gerekir. Çünkü "kentleşme eğiliminin sosyal yapı ve davranışlar yönünden etkileri" büyüktür. Bu bağlamda yerel yönetimlerle merkezi yönetimlerin hizmet anlayışlarının halka dayandırılması yanında örtüşür kılınması gerekiyor. Kentin ideolojisi değil, ekolojisi ve psikolojisi önemlidir.

Bu sürecin denetlenebilir olması yönetim erkini ellerinde tutanların niteliklerine ve öngörülerine bağlı biçimlenir. Öngörü planlamayı gerektirir. Nitelik ise bilgi, görgü ve kültür temeline dayanır. Bu nedenle kentlerin master planlamalarla ve kent ağı örgüsüyle yönetilmesi gerekiyor. Sürecin kontrolüne etki eden faktörlerle insan davranışlarına etki eden ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, ekolojik, teknolojik, bilgisel ve iletişimsel alanlarla örtüşür.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kentlilik Bilinci, Kent Kültürü, Master Plan, Demokratik Yönetimler

ABSTRACT

The first thing the term "local administration" brings to mind is municipal administrations. In fact, local administrations are structures and organizations representing democracies. Based on democratic processes, these are structures where democracies flourish and urban consciousness is created and strengthened. Therefore, in order to comprehend and concieve urban centers it is essential to explicate the process of urbanization and the impacts created by the phenomenon of migration. This is because the effects of urban migration tendency is great as far as social structure and behaviour are concerned. In this context, understanding of local administrations and central governments on public service should match one another and should be based on public welfare. What is important is urban ecology and urban psychology, not urban ideology.

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

The fact that this process can be controlled is shaped depending on the quality and prevision of those who have the power of administration in their hands. This prevision calls for planning. Quality, on the other hand, lies at the basis of knowledge, experience and cultural awareness. For this reason, urban centers need to be managed by means of master planning and urban web systems. As for the factors affecting the control over this process, they are associated with economic, social, cultural, political, ecological, technological, informative and communicative domains effective on human behaviour.

Key Words: *Urbanization, urban consciousness, urban culture, master planning, democratic administrations*

GİRİŞ

Türkiye de merkezi ve yerel yönetim ilişkisi bağlamında kentleşme ve yönetim olgusunun örütürülmesi hala büyük bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle büyük kentlerimiz ve İzmir gibi tarihi ve kültürel derinliği olan bir kentin gerek merkezi ve gerekse yerel yönetimleri bağlamında özel bir öneme ve konuma sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda bir kentin kentleşme sürecinin analizi de büyük değer taşımaktadır. Gerek seçmen profili gerek Belediye hizmetleri açısından ve gerekse yerel yönetimlerinin yapılanmasından söz edebilmemiz ve özellikle Belediye Başkanlarının ve onun ayrılmaz parçası sayılan Belediye Meclisi ile yine yerel bir öneme sahip İl Genel Meclislerinin oluşumu görev ve yetkilerinin sınırlarının çizilmesi ve nasıl olmalıdır? Sorusunun cevapları aranmalıdır. Bu cümleden olarak kenti yöneten seçilmiş ya da atanmış kişilerin nitelikleri, bilgi ve becerileri buldukları kadrolarda hizmetlerin yürütülebilmesi için nasıl ve ne oranda proje üretebilecekleri de sınılanması gereken konular arasında yer almaktadır.

Ancak bütün bunların doğru algılanabilmesini ön koşulu kentleşme sürecinin bilinmesine bağlıdır. Çünkü kent ve kır ayrımı ile hızlı göç alan kentlerin seçmen profilleri o kentin gelişim düzeyi ile de doğru orantılıdır. Bu süreç anlaşılabilirliğinde kentleşme eğiliminin sosyal yapı ve davranışlar yönünden etkileri anlaşılabilir ve kentlilik bilincinin önemi kavranabilir(bkz. Tuncay,1975).

Özellikle günümüzde yerel yönetimlerin gereksinim duyduğu bir kavram olarak ortaya çıkan ve güncel bir duruma gelmiş olan "kentlilik bilinci" kentleşme sürecinin son aşaması olarak bir olgu haline gelmiştir. Bir kentin içinde yaşayanlar tarafından nasıl algılandığı ve nasıl kullanılması gerektiği, nelere uyulması halinde bir kentli olunabildiği üzerinde titizlikle durulması gereken çevre-kent yönetimleri açısından da büyük önem taşıyan konudur. Bu konu aynı zamanda kentin sağlıklı gelişmesi için uyulması gereken kuralların belirlenmesi kent ve kentlilikle ilgili kavramların tümünü de kapsamaması gerekiyor. Bir beş yıl daha kaybedilmeden yaklaşan 29 Mart 2009 mahalli

İdareler seçimlerinde gözetilmesi gereken bir konu olarak ele alınmasında yarar görülmektedir. İşte bu nedenlerle yine bu çalışmada, kentlilik bilinci ve kentli gibi birbiriyle ilişkili kavramların ele alınması gerekli görülmüştür. Kentlilik bilincinin oluşumunu sağlayan faktörler ve bu olguya etki eden etkenler üzerinde durularak kentlerimizde bu kazanılması gereken çok önemli bilincin yerleşebilmesi ve gelişebilmesi için gerekli sürecin anlatılması ile buna bağlı olarak çözüm için gerekli olan ilkeleri ve kuralları ifade etmemizde yine yarar görülmüştür.

Sürdürülebilir bir kalkınmanın anahtarı yine sürdürülebilir bir kentleşmedir. Sağlıklı bir kentleşmenin sağlanabilmesi içinse kentlilik bilincinin oluşturulması kaçınılmazdır. Bu sürecin tüm kesimlerce aynı biçimde algılanması büyük önem taşımaktadır. Çünkü kentlerimiz hızlı ve plansız bir göç dalgası ile karşı karşıyadır. Bu nedenle kentnin nüfus taşıma kapasitesi tartışma konusu olmanın yanında büyük sorunları da beraberinde getirmektedir. Her geçen gün büyük bir hızla devam etmekte olan ve özellikle köylerden kentlere, diğer bir ifadeyle “yerleşik bir düzenden, diğer yerleşik bir düzene geçme eylemi olan göçlerle (bkz. Tuncay, 2000, s.212; bkz. Tuncay, 2008) kentlerdeki nüfus ve seçmen profilleri değişerek artmaktadır. İşte bu nedenlerle kentlilik bilincinin ve kentli olabilmenin önemi artmakta kentlilikle ilgili davranış setlerinin ve gereklerinin yerine getirilmesi kentin görünümü olduğu kadar düzey ve düzenini de ilgilendirmektedir. Bu konuların önemini bilen insanların yaşadığı kente karşı sorumlu olduğu tutum ve davranışlarını da bu yönde kazanması gerektiği ancak kent yöneticilerinin bu konulara verdiği önemle belirlenmektedir. Kentin konumunu, özelliklerini ve güzelliklerini kaybetmemesi yanında daha yaşanılabilir bir mekân haline gelebilmesi o kentte yaşayanlar açısından ve tüm kazanılmış tarihsel ve kültürel değerlerin korunabilmesi gerektiğinden oldukça önem taşımaktadır.

Kent denince genel anlamda kırsal olmayan kente özgü yaşam biçimi oluşmuş yerleşmelerin ve yerleşim birimlerinin ifade edildiği anlaşılmalıdır. Kırsal kesim ise yine genel anlamda kentin karşıtı olarak nüfusun büyük kısmının tarımla uğraştığı, daha çok geleneksel yaşam karakteri gösteren yaygın yerleşim birimleridir. Kızılcelik’e göre, “Kırsal kesim köy ve/veya kasaba, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri, yönetim durumu ve demografik açıdan kentten ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışmak gibi işlemlerle belirlenen, konutları, öteki yapıları ve toplumsal ilişkileri bu yaşamı yansıtan yerleşme birimidir. (Kızılcelik, 2000, s114) Köy veya kasabalar birincil grup ilişkilerinin ağırlıkta olduğu, mesleki gruplaşma ve uzmanlaşmanın olmadığı, kişilerin örf, adet, değer ve normlara göre davranışlarını biçimlendirdiği, eğitim oranı düşük olan yerleşme birimleridir.

Yine aynı yazar “Kent, sosyo -ekonomik ve kültürel özellikleri yönetim durumu ve nüfus bakımından kırsal alanlardan ayırt edilen, genellikle tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretim dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, teknolojik gelişme derecelerine göre belirli bir büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine varmış, ikincil toplumsal ilişkilerin, toplumsal farklılaşma, uzmanlaşma ve hareketliliğin yaygın olduğu yerleşim alanıdır”(Kızılcılık, 2000, s.120) biçiminde bu konuyu değerlendirmektedir. Diğer bir açıdan kentlerin doğurganlık oranlarının kırsal kesime göre düşük olduğu, çekirdek aile tipinin daha yaygın görüldüğü, eğitim öğretim düzeyinin de daha yoğun gerçekleştiği bu nedenle köylere ve kırsal kesimlere oranla kent kültürünün daha çok hakim-egemen olduğu ya da olması gerektiği kentsel yerleşim birimleridir.

Hemen her ülkenin, kendine özgü yapılanmasından ve kentleşme sürecine bağlı olarak bir kent tanımı vardır. Bu tanımlar her ülkenin, sosyal ve kültürel yapısına, idari organizasyonuna göre değişir. Kent sınırları içinde yaşayan nüfusun geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık dışı uğraşların oluşturduğu genel bir kabul görmektedir. Bu bağlamda sosyal ilişkiler, kenti temsil eden kültürel kazanım sonucu beliren yaşam alanları ve nüfus yoğunluğu kent tanımında önemli kriterler olarak karşımıza çıkar. Zira birçok yönden kırsal alanlardan farklı olan yerleşim yerleri biçiminde kentler tanımlanmaktadır. Aslında “Kent” sözcüğü sürekli biçimde medeniyet ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bu anlamda medeniyetin bir bakıma kentleşmeyle birlikte geldiğini de varsaymamız gerekiyor. Diğer yandan Kentler, sadece ekonomik ilişkilerin ve buna bağlı fonksiyonların toplandığı ve yürütüldüğü bir çevre de değildir. Bu nedenle Mumford, L.’ ”Kent sosyal ifadelerle değil sanatı, kültürü ve politik amaçlarıyla tanımlanır” saptamasında bulunmaktadır”

Bu eylem ve kabullere yönelik aktiviteler birbirinden ayrı olmalarına rağmen toplum üyelerinin sanat, kültür ve siyasal-politik ihtiyaç duyması halinde bütün bunlara sahip olabilir yani onlara gereksinme duyduğunda bu alanlar kentlilere hizmet edebilirler. Dickinson’a göre “Bu kent toplumunun kendine özge gelişme ve yapısının olağanüstü özelliğidir. Bütün bu genellemeler ve hipotezler bunun üzerine kurulmalıdır”. Bu bağlamda Kıbrıs Uzakdoğu Üniversitesinde sunduğumuz Uluslar arası Çevre Kongresinde ileri sürdüğümüz master planlar ve çevre örgüsü ile ilgili kapsamlı bir araştırmamızdan da söz etmemiz gerekiyor. Zira insan davranışlarının ve psikolojik süreçlerinin incelenmesinde sadece bu sayılanlar değil bilakis farklı 8 kategoriden söz edilmesini gerekli kılıyor. Bunlar, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, teknolojik, ekolojik, bilgisel ve iletişimsel alanlardır. Çevre ve Kent sorunlarının çözümü için doğru ve düzeyli bir iletişimin kurulması ve bunun

tutum değişikliği yaratabilen bir etkileşime dönüştürülmesi kısaca kentleşmenin tam anlaşılabilmesi için tüm bu faktörel alanların birlikte değerlendirilmesi ve buna bağlı olarak merkezi yönetim ve kent yönetimlerinin-yerel yönetimlerle işbirliği içinde bir yerel, bölgesel ve ulusal master planlamanın yapılabilmesi gerekiyor (bkz.Tuncay,2007).

Bu çalışmada kent odaları ve ağ sistemi önerilmektedir. Mahalle odaları, semt odaları, ilçe odaları ve nihayet kent odaları önerilerek, “önceri ve planlama” ile “istek ve şikayetleri” tabandan tepeye aktaran “kent ağı” sistemi ile katılımcı bir anlayışla daha akılcı ve daha hızlı çözebilmek mümkündür. Bunlara ait görev, yetki ve sorumluluklar demokratik olduğu kadar sosyo-psikolojik bir mensubiyet bilincini de açığa çıkarabilir. Beldeye, ilçeye ve kente ait tüm değerler korunarak halkın istekleri doğrultusunda bir yönetim olgusu kurulabilir. Onun için kentleşme ve kent birlikte anılması gereken ve bir master plan çerçevesinde yönetilmesi gereken bir çağdaş mekanlar olarak tanımlanmalıdır. Hem çevre hemde kent örgüsü bakımından sosyo-psikolojik bir temele oturtulan master planlar ancak kentlerin olduğu kadar dünyamızın da sorunlarını çözebilir (bkz. Tuncay, 2007).

Kentin geniş kapsamlı ve her ülkeye uygulanabilir bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Böyle olmakla beraber öncelikli olarak ele alınan nüfus kriteri genel kabul görmekte ise de bize göre yeterli bir kriter değildir. Çünkü başıbozuk, sorunların giderek büyüdüğü bir kent yaşanmaz bir hal alır ki bir diğer üzerinde durulması gereken ve bizimde çalıştığımız “sağlıklı kent” oluşturulamaz. Bu kriterine uygun yapılan tanımın ülkemiz koşulları ve sosyal yapısını ne denli etkilediği de açıktır. Bu nedenle nüfus kriterinin önemi ile ters orantılı olan sağlıklı ve yaşanabilir bir kent oluşumunda, kentlilerin daha detaylı bilgilendirilmesi ile sorunların azaltılması yönünde eğitilmesi kaçınılmazdır. Eski adı ile Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından kabul edilen kentsel taban sınır 10.000 olarak benimsenmiştir. Demografik anlamda, kentleşmenin var olduğunu, fakat toplumsal nitelikler yönünden kentleşme sürecinin çok daha yavaş bir gelişme gösterdiği, aynı kurumun yaptığı araştırmada ortaya konulmuştur. Kent kültürü, sosyal, kültürel, siyasal, dinsel, sanatsal hoşgörüden, sorumluluk bilinci taşıyan özgürlükten, laik düşünce ve katılımcı demokrasiden, bilimsel akla dayanan bilgi ve nesnellikten oluşan davranış setleri oluşturulmuş bir bütünlüktür. Kent kültüründe örf, adet, gelenek, görenek ve tüm bunları şekillendiren din olgusunun önemi azalmakta, dinsel özgürlük, sanat, bilim ve kültürel tartışmalar önem kazanmaktadır. Kent ve kentleşme kavramlarını genel çerçevede kısaca tanımladıktan sonra kentleşme sorunları üzerinde durmaya çalışacağız.

Göç ve Kentleşme

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de başlayan ve giderek Avrupa ve Amerika’ya yayılan ve adına Sanayi Devrimi adını verdiğimiz olgu, kırsal bölgelerden kentlere akınlara neden oldu. İçinde bulunduğumuz yüzyılda kentleşme, geri kalmış ve gelişmekte olan dünya ülkelerinde en önemli sosyal ve ekonomik sorunlardan biri olmuş, bu sorun giderek kentsel dokuya da yansımıştır. Bugün geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde gördüğümüz kentleşme daha çok demografik bir kentleşmedir(Ayan, 1975, ss.45)

Kentleşme tanımı yapmak gerekirse, bir ülkede, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye paralel olarak, o ülkedeki toplam kentsel nüfusun, toplam ülke nüfusuna olan oranın artması veya kentin nüfus miktarının çoğalması sonucu toplum yapısının değişmesi aklımıza gelmelidir. Diğer bir ifade ile yerleşik bir düzenden diğer bir yerleşik düzene geçmek için yapılan eylem olan göçler konu edilmelidir(bkz. Tuncay, 2000). Bu bağlamda, örgütlenme, iş bölümü, ihtisaslaşma v.b gibi konularda ortak davranış ve sosyal ilişkilerde kentlere özgü bir karakteristik özellik kazanmasına yol açan, kent nüfusunun demografik artışından ayrı olarak kırsal alanlardan, kentsel alanlara doğru olan bir kayma yani göç, diğer bir deyişle nüfus birikim sürecidir de diyebiliriz(Bkz, Keleş, 1975 Sayfa 19; Tuncay, 2008).

Kısaca kentleşme: Sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir. Bu tanımla, kentleşmenin sadece bir yönüyle tanımının yapılması gibi bir hata ortadan kalkar. Kentleşme dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması demektir. Kentsel nüfus köyden kente göçlerle artar.* Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme bu şekilde nüfus akımları halinde gerçekleşir. Kentleşme yalnızca nüfus hareketi bağlamında düşünülmemelidir. Kentleşme, aynı zamanda o toplumda ekonomik ve sosyal ve kültürel yapılarla da doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle kentleşmeyi tanımlarken o nüfus hareketini yaratan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere de yer vermek gerekir.

Bu bağlamda günümüz toplumları sanayileşme süreciyle birlikte az kentleşmiş ya da çok kentleşmiş olarak nitelendirilir. Kentleşme ve

---

* Türkiye’de kentleşme ve göç olgusu süreci içinde, kentlilik bilincine etkisi ve siyasal katılıma ilişkileri için bkz. S.Tuncay, H.Hurma, L.Konuş; Türkiye’de kentleşme ve göç olgusu sürecinde medya ve siyasal katılıma ilişkisi, E.Ü. İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Dergisi Yıl:3 Sayı:3-2008 İzmir

sanayileşme arasında doğrudan bir ilişki vardır. Gelişmiş olan ülkelerde bu durum paralellik arz ederken, gelişmekte olan ülkelerde, sanayileşme, kentleşmeyi yavaş bir hızla takip etmektedir. Kentlilik bilincinin de oluşturulma sürecinde sanayileşme ile gelişen kentlerde artan nüfus göç ile birlikte oldukça daha büyük sorunlarla karşılaşmış; özellikle planlı -master plan- bir kalkınmadan geri kalmış ve kentlilik bilincinin oluşturulması sağlanamamıştır. Bu işleyiş sadece merkezi idarenin değil aynı zamanda yerel yönetimlerin de fonksiyonel olamaması sonucunda “denetimsiz bir yönetim” olgusuyla karşılaştığından adeta bir baskı unsuru olarak karşımıza çıkmış, diğer gelişmekte olan kentlerimiz gibi büyük kentlerimizde daha yoğun bir biçimde kendini hissettirmeye başlamıştır.

Kentleşmede Ekonomik Nedenler

Kentleşmenin ekonomik yönden önemli çekici nedenlerinden birisi de daha çok kentlerin sunduğu ekonomik üstünlüklerin fazla oluşudur. Kentlerde işbölümü ve uzmanlaşmanın olması üretimi kolaylaştırıp, gelirleri artırmaya yol açmaktadır.

Kentlerde çok sayıda uzmana ihtiyaç olmaktadır. Keleş bu durumu şu şekilde özetlemektedir. “Özellikle az gelişmiş ülkelerde, tarımın verimliliği ve kişi başına düşen tarımsal gelir, köylüyü köyünde tutmaya yetmeyecek kadar düşüktür. Gerek bu yetersiz gelirin, gerekse toprak iyeliğinin dengesiz dağılımı, tarım topraklarının çok parçalanmış (ufalanmış) olması, iklim koşulları ve toprak aşınması(crozyon), bu itici etmenleri güçlendiren nedenlerdir. Örneğin, Türkiye de sözü edilen bütün koşulların, tarımdaki verimi azaltmak suretiyle, kentleşme hızını geniş ölçüde etkilediği görülmüştür(Keleş,1975, s.23). Bunun yanında yerel politikacıların çıkara yönelik vaatleri ve kentin adeta rant alanı olarak seçilmesi aslında ekonomik üstünlüklerin avantajların ve beklentilerin değil, ana sebebi olarak “kentsel rant” karşımıza çıkmıştır. Zira her dönemde basın ve medyada geniş olarak bu tür haberlere yer verilmektedir.

Kentleşmede Teknolojik Nedenler

Sanayi devriminin getirdiği değişikliklerle beraber kentleşmenin hızlanması teknolojik gelişmelerle mümkün olmaktadır. Buhar gücü nüfusun fabrikalar yakınında birikmesine yol açmıştır. Elektrik enerjisinin sanayide artan oranda kullanılması kentlerde hızlı biçimde nüfusun yoğunlaşmasına etkide bulunmuştur. Bunun gibi hidroelektrik santrallerde kentlerin gelişmesi ve yaygınlaşmasında büyük rol oynamıştır. Hızla gelişen teknolojiyle birlikte iletişim ve bilgisayar teknolojisindeki ilerlemenin kentleşmeyi daha nasıl etkileyeceğini zaman gösterecektir. Ancak şunu belirtmeliyiz ki bugün internet kullanımı birçok kötü alışkanlık, sapma, cinsellik, yalnızlaşma ve yabancılaşma sorununun kaynağı olarak ön saflarda görülmekte; bunların merkezinde de ne

yazık ki kentler ve kentliler bulunmaktadır. Oysa teknolojik kentler hayal edilerek kentlilerin daha üretken, araştırmacı ve yenilikçi projelere yönelik yerel yönetim organizasyonuna gidilebilmesi gerekmektedir. Burada da Ticaret ve Sanayi ile Meslek Odalarımızın yerel yönetimlerle işbirliği geliştirmesi hedeflenmelidir.

Kentleşmede Siyasal Nedenler

Siyasal erki ellerinde tutanlar hızlı kentleşme sonucu oy potansiyelinin kentlere kaydığını bildiklerinden siyasal ve sosyal kararların birçoğunu kentte yaşayanlara özgü bir eğilimle alırlar. Hatta popülizm genellikle kentlere özgü sürdürülür. Toplu konutlar, çeşitli yardımlar ve esnafa destek gibi birçok uygulama bunlara yöneliktir. Kentin örgütlü yapısı da siyasetçileri sürekli ürkütür. Bu bağlamda çeşitli düzeyde verilen siyasal kararlar, hukuksal sınır(sızlık) kent kurumlarından bazıları ve kentlerdeki özellikle yerel yönetim yapısının imkân ve olanakları kentleri iş bulunabilecek bir konum olarak özendirici nitelik taşımaktadır.

Diğer yandan köylerde tarım topraklarının parçalanması sonucu mirasçılardan yalnız biri tarafından toprağın bütünü ya da büyük kısmının elinde tutulduğu genellikle görülür. Bu kapalı veraset sisteminde, diğer çocuklar ya kendilerine özel çiftlik satın almak ya da başka toprak sahibinde ya da çiftliklerde işçi-ırgat olarak çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ekonomik temelli bu talep siyasal erki ellerinde tutanlarca yeterli düzeyde karara yönelik ele alınmadığından merkezi yapının uyguladığı siyasal politikalar itici; siyasal etki ve baskı unsuru oluşturabilmek için de kent çekim merkezi olmaktadır. Özellikle hemşehri dernekleri bu konuda etkili rol oynamaya çalışmakta siyasal partiler de ne yazık pazarlığı halkla değil birkaç sivil toplum kurumunun başındakileri dinleyerek halktan uzaklaşmaktadır. Siyasal açıdan kentler bu nedenle çok önemlidir. Yerel yönetimlerin demokratik işleyişi ve hizmet üretmesi de bütün bunların çözümünde yatmaktadır.

Kentleşmede Sosyal ve Psikolojik Nedenler

Sosyal ve psikolojik nedenler genellikle bu mekânlarda yaşayan kişilerin psikolojik algılamalarında görülmektedir. İnsanın etkilenme düzeyi arttıkça çevrenin de etki düzeyi artmaktadır. Bu nedenle köy ve kentin yaşam tarzı psikolojik algılama biçimleri arasındaki farklılıkta ortaya çıkmaktadır. Bu bütün topluluklar ve hatta uluslar için de böyledir. Ön kabullerin azaltılması halinde öteki olarak algılanan tüm değerler benimsenir ve hatta insan saygı görür. Bu bağlamda kırdaki yaşayanların algısı kısıtlı bir dar çevrenin etkisi altında olduğundan kentin denetimsiz ve özgür havası kente göç ve kentli olma eğilimini artırır(Tuncay, 1975).Bu süreç aynı zamanda özgün ve kentli olmanın gururunu paylaşma, kentte var olan sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler ve olanaklar ile hizmetler kenti çekici kılmaktadır. Kimi yerlerde kente göç etmeye

”yükseliş ve değişim” gözüyle de bakılmaktadır. Bu biçimde kentin algılanması kentli olmayı, kentte yaşamayı kentin olanaklarından geniş bir biçimde yararlanmayı çağrıştırdığından kırdan yaşayanlar için kentleri çekici ve cazip hale getirmektedir.

Türkiye’de Kentleşme Süreci Sonucu Ortaya Çıkan Önemli Sorunlar

Tarımdan sanayiye nüfus kayması ülkede izlenen sanayileşme siyasetinin kaçınılmaz sonucudur. Fakat Türkiye’de kentsel alanda çeşitli olanakların yetersizliği bu sorunlu kentleşmeyi temel toplumsal sorunlardan biri haline getirmiştir. Bu sorunlu kentleşmenin ardında yatan temel öğe Türkiye’de sanayileşme ile kentleşme arasında bir uyum olmamasıdır. Kentlerde göç sonucu biriken nüfusun çoğu hizmet kesimine kaymakta, bunun sonucu olarak kentlerde işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. “Bugün dünyada ve Türkiye’de, kent ve çevre sorunlarının kökeni, hızlı ve çarpık sanayileşme ve yapılaşmaya, sürekli kar olgusuna, teknolojinin insan ve doğa yararına kullanılmamasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, insan nüfusunun büyük yoğunluğunun yaşadığı kentler, tüketim toplumunun, sürekli kâra dayanan “gelişmelerin” talan ve yağmanın sonucunda insana yabancılaşan yabancı kültüre hizmet eden cafe, restoran ve kafeterya ile yabancı marka satan mağaza tipi mekânlar oluşmuştur.

Bugün kentlerin en önemli sorunlarını oluşturan yoksulluk, göç, barınma ve işsizlik sorunu alt yapı yetersizlikleri ve çevre kirliliği, merkezinde insan yaşamının ve ihtiyaçlarının değil, küresel ve ülkesel sermayenin ihtiyaçlarının bulunduğu bir sistemin ürünüdür.

Kırdan kente göç ucuz emek ve işgücü hep sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda teşvik edilmiş ve bugün ülkemizde kentsel yaşam çevresi plansız yapılaşma, kaçak konutlar ve gecekondu nüfus olarak adlandırılan (kent yoksulları) ile şekillenmiştir”(Robert Jean, 1999,s.9). Kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlardan bir diğeri de, insanların sahip oldukları gelenekleri, görenekleri ve kimliklerinin kentleşmenin tehdidi altında olmasıdır. Hemşehri algısı kültür birliğine değil, bölgecilğe ve ayrımcılığa dönüşmüş, ulusal birlik tehdit edilmektedir. Bu yazara göre kentleşme yalnızca kırsal kesimi değil, kenti de silip süpürmektedir.

Yalnızca kasaba ve köy yaşamının tarımsal ilişkilerle beslenen değer, kültür ve kurumlarını değil, kent yaşamının yurttaşlık ilişkileri ile beslenen değer, kültür ve kurumlarını da yutmaktadır. İsimsizlik, homojenlik ve kurumsal devasalık gibi boğucu özelliklere sahip kentleşme, insanlar arasındaki yakınlığı, benzersiz nitelikteki mahalleleri ve insani ölçekli bir politikayı içinde barındıran kentsel alanı yuttuğu gibi, doğaya yakınlığı, kutsal bir yardımlaşma anlayışını ve sıkı aile ilişkilerini barındıran kırsal alanı da ortadan kaldırmaktadır”(Boochin, 1999, s.31).

Kentleşme sorunlarını daha iyi görebilmek ve sorunlara çözümler bulabilmek açısından bu sorunları tek tek ele almak daha yerinde olacaktır.

Konut Yetersizliği

Kentlere göçün doğurduğu sorunlardan biri konut yetersizliğidir. Yakın gelecekte sorunun daha önemli boyutlara ulaşacağı anlaşılmaktadır. Kongar'a göre: Türkiye'de, siyasal iktidarların planlama fikrine soğuk bakmalarından dolayı başarıya ulaşamamıştır. "Örneğin 1980li yıllardan beri Türkiye'nin konut gereksinmesinde önemli katkılarda bulunan konut kooperatifleri birliği, Kent – Koop, bu modelden esinlenen uygulamaların sonunda ortaya çıkmıştır, denilebilir.

Kongar'a göre, daha sonra 1960'tan başlayan planlı dönemde, konut sorunu ve kent planlaması her planda üzerinde önemle durulmuş konular olmasına karşın siyasal iktidarların planlama olgusuna karşı soğuk bakmalarından dolayı uygulamada fazla bir mesafe alınamamıştır". Türkiye'de konut alanındaki en büyük kamu atılımı 1981 yılında çıkarılan toplu konut yasasıdır. 1984te ise toplu konut idaresi kurulmuştur. Toplu konut idaresi hem doğrudan konut üretmiş, hem de toplu konut yapımcılarına ve bireylere kredi açarak konut üretimine katkıda bulunmuştur. Fakat 1988den den beri Toplu konut idaresi etkisizleşmiştir. "Kentlerdeki ve özellikle büyük kentlerdeki konut mülkiyeti oranları da Türkiye ortalamasına göre oldukça düşüktür. Türkiye'de ortalama yüzde 70 dolayında olan konut mülkiyeti, kentlerde yüzde 50'ye büyük kentlerde ise yüzde 40'a düşmüş görünmektedir"(Kongar, 1999, s.560). Konut yetersizliğinde görülen bu durum toprak getirisini çok büyük boyutlara taşımış, öte yandan sağlıksız ve izinsiz konut yapımını ülkenin temel sorunlarından biri haline getirmiştir.

Gecekondu Sorunu

"Gecekondulaşma olayının ilk zamanlarında bir konut bitmiş ise, izinsizde yapılmış olsa, yıkılması için mahkemenen karar almak zorunluydu. Mahkemenen karar almak ise oldukça uzun bir süre gerektiriyordu. Bu yüzden, kendisinin olmayan arsa üzerine konut yapan kişiler, polis işe karışmadan bu işi bitirmek amacıyla, genellikle geceleri hızlı bir biçimde çalışıyorlardı.

Artık neredeyse bir gecede bile çatısı kapatılan konutlar vardı. Sabah olduğu zaman polis için, konutu hemen yıkmak artık olanaksızlaşıyordu. İşte bu süreçte ortaya çıkan yeni konut biçimine Kongar "gecekondu" adının verildiğini belirtmektedir(Kongar, 1999, s.562). Gecekondulaşmayla birlikte Türkiye'de kentsel arsa fiyatları yukarı doğru sıçramıştır. Artık "kent kapısı rant kapısı" algısı yerleşmiştir. "Gecekondu olgusu ile birlikte gelişen ikinci süreç yerel ve merkezi politikada ortaya çıkan yozlaşmadır.

Bu yozlaşma her türlü rantın ve özellikle kentsel rantın, politikacılar ile ya mafya türü kişiler ya da örgütler veya üst gelir grupları ile birlikte

paylaşılmasının yol açtığı (yasadışı) ittifakları-bizce de toplumun neredeyse tümünü saran bir vurdum duymazlık ve çıkar beklentisi içine sokarak değerlerin yozlaşması da- ortaya çıkarmıştır(Kongar, 1999, s.562-564). Kongar yine bu konuda Türkiye’de gecekondulaşmayla beraber ortaya çıkan siyasal yozlaşma ve ekonominin her alanında çeşitli tahsislerden kaynaklanan kayırmacılık, yolsuzluk ve rüşvetin başlı başına sorun haline gelmiş olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de kentleşmenin sonucu ortaya çıkan sorunların en başında gecekonduların olduğunu belirten aynı yazara göre gecekondular halkı ülkenin ekonomik ve toplumsal siyaseti etkilemesi noktasında ülke yazgısını belirleyecek bir noktaya ulaşmıştır. “Bütün bu oluşum sırasında siyasal etkenlerde işe karışacak, temel ekonomik ve toplumsal siyasetin istenmeyen doğurganlığını kuramsallaştırıyor. Örneğin, bir yandan gecekondular yapımını önleyici yasalar çıkartılırken, öte yandan, özellikle seçim zamanlarında yasadışı yapılan gecekonduların tapuları hemen her seçimde verilerek, bunlara yasal bir nitelik kazandırılıyordu”

Kırdan kente göç eden ve geleneksel yapısını korumaya çalışan gecekondular halkı çağdaş kent kültürünü benimseyememiştir. Bu noktada aralarında büyük bir uçurum olmasına rağmen kentli ile yan yana olan bu kesim kendi içinde popüler olarak adlandırılan farklı türleri örneğin arabesk kültür dediğimiz ulusal ana kültürü temsil edemeyen ya da yabancı ezgiler içeren cinsel ve duygusal sözcüklerle donatılan müzik türlerine yönelik bir popüler kültür yapılanması meydana getirmiştir.

Türkiye’de gecekondular sorunuyla birlikte kentleşmenin ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan bir diğeri de kültürel erozyon ve yozlaşmayı hızlandıran işsizliktir. Çünkü ahlak ve erdem kavramları açlık karşısında zayıflamış, “gemisini kurtaran kaptan” denen bir atasözüne adeta ulaşmıştır. İşsizlik aynı zamanda kirli işleri ve kötü alışkanlıkları beraberinde getirmiş, sapına ve cinsel eğilimleri körüklemiş, toplumunun içinde sağlığını yakından ilgilendiren psikolojik ve bedensel travmaların yaşanmasına neden olmuş esrar, eroin, morfin gibi çok tehlikeli maddeler neredeyse ilkokul kapılarına kadar uzanmış, hatta cinsel ve ruhsal suçların artışı ile toplumsal cinayetlerin işlenmesine ortam hazırlamış ve artışlarına kentler sahne olmuştur.

İşsizlik

Tarımsal alanda toprağın makineleşmesiyle beraber topraktan kopan köylü kente göç etmekte ve çeşitli alanlarda çalışmaktadır. Büyük kentleri iş olanakları nüfusun yığılması sonucu özellikle sanayi kesiminde dışarıdan gelen nüfusun çok gerisinde kalmaktadır. Bunun sonucunda ise niteliksiz işçiyi de içinde barındıran hizmet kesimi ülke koşullarına göre büyük bir gelişme göstermektedir. Bu nüfus yığılması hizmetlerin de yetersizleşmesine neden

olmaktadır. Bölgelerarası dengesizlikler pekişmekte, büyük kentlerde giderek kaynaklar ile gereksinimler arasındaki uyumsuzluk büyümektedir.

Kentlerde işsizlik Türkiye’de gittikçe büyüyen bir sorundur. Sorunların giderilmesinin yolu ise genel anlamda tarım toplumu olmaktan bilâkis kurtulmak değil, yani “tüketici değil, üretici” duruma gelmekle sağlanabilir. “Ülkemizdeki genel duruma bakacak olursak, yaklaşık 20 milyon çalışan insanın bulunduğunu bunun ise ancak yüzde 31,4 ünün ücretli olduğu görülür. Kendi hesabına çalışanların oranı yüzde 24,5 iken işverenlerin aktif nüfus içindeki oranı yüzde 5,6 dır. Gizli işsizlerin sayısı ise yüzde 31,6 oranı ile ücretli çalışanlardan fazladır. Gizli işsizlerin çoğu tarım kesiminde yer almakta olup toplam sayıları 6 milyon civarındadır”(Kocacık, 2000, s.158). İşsizliğin nedenlerinin başında ekonomide üretime yönelik katma değer yaratabilecek kuruluşların planlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer önemli faktör ise hızlı artan nüfus hareketleridir. İstihdam planlaması yapılmadığından işsizlikle mücadelede yetersiz kalınmasına diğer bir sebepte ülkenin donanım yetersizliğidir. Bir tarafta iş arayıp bulamayan işçi diğer tarafta işçi arayıp bulamayan işveren vardır. İş piyasası iyi organize edilerek, işçi ve işverenleri birbirinden haberdar etmek suretiyle üretim ve gelir kaybı önlenmiş olabilir, ihracat teşvik edilerek ve yatırımcılara imkan sağlanarak ve vergi indirimleri ile sanayi kesimi canlandırılabilir. Bunu da Ticaret ve Sanayi Odalarımız ile Meslek Odalarımız deneyimleri ile başarabilir.

Çevre Sorunları

Çevre sorunlarının başında trafik sorunu gelmektedir. Nüfusun plansız bir şekilde artması ulaşımı neredeyse olanaksız hale getirmiştir. Su sorunu, doğalgaz yetersizliği yanı sıra eğitim ve sağlık hizmetlerindeki yetersiz kalma durumu kent yaşamını zor hale getirmektedir. Güvenlik de büyük kentlerde sorun olmaya başlamıştır. Yan kesicilik ve araba soygunculuğu gün geçtikçe baş edilemez bir hal almaktadır. Büyük kentlerde uçurum diye nitelendirilecek oranda bir gelir farklılaşması söz konusudur. Tuncay’ın da belirttiği gibi; insan kaynaklı bir çevre ve kent sorunlarının çözümü için “özellikle kentsel çevrede planlama” son derece önemlidir. O açıdan, çevre ve kentle ilgili sorunların çözümü için, mutlaka yerel bölgesel ve ulusal master planlamaları düşünmemiz gerekiyor. Kentleri gürültü, görüntü ve güvenlik(3G Prensibi) açısından ele almalıyız. Çünkü “Kent yaşamı sorumluluklarla birlikte hakları da gündeme getirmektedir. Kentte yaşayan insanın kente karşı sorumlulukları olduğu gibi, temel konularda çağdaş, eşit ve hakça hizmet alma hakkı da vardır. Biz buna kısaca kentlinin çağdaş yaşam hakkı diyoruz. İşte yerel yönetimler, yasaların ve yönetmeliklerin kendilerine verdiği görevler ve yetkiler ışığında kentlinin

beklediği ve talep ettiği çağdaş yaşama uygun hizmetleri zamanında ve adaletli olarak yerine getirmekle yükümlüdürler”(Bkz. Örs, 2008).

Türkiye’de Kentleşme Sorunları Üzerine Çözüm Önerileri

Türkiye’de kentleşme sorununun ardında yatan en temel neden kentleşme ile sanayileşmenin bir arada yürümemesidir. Sanayileşme öncesi kentleşme meydana gelmekte, sanayileşme onu takip etmektedir. İşsizlik düşük ücretle çalışma sorununa dair ücret politikalarında gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Tüketici olmak yerine üretici olmaya çalışmalı, eğitime gerekli önem verilmeli böylece bilgi toplumuna geçilmelidir. Zaten bu durumda endüstri toplumu sürecine gireriz. Kaynakların dağıtılması noktasında planlı etkinlikler yapılmalı, gerekli düzenlemeler yapılmalı bölgeler arası dengesizlikler giderilmelidir.

Kaynaklar ve gereksinimler arası dengenin sağlanması zaten sanayileşme-kentleşme arasındaki uyumu zorunlu kılar. Gecekondulaşmayı önlemenin yolu yıkmakla ya da nüfusu bir yerden bir yere taşımakla çözülmez. Sorunun toplumsal-ekonomik köklerine inmek gerekir. Gelir dağılımının düzeltilmesinin yanında kentleşmenin hızına, biçimine ve yurt yüzeyine yayılmasına egemen olacak politikalarla, sanayileşmede güdülecek politikayla gecekondu sorununa çözüm bulunabilir. Gecekondu ailesinin geleceğe bakışının güvence altına alınmaması, onun güvencesini kaçak inşa ettiği gecekondu bulmasına neden olur.

Bölgeler arası dengeli bir yerleşme ve gelişme sağlanması için bölge planlaması yapılmalıdır. Böylece bölgesel dengesizlikler azaltılır. Bölge planı yapmaya yetkili kuruluş DPT dir. Bölge planlamasının temel amacı geri kalmış bölgelere ulaşım, konut, sanayi, tarım, enerji, ulaştırma, plan, altyapı ve öteki hizmetleri sunmak, yöre halkının eğitim düzeyini yükseltmek ve büyük kentlere göçü ve oradaki nüfus yığılmalarını azaltmaktır. Burada önemli olan bu planların bilinçli bir şekilde yapılması, önlemlerin güzel bir biçimde alınmasıdır. Nitekim daha önce düşünülen bu politikaların alternatif mal oluşu hesaplanmadığı için plancılar ve ekonomistler nereden ne ölçüde özzeride bulunacaklarını bilememişlerdir. Bu durum ise kararsızlığa ve sonunda sistemsiz yaklaşıma neden olmaktadır. Gecekonduyu ortadan kaldırmayı sağlayacak önlemleri alacak yerde önce yapılmasına göz yumup sonra af yasalarıyla bağışlamak gecekondulaşma sürecini özendirmeye yarar. Bu noktada gecekondu yasasının incelenip yeniden değerlendirilmesi gerekir. Türkiye’de kent sorunlarını çözmekte en önemli sıkıntılardan biride kent yönetimi konularında ve teknik alanlarda yetişmiş personelin olmamasından kaynaklanır.

Bu personelin sayısı ya yetersiz veya yetenekleri ve bilinç düzeyleri eksiktir. Türkiye de iktisadi planlar ekonomik sıkıntılar ve verimsizlik gerekçesiyle kentlerde yapılacak altyapı yatırımlarını sınırlı tutmuşlardır. Kentlerde yaşama koşullarının kendiliğinden düzeleceğini söylemektedirler. Bu ise geçerli değildir. Hızlı nüfus artışı ve artan tüketim eğilimi kentsel altyapı yatırımlarına öncelik verilmesini olanaksız kılmaktadır. Bugünkü durumda Türkiye de kentleşme sorunlarının kaynağı ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ekonomik kalkınma düzeyidir. Kent sorunlarının çözümü için tutarlı kentleşme politikasının saptanması ve ulusal kaynakların bilinçli bir biçimde dağıtılması ve verimli kullanılması esastır. Kentleşme ve imar sorunlarının asıl çözümleri geri kalmış ülkelerin gelişmiş ülke seviyesine ulaştırma amacı taşıyan master bölge planlarıyla mümkün olmaktadır. Bu noktada vatandaşında yerel özerkliğin ve demokrasinin gelişmesi açısından talep-destek paralelinde plan yapımına katılma hakkı tanınmalıdır. Kent örgüsü ağ modeli buna uygun düşmektedir.

Kentlilik Bilinci ve Kavramsal Boyutları

Kent, kentlilik/kentli birey olma ve kentlilik bilinci kavramları birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Kent, tarihin farklı dönemlerine ait fiziksel, sosyal ve kültürel katmanların üst üste kurulması sonucu oluşan fiziksel, mekânsal ve sosyal bir ortamdır. Bu tanım, kentin sadece fiziksel bir mekân olmadığını, toplumun sosyal, kültürel, sanatsal ve ekonomik değerlerini de kapsadığını, bu değerlerin aynı zamanda fiziksel olarak kent mekândaki anlatım ve tanıtım aracı olduğunu belirtiyor. Kentlilik, bireyleri kentte yaşamının gerektirdiği koşul ve normları anlamış, özümsemiş ve benimsemiş ve bunu davranış seti biçimine getirmiş olmalarıdır. Kentlilik bilinci ise, kentte yaşayan tüm bireylerin kente özgü tavır ve davranışlar sergilemeleri, birer kentli birey olduklarının farkında olmaları ve buna uygun olarak sürekli kent kurallarına uygun davranabilmeyi sürdürebilmek anlamına gelir. Kentlilik bilinci oluşumunun başlıca koşulu ise bireylerin yaşadıkları kent ile anlamlı ve güçlü bağlar kurabilmeleri ve kendilerini yaşadıkları kentin bir parçası gibi hissetmeleridir. Kentlilik bilinci, bireylerin yaşadıkları kente sahip çıkmasıyla ilişkili olması nedeniyle çağdaş yerel yönetim anlayışı açısından büyük önem taşımaktadır. Bir süredir kentlerimiz özgün kimliklerini kaybetmekte, kentlerde fiziksel, sosyal ve kültürel yönlerden önemli bir erozyon ve yabancılaşma yaşanmaktadır. Kırsal alandan kentsel alana yönelmiş hızlı ve planlanamayan göç, söz konusu erozyonun başlıca nedenlerinden biridir. Kentlerimize sahip çıkabilmek adeta bir marifet haline gelmiştir. Kente gelenler denetim olgusunun dışında kaldığından özgürlüğü sorumluluk bilinciyle algılayamamış, kentlilerin azalması sonucunda da uyarma etkeni giderek zayıflamış uyarı almayan yeni

kente göç edenler bunun karşısında istediklerini yapabilecekleri gibi bir psikolojik algı ile eylemlerini sürdürebilme cesareti de bulmuşlardır.

Göç olgusu nedeniyle kırsal-kentsel alan arasında farklılaşma doğurmuş, yeni fakat her ikisine de ait olamayan yeni hatta giderek sapma diyebileceğimiz yaşam tarzlarının kazanılmasına popüler kültürlerin doğuşuna ortam hazırlamıştır. Bu süreç böylece kent yaşamını ve kentte oturan yerleşik yapıları da dolaylı ve doğrudan etkilemiş, her geçen gün daha karmaşık bir mekan haline gelmektedir. Öte yandan, son dönemde göç ya da diğer sosyo-ekonomik, kültürel ve teknolojik değişimler nedeniyle kentlerde farklı sosyal sınıflar arasındaki fiziksel ve toplumsal sınırlar belirginleşmekte; bunun sonucunda kentliler arasında kolektif kent kültürü oluşmamaktadır. Kolektif kent kültürünün oluşmaması ise kentli birey ve kentlilik bilincinin oluşmamasına neden olduğundan son derece önemli psikolojik sorunların doğmasına da neden olmakta, sosyolojik yönden sağlıklı bir toplum ve siyasal yönden de popülizm gibi aktılcı olmayan kararların yerel yönetimlerce de alınmasına yol açmakta çok önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentlilik Bilinci Oluşturma Yolları ve Kültür

Kültür birlikte uzun süredir yaşayan insanların doğa ve birbirleriyle girdikleri etkileşimler sonucu oluşan maddi ve manevi öğeler, yani teknoloji ve onunla birlikte oluşan anlam, değer ve kurallar bütünüdür. Kültür, “Nesilden nesile aktarılan, toplumdaki fertlere kazandırılan bir yaşama biçimi olup, insanın, insan tarafından tesis edilmiş ve yaratılmış olan maddi ve manevi unsurlarından meydana gelmiş çerçevesidir”. Ayrıca Tuncay kültürün, insanın belirli bir tarzda davranması, belirli bir kültürün sahibi olmasından ileri geldiğini savunmaktadır. Bu durumda insanın çoğu davranışının, kültürün fonksiyonu olduğunu açıklamaktadır.(Tuncay, 2008).

Kente yaşayanların kentlilik bilinci geliştirebilmeleri için, öncelikle kentsel yaşam kültürünün oluşturulmasına, bireylerin sosyal ve kültürel anlamda eğitilmelerine, kent kültürü edinmelerine gerek vardır. Söz konusu eğitim, toplumsal yaşamın zenginliği ile doğru orantılı olarak birikim gerektiren ve zaman içerisinde gelişecek bir “kentte yaşama kültürü edinme” olarak ele alınmalıdır. Bunun gerçekleşebilmesi için, yerel yönetimlere, meslek odalarına ve sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Kentliler arasında kolektif tarihsel bellek oluşumu, kentlilik bilincinin gelişiminde önemli olan bir diğer etkidir.

Kolektif tarihsel bellek, beraberinde kentlilerin yaşadıkları yere aidiyet hissi ile bağlanmalarını ve orayı sahiplenmelerini getirecektir. Kolektif tarihsel bellek oluşumu, kentin tarihsel sürekliliği olan ve içinde yaşayanlar için anlam ifade eden bir yer olmasıyla ilişkilidir. Kentlilerin yaşadıkları fiziksel çevreye

ilişkin zihinlerinde biriktirdikleri ortak anılar, paylaştıkları değerler ve inanışlar, kolektif tarihsel bellek oluşumuna yardımcı olur. Ayrıca, Mazumdar'ın Kentsel yaşam kalitesi ve yer duygusu çalışmasında (2007,s.41-46) da belirttiği gibi; insanların ilişki kurabilecekleri, bağlanabilecekleri ve aidiyet hissedebilecekleri, kendileriyle özdeşleşebilecekleri, hatırlayacakları ve özleyecekleri yerler, kentsel yaşam kalitesine sahip olan mekânlardır. Bu tür mekânlar, aynı zamanda kentteki bireylerde ve bu bireyler arasındaki farklı kuşaklar arasında ortak bilinç ve kolektif tarihsel bellek oluşumunda etkili olacaktır. Bu anlamda, kentin geçmişine ışık tutan ve kültürel birikimin önemli bir kısmını oluşturan tarihi kent mekânlarının korunması ve geleceğe aktarılması, kolektif tarihsel bellek ve dolayısıyla kentlilik bilinci oluşumunun önemli koşullarından biridir.

Kentlilik bilinci oluşumunda etkili olan bir başka unsur ise kente ilgili verilecek her türlü karara o kentte yaşayanların katılımını sağlanmasıdır. Kent, kendisini yönetenlerden çok orada yaşayanlarıdır. Katılımcı yaklaşım, kentlilerin kentin biçimlenme ve yönetilme süreçlerine aktif katılımı sağlandığında çevrenin daha iyi düzenlenebileceği ilkesine dayanmaktadır. Birey, biçimlenişine ilişkin kararları etkileyebildiği ve kontrol edebildiği bir fiziksel çevrede kendisini daha rahat hisseder. Bu durum aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı çevreyi benimsemesine, kendisini o yere ait hissetmesine, o fiziksel çevreye karşı sorumluluk duymasına yardımcı olur ve böylece "kentli birey" oluşur. Kentteki gelişmelere aktif toplumsal katılım, güçlü toplumsallık bilinci oluşumu için de anahtar kavramlardan biridir. Bu nedenle, kentte yaşayanların kente ilgili kararlara katılımını sağlayacak mekanizmaların özellikle demokratik değerlerin önemini vurgulayan yerel yönetimler tarafından oluşturulması önem taşımaktadır. Kentlilik bilinci yüksek bir toplum oluşumunun önemli yollarından biri de kentteki sosyo-kültürel yaşamın zenginleştirilmesi ve bu aktif kentsel yaşama kentteki tüm toplumsal kesimlerin katılımının sağlanmasıdır. Kent sosyolojisi açısından, boş zamanları değerlendirme sosyolojisi kapsamında kentli, kent yaşamına katılabildiği ölçüde kentlidir. Kentteki aktif sosyo-kültürel ve sanatsal yaşam, zaman içerisinde kent kültürünün de oluşmasını sağlayacaktır. Kent kültürü edinmiş birey, kent mekânının biçimlendirilmesi ve yönetilmesi konusunda oluşturulacak platformlara ve etkinliklere katılacak, toplumsal dayanışmanın önemini kavrayacak ve böylece kentlilik bilinci yerel yönetimlerin desteğinde gelişebilecektir.

Ulus ve Genel Kültür

Bu sınıflama ve ayırım, kültürün yaygınlık derecesine göre yapılmıştır. Genel kültür, özel bir toplumun sahip olduğu kültür olarak düşünülür ve ne kadar toplum varsa o kadar da kültür olduğu varsayılır. Belli bir ülkenin ve toplumun, hâkim inançları, değerleri, hareket tarzları, yaptırım türleri, sosyal

ilişkileri ve her türlü ortak paylaşılan davranış kalıpları genel kültürü oluşturan önemli öğelerdir. Bu durumda, genel kültür, bir toplumun veya ülkenin, her sosyal grubunda, her coğrafi bölgesinde geçerli olan, benimsenen ve yaşanan hâkim unsulardan ibarettir.

Genel kültür, toplumdaki bütün davranış düzlemlerinde var olan kültürdür. “Genel kültür, bir sosyo-kültürel ve sanatsal sistemin en kapsayıcı ve etkili kültür unsurlarını temsil etmesi nedeniyle, o toplumda birlikte yaşayan insanların bir anlamda üst kimliklerini de şekillendirir. Buna karşılık alt kültür alanları da kişilerin birer alt kimlikleri olarak yaşam biçimlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Alt kültürlerin başka bir deyişle alt kimliklerin abartılarak, genel kültürün yani ulusal kimliğin önüne çıkarılması toplumsal sistemde birtakım çözümlere, buradan da bazı tetikleyici etkenlerin etkisiyle toplum bütünlüğünü tehdit edebilecek bir çatışma ortamının ortaya çıkmasına neden olabilir. Oysa belirli bir ulusal kimlik çatısı altında mensubiyet bilincine ulaşarak, diğer alt kültürlerle dair kimliklerin farklı bir etnisite duygusu oluşturmadan serbest ve özgür bir şekilde yaşanması, toplum bütünlüğü ve ulus devlet olgusu bakımından oldukça önemlidir. Burada önemli olan ortak alanın genişletilmesi sosyo-kültürel ve sanatsal alanın ortak Türkçe diliyle biçimlendirilmesidir” (Tuncay,2009)

Kent ve Siyasal Kültür İlişkisi

Siyasi kültür olarak adlandırdığımız kavram, bir ulusun içinde veya bir devletin yurttaşları arasında hakim siyasi duyguların, inançların ve siyasete ilişkin değerlerin biraraya geldiği bir bütündür. Siyaset bir bakıma siyasi kültür süzgecinden geçerek oynanan bir oyun, hayatiyet kazanan bir faaliyettir.

Bireyler yaşadığı siyasal topluma ait milli sembollerle kendisi arasında özdeşim kurmaya çalışarak daha genel soyut genellemelere yönelirler. Öncelikle aile ve akraba gibi yakın çevresinden psikolojik algılarıyla etkilenen duygu ve eğilimleri taşırlar. İlk olarak mikro bilgi düzeyinde edindiği dinsel (Tanrı, Melek, Ölüm v.b.) ve etnik kimliğine (Türk, Türkmen, Çerkez, Alman v.b.) ait bazı kavram ya da kelimeleri ekleyerek bireylerin psikolojik süreçlerinin analizinde belirttiğimiz gibi psikolojik algı oluştururlar. Bunu yerel anlamda genel anlamda hatta ulusal anlamda temsil edilmesini isterler. Bir diğerine adeta öteki muamelesi yapılabilecek duruma getirilmesi bireyin önkabul ve ön yargılarından ileri gelir. Tüm bu soru ve sorunlar bireyin zihnini meşgul etmeye başlar. Kısaca, birey bir kimlik bunalımı ile karşı karşıyadır. Oysa yerel yönetimler bu sorunların çözümü için paha biçilmez değerdedir. Kent yönetimini eline alan yerel yöneticiler bu konuları milli eğitim ile işbirliği yaparak çözebilir ve uyumu esas alan mensubiyet bilincini oluşturabilir. Bu gün ne yazık ki kentler iki temel sorun ile karşı karşıyadır. Birincisi etnik kökene takılı kalmak ikincisi de dinden değil cemaatlerden icazet almaktır.

Ülkemizin tüm bireyleri içinde doğduğu kültürel grubun simge, sembol ve işaretlerini benimseyerek büyür. Benimseydiği bu siyasi ve kültürel anlamlar bireyin siyasi tercihlerinde büyük etkiye sahiptir. Yönetme ve yönetilme ihtiyacı en küçük kabileden en büyük imparatorluğa kadar mevcuttur. Tüm bu gereklilikler siyasi kültürü ortaya çıkarır. Yöneticiler kendi kendilerini mi atıyorlar, seçiliyorlar mı, değiştiriliyorlar mı, gelişıyorlar mı? Bunların kurallarını, ilkelerini araştırdığımız zaman elde ettiğimiz bilgiler siyasal kültürdür. Siyasi kültürü araştırırken yararlanılan kavramlar da: siyasi partiler, demokrasi, eğitim, toplumsallaşma, milli özdeşleşme, dil, aidiyet duygusu, mensubiyet bilinci milli çıkarlar olarak karşımıza çıkar. Güzel ülkemizin siyasi ve genel kültürünü anlamlandırabilmek için bu kavramlara açıklık getirmek, ortak alanımızı genişletmek zorundayız. Kısacası, siyasal hayat siyasal toplumla başlar. Bireylerin siyasal hayatı öğrenmeleri ise, katılımla gerçekleşebilir. Kent bunun için önemli bir katılım mekânıdır. İşte her şeyden önce bireyleri donatan siyasal simge ve sembolleri aracılığıyla topluluğa duygusal bağlarla bağlanmaları gerekir. Ayrıca diğer insanlarla etkileşim içinde iletişim kurmaları kavram ve anlamlar üzerinde algısal fark yaratılmadan ulusal değerler bakımından bir dayanışma içinde yüksek ideallere doğru geliştirilen kolektif bilinç ve kamusal bilinç oluşturulabilmeleri kaçınılmazdır. İşte bunu sadece bir tek faktör gerçekleştirebilir: “ORTAK DİL.” Bu ise ince, zarif ve üretken olan ayrıca kökten türeyen, geniş bir coğrafyada kullanılan güçlü dillerden birisi olan bilim, matematik ve edebiyat dili olan Türkçedir.

Bu bağlamda Tuncay Parti İçi Demokrasi ve Türkiye adlı kitabında Türkiye’de ilk defa önemli bir konuyu geniş bir araştırma ile ele almış son derece etkili ve kapsamlı olan bu çalışma birçok yazara kaynak teşkil etmiştir.(bkz.Tuncay, 1996). Siyaset kurumu üzerine yapılan araştırmalarda; toplumsal sınıfların, ailenin, okulun, toplumsal olayların ve basın-yayın organlarının değişik bağlam ve oranlarda toplumun siyasallaşmasında etkili bir rol oynadığı görülmüştür. Saha araştırmaları sonucu elde edilen bulgular ailede ve okulda sağlanan katılım ortamı ile siyasal katılım eğilimi arasında benzer ilişkilerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Hatta siyasal etkinlik duygusunun ilkökul yıllarında kazanıldığı ileri sürülmüş ve gerek ülkemizde ve gerek yurtdışında yapılan çalışmalarda bu yönde ortak sonuçlar alınmıştır. “Siyasal” kavramına daha başlangıçta yüklenen anlamlardan, her toplumun yaşayış ve davranış biçimleri kendi siyasal hayatını yahut yürürlükte olan siyasal kültürünü belirlemek gibi bir anlam çıkarılabilir.

Siyasal kültür, siyasal olaylar ve bu olaylar karşısında etkilenen kişilerin davranışları arasında bir köprüdür. Bu davranışlar da insanların olayları ve olguları varlık, nesne ve kurumları nasıl yorumladıklarına dayanmaktadır.

Çünkü siyasal kültür incelemesi aynı zamanda toplum içerisinde kimin kimi etkilediğini olgular, varlık, nesne ve kurumları inceleyen siyasal sosyolojik alanın konusudur. Dolayısıyla onun siyasal organizasyonunda veya siyasal kurumsallaşmasında, başka toplumlarla benzeşen yönleri olsa da, temelde kendi kültürünün etkin rol oynadığını söyleyebiliriz. Siyasal kültürü meydana getiren siyasal sosyalizasyondur. Siyasal kültür, kurumları ve kurumlar da tekrar siyasal sosyalizasyonu etkiler; siyasal kültür üzerinde değişimler yaratır. Bütün bu etki-tepki ilişkileri ise siyasal davranışı meydana getirir.

Siyasal kültürün ölçülerinden ilki 'millî özdeşleşmedir. Bundan amaç, kişilerin kendilerini ne ölçüde millî bütünlüğün bir parçası sayıp saymadıklarını belirlemektir. Eğer aynı toplumu oluşturan bireyler kendilerini millî devletin bir üyesi saymayıp, ona bağlılık hissetmiyorlarsa; siyasal gelişim oldukça ıstıraplı ve çetrefilli ya da sürtüşmeli yani çatışmacı bir süreç olarak belirecek demektir. Kabilecilik, aşiretçilik, etnik grup bağlılığı gibi durumlar ve davranışlar millî özdeşleşmenin sekteye uğramasında en büyük etkenlerdir. Siyasi partiler içinde aynı durum söz konusudur. Partilerde aynı siyasi kültür ile beslendiği için özde aynıdır.

Parti sistemlerindeki temelsizlik meydana geliş özelliği açısından siyasi kültürden etkilenir. Kültürün meydana geliş oluşumu ve gelişimi göz önüne alınarak partiler açısından şu gözlemleri yapmak olanaklıdır.

- Partiler, ülke sorunları konusunda inandırıcı, gerçekçi ve özgün projeler üretmiyorlar.
- Parti içi demokrasi işlemiyor. Oluşan siyasal tekeller demokratik rekabeti engelliyor.
- Siyasal kültür yozlaşmıştır. Toplum, politikacı kimliğini olumsuz bir imajla damgalamıştır.
- Siyaset yapmak büyük ölçüde paraya, zamana ve mekâna bağlı olarak yürütülebilmektedir.
- Yasal çerçeve, siyasete katılmayı engellemektedir.
- Sistem, depolitizasyondan yanadır. Benzer daha birçok kültürel, psikolojik, ekonomik ve yasal neden yüzünden, nitelikli, bilgili insanlarımız, siyasal hayatın dışına itilmektedirler.
- Demokratik olduğu söylenen seçimler kuşkuludur.
- Siyasal seçimler depolitize olan bir halkın tercihi değildir.
- Meşruiyet sorununa partilerin aşırılığı neden olmaktadır.
- Lider sultası devam etmektedir.

Oysa ülkenin içinde bulunduğu koşullardan üzüntü duyan çok sayıda insanımız "bir şeyler yapmanın" arayışı ve ihtiyacı içindedir. Partileri yok saymayan ama siyasetin partiler dışında da yapılabileceğini savunan; siyaseti

TBMM ne hapseden anlayışı değiştirerek; sivil, demokratik bir siyasal güç alanı oluşturmayı amaçlayan bu oluşum beklentisi toplumsal değişim ve dönüşümü sağlayacak siyasal güç birikiminin yaratılabileceği inancındadır.

Türkiye, değerlerini, bilgi çağının gereklerine göre yeniden tanımlamak zorundadır. Bireyin kendi gücüne inanması anlamındaki bireysel taleplerin örgütlenme ve politikleşme hareketi, sorumluluk duyduğu halde, siyasal yaşamın dışında kalmış veya kendisine yer bulamamış yurttaşlarımızın, siyasal yaşama katılma haklarını kullanabilmesi amacıyla başlatılmıştır. İşte tüm bunların gerçekleşebilmesi öncelikle yerel yönetimlerin işleyişi ve seçim adaleti ile mümkündür. Taban tepeyi zorlayacak siyasal kültür olgusu içinde de siyasal katılım hukuk ve ahlak temeli üzerine inşa edilerek parti merkezleri oligarşik bir anlayıştan kurtarılabilecektir. Bugün ne yazık ki adeta bir parti lideri sultası ile karşı karşıya kalan ülkemiz tüm sorunlarını bu adeta parti diktatörlüğüne dönüştürebilecek olan siyasal hayattan mutlaka kurtarılmalıdır. Bunun yolu bilinçli kent yönetimlerinden ve demokratik, adaletili ve temsil gücü oluşturabilecek sanal değil gerçek seçimlerden geçmektedir. Partiler arasında eşitlik ve adaletin sağlanabilmesinin bir diğer yolu da partilerin hazine yardımlarının kaldırılmasından geçmektedir. Vatandaş hizmet ve yatırım için verdiği verginin siyaset yapma aracı olarak kullanılmasına karşıdır.

Merkezi İdare ve Yerel Yönetimlerin Siyasal Toplumsallaşma, Siyasal Kültürü Geliştirme ve Eğitim İşlevi

Bu işlev siyasal partilerin evrensel nitelikli işlevlerindedir. Topluma kimlik kazandırmayı amaç edinen partiler, siyasal iktidar ile halk kitleleri arasında birer köprü görevi üstlenmişlerdir. Aynı zamanda bu partiler siyasal katılımın da başlıca kanalını oluşturmakta, toplumun çeşitli istemlerinin ve beklentilerinin yönetime ulaştırılmasında önemli bir role sahip bulunmaktadır.

Siyasal partiler bir yandan halkın desteğini sağlayarak iktidara gelmeye çalışırken diğer yandan kitlelerin eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi konusunda da büyük bir çaba içerisindeyler. Parti kadrolarını oluşturup geleceğin yöneticilerini yetiştirmekle birlikte siyasal partiler, halkın ulusal ve uluslararası olaylara karşı duyarlılığını artırarak bu konularda görüş sahibi olmalarına yardımcı olmaktadır. Kısaca siyasal sistemdeki rollerin öğrenilmesi, siyasal kültürün benimsenerek sürdürülmesi siyasal partilerin temel işlevleri arasındadır.

İdeolojik temeli güçlü olan partilerin bu tür çalışmaları daha yoğun ve sistemli olarak yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu kapsamda siyasal partilerin seçmenleri harekete geçirerek onları aktif hale getirme, "oy"larının değerinin farkına varmalarını sağlayarak sandık başına gitmelerine özendirme rolleri de önem kazanmaktadır. Partilerin yaptıkları bu çalışmalar "siyasal toplumsallaşma" olarak ifade edilmektedir.

Siyasal partilerin siyasal toplumsallaşma işlevinin 2 yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki var olan siyasal kültür, değer ve inançların korunarak pekiştirilmesi, ikincisi ise var olan siyasal kültürün değiştirilerek yeni değer ve inançların ortaya çıkarılmasıdır. Toplumda radikal değişiklikler yapmayı amaç edinen ideolojik partilerde bu ikinci yönün daha ağır bastığı söylenebilir.

Bireylerin gereksinimlerini elde etmek amacıyla birlikte geliştirdikleri ilişki ağı içerisinde bir dizi düşünce, inanç, tutum ve değerler söz konusudur. Bireyler kültürü böyle yaratırken aynı zamanda da onun taşıyıcısı durumundadırlar. Bu sürece biz “toplumsallaşma” diyoruz. Ancak Türkiye’de ne yazık ki siyasal partilere güven gittikçe azalmaktadır. 1996 yılında yaptığımız bir çalışmada adeta “partisiz demokrasi” olgusu gündeme gelmektedir. (bkz. Tuncay, 1996)

Yerel Yönetim Politikaları ve Siyasal kültür oluşumunda dilin önemi:

Siyasal kültürün de içerisinde yer aldığı genel çerçeve olarak topyekün kültür bir kuşaktan diğerine dil aracılığıyla aktarıldığından siyasal yönelimlerin ne olduğu, nasıl algılandığı gibi konularda dilin önemi de ortaya çıkmaktadır. Dilin içerisinde gizli iletişim simge sembolleri aracılığı ile bir takım siyasi mesajlar, propogandalar, yoğun heyecanlandırmalar veya tahrikler bu araçlarla sağlanabilmektedir.

Politikada dil, dilin ve dillerin bütün özelliklerinden yararlanmayı gerektiren bir sanat, bir konuşma sanatı, bir diyalog sanatı haline gelir. Bu alanda dil, propaganda yönü ile bir “telkin” aracıdır. Gerçekleri açıklarken de bir (ikna) inandırma aracı olur.

Politikada dil yönetenlerle yöneticiler arasında yürütülen diyalogda en önemli unsurdur. En geniş anlamıyla dil burada, simge ve semboller, her türlü bildirişim işaretleri, hareket, yazı, görüntü ve konuşma dilleri halinde geçerlidir. Yöneticiler için kitlelere ulaşma yani evlere, işyerlerine giriş olanağıdır.

İyi yönetici kitleden gelen çok değişik bildirişimleri, çok karışık gibi görünen yoğun işaret kümelerini, bu karmaşık dili bilen, her kafadan çıkan sesleri sınıflandırıp dinleyen, anlayan yöneticidir. Bu da yetmez, iyi yönetici, güçlü bir kaynak olarak çok yanlı alıcıya sesini duyurabilen, sınıflandırılmış her kafaya hitap edebilen, düşündüklerini en kolay, en kısa en sade dil biçimleri içinde ileten yöneticidir.

Ancak politika iki yanlıdır. Yönetilenlerin de yönetenlere karşı aynı dili, en kolay en kısa, en sade biçimde konuşmaları gerekir. Özel olarak dil, politikada hitabet ve yazı sanatı, olarak da çok önemlidir. Meydanda, salonda, radyoda, ekranda konuşulan ve konuşmacının kitleyi etkileyen dili, sonuç almakta önemli rol oynar, başarı sağlar. Bir konuşma ile yükselen, bir tek nutukla yıkılıp giden politikacılar vardır. Dil, sosyal bir kurum olarak siyasal

rejimlerle çok yakından ilintilidir. Hatta, sosyal hayatı düzenleyen dil, siyasal rejimleri etkilemekte, siyasal rejimler de dile biçim vermektedir.

Demokraside yönetenlerle, yönetilenler arasında tam, net ve anlaşılabilir bir diyalog olması gerekir. Söz hürriyeti, dilin gelişip, zenginleşmesine, dil sanatlarının (edebiyat, şiir, tiyatro, roman vb.) serpilip oluşmasına, düşüncelerin ve insan zekâsının dil sayesinde ilerlemesine olanak sağlar. Hür düşünce dili, hür dil ise düşünceyi olumlu yönde etkiler.

Totaliter rejimlerde dil, yöneticilerle, yönetilenler arasında, birinciden ikinciyeye doğru, tek yanlı olarak işler. Bu da yöneten konuşan bir dildir sadece işitmez. Yönetilen, yani halk ise yalnız işitir, konuşmaz, konuşamaz. Dil ve edebiyat ölüdür, canlılığını, parlaklığını kaybeder. Düşünceyi tuksak bir dil, olumsuz yönde etkiler. Fikir ve sanat hareketleri durur. Diktatörün ve tek partinin, tek yönlü, tek yanlı, belli kalıplar içindeki dili, özel şartlandırılmış bir kamuoyu oluşturur. Böyle bir ortamda yaratıcı faaliyet görülmez. Dil sadece bir propaganda ve telkin aracı haline gelir. Dilin kullanımı ile kültürün, dolayısıyla da siyasal bilgi, ilgi ve sevgiye yönelik anlam ve değerlerin aktarımı sağlanır. Bu süreci de siyasal toplumsallaşma olarak adlandırırız. Ne yazık ki ülkemizdeki siyasal hayat demokratik görünümümlü, totaliter özellikli olarak biçimlendirilmektedir. Bu bağlamda eğitim politikalarından kısaca söz etmeliyiz.

Milli Eğitim ve Kent Örgüsü

Özellikle ilköğretim bu konularda büyük önem taşır. Okullarımızın gerçekten doğru ve düzeyli eğitim faaliyetleriyle yönetildiğini söyleyebilmek ne yazık ki zordur. Kültür ve sanat ile bilgi akışını sorumluluk bilinciyle vermesi gereken okullarımız popüler bir kültür algısı içinde olmadan, öncelikle ulusal temalara yer verebilen bir müzik ve kültür faaliyetinin gereğine inanmalıdır. Okullarımızda popüler müzikler çalınmakta Türk gençleri kendi öz kültürlerine yabancılaştırılmaktadır. Düzeysiz ve anlamsız ahlak ve adaba aykırı sözcüklerle hiçbir değeri olmayan müzik parçaları ve yayınları derhal durdurulmalıdır. Özellikle cinsel temaları ve yapay olguları içeren bilgi ve beceriden yoksun bir sanal temanın çocuklarımızın zihinlerine işlenmesi, yönetim kademelerinin de nitelik durumlarının sorgulanmasını gerektirir. Kolektif bir ulusal mensubiyet bilincinin oluşturulması, çocuklarımızın araştırma ve buluşlara merak yönelimi en önde tutulması gereken hedeflerdir. Öğretmenlerin, mazbut, çalışkan, onurlu bir hizmet verebilmesi yönetim kademelerinin ahlak yapıları ile de doğrudan ilişkilidir. Sadece bilgili olmak yetmiyor. Bilgi ve davranışların sınanması bu kademelere gelebileceklerin yükselme esaslarının yeniden belirlenmesi gerekiyor. İçki, kumar ya da kötü alışkanlıklar ve cinsel eğilimler körükleyen bir ortamdan bu camiaların kurtarılması ve iyi bir yönetimin iyi bir denetimle

yürütülmesi kaçınılmazdır. İşte bu konularda da yerel yönetimler lokomotif görevi yapabilir. Çocuklarımızın kent kültürü kazanılmasında öncü rol oynayabilir. Bunun tek koşulu var. Yetenekli, bilgili, cesur ve atak eylem ve söylemleri bir baskı ve korku altında kalmayan uyum esası içinde kurumsal faaliyetleri ahlak temelli ve hukuk zeminine uygun yöneten ve katma değer üretebilecek yerel yöneticilerin katılım adaleti içinde demokratik yöntemlerle seçilmesi gerekiyor. Mahalli hizmetlerin objektif ve tarafsız ölçütler-kriterler ve uzun soluklu ve kapsamlı master plan ve projelerle yönetenlerin işbaşına getirilmesi sorunun çözümü için kaçınılmaz bir öncelik taşıır. Bunun yolu da siyasal katılımın artırılması, nitelikli bireylerin siyasal hayata katılması ve siyasal alanda paranın ve çıkar saikinin ortadan kaldırılması olarak karşımıza çıkıyor.

SONUÇ

Eğitimle bireylere kazandırılacak mensubiyet bilinci bir diğer deyişle aidiyet duygusu ve sosyal sorumlulukla siyasal hayata daha aktif vatandaşlar yetiştirilebilir. Siyasete kazandırılan genç nüfus, özellikle yerel düzlemde görev yapan yerel yönetimlerde ve ulusal boyutlarda siyasal yaşam içinde parti içi demokrasi işletilerek gerçek bir demokrasi sağlanabildiği takdirde siyasette sesini duyurabilir ve ülkemizin çıkarlarını siyasal platformda çözebilir. Bunun için siyasal katılımın artırılması gerekiyor. Yerel yönetimlerin bu rolü üstlenmesi kaçınılmaz. Evde olmayan demokrasiyi sokakta bulamaz insanlar. Öncelikle aile başta tüm kurumlarımızın demokratik işleyişi gerekir.

Türkiye, değerlerini, bilgi çağının gereklerine göre yeniden tanımlamak zorundadır. Bireyin kendi gücüne inanması anlamındaki bireysel siyasal davranış ve eylemi yani tavır ve hareketi, sorumluluk duyduğu halde, siyasal yaşamın dışında kalmış veya kendisine yer bulamamış yurttaşlarımızın, siyasal yaşama katılma haklarını kullanabilmesi sayesinde açığa çıkmaktadır.

Osmanlı mirasından gelen geleneksel Türk örf adet ve değerleri ile dini inançlarla bütünleşen değerler üzerine eklenen Atatürk'ün çağdaşlaşma ve aydınlanma felsefesi ışığında ülkemizin gençliği gerekli tüm siyasal birliği ve bütünlüğü sağlama gücüne sahiptir. Gerekli olan özellikle milli eğitim, ulusal çıkar ve milli özdeşleşme paralelinde gelişmesi gereken siyasal, sosyal ve kültürel yönlerden toplumsallaşmanın doğru gelişebilmesi yerel yönetim olgusunun çağdaş düzeye getirilebilmesiyle mümkündür. Bunun için yerel yönetimler öncelikli ve önemli basamaklar olarak görülmektedir.

Kentlilik bilinci kavramının oluşturulabilmesi açısından da bu son derece gerekli görülmektedir. Bu oluşumun en başından bu yana hangi aşamalarda seyrettiği ve plansız bir kentleşmenin ne gibi sorunlar yarattığı ve nasıl sonuçları ortaya çıkardığı artık tartışılmaz. Özellikle yerel yönetimler

kentlerimize duyarlı olmak ve sorunlarını birlikte bir yönetimle çözmek durumundadır. Merkezi idare ile işbirliği geliştirerek ve geniş bir kamuoyu doğurmak suretiyle tüm bu sorunların üstesinden kalkmak durumundayız. Bu yalnızca yaşadığımız çevreye saygılı olmakla kalmamalıdır. Erdem'in de belirttiği gibi sürdürülebilir bir çevre için de bu kaçınılmazdır. Birlikte çalışıp birlikte üretip ve birlikte başarımızı gerçekleştirebilecek bir konudur. Kent yaşamının bize sunduğu değer ve beklenti çerçevesi de bu yönde örtüştürülmek zorundadır. Bütün bunların çözümlerinin bulunabilmesi etkili bir kamuoyunun oluşabilmesi öncelikle yerel yönetimlerin seçiminden, adayların vizyonundan, öngörü yeteneğinden, etkinliğinden ve dürüstlüğünden kısacası üstün bir kurumsal kültürü temsil edebilecek başarısından kent ve vatan sevgisinden geçmektedir. Bu konuda basın ve medyaya da büyük görevler düşmektedir.

Yerelden bölgesel, bölgeselden de ulusa doğru bir yol da ilerlemek koşuluyla bizler bu bilinci sağlamalıyız. Böylelikle hukuksal düzenleme de huzurlu ve güvenli bir ortam sağlamakla kalmayıp, bu güven çerçevesinde beşeri ilişkilerimizi de kuvvetlendirmiş oluruz. Tüm bu oluşumlar birbirini takip eden ve birbirinden ayrı düşünülmesi imkânsız olan bir zincirin halkalarını oluşturmaktadırlar. Güven ortamının sağlanması ve beşeri ilişkilerin meydana gelebilmesi aynı zamanda üretimde de verimlilik ve kaliteyi ayrıca istihdamı da olumlu yönlerden etkileyerek ülkemiz kalkınmasına yeni bir ivme kazandıracaktır. Kentlilik bilincini bu yönüyle de ele almamız gerekiyor. Zira kentlilik bilinci duyarlı ve tutarlı bir toplum ile yönetim erkini ellerinde tutan kadroların algısal yetilerinden de geçmektedir. Böylece hem yerelden bölgesel ve buradan ulusala giden bir süreç; hem üretim ve hem de mutluluğun kaynağı sayılan paylaşım adaletinde ve böylece iletişim ve etkileşim gücü yüksek düzeye getirilebilecek olan beşeri ilişkilerin yürütülmesinde başarı sağlamış oluruz.

Milli Eğitim ve Milli Kültür açısından da bu süreç çok önemlidir. Kentleşme sorunu sadece bir ekonomik ve sosyal sorun olduğu için değil, ulusal kültürümüz açısından da kentlilik bilincinin oluşması ulus devlet politikalarının öneminden kaynaklanır. Yani küresel ısınmanın medyada yeri ve etkisinin (bkz.Kavaklı,2008) en yoğun yaşandığı bu çağda toplumların ayakta kalması, özgür ve bağımsız yaşaması yerel yönetimlerin mutluluk kaynağı olabilmesine bağlıdır. Bu aynı zamanda yerel ölçekte yer alan merkezi idare birimlerinin de fonksiyonel olmasının gereği olarak karşımıza çıkar. Hukuksal düzeni, eğitimi, üretimi ve kültürel öğeleri içselleştiren beşeri ilişkileri de sağlam temellere oturtulmuş bir kent, doğal olarak norm ve değerleri ile kuralları yerine getirebilen bir kent olma şansını yakalayabilir. Son olarak örgütlenme düzeyi son derece önem taşır. Bu bağlamda en akılcı ve programlı çalışan sivil toplum

örgütlerinin artırılması özellikle Sanayi ve Ticaret Odalarımızın, Esnaf Odalarımızın bu yönde öncülük etmesi son derece yararlı görülmektedir.

Ayrıca yerel yönetimlerde seçmen profili son derece önemlidir. Belediyelerin yapılanması çağdaş düzeye getirilmelidir. Belediye başkanları nitelikli ve projeli olmalı aynı kentten seçilmeli üniversiteli olması ya da bu kurumlardan yararlanması yasalarla sağlanmalıdır. Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisleri de aynı düzeyde bilgili, dürüst ve çalışkan bunun yanında bu görevi kamusal bilinçle yerine getirmelidirler. Her şeyden önemlisi kenti yöneten belediye kadrolarının taşra zihniyetinden kurtarılarak bir üniversite kentinde görev yaptıkları asla unutulmamalı, süratli, verimli ve bürokrasiden uzak, doğru bir hizmet sunma durumunda oldukları bu görevlere seçilirken gözetilmelidir. Bu konular da yapmakta olduğumuz ayrı bir çalışmanın konusudur.

KAYNAKÇA

- AYAN, M. (1982). *Sanayinin Kentleşmeye Etkisi*, İzmir:E:Ü G.S:F Yayınları
- BOOCHİN, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme*, İstanbul:Ayrıntı Yayınları
- ERDEM, Ü. (2001). *Çevrebilim*, İzmir:E.Ü., Yayını, Çevre Uygulama ve Araştırma Merkezi No:1
- JEAN, R. (1999). *Kent ve Halk*, Ankara:Ütopya Yayınları
- KAVAKLI, O. (2008). *Küresel İklim Değişikliği Paneli*, İzmir:MPM. Yayını
- KIZILÇELİK, S. (2000). *Sosyoloji Yazıları*, Ankara:Am Yayınları
- KELEŞ, R. (1975). *Kentleşme Politikası*, İstanbul:İmge Kitabevi
- KOCACIK, F. (2000). *Çalışma Sosyolojisi*, Sivas:Dilek Matbaa
- LAÇİNER, Ö. (2002). *Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne*, Demokrasi Kitaplığı Yayınları
- MAZUMDAR, S. (2007). *Kentsel Yaşam Kalitesi ve Yer Duygusu*, Mimarlık.
- ÖRS, F.-M.Şakir (2008). *Yerelge Toplumsal Belediyecilik*, İzmir:Etki Matbaacılık-Yayıncılık
- ROBERT, J. (1999) *Kent ve Halk*, Ankara:Ütopya Yayınları
- T.C Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Haber Bülteni, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 2008
- TUNCAY, S. (1975). *Kentleşme Eğiliminin Sosyal Yapı ve Davranışlar Yönünden Etkileri*, İzmir:E.Ü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- TUNCAY, S. (1996). *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Ankara: Gündoğan Yayınları
- TUNCAY, S. (2008). *Küresel İklim Değişikliği Paneli*, İzmir:MPM. Yayını

TUNCAY, S. (2009). *Popüler Kültür Ders Notları*, İzmir:E.Ü., İletişim Fakültesi No:1

TUNCAY, S. (2000). *Sanat Kültür ve İletişimin Sosyal Dokunun Oluşumuna Katkısı*, Türk Dünyası Araştırmaları, Şubat, İstanbul.

TUNCAY, S. (2007). *Gökyüzüne En Yakın Bitkiler Alpin Çiçekler Projesi*, Erzurum

TUNCAY, S. (2008). *Psikolojik Algı Sorunlarının Kültürel Analizi ve Göç Olgusunun AB Sürecine Etkileri*, 1. Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupalı Türkler Kongresi, 22-23 Şubat, Anvers, Belçika

TUNCAY S., HURMA H., KONUŞ L. (2008). *Türkiye 'de Kentleşme ve Göç Olgusu Sürecinde Medya ve Siyasal Katılma İlişkisi*, İzmir:E.Ü. İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Dergisi Yıl:3 Sayı:3

TUNCAY S., GÖKSEL A.B., YÜRÜR, C., SALALI, H.E. (2007). *"The Importance of Enviromental Master Plans: A Sociological Approach, Abstracats, International Conference on Environment: Survival and Sustainability"*, 19-24 Februaray, Kıbrıs.

TÜRK BASIN SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM KOŞULLARI ve İSTİHDAMA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Arş. Gör. Dr. Çiğdem Batu DİRİK*

ÖZET

Günümüzde Türk basın sektörü tüm sektörlerde olduğu gibi istihdam sorunları yaşamaktadır. İşgücü piyasasında çalışmak isteyen işgücünün fazlalığına karşılık, işgücüne olan talebin azlığı istihdam koşullarını sınırlandırmaktadır. Tüm bunlara ek olarak diğer demografik, ekonomik, yasal, teknolojik ve coğrafi faktörlerin varlığı istihdam alanını bir yandan daraltırken bir yandan da (örn: teknoloji nedeniyle) genişletmektedir. Sektörün koşullarından hem çalışanlar, hem de yeni başlayacak adaylar etkilenmektedir. Bu çalışma Türkiye’de basın işletmelerinde istihdam koşullarını ve bu koşullara etki eden faktörleri irdelemek için tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basın Sektörü, Basın işletmesi, İstihdam

ABSTRACT

Recently the Turkish press sector has employment problems as in all sectors. In spite of the excess of the labour force which wishes to work in the labour force market, the minority of the demand for the labour force restricts the conditions of employment. In addition to all of these, while the existence of other demographic, economical, legal, technological and geographical factors narrow the employment area on one side, they also expand it (e.g.: by reason of technology) on the other side. Both the employees and the candidates who will start working newly are being affected by the conditions of the sector. This study is designed in order to explicate the employment conditions in press enterprises in Turkey and the factors which affect these conditions.

Key Words: Press Sector, Press Enterprise, Employment

GİRİŞ

Üretim sürecinin faaliyete geçirilebilmesinin en önemli koşullarından biri, üretim faktörü olarak işgücünün varlığıdır. Belirli bir ücret karşılığında istihdam edilen işgücü, işletmeler için önemli bir faktör olmanın yanında, kriz anında en kolay gözden çıkarılan unsurdur. Basın sektöründeki işletmelerde de genel işletme kuralları geçerlidir. Basın sektörü, her ne kadar teknolojiye dayalı bir sektör olarak görünse de emek yoğun yapıda faaliyet göstermektedir. Bu nedenle basın sektöründe işgücünün işletme açısından önemi tartışılmazdır. Sektörde işgücünün niteliği, üretim sonucunda ortaya çıkan ürünün niteliğini de

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla bu durum, basın işletmelerinin yeterli sayıda ve nitelikli eleman istihdam etme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak sektördeki işleyişe bakıldığında, mevcut yapının buna pek uymadığı göze çarpmaktadır. Basın sektöründe istihdam koşullarının iletişim alanındaki gelişmelere paralel olarak iyileşmesi beklenmekte, ancak tam tersi biçimde koşullar kötüleşmektedir. Bu durum ise hem şu anda sektörde çalışan işgücünü, hem de gelecekteki işgücü potansiyelini olumsuz etkilemektedir.

İSTİHDAM KAVRAMI

İstihdam kavramı, genel olarak tüm üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması şeklinde tanımlanmaktadır. (Pekin,1988:91) Bu tanımın haricinde günlük yaşamda kavramın biri dar, biri geniş olmak üzere iki ayrı anlamda kullanıldığı göze çarpmaktadır. Geniş anlamda istihdam denildiğinde emek, sermaye, hammadde, doğa v.b üretim faktörlerinin hepsinin üretim sürecinde olduğu ifade edilirken, dar anlamında ise emek faktörüne özel bir önem verilmesi nedeniyle sadece emek faktörünün kullanılmasına ya da çalıştırılmasına ilişkin konuları kapsamaktadır.(Gökalp, 1993:2)

Dar anlamıyla işgücünün çalışma koşullarını ifade eden bu durum, bugün bütün ekonomilerin temel sorunu haline gelmiştir. Türkiye ekonomisinde de istihdam sorunu, ekonomik sorunların başında gelmektedir. Bu çalışmada istihdam kavramı, dar anlamıyla sadece basın sektöründe işgücünün istihdamı olarak ele alınacaktır.

EKONOMİLERDE İSTİHDAM DÜZEYLERİ

Ekonomi biliminde istihdam kavramı kapsamında üç istihdam düzeyinden söz edilmektedir. Tam istihdam, noksan istihdam, aşırı istihdam olarak adlandırılan bu düzeylerle üretim faktörlerinin çalışma düzeyleri ifade edilmektedir.

“Tam istihdam” denildiğinde, ekonomideki tüm üretim faktörlerinin çalıştığı ifade edilmektedir. Dar anlamda ele alındığında ise ulusal bir ekonomide tam istihdam düzeyine gelindiğinden söz edildiğinde, o ekonomide cari ücret düzeyine rıza göstererek çalışma isteğinde bulunan tüm iş gücünün iş bulabildiği anlaşılmaktadır.(Süar,1998:135) İşsizlik probleminin yaşanmadığı ve kaynakların tamamın üretim sürecine sokulduğu tam istihdam düzeyindeki ekonomilerde ülkenin mevcut üretim potansiyelinden tamamen yararlanılmakta ve atıl kapasite bulunmamaktadır.(Gökalp,1993:2)

Bütün ekonomilerin temel amacı kaynakların tam istihdamını sağlamaktır. Tam istihdam ekonomik kalkınma düzeyindeki bir ekonomide var olan üretim faktörlerine yapılan ilaveler, gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme, geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik kalkınma olarak adlandırılmaktadır.(Süar,1998:137)

“Noksan istihdam” veya diğer bir deyişle “eksik istihdam” durumunda ise üretim faktörlerinin tamamının değil de bir kısmının üretime katıldığı ifade edilmektedir. Böyle bir ekonomik yapıda kaynakların tamamının üretim sürecine sokulmamasından dolayı ekonomide atıl kaynak sorunu baş göstermektedir. Noksan istihdam düzeyindeki ekonomilerde, emeğin bir kısmı cari ücret düzeyine ve çalışma koşullarına rıza göstermesine rağmen iş bulamamaktadır.

Ekonomistler, noksan istihdamın en önemli nedeninin “talep yetersizliği” olduğunu öne sürmektedirler. Ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin bir kısmı satılmıyor ve stoklarda artış oluyorsa bir talep azlığı söz konusu olmaktadır. Bu durumda girişimciler üretimin hacmini daraltmak zorunda kalmakta ve talep edilen miktarlarda üretim yapmaya başlamaktadırlar. Üretimin azaltılması ise bir kısım işgücünün işsiz kalmasına bazı makine ve teçhizatların kullanılmamasına yol açmaktadır.(Gökalp,1993:4)

“Aşırı istihdam” durumunda ise noksan istihdamın tersine bütün üretim faktörleri tam çalışma düzeyinde bulunmasına karşılık o ekonomideki bütün taleplerin karşılanamadığı ifade edilmektedir. Aşırı istihdam durumlarında işletmeler mevcut kapasitelerinin üzerinde çalışarak daha fazla üretim yapmaktadırlar ki bu durumun uzun süreli olması mevcut dengeyi bozarak krize neden olabilmektedir.

Genel olarak istihdamla ilgili bu düzeyler belirli oranda basın sektöründeki işgücü içinde geçerlidir. Basın sektöründe işgücünün çalışma koşulları incelendiğinde, tam istihdam çalışma düzeyinden uzak olduğu ve noksan istihdam düzeyinde çalışıldığı göze çarpmaktadır. Hatta basın sektöründe bazı kamu kuruluşlarında ise aşırı istihdam olduğu vurgulanmaktadır. Bu duruma neden olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Makro düzeyde ekonomik yapıdaki (kriz, işsizlik v.b) genel sorunların sektöre yansımalarının haricinde, mikro düzeyde basın sektöründeki işletmeler ve çalışan işgücünün koşullarının da istihdam üzerinde etkili olduğu göze çarpmaktadır. Ancak bu çalışmada istihdam koşulları ile ilgili olarak sadece basın işletmelerinde çalışan fikir işçileri işgücü olarak ele alınacaktır.

BASIN SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM

İşletmelerde uzun yıllar işgücünün önemi ihmal edilmiş ve sosyal ihtiyaçları olmayan bir üretim faktörü olarak görülmüştür. Ancak günümüzde örgütsel verimlilik ve etkinlik insana odaklanmış, insanın para dışında sosyal bir ortama katılma, yaratıcılığını gerçekleştirme gibi sosyal ihtiyaçları olabileceği ve insanın sosyo-psikolojik bir varlık olduğu kabul edilmiştir. (Yurdakul, 2005:32)

İşletmelerde insan unsurunun önemli bir yeri bulunmaktadır. İşletmenin her kademesinde çalışan kişiler o kuruluşun işgücünü oluşturmaktadır. İşgücü, emek, insan kaynağı, personel terimleri işletmenin üretim faktörlerinden birisi olan çalışanları ifade etmektedir. İşletmenin üretim faaliyetlerinin hedeflerine ulaşması ve başarısının artması doğru işgücünün istihdamına bağlıdır. Basın işletmelerinin de düşünsel yeteneğe bağlı, emek yoğun işletmeler olması bu işletmelerdeki insan kaynakları yönetimini daha önemli hale getirmektedir.(Gürkan, 2003:24)

Basın işletmelerinde çalışan işgücün nitelikli olması bu işletmeler için oldukça önemlidir. Bu işletmelerin faaliyet konuları gereği kamuyu etkilemeleri fikir önderliği yapmaları ve araştırmacı olmaları nedeniyle nitelikli işgücünü istihdam etmeleri gerekmektedir.(Özkan,1989:123) Bu duruma ilaveten üretilen malın da (gazete, dergi, v.b) fikir ürünü olması ve bu malı sattıran unsurun da fikir zenginliği olması dolayısıyla basın işletmeleri açısından nitelikli işgücü istihdam etmek kaçınılmaz hale gelmektedir.

Nitelikli işgücüne gereksinim gerektiren bir başka nokta da basın işletmesinin zamana karşı yarışan bir işletme olmasıdır. Basın sektörünün zamanla yarışan üretim yapısı nedeniyle çalışanların bir makine gibi en kısa sürede haberi yazıp servise vermesi istenmektedir. Bu durum çalışanlar açısından belli bir süre sonra olağan hale gelmekte ise de diğer bazı faktörlerin çalışanları zorladığı görülmektedir. Örn:Belirli bir çalışma saatlerinin olmaması, bayram, yılbaşı, v.b özel günlerde çalışılmak durumunda kalınması ve ücretlerin çalışma temposunun ağırlığına rağmen nispeten düşük olması, dönem dönem basın sektöründe çalışan işgücünün motivasyonunu düşürmektedir. Ancak mesleğin prestiji ve gazetede imzalı haberi görmenin verdiği hazzın çalışanların sosyal ihtiyaçlarını tatmin ettiği ifade edilmektedir.

Basın işletmelerinde işgücü, 4 ana grupta istihdam edilmektedir. Bu gruplar; yönetici grubu, büro personeli, üretimde çalışanlar ve yazar çizer grubu olarak sıralanmaktadır.(Özkan,1989:123)Bu çalışmanın konusunu da daha önce de ifade edildiği gibi yazar ve çizer grubu oluşturmaktadır.

BASIN SEKTÖRÜNDE İSTİHDAMA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Genel anlamda işletmelerde işgücü istihdamını planlama aşamasında etkileyen faktörler, basın sektöründeki istihdamı da gerek planlama aşamasında gerek işe alım sürecinde gerekse işgücünün çalışma dönemi boyunca etkilemektedir. Bu faktörler demografik faktörler, ekonomik faktörler, yasalar ve teknolojik faktörler olarak sıralanmaktadır. (Gürüz, Özdemir, 2004:97) Bu sıralamaya basın sektörü için coğrafi faktörleri de eklemek doğru olacaktır. Çünkü basın sektöründe basın işletmelerinin coğrafi dağılım durumu işgücünün istihdamını etkilemektedir. Basın merkezlerinin olduğu yerlerde (İstanbul,

Ankara, İzmir) işgücü daha kolay iş bulabilirken, basın merkezlerinden uzaklaştıkça yerel basında istihdam sorunları yaşanmakta, kaliteli ve yetiştirilmiş eleman bulabilme daha zor hale gelebilmektedir. Basın sektöründe istihdama etki eden faktörler şu şekilde açıklanmaktadır:

1. Demografik Faktörler

a- Yaş: Demografik faktörlerden yaş, diğer sektörlerde istihdam konusunda sorun yaratabilirken, basın sektöründe yaş faktörünün istihdama önemli bir etkisinin olmadığı göze çarpmaktadır. Sektörün aktif çalışma koşullarına uyum sağlayabilecek her işgücü, sektörde istihdam edilebilmektedir. Hatta yaşın ilerlemesi ve sektörde uzun yıllar çalışmış olma işgücünün tercihinde ayırıcı nokta bile olabilmektedir. Ancak nitelikli ve tecrübeli işgücünün ücretinin sektöre yeni başlayanlara oranla daha yüksek olması da bazı basın işletmelerinde istihdam konusunda dezavantaj yaratmaktadır. Nitelikli ancak tecrübesiz işgücünün ucuz işgücü olarak görülmesi ve üretim sürecinin mesleğe yeni başlayan bu işgücüyle gerçekleştirilmek istenmesi hem işgücü piyasasında sürekli bir eleman sirkülasyonuna neden olmakta, hem de üretimin kalitesini olumsuz etkilemektedir.

b- Cinsiyet: Demografik faktörlerden bir diğeri olan cinsiyet, basın işletmelerinde işe alım aşamasında bazı alanlar hariç etkili olmamaktadır. Örneğin gece muhabirliği, polis adliye muhabirliği gibi alanlarda çalışma koşullarından dolayı kadın çalışanlar daha az istihdam edilirken bu durumun aksine kadın dergilerinde ise özellikle fikir işçisi olarak erkek işgücü daha az istihdam edilmektedir. Basın sektöründe istihdam konusunda makalenin konusunu fikir işçileri oluşturduğundan bu alandaki ayrımcılığa daha çok dikkat çekilmektedir. Oysaki reklam bölümünde kadın çalışan daha fazla iken, idari ve teknik bölümlerde ise erkek işgücüne daha fazla yer verilmektedir. Kısacası diğer sektörlerde oranla medyada kadın istihdamının daha fazla olduğu ifade edilse de örneğin gazetelerin yönetim aşamalarında erkek egemenliği daha fazla göze çarpmaktadır.

c- Eğitim: Basın sektöründe işgücünün istihdamı konusunda eğitim önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim konusu hem işgücünün işe alınmasından önce hem de işe alındıktan sonra gündeme gelmektedir. İşgücünün işe alınması konusunda iletişim fakültesi mezunu olma şartının aranmaması, bu alanda uzmanlık alanı farklı olan birçok kişinin istihdam edilmesine neden olmaktadır.

Bazı basın işletmelerinde işe göre eleman değil, elemana göre iş yaratıldığı görülmektedir. Bu durumun işletmeye önemli bir maliyet unsuru olmasının yanında şu etkileri vardır:

“Bu elemanlar gerek meslekteki temel bilgilerinin eksikliği, gerekse iş başında eğitime kapalı olmaları nedeniyle düşük performansla çalışırlar. Bunda

gazetecilik mesleğinin akademik sınırlarının çizilememesinin, mesleğin her grup eğitim almış kişilere açık olmasının önemli etkisi vardır.” (Atılğan, 1999:153)

Basın sektöründe eleman alımı sırasında herhangi bir kuralın olmaması ve bu sektörün de doğal olarak sadece iletişim fakültesi mezunu istihdam etme şartının olmaması “okullu işgücünün” istihdamında sorunlara yol açmaktadır.

Basın sektörünün eleman kaynakları üç alandan karşılanmaktadır. Birinci alan iletişim fakültelerinden veya başka fakültelerden mezun olup sektöre gelenler, ikinci alan okul bağı olmadığı halde birtakım kuruluşlar enstitüler ve vakıflardan gazetecilik eğitimi alanlar, üçüncü alanda özel ilişki sebebiyle “tanıdık, yakın v.b”olarak basın mensuplarının çevresinden gelenlerin oluşturduğu alandır.(Bila, 2007:22) Ancak bu alanlar gün geçtikçe genişlemekte ama aynı genişleme istihdam koşullarında yaşanmamaktadır. “1980’li yıllardan itibaren basın sektörünün büyümesi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin teknik personel ve meslek adamı taleplerini artırmasına karşın, iletişim eğitimi almış herkes sektörde iş olanağı bulamamaktadır”. (Uzun, 2007:118) Bu durumun temel nedenlerinden birisinin de iletişim fakültelerinin sayıca artmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Öyle ki mezun edilen öğrenci sayısı ile iş olanakları arasında büyük dengesizlikler olduğu gözlenmektedir. “1980’lerde altı iletişim fakültesine yılda bin öğrenci alınırken bugün iletişim fakültelerine her yıl 10 bin öğrenci kayıt yaptırmaktadır”. (Alemdar, 2007:5)

Basın sektöründe eğitimle ilgili ikinci sorun ise diğer sektörlerde olduğu kadar insana yatırım yapılmaması ve hizmet içi eğitime gerekli önemin verilmemesidir.

2.Ekonomik Faktörler:

Basın sektöründe demografik faktörlerden sonra istihdama etki eden diğer faktörlerden biri de ekonomik faktörlerdir. Bu faktörler şu şekilde sıralanabilir:

a.Pazarın Yapısı: Basın sektöründe yer alan işletmelerin oligopol piyasa koşullarında faaliyet göstermesi ve bu yapıda çok az sayıda işletmenin olması nedeniyle işgücünün başvuracağı çalışma alanı da kısıtlı olmaktadır. Ayrıca bu işletmelerin rekabet koşulları nedeniyle bir dönem birbirleriyle centilmenlik anlaşması yapması ve birbirlerinin elemanlarını işletmelerinde çalıştırmama kararı almaları sektörün zor olan istihdam koşullarını daha da zor duruma getirmiştir. Ayrıca oligopol yapı nedeniyle birçok basın işletmesinin sahibinin aynı olması nedeniyle aynı çatı altında toplanan basın işletmelerinin haber havuzlarındaki haberler başlıkları ve spotları değiştirilerek aynı çatı altındaki diğer gazete, dergi, televizyon ve radyoda kullanılmaktadır. Haberi

yazan aynı kişi olmasına rağmen, aynı haberin farklı yerlerde aynı anda yayımlanabilmesi istihdama olumsuz etki etmektedir.

b. Basın İşletmesinin Sahiplik Yapısı ve Yayın Politikası: Günümüzde bazı basın işletmelerinde çalışanlardan ne kadar iyi ve doğru haber getirmesinden çok basın işletmesinin genel yayın politikasına uygun haber getirmesi istenmektedir. Bu nedenle de işletmenin yayın politikasına uygun eleman istihdam edilmesine dikkat edilmektedir. Hatta yayın politikasının baricinde gazetenin sahiplik yapısı da istihdama doğrudan etki etmektedir. Örn: Basın işletmesinin sahiplik yapısı değiştiğinde bazı köşe yazarlarının gazeteden ayrılarak başka gazetelerde yazmaya başlaması bu durumu açıklayıcı niteliktedir. Gazetecinin içeriği de istihdama etki eden bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ciddi araştırmacı basın işletmeleri nitelikli işgücünü istihdam ederek gazete çıkarırlarken, bazı basın işletmeleri de çok az muhabir istihdam ederek gazete çıkartmaktadırlar. Bu gazetelerin içeriği büyük puntolarla yazılmış ve genellikle sadece ajanslardan gelen haberlerden ve bol resimden oluşmaktadır.(Gökalp,1993:90) Sözü edilen bu durum, bu tarz yayıncılık anlayışını benimsemiş gazetelerin daha az işgücüne iş imkanı tanınmasına neden olmaktadır.

c. Genel Ekonomik Yapı ve Basın İşletmesinin Ekonomik Yapısı: Ülkenin genel ekonomik yapısındaki değişimlerin basın işletmesinin ekonomik yapısını etkilemesinin yanın da bazen basın işletmesi çeşitli nedenlerle (Reklam gelirlerindeki azalma, satışların düşmesi, sahiplik yapısındaki değişim v.b) krize girmektedir. Örn:2001 yılında ülkenin genelinde yaşanan ekonomik kriz basın sektörüne de yansımış ve o dönem yaklaşık olarak dört bine yakın çalışan gazeteci işsiz kalmıştır. İşverenler, işgücünü kriz anında gözden çıkartılabilecek en kolay üretim faktörü olarak görmelerinden dolayı, böyle durumlarda direkt istihdamı azaltma yoluna gitmektedirler. Bu durumda da sektördeki işsiz sayısına yenilerini eklemektedir.

d. Ücret Politikası ve Çalışma Saatlerinin Belirsizliği:

Ücret politikası ve çalışma saatlerinin belirsizliği mesleğe adım atmak isteyen işgücü için önemli bir sorun niteliğindedir. Bazı basın işletmelerinin ücret politikalarında dengesizlikler göze çarpmaktadır. Gazetenin çatısını oluşturan ve yazar çizer grubu olarak adlandırılan fikir işçileri, taşıdıkları onca yüke rağmen düşük ücretlerle istihdam edilmektedirler. Buna karşılık köşe yazarları, yöneticiler bu grubun kat kat üzerinde ücretlerle istihdam edilmekte hatta başka gazeteden transfer edildiyse de yüklü miktarlarda transfer ücreti almaktadır. Ancak ücret dengesizliğine bir de uzun ve belirsiz çalışma saatleri ve zamana karşı yarışmadan kaynaklanan stresli çalışma koşulları eklenince, sektöre yeni girecek işgücünün kafasında soru işaretleri oluşmakta ve çalışmaya

başlamadan başka sektörlere yönelmektedir. Buna rağmen idealist olup mesleğini severek yapmaya kararlı olan birçok gazeteci adayı da tüm bu koşullara rağmen sektöre eğer şansı varsa adım atarak çalışmaya başlamaktadır.

Basın işletmelerinin büyük bir çoğunluğunda performans dayalı ücretlendirme yapılmaması ve düşük ücret politikası istihdam edilen işgücünün mutsuz ve tatminsiz olmasına neden olmaktadır. Basın sektöründeki ekonomik faktörlerden sonra yasal faktörlerde çalışma yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu faktörler şöyle açıklanmaktadır:

3.Yasal Faktörler: Basın sektörü işgücü mobilizasyonunun en yüksek olduğu bir sektör olmanın ötesinde iş güvencesinin de en sınırlı olduğu bir alan haline gelmiştir. Bu durum işgücünün bir sonraki işyerini kestirememesine ve özgüveninde azalmaya neden olurken, gazetecilerin eleştirel yapılarını daraltmaya hizmet etmektedir. (Adaklı,2006:305) Ayrıca çalışanların çoğu çalıştığı işle ilgisiz sektörlerde gösterilmeleri ve taşeron firmaların kayıtlarında bulunmaları dolayısıyla hiçbir iş güvencesine sahip olmamaktadırlar. (Adaklı,2006: 306)

Basın sektöründe çalışan işgücü mesleğe adım atar atmaz sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. “Yasaya göre staj süresi üç aydır, staj döneminde okulda öğrenilenlerin pratiği yapılır, stajyer sayısı yazı işlerinin yüzde 10'unu geçemez. Henüz mesleğe kabul edilmemiş adaylar için bitmeyen staj süresi, mesleğe kabul edilmiş gazeteciler içinde, 'deneme süresi' adıyla kabusa dönüşür. Staj süresi ile deneme süresi arasında ayrım yapmayan yasa, işe alınacak gazeteci için deneme süresinin en fazla üç ay olmasını ve deneme süresinin sonunda yazılı sözleşme yapılmasını öngörür.”(Yıldırım, www.sendika.org, 2005) Bu duruma rağmen bazı basın işletmelerinde çalışanların stajyerlik süreleri uzamaktadır. Ülkemizde basın sektörü uzun süredir kadrosuz ve sigortasız çalıştırma uygulamalarının en yaygın olduğu bir sektör konumundadır. (Zillioğlu,www.istanbul.edu.tr)

Ayrıca basında örgütlenmenin olmayışı ve sendikaların gerçek anlamda faaliyet gösterememesi işgücünün çalışma koşullarından olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Bugün 212 sayılı kanuna göre çalışan fikir işçilerinin 1475 sayılı kanuna geçirilmesi ve çalışanların önemli bir bölümüne hiçbir sosyal güvence sağlanmaması istihdam konusunda önemli sorunlardan birisidir. Bir diğer önemli sorun da tekelleşme olgusudur. Basın işletmeleri aynı gazeteciye gruplarının bağlı olduğu birden çok gazete dergi, televizyon ve radyoda çalıştırmakta ve tek maaş ödemektedir.(Dinç, www.istanbul.edu.tr)

Şu an sektörün var olan sorunlarıyla gelecek endişesi taşıyan basın çalışanları son dönemde yapılan fiili hizmet zammının(yıpranma payı)

kaldırılmasıyla daha kötümser hale gelmişlerdir. Fırlı hizmet zammı ile ilgili olarak Türkiye Gazeteciler Sendikası Başkanı Ercan İpekçi “ Bu gazetecilere tanınmış bir imtiyaz, bir ayrıcalık bir kıyak değildir. Bunun bir karşılığı vardır. Diğer işçilerden farklı olarak gazetecilerin işverenlerinden 3 puan daha fazla prim kesiliyor. Normal işçilerde SSK işveren payı yüzde 19.5 iken, gazetecilerin işveren payının yüzde 22.5 düzeyinde” olduğunu ifade etmektedir. (İpekçi, www.tgs.org.tr, 2007)

Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde yapılan son düzenlemelerle yıpranma payı olarak bilinen fırlı hizmet zammının kaldırılması ve çalışanların erken emeklilik haklarının olmaması sektörde önemli bir sorun yaratmaktadır. Bu durum ayrıca işgücünün motivasyonunu düşürmekte ve geleceğe yönelik endişelerini artırmaktadır. Yasal faktörlerden sonra basın sektöründe istihdamı etkileyen diğer bir faktör teknolojik faktörlerdir. Teknolojik faktörlerin sektöre etkisi şu şekilde açıklanmaktadır:

4. Teknolojik Faktörler: Günümüzün yoğun rekabet ortamında teknolojik gelişmelerden en üst düzeyde yararlanmak isteyen işletmeler, teknolojiyi yakından takip etmekle birlikte, bu teknolojiyi kullanabilecek işgücünü de istihdam etmek zorundadır. İşletmeler değişim sürecine uyum sağlayabildikleri ölçüde ayakta kalabilmekte, aksi takdirde yoğun rekabet ortamında varlıklarını sürdürememektedirler.

“Teknolojik gelişmeleri uygulamaya geçiren işletmeler; toplumun beklentilerine cevap verebilecek mal hizmet üretimini gerçekleştirebilme, üretimin kapasitesini artırma, üretim sürecini kısaltma, üretim maliyetlerini azaltma, piyasada rekabet üstünlüğü sağlama gibi avantajlar elde ederken gelişen teknolojiye sahip olmak birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bunlar; yüksek yatırım harcamaları ve finansal sıkıntılar, ithal edilen teknolojiler için ithalat güçlükleri ve dışa bağımlılık, çalışanların uyum sorunu, istihdamın azaltılması zorunlulukları olarak sıralanabilir.” (Karabay, 1998:68)

İşletmelerdeki teknolojik gelişme karşısında yaşanan tüm bu olumlu ve olumsuz durumlar basın işletmeleri için de geçerlidir. Türkiye'de basın işletmeleri özellikle sektöre basın dışı sermaye sahiplerinin sektöre girmesiyle teknolojiye yatırım yapmaya başlamıştır. Bilgisayarlı sisteme geçişte birlikte bürofar arası iletişim hızlanırken, merkeze bol haber ve malzeme ulaştırma imkanları artmıştır. (Karabay, 1998:68) Basında bilgisayarın kullanılmasıyla birlikte gazetenin hazırlık aşamasında çalışan birçok işgücü istihdam dışı kalmıştır. Çünkü haberler dizgi v.b işlemler olmayıp direkt bilgisayarda yazılmaya başlanmıştır.

Son dönemlerde de sektörde bazı işletmelerde çalışanlardan hem haberi fotoğrafılayıp, hem de kameranla kayda almaları istenmekte, böylece iki kişinin yapması gereken işi tek kişiye yaptırmak mümkün olmaktadır. Bu durum

istihdam sınırlamasına neden olurken, basın işletmeleri için maliyeti azaltıcı olmakla birlikte yapılan işinde kalitesini düşürmektedir.

Teknolojinin basın işletmelerinde istihdam açısından olumlu etkileri de olmaktadır. Çünkü basın işletmesine getirilen modern teknolojiyi kullanabilecek işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır dolayısıyla işletmeye yeni işgücü alınmaktadır.

Günümüzün basın işletmeleri teknolojiyi sonuna kadar kullanarak mükemmele ulaşma, buna karşılık kârlılık sınırları içinde kalma sorunu yaşamaktadır. Ancak zamana karşı yarışan işletmeler olmaları dolayısıyla basın işletmeleri her koşulda en yeni teknolojiyi kullanmak zorundadırlar. Yeni teknolojinin işletmelere sağladığı en önemli fayda ise gazetenin hazırlık sürecinin en aza inmesi ve zamandan tasarruf edilmesidir.(Atılğan,1999:20) Kısacası gelişen teknolojiye paralel olarak basın işletmelerinde çalışan işgücü teknolojik gelişmelerden iki şekilde etkilenmektedir. Bunlardan birincisi, daha önce insan emeği ile yapılan işlerin makinelerle gerçekleştirilmesi sonucu işgücüne talebinin azalması, diğeri ise işgücünün gelişen teknolojiyi kullanabilecek bilgi ve beceri düzeyine eriştirilmesi zorunluluğudur ki bu düzeye ulaşamayan işgücü, işsiz kalmaktadır. (Gökalp,1993:75)

Basın işletmelerinin istihdamını etkileyen bir diğer faktörde basın işletmelerinin bulunduğu merkezlerdir. Bu durumu istihdamı etkileyen coğrafi faktörler olarak tanımlamak mümkündür. Coğrafi faktörler şu şekilde açıklanabilmektedir:

5.Coğrafi faktörler: Basın sektöründe işe alım aşamasında bulunabilen işgücünün miktarı ve kalitesi çalışanların bulunduğu yerle ilgilidir. Basın merkezlerinin olduğu illerde iş bulma şansının daha fazla olması dolayısıyla işe girmek isteyen işgücü, bu illerde ikamet etmektedir. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir basın sektöründe istihdam edilebilme açısından diğer illere göre daha ön plandadır. Basın merkezlerinden uzak diğer yerlerde ise basın işletmeleri bir yandan ayakta kalma mücadelesi verirken, bir yandan da işgücünü tanıdık v.b şekillerde geleneksel yöntemlerle bularak istihdam etmektedirler. Buna ek olarak ücretlerin basın işletmelerinin ekonomik problemleri nedeniyle basın merkezlerindeki illerdeki ücretlere oranla daha düşük olması istihdam problemlerine neden olmaktadır.

SONUÇ

Türkiye genelinde yaşanan istihdam sorunları, doğal olarak basın sektörünü de etkilemektedir. Bugün sektöre işgücü yetiştiren iletişim fakülteleri, her sene binlerce nitelikli işgücü potansiyelini sektöre kazandırsa da, işletmelerden aynı oranda talep olmayınca işgücü piyasasında dengesizlikler yaşanmaktadır ve sektör "işsizler ordusuyla" karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda bir kısım işgücü farklı sektörlerde çalışma şansını denerken, bir kısım da her türlü koşula boyun eğip sektöre adım atmaktadır. Sektöre yeni

başlayanlar ile sektörde çalışan işgücünü çeşitli faktörler etkilemektedir. Yaş, cinsiyet gibi demografik faktörler, işgücünün belli branşlar haricinde tercihiinde çok etkili olmamaktadır. Diğer bir demografik faktör olan eğitim ise hem işe alım aşamasında hem de sonrasında çok da aranan bir koşul olarak görülmemektedir. Basın sektörünün kapılarının çalışmak isteyen herkese açık olması, zaten istihdam sorunu yaşayan iletişim eğitimi almış işgücü potansiyelinin durumunu olumsuz etkilemektedir. Ekonomik faktörlerden ise başta oligopol piyasa koşulları olmak üzere basın işletmelerinin ekonomik yapısı, sahiplik yapısı ve yayın politikası işgücünü biçimlendirmektedir. Tüm bunlara ek olarak çalışma koşullarının zorluğu ve düşük ücretler de işgücünün yaşam koşullarını zorlaştırmaktadır. Son dönemde oldukça fazla tartışılan yasal faktörler ise işgücünün geleceğe yönelik umutlarını azaltmaktadır. Fiili hizmet zammının kaldırılması ve uzun süreli kadrosuz ve sigortasız çalıştırma uygulamaları sektörün önemli sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürekli gelişen teknoloji de istihdamı bir yandan sınırlandırırken diğer yandan artırmaktadır. Tüm bunlara ek olarak işgücü talebinin belirli merkezlerde daha fazla olması da o bölgelerde istihdam şansının daha fazla olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak; sözü edilen faktörlerin etkisi altında çalışan işgücü, koşulların her geçen gün zorlaşması nedeniyle hem umudunu hem de motivasyonunu kaybetmektedir. Bu nedenle basın sektöründe öncelikle istihdam olanaklarının artırılması, çalışma koşullarının, ücretlerin ve sosyal hakların iyileştirilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Adaklı, G.(2006). *Türkiye'de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya Yayınevi

Akçalı, S.(2002).*Türkiye'de Araştırmacı Gazetecilik*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları

Akyüz, Ö.(2001). *Değişim Rüzgarında Stratejik İnsan Kaynakları Planlaması*, İstanbul:Sistem Yayıncılık

Alemdar, K.(2007). Medyada İstihdam Olasılıklar/Sınırlılıklar Toplantısı Raporu, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı*, No:1

Atılğan, S.(1998). *Basın İşletmeciliği*, İstanbul:Der Yayınları

Atılğan, S.(1999). *Basın İşletmeciliği*, İstanbul:Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş

Bıla, F.(2007). Medyada İstihdam Olasılıklar/Sınırlılıklar Toplantısı Raporu, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı*, No:1

Dinç, A. Halk Adına Denetim Unutulmuş Durumda,
www.istanbul.edu.tr/iletim/73/haberler/iletimozel.htm

Gökalp N.(1993). *Türkiye'deki Basın İşletmelerinde İstihdam Sorunları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*

Gürkan, D.(2003). *Basın İşletmelerinde Kaynak Sorunu, Basılmamış Doktora Tezi*

Gürüz, D. Özdemir, G.(2004). *İletişimci Gözüyle İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul:Capital Medya Hizmetleri*

İpekçi, E.(2007). www.tgs.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=2788&Itemid=&

Karabay, N.(1998). *Türk Basın İşletmelerinde Pazarlama Yönetimi, Ankara: Turhan Kitabevi*

Özkan, I.(1989). *Basım ve Basın İşletmeciliği, İzmir: Bilgehan Basımevi*

Özkan, I.(1994). *Radyo ve Televizyon İşletmeciliği, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi*

Pekin, T.(1988). *Makro Ekonomi, İzmir: Bilgehan Basımevi*

Söylemez, A.(1998). *Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği, Ankara: Haberal Eğitim Vakfı*

Süar, T.(1998). *Temel Ekonomi Bilgileri, İzmir: Sancak Matbaası*

Uzun, R.(2007).İstihdam Sorunu Bağlamında Türkiye'de İletişim Eğitimi ve Öğrenci Yerleştirme, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Yaz-Güz2007, Sayı:25*

Üstünel, B.(1975). *Ekonominin Temelleri, Ankara: Kurtuluş Matbaası*

Yıldırım , R.(2005). Basında/ Medyada Emek- Sermaye Çelişkisi,
www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=2825

Yıldız, F.(1998), *İzmir Örneğinde Yerel Basında İşgücü Kalitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*

Yurdakul, N.(2005). Bir Halkla İlişkiler Fonksiyonu Olarak İnsan Kaynaklarının Motivasyonu ve İşgücü Verimliliği Üzerindeki Etkileri,*Yeni Düşünceler, ISSN: 1306-1003, Sayı: 1*

Zıllıoğlu ,M. Basındaki Kriz Yeni Değil,
www.istanbul.edu.tr/iletim/73/haberler/iletimozel.htm

-----,-----, Yeni Medya Mimarisinde Çalışma Koşulları

www.bianet.org/bianet/kategori/bianet/59748/yeni-medya-mimarisinde-calisma-kosullari

-----,-----, Yeni Medya Mimarisi: Gazeteci içinde mi, yoksa dışlandı mı?,
www.keditor.com/bilgi_medya_244.html

GÜLDÜRÜNÜN KURAMSAL PERSPEKTİFİ

Yrd. Doç. Dr. Murat ÜNAL*

ÖZET

Gülmece duygusu her insanda; ingelem zenginliği, yaratıcılık ve zekâ ile doğru orantılı şekilde bulunan evrensel bir niteliktir. Zekâ ise kendimizi tanımak, duygularımızı idare edebilmek, başkalarıyla ilişkilerimizi sağlıklı sürdürebilmek yönünden önemlidir. Bunlar sayesinde anlatılarda kahramanın başına gelen talihsizliklere gülerken aslında hiç fark etmeden bir erginlenme/arınma deneyimi yaşarız. Kendini başkasının yerine koyabilme anlatı sanatının temelidir.

Güldürü sanatı gerçeği çeşitli yollarla ve bazen gerçeğin kendisinden bile daha iyi ifade etme gücüne sahiptir. Nükte, (witticism) sözcüğü, özgün anlamı yaratıcılık, icat etmekte ustalık olan zekâ (wit) sözcüğünden türetilmiştir ve insan olmanın bir ölçütü sayılabilecek denli önemli bir ayrımdır. Yaratıcılık yolları ve yaratım süreci gizli benzerliklerin bulunup çıkarılması yönünden bilim, sanatsal tasarım ve mizah için aynıdır. Bu çalışmamızda güldürünün kuramsal çerçevesi, öge ve işlevleri ve toplumsal yapısı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Güldürü Kuramları, Güldürünün Öge ve İşlevleri.*

ABSTRACT

The feeling of humor is a universal quality existent in every human in direct proportion with the power of creation via imagination and the level of emotional intelligence. Intelligence is important to know ourselves, to control our emotions, and to sustain our relations with other people on the basis of common emotionality. In this respect, it bears a similarity with art. While we are laughing at the series of unfortunate events experienced by the heroes in narratives, finding our initiation experience. The ability to put yourself into another's place is the basis of the art of narrative.

The art of humor has the power to express the truth in various ways and sometimes better than the truth itself. The word witticism is derived from "wit" which originally means creativity, the mastership in invention, and it is a significant distinction which can be considered as the criterion for being a human. Creativity ways and creation processes are the same for the science, art and humor in terms of finding and revealing the hidden similarities. In our study, the connection of the components and functions of the humor will be examined.

Key Words: *Comedy Theories, Elements and Functions of Comedy.*

---

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

1. GİRİŞ

Güldürü sanatsal ve estetik bir değeri ancak toplumsal bir karşılık bulduğunda kazanır. Bu nedenle başlangıçta güldürü türünün basit ve kaçışçı ürünleriyle yetinilse de, örneğin sinema sanatı yetkinleştikçe; incelikli durum güldürüleri, toplumsal güldürüler, kara güldürüler görülmeye başlanmıştır. Gelişkin güldürü salt araçsal akılla yapılandırılmayacak denli öz-eleştirel, ideolojik ve insancıl bir doğaya sahiptir. Bu nitelikleri taşımayan güldürü ise, savruklamaya, argoya ve cinselliğe dayalı kaba mizah olarak sınıflandırılmaktadır.

Gardner'ın "Çoklu Zekâ Kuramı" altında sayılan zekâ türleri içinde "mizah zekâsı" diye tanımlanan bir zekâ türü yoktur. Yine de mizah becerisinin zekâ ile ilintisi çok sık vurgulanır. Bu ilişkinin temelinde ise "yaratıcılık becerisi" ve "yaratma eylemi" yatar. (Akt: Çakır; <http://www.egitimbilim.com/makaleler/1.htm>) Bu da belirli bir zekânın varlığını ön koşul olarak gerektirir. Yine de mizah, salt zekâ işi değildir, aynı zamanda o zekânın nasıl kullanıldığıyla ilgilidir. Sorunlara katı, donuk ve sert bir açıdan bakıldığında, mizah yapmak zorlaşmaktadır. Mizah için, farklı bakış açılarını yakalayabilmek, olayları farklı bağlamlarda değerlendirebilmek gerekir.

Sanatsal yaratıcılık sözkonusu olduğunda; düşüncenin, duygunun, oyunun, eleştirinin, soyutlamanın, acının, gülüşün, bireyselin, toplumsalın, nesnelin ve öznelin kısacası insana dair her şeyin iç içe geçtiği çetrefil bir dünyayı açıklamak için salt araçsal akıl yeterli olmamaktadır. Nitekim bir sanat eseri; bilişsel ve nesnel bir sürecin yanısıra, sezgisel ve öznel bir yaratım sürecinin sonunda meydana gelir. Bu durumda mizahi becerileri; bireyin kendisinin ve diğerlerinin duygularını izleme, aralarında ayırım yapma ve bu bilgiyi düşünce ve eylemlerinde kullanma becerilerini içeren, sosyal zekânın alt kümeleri olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Ahmet İnam, sanatsal yaratıcılık ile mizahi bakış açısı arasında bir koşutluk kurar: Yaratıcı insan alışılmışın dışında "yeni" ürünler ortaya koyabilen insandır. Bu ürünleri ortaya koyuşunun kökenlerinde alışkanlıklara, herkesin tartışmadan onayladığı görüşlere, birbirine benzer örnek üretimlere, heyecansızlığa bir kafa tutuş saklıdır. (İnam; <http://www.egitim.aku.edu.tr/ahmetinam.htm>)

Gülmece beyni değişik yollarla uyarır ve öğrenilen şeylerin hafızada kalmasını sağlar. Özellikle çocukların, hayal, merak, umut dünyalarına yenilik katarak yaratıcılıklarını geliştirir. Stres ve kaygıyla mücadele etmenin değişik yöntemlerini gösterir. Utanç verici bir durumdan kurtulmaya yardımcı olabilir. Öfkeyle başa çıkmaya ya da başka bir şekilde söylenmesi zor olan bir şeyi ifade etmeye olanak verir. Gülme özgürlüğü üzüntülü ruh halinden kurtulmayı sağlar. Duygusal beyinle düşünen beyin ve beden arasında denge kurar. (Shapiro; 2000:169)

Güldürü sanatı ve mizah becerilerinin toplumsal boyutu da oldukça önemlidir. Zira güldürü toplumsal yaşamın sağlıklı devamı için ‘uygunsuz’ bulunduğu her kişiye, düşünceye, yapıya saldırmakta bir sakınca görmez. Gelişkin güldürüde bu ‘uygunsuzluk’ toplumsal alana kaydırılır. Bu kez hedef tahtasına cimriler, açgözlüler, üçkâğıtçılar, militarizm hayranları, yoz politikacılar, şevcet düşkünleri, budalalar, sömürücüler, din tüccarları vb. etikten, duygusal zekâdan nasibini almamış toplumsal kesitler konur. Zira gelişkin güldürü evrensel bir farkındalığı ve vicdanî harekete geçirir, onu çoğaltır. Gülmecenin değişik türlerde oluşu, ayrı toplumların ayrı koşullarda bulunmasından, aynı toplumda ayrı sınıfların bulunmasındandır. (Nesin; 2002, 44) Tüm zorluğuna rağmen gülmeyi genel bir kuram altında açıklamaya çalışan kişi sayısı az değildir.

2. Gülme Kuramları

Gerçek yaşamda çelişki ve çatışmalar eksik olmadığına göre bunların acılarını hafifletecek ya da haksızlıkları görünür kılacak gülüş de her zaman var olacaktır. Gerçeğin estetik özümsemesi, trajik ile komiğin ne olduğunu açıklığa kavuşturmayı, trajik çatışmaların ve komik durumların, gülünç ve dramatik karakterlerin özünü araştırmayı gerekli kılar. Gülmenin ele avuca sığmaz ve her kılığa bürünebilen yönüne rağmen, Aristo’dan, Hippokrates’e, Bergson’dan, Baudelaire’e, Koestler’den Hobbes’a, Freud’dan Morreall’a kadar pek çok kişi, gülmeyi ve güldürmeyi tutarlı ve kapsamlı bir kuram içinde ifade etmeye çalışmışlardır. Üstelik bu kuramların çoğu kez birbiriyle uyumadığını da belirtmek gerekir. Gülme kuramları diğer tüm sosyolojik, felsefi ve edebi kuramlar gibi sınıflandırılabilir.

Bilinen üç ana gülme kuramı; Üstünlük Kuramı, Uyumsuzluk (Zıtlık) Kuramı ve Boşalma (rahatlama) Kuramıdır. Sigmund Freud’un “saldırgan ruhsal enerjinin gülme aracılığıyla dışarı çıkması” biçiminde özetlenebilecek “bastırılanın kahkaha olarak geri dönüşü” yaklaşımı da yalnızca anlık şakaların açıklanması için değil aynı zamanda bir bütün olarak mizah metinlerinin çözümlenmesi ve güldürünün işlevlerinin açıklanmasında önemli bir olanak sağlamaktadır. Ayrıca son zamanlarda John Morreall’ın gülmenin psikolojik ve bireysel yönüne odaklanmış görünen “Memnuniyet Verici Bir Psikolojik Değişkenlikten Doğan Gülme” olarak adlandırdığı bir çalışması vardır.

a. Üstünlük Kuramı

En çok taraftar bulan ve en uzun süre kabul edilen kuramların başında “Üstünlük Kuramı” gelmektedir. Aristo’nun düşüncelerinden Hobbes tarafından geliştirilen bu kurama göre gülme, zararsız olmak şartıyla bir kişinin diğerleri üstünde üstünlük kurma isteğinin ifadesidir. Platon, “gülmenin temelinde kendini bilmeme yatar. Kişi kendini olduğundan daha akıllı, daha zengin, daha namuslu sandığı sürece komiktir” demektedir. Aristo da, sanatsal anlatı formu

olarak trajedi ile komediyi kıyasladığı eseri Poetics’de aynı görüşü onaylar. (Akt: Türkmen; 1999:23)

Aristo, gülmenin aslında ‘alay’ın bir türü olduğu konusunda Platon’la aynı görüştedir. Nükte bile ona göre, gerçekte adam edilmiş küstahlıktır. (Akt: Morreall; 1997:9) Hobbes’a göre ise mizah, bazılarının veya bizim daha önceki halimizle ve başkalarıyla kendimizi kıyasladıktan sonra kendimizi aniden daha üstün görmemizden doğar. Gülmenin, hınzırca bir şey olduğunu dile getiren Baudelaire onun aynı zamanda alabildiğine insana ait olduğunu da belirtmekten geri kalmaz. Baudelaire’ye göre gülme, insandaki kendini yüksek görme düşüncesinin bir sonucu olarak vardır, sonsuz bir yüceliğin ve aynı zamanda sonsuz bir düşkünlüğün işaretidir. (Baudelaire; 1997:11) Bu tür gülme, gündelik yaşamda da rahatlıkla gözlemlenebilir. Fikret Türkmen âşıkların atışmalarında birbirleriyle alay ettikleri, fiziksel noksan ve kusurlarını birbirinin yüzüne vurdukları anlarda izleyicilerin daha çok güldüklerini, aynı şekilde arkadaşlar arası lakapların çoğu alaycı, sert anlamlar içerdiğini belirtir. Ahlakî terbiye bir ölçüde bunları ayıklaya da fıkralarda da halen önemli miktarda, bölgesel, cinsel, ırksal ya da dinsel özellikler konusunda iğneli üsluplar görülür. (Türkmen; 1999:24) Güldürüdeki saldırganlık öğesi en iyi ifadesini üstünlük kuramında bulur.

Üstünlük kuramının temelindeki yaklaşım, başkalarına gülerken kendimizin gülünç duruma düşmediğimize sevinmektir. Bir bakıma güldürü filmleri türsel işlev açısından toplumun kendi kendine gülebilmesinin kapısını aralar. İnsanlık ortak potasında aslında güldüğümüz her ‘öteki’ bir anlamda da ‘biziz’dir. Toplumdaki avanaklara, üçkâğıtçılara gülerken o toplumun bir parçası değilmişiz gibi rahattır ama aslında süregiden o durumların altını gülerken çizeriz. Kemal Sunal’ın İnek Şaban tipine bunca gülünmesinin ardında yatan yanlardan birisi de bu avanaklıkları izlerken kendimizi üstün ve akıllı bulma duygumuzun rol oynamasıdır.

İnsanın doğrudan kendi kendisiyle alay edebildiği durumlar, mizahın aynı zamanda hümanist yanındır. Batının aydınlanmacı geleneği, çokça kendine eleştirel ve alaycı bakabilmenin temelleri üzerinde yükselmiştir. Elbette bizim kültürümüzde de örnekleri vardır. Nasreddin Hoca fıkralarının azımsanmayacak bir kısmı Hoca’nın kendi kendisiyle alay edebildiği örneklerdir.* İkinci benlikle alay edebilme basit gibi görünen anlatı yapılarıdır fakat kavramsal olarak

* Nasreddin Hoca, eşeğine binmek için hamle yapar ancak dengesini yitirip sırtüstü yere kapaklanır. Yerden doğrulmaya ve üstünü başını silkelemeye çalışan Hoca, yüksek sesle: “Ah şu yaşlılık yok mu?” diye söylenir. Hemen ardından etrafını kolaçan eden Hoca, civarda kimse olmadığını görünce, sakalını tutarak gülmeye başlar ve “Biz senin gençliğini de biliriz!” der.

mizahın doruğunu teşkil ederler. Güldürü filmlerinde sakar, şaşkın, aptal görünümlü kahramanlar üzerine inşa edilen anlatılara bu gözle bakmak mümkündür. Bu kahramanlar birer çağdaş birer arketip olarak toplumdaki aptallıklara, sakarlıklara, yozlaşmış olan şeylere, üçkağıtçılıklara ışık tutarlar.

b. Uyumsuzluk (Zıtlık) Kuramı

Uyumsuzluk kuramındaki temel yaklaşım bir belirlilikler manzumesi olan doğadaki her nesnenin ve bu arada insanların da bu düzen içinde yaşadığı düşüncesidir. Bu düzen bozulduğunda gülme meydana gelmektedir. Uyumsuzluk kuramı gülmeyi beklenmedik ve mantığa aykırı durumlara karşı aklınızın bir tepkisi olarak tanımlar. Bu kuram genel olarak gülmenin ana kaynaklarından birinin çelişkiler olduğunu söyler. Hobbes'a göre gülme, her zaman için bir kavramla bu kavramın hangi şekilde olursa olsun akla getirmiş olduğu gerçek objeler arasındaki ani olarak fark edilen uygunluk noksanlığından başka bir şey değildir. Leon Dumont'a göre aklın aynı anda inkâr etmek ve doğrulamak zorunda kaldığı her şey gülünçtür. (Akt: Türkmen; 1999:28-31) İnsanların çoğu bir maymun görünce güler. Bunun nedeni maymunun bizlere insanı anımsattığı halde insan olmayıp, onun karşıtı hayvan olmasındandır. Hele o maymunu insan gibi giyinmiş görürsek karşıtlık daha da ortaya çıkacağından gülmemiz artar. (Akt: Nesin; 2002:51)

Bu kuram da diğer kuramlar gibi gülmenin tüm yönlerine bir açıklama getirmez. Ne var ki asıl konumuz olan gülmece, yergi, mizah gibi güldürünün sanatsal ve toplumsal türleri üzerine oldukça tutarlı bir kuramdır denebilir. Zira Uyumsuzluk kuramı ilgiyi duygusal alandan bilişsel alana kaydırır. Güldürünün eğlendirme işlevi üstünlük kuramı içerisinde kolayca kendisine bir yer bulabilirken, zihinsel bir etkinlik alanı olarak eleştiri ve eleştirel işlev uyumsuzluk kuramı ile daha kolay açıklanabilmektedir. Fakat iki kuramın özünde de gülme edimine yol açan bir çelişki, bir uygunsuzluk, umulmadık ve mantıksız bir olay, olgu, ikilik ya da karşıtlık söz konusudur. Morreall'a göre; kişiyi, umduğıyla bulduğı arasındaki şaşırıcı oranısızlıktan başka hiçbir şey daha fazla güldürmez. (Morreall; 1993:21)

c. Rahatlama Kuramı

Descartes gülmeyi, bir kötülüğe karşı kayıtsız olduğumuzda, ondan bize zarar gelmeyeceğini anladığımızda meydana gelen sevinç olarak görmektedir. Tehlikeli, azap verici durumların ortadan kalkması gülmemize neden olur. Başkalarının önemsiz sıkıntılarına şahit olduğumuzda güleriz çünkü bunun zararsız olduğunu bilir ve rahatlarız. (Akt: Türkmen; 1999:31-32) Örneğin, düşen kişiye herkes güler ancak kişi ayağını kırmışsa gülmek imkânsızlaşır. Neyse ki düşene pek bir şey olmadı, düşüncesi bizi rahatlatır.

Çevresindeki değişikliklere ayak uyduramayan, bir türlü esnek olmayan bir insanın mekanik hareketleri sessiz dönemdeki Mack Sennett güldürülerinin temelini oluşturur. Ayağı kayıp düşen insanların düşmemek için gösterdiği şaşkınca gayret gülmeye neden oluyordu. Zira Sennett'in kahramanları kırılmaz, bükülmez palyaçolardan oluşan fantastik bir düş evrenine aittiler. Seyirci onların acı çekmeyeceğini bildiği için, bu filmlerin sert hareketlere dayalı yapısını komik olarak algılayıyordu.

Korku ve acıdan, dil ve davranışlar üzerindeki sosyal sınırlamalardan kurtulma da rahatlatır. (Akt: Türkmen; 1999:32) Geçmişte yaşadıkları anda bizi çok korkutan, üzen bir takım heyecan verici olayları sonradan hatırlarken güleriz. İster açıklıktan, ister cinsellikten, ister öfkeden, ister kaygıdan kaynaklansın gerilimden kurtulma her zaman keyif verici olmuştur. Kahkaha her zaman söylendiği gibi özgürleştiricidir.

Üstünlük kuramı daha çok gülmeyle ilgili duygularla, uyumsuzluk kuramı da nesnelere ve zihinsel süreçlerle ilgili iken rahatlatma kuramının odak noktası biyolojik işlevler olmaktadır. Kuram, psikolojik baskılar ve bu baskıdan kurtulmada gülmenin rolünü tartışır. Gülmeye yol açan birçok yasak, cinsellik ve şiddete karşı koyulmuş olan geleneksel toplumsal yasakları akla getirir. Bütün kültürler cinsellikle ilgili bazı eylemleri yasaklarlar. Rahatlatma kuramına göre höyle sınırlamalar, insanların cinsel arzularını baskı altında tutmalarına neden olur ve bu yüzden ne zaman ki biri, örneğin bir komedyen, tabuları yıkar ve cinsellik üzerine konuşursa, yasaklanmış olan cinsellikle ilgili düşünceleri kışkırtır ve baskı altında tutulan cinsel enerjinin bir kısmının gülmeyle salıverilmesine yol açar. (Morreall; 1997:34)

Rahatlatma kuramı bir ölçüde Freud'un bilinçaltına bastırılan sıkıntı ve kaygıların espri, gülmece olarak dışavurulması temelindeki açıklamasına benzemektedir. Gerçekte yaşamın kendisinde de doğal olarak bir hayli stres vardır ve sonuç olarak gülme sıkıntılı durumun ortadan kalkması halinde ortaya çıkabilen bir edimdir. Örneğin, Candid Camera (Gizli Kamera) şakaları tamamen bunun üzerine kuruludur. Kişiyi çok stresli, sıkıntılı durumlara sokan yapımcılar sonrasında bunun bir şaka olduğunu belirtip durumu açıkladıklarında kişinin ilk tepkisi genellikle gülmek şeklinde olmaktadır.

d. Psikanalitik Gülme Kuramı

Freud'un gülme kuramı rahatlatma kuramının psikanalitik çeşitlemesidir. Freud'a göre gülme, bastırılanın kahkaha olarak geri dönmesidir. Zira espri bilinçdışıdır. Gülme ise bilinçaltı ile bilinç arasındaki birleşmedir, ruhun hapsirmesidir. Freud, toplumun bizi baskı altında tuttuğu yasak duygu ve düşüncelerimizi bilinç düzeyine çıkarmak için şakaları kullandığımızı söyler. Bu süreç bilinçli değildir, çünkü bastırılmış duygu ve düşünceler bilinçaltı

kaynaklıdır. Şaka yapmak ya da en azından şakalar uydurmak, istem dışı bir süreçtir. (Akt: Morreall; 1997:44) Tıpkı rüyaların rüyayı görenin bilinç dışını yansıtmaması gibi, bastırılan genelde negatif duyguların dışı vurulmasında bireysel açıdan nükte (esprî), toplumsal açıdan ise güldürü sanatı etkin bir yoldur.

Gülme, bilinçaltındaki yasaklanmış baskı altına alınmış enerjinin durağandan kurtulması ve bilince gitmesidir. Kısaca gülme eylemi bilinçaltındaki baskıları kaldırmaktadır. Böylece kişi neyin baskısını duyuyorsa ona gülmektedir. Zira benliğimiz yaralanmaktan hoşlanmaz, kendisinden bir parça alınmasına, dış gerçeklerin acı çektirmesine, dış dünyanın onu örselemesine karşı koyar. (Freud; 1999:200) Freud'un kuramından yola çıkarak mizahın toplumsal görevi ve işlevi konusunda çok daha ileri noktalara gidilebilir.

Mizah, dış ve iç baskıların bilinçaltında soyutlanması olarak tanımlanabildiğine göre, sanatsal ve estetik yargının konusu edilebilir. Toplumsal gülüş, 'ortak bir saldırı veya geri çekilmeye çağrı' olarak düşünülmektedir. (Türkmen; 1999:22) Bu nedenle mizah, herkes tarafından yaşanır durumda olduğu için, ortak baskı duygularına ve komplekslere saldırmak zorundadır.

3. Güldürünün Toplumsal Boyutu

İdeolojik ve estetik değeri bakımından ele alındığında, komik kategorisi trajik kategorisinden geride kalmaz ve sanattaki rolü de daha önemsiz görülemez. Köklü toplumsal süreçleri, tarihteki çığır açıcı önemli dönemleri ve yaşamdaki derin çelişkileri, trajik kadar komik de dile getirebilir. Sık duyduğumuz, gülme eiddi bir iştir sözü doğrudur. (Ziss; <http://www.halksahnesi.org>) Modern zamanların insan yaşamını daraltan yapısına sanatsal yanıt, en iyi ifadesini güldürü türünde bulmuştur. Sessiz dönemin büyük palyaçoları her biri kendine özgü tarzlarıyla; makineler, eşyalar, kamusal alanlarla adeta bir savaş vermişlerdir. Güldürü öğelerini daha gelişmiş ve karmaşık biçimde, güldürünün kaynaklarını ve insanı incelemeyi unutmadan kendilerine uygun bir tür olarak seçen sinemacılar, aynı zamanda eleştirinin de bayrağı olan bu anlatımı birbirlerine -yenileyerek- vermektedirler. (Makal; 1995: 8)

Batı güldürüsünün kendi öz kaynakları olduğu gibi Türk güldürüsü de kökeni yüzlerce yıl geriye giden bir yazılı ve sözlü mizah geleneğine sahiptir. Ayrıca Anadolu'da kurulmuş olan medeniyetlerin her birisi birbirini etkilemiş, geniş ve köklü bir mizah geleneği miras bırakmışlardır. Avrupa'dan Asya'ya kadar çok geniş bir coğrafya içinde Nasreddin Hoca bilinmektedir. Keloğlan masalları, Hacivat-Karagöz, Ortaoyunu, köy seyirlik oyunları, kukla, meddah gibi güldürüyü besleyen geleneksel kaynaklar söz konusudur.

Kültürel referans alanının Batıya göre bu şekilde farklı olması perdeye yansıyan güldürünün de benzerlikler kadar farklılıklar içermesini beraberinde

getirir. Doğuya özgü **'ihtiyatlı'** güldürü, Batının eleştiriye ve kara mizaha yatkın tavrından uzaktır. Batının tiplere dayalı **'slapstick'** geleneğinde alttan alta, genel olarak makineleşen ve şeyleşen kent yaşamının eleştirisini bulmak mümkündür. Buna karşılık Türk güldürü sineması geleneğinin başlangıcında çekilen filmlere bakıldığında, şekil olarak yine harekete dayalı ancak eleştirel tutum yönünden zayıf ve derinliksiz örnekler görülür. Toplumsal konuların filmlerde karşılığını bulması ancak sinemacılar döneminden sonra bir ölçüde ortaya çıkmaya başlamıştır.

Antik çağdan bu yana güldürü ikili bir işlev ve buna bağlı biçimsel ayrımlar içinde tanımlanmıştır. Ciddi olan ve eleştiri işlevini üstlenen güldürü ile basit olan ve eğlendirme işlevini üstlenen güldürü. Gerek tiyatrodan gerekse sinemada bu ayrımlar açıklıkla görülebilir. Diğer yandan eğlendirme işlevini terk etmeden, alttan alta ya da açıkça eleştiri getiren eserlerin sayısı da çok fazladır.

Eleştiriye toplumsal amaçlarla yapan güldürü, olayların ve durumların dıştan gözlemlenebilen nitelikleri ve şaşırtıcı olay örgüsü üzerinden işlemez. Daha çok olup bitenin özünde duran temel çelişkiyi açığa çıkartmaya çalışarak, çelişik durumları yaratan öğeleri ve yöntemleri amaçları doğrultusunda kullanır. İnsana ait tutkuları, erdemleri, kusurları üst bir bakış açısıyla ve izleyici için **'yabancılaştırma ve farkındalık'** yaratacak çok sayıda sanatsal yolla gösterir. Bunların başında yergi, parodi, ironi, fars, abartı, alegori ve absürd gelir.

Güldürünün ürünü olan gülmenin nedenleri çok çeşitlidir. Hatta diyebiliriz ki ne kadar çeşit insan varsa o kadar çeşit gülme vardır. Haz ilkesi egemenliğindeki gülme genellikle sevinç ifade eder. Bir tehlikenin savuşturulmasından sonraki ya da sevindirici olaylar karşısındaki ilk tepkimiz gülmektir. Diğer yandan şaşırmanın tipik belirtilerinden birisi de gülmektir. Gülmenin, zihinsel bir etkinliğin sonunda ortaya çıkması ise eleştirme, alay etme, kınama gibi amaçlarla yapılmış söz, davranış, sanat ürünü gibi durumlar karşısında verilen bir tepkidir. Bazen kınadığımız kişi kendimiz bile olabiliriz. Zira kendi kendine gülebilmek mizahın en yüksek seviyelerinden birisidir.

4. Güldürünün İşlevleri ve Öğeleri

Güldürünün; nükte, hiciv, kara mizah, tahkir, ironi, istihza, alay gibi çok sayıda türü vardır. Bu güldürü türlerinin anlatımsal işlevleri ve toplumsal amaçları; keşfetme, aydınlatma, düzeltme, ızdırap verme, itibarı zedeleme, kendi çevresine has olma, kendini kanıtama, kendini rahatlatma biçiminde değişkenlikler gösterir. Her bir güldürü türü farklı betimlemeli ve anlatımsal yollarla değişik sosyal işlevleri yerine getirmek üzere yapılandırılmıştır. (Türkmen, 1999:20)

Güldürünün iki temel işlevi **'eleştiriye ve yaşamsal coşkuyu'** yaratmaktır. Salt kınama kuşkusuz güldürü metinlerini kuru ve tatsız bir noktaya sürükleyebilirdi. İzleyicide bir yaşama sevinci ve gücü meydana

getirme güldürünün eleştirmek kadar önemli bir işlevidir. Kaldı ki bu ikisi genelde bir metnin içinde birbirleriyle kaynaşmış biçimde yer alırlar. Charlie Chaplin'in filmleri sözü edilen yaşamsal coşkuyu ortaya çıkarmada ve aynı zamanda toplumsal eleştiriler getirmede verilebilecek evrensel örneklerdir.

Toplumsal güldürünün temel amacı eskiyen, köhneleşen yapıları eleştirerek, yerine gelecek olan yenisinin övgüsünü yapmaktır. Bu yaklaşım ise güldürüyü biçimsel açıdan yergi ve kara mizah gibi sulara taşır. Toplumsal mizahın temel işlevi ise '**çelişkilerin görünür kılınması**'dır. Güldürü, çelişkiyi çözümlenmekten ziyade öncelikle görünür kılmaya niyetlidir. Güldürü yıkıcı etkisini açığa çıkarmadan önce bu önenebilir çelişkiler konusunda uyarır ve üzerinde düşünmeye çağırır. Yozlaşmış değer, kurum ya da kimseler bu uyarıları dikkate almaz, ayak dıretir, baskıcı bir tutum takınırlarsa bu tutum güldürünün o kadar işine gelecektir. Üstelik bu kez uyarı ya da üzerinde düşünme mesajlarıyla değil, yozluğu tümenden yıkmaya, onu utandırma, teşhir etme ve çirkinliklerini abartma yoluyla hırçınlaşacaktır.

Gerald Mast, bu geleneğe göre en incelikli güldürü filmlerini '**ikonkırırcı**' olarak tanımlar: En büyük güldürüler toplumsal biçimlerin ve yargıların yüzüne kremalı pasta fırlatırlar (bazen harfi harfine). En büyük film komedyenleri anti-sosyaldir fakat bu karşıt-kahramanca tavırla daha yüksek bir ahlaki değeri açığa çıkarırlar. (Mast, 1979:21) Bu anlamda gülmeceyi kimlerin ürettiği sorusunu sormak yerinde olacaktır. Aziz Nesin'e göre, bütün sanatlar, özellikle edebiyat dalları içinde görevciliği en belirgin, en ortada olanı, açıkça görüneni gülmece, özellikle görevci gülmececi'dir. (Nesin, 2002:78) Salt güldüren boşalım gülmececi bile görev yapmamış olmakla, egemen sınıfın yararına olarak, görev yapmamak görevini yapmış olurlar. Bu gülmececinin '**sınıfsal**' işlevidir.

Güldürüler arasındaki temel ayrımlardan birisi, ikonkırırcı veya özür dileyen olup olmadıklarıdır. Bir diğer ayrım ise eserlerin mesajlarını komik araçlarla mı yoksa gülünç bölümlerin arasında oraya buraya yerleştirdiği ciddi bölümler aracılığıyla mı aktardıklarıdır. (Mast, 1979:23) Örneğin Yavuz Turgul'un senaryolarını yazdığı filmlerden bazıları Sultan, Züğürt Ağa, Çiçek Abbas) yönettiği bazı güldürü öğeleri de içeren filmlerinin ise neredeyse tamamı (Muhsin Bey, Aşk Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni, Gölge Oyunu) önemli mesajlarını ciddi ve duygusal bölümlerde aktarırlar. Senaryosunu erken dönemde yazdığı filmler ise (Davaro, Şekerpare, Erkek Güzeli Sefil Bilo, Banker Bilo, Tosun Paşa, Hababam Sınıfı Güle Güle) mesajlarını tamamen komik biçimler altında aktarırlar. En etkili ve incelikli güldürüler en ciddi mesajları komik biçimler altında iletebilenler ve didaktik olanlardan çok taklide dayalı olanlar, reçete verenlerden çok betimleyici olanlardır.

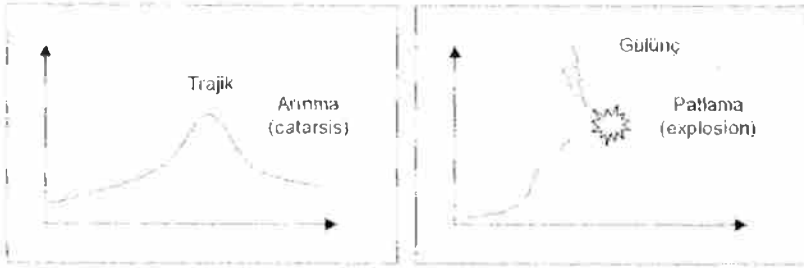
Çeşitli olay örgüsü yapıları kullansalar da her güldürünün yapısında şu temel öğeler mutlaka mevcuttur:

- **Düşmanlık/Saldırı.** Bu öge güldürüyü şu sözcükler üzerinden tanımlamamıza olanak verir: Punchline (bir esprinin doruk noktasındaki vurucu söz ya da davranış) ve savruklama (slapstick).
- **Çatışma.** Gerilim yaratmak için kullanılır. Gerilimin aniden sona ermesi gülmeyi doğurur.
- **Sürpriz.** İzleyici yanlış yola sevk edilir ve belli bir sonucu kestirmesi sağlanır sonra da bambaşka bir sonuçla karşı karşıya bırakılır.

Güldürü bu temel öğeleri temel anlatı yapıları içinde iş gören pek çok farklı araca başvurarak sergiler. Sıkça kullandığı araçların başında **'dil oyunları'** gelir. Kültürün en incelmış görüngülerinden birisi olarak dil, bir kurallar manzumesi olarak yapılanmıştır ve genel olarak oldukça düzenlidir. Dildeki betimlemeli, anlatımsal ve toplumsal işlevler gülmece tarafından da kullanılır ancak güldürü dilini bu görev alanlarında ortaya çıkan çarpıklıkları ve yozlukları, 'kendi dilinde' ve 'kendi kurallarıyla' seslendirir.

Güldürüde dil çoğunlukla iletişim kurmanın bir yolu değildir (çünkü normalde böyledir) tersine iletişim kuramamanın, iletişimsizliğin bir ögesi ve hatta nedeni haline gelir. Güldürüde dilin bir iletişimsizlik unsuru olarak en yoğun gözlemlendiği türler; fars, vodvil veya bunlardan ilham alan çeşitlemelerdir. Karagöz ve Hacivat temsillerinden, Ortaoyunu'na, Commedia dell'Arte'ye, Screwball komediye veya Kemal Sunal'ın filmlerine varıncaya kadar geniş bir yelpazedeki güldürüde, komik durumların çoğu dilin bu şekilde kullanımından açığa çıkar.

Gelişkin güldürü yoğun bir **'zihinsel yaratıcılığı'** gerekli kılmaktadır. Koestler'e göre gülünç olanın dramatik olarak farklı bir kuruluş mantığı vardır:

Trajedide doruk noktaya ulaşmıncaya değin gerilim adım adım artar. Gülünç olanda ise gerginlik artar ancak asla doruk noktaya (climax) varmaz. Beklenmedik bir tepkiyle aniden kesintiye uğrar, dramatik beklenti boşa çıkar

ve kakhaha biçiminde patlar. (Koestler, 1997:13-14) Güldürü türünde bu yapı ardı ardına patlamalar biçiminde sürdürülür.

Güldürüdeki etki yalnızca **'beklenmedik olma'** ögesi değildir. Gülünç, aynı zamanda **'mantıklı olmak'** durumundadır. Bir durum ya da fikir aynı anda iki farklı anlam düzeyinde iş görmektedir. **'Patlama'** sözcüğünden kasıt biraz da bu iki farklı zihinsel düzeyin yaratıcı biçimde kaynaşması bağlamında düşünülmelidir. Güldürü iki farklı düzeyde iş gören olguyu tespit eder ve genelde bir arada düşünülmemeyen iki anlam kalıbını çağrışım yoluyla tek bir noktada birleştirir. Stanley Kubrick'in **Dr. Strangelove** filminde, A.B.D. başkanının, 'Beyler burada kavga edemezsiniz, burası savaş odası!' sözü mantıklı gülünçün dilsel ifadesidir. Yergi gibi daha yüksek, sürekli mizah türleri tek bir etkiye değil, bir dizi küçük patlama ya da azalmayan tatlı bir eğlence durumuna yaslanır. Örneğin Don Kişot'un romantik düş evreniyle Sancho'nun içten pazarlıklı sağduyusu arasında gidip gelen küçük patlamalar gibi.

Farklı dünyaların bir arada tanımlanarak zıtlıkların **'uygun zaman ve zeminde'** kaynaştırılması gülmeyi ortaya çıkartan önemli bir kaynaktır. Örneğin deney kabında dalgınlıkla saatini kaynatan profesör klişesi gibi. Bu durumun çeşitlemeleri Hababam Sınıfı filmlerinde bolca görülebilir. Kimya hocası tipi, dalgınlığı nedeniyle her seferinde okulun kimya laboratuvarını havaya uçurur. Beden öğretmeni Badi Ekrem asla bir tuğlayı kıramaz, bir çekici ya da ciridi düzgün biçimde atamaz, vb.

Güldürüde insanla nesnenin ilişkisinin asla bir barış içinde yürümediğini belirtmek gerekir. Burnu bir karış havada birisinin oturduğu sandalyenin ayağı çürüktür. Normal bir sandalyenin güldürüde zaten yeri yoktur. Nesnelere insanı yarı yolda bırakmak, onun işini zorlaştırmak için vardır. Genelde tüm sessiz dönem güldürüleri özelde ise Chaplin güldürüleri nesneyle insanın olağanüstü mücadelesini merkez alır. Bu gelenek çağdaş güldürüde de kendisine önemli bir yer bulur. Komik karakterler **'talihsizdir'** ve bu talihsizliklerini belirtme işlevini görmek üzere nesneyle kurdukları ilişki tipiktir. Örneğin kahramanların kullandığı arabaların çoğu **'başa bela nesne'** kuralına sıkı sıkıya uyarlar. Muhsin Bey, Çiçek Abbas, Gölge Oyunu, Her Şey Çok Güzel Olacak, Güle Güle gibi filmlerde yer alan araba-insan ilişkileri bu duruma örnek gösterilebilir.

Güldürü akılla yoğrulmuş bir sanatsal biçimdir fakat her ne kadar estetik bir yaratıcılık içerse de, gerek en incelmüş biçimlerde gerekse en ham biçimlerde fark edilebilen bir ögesi vardır: **'Saldırganlık'**. Basit şakalarda bu öge açıkça ortadadır. Cinsellikle ilgili fıkralarda dolaylanılmış olsa bile yine de fark edilmesi güç değildir. Daha gelişkin güldürü türlerinde karışık ve çelişkili

duramlar sergilense de, ne denli hafif olursa olsun saldırganlığın ve bir korku güdüsünün varlığı sezinlenir.

İnce mizah türlerinde bu eğilim iyi gizlenmiş olsa da dikkatli bir inceleme bu saldırganlığı açığa çıkartacaktır. Dokunaklılığı ani düşüşe, komediye dönüştüren unsur, parodinin kötü niyetidir. Bu niyet dostlar arasında yapılan alaylarda olduğu gibi sevgiyle birleşmiş olabilir. (Koestler, 1997:39) Güldürünün saldırganlık amacına dönük olarak kullandığı öğeler arasında, **'kişileştirme, kılık değiştirme ve taklit'** önemli bir yer tutar. Bu öğelerin bir arada sayılması çoğu kez birbirine geçmiş halde kullanılmalarındandır. Bunlar arasında taklit, en saldırgan olan biçimdir. Sinemasal güldürüde taklit, sahne taklitlerindeki gibi **'metaforik'** olabileceği gibi **'metonimik'** de olabilir. Güldürüde gerçek bir politikacının eğretilmeli taklidiyle ya da genel bir politik şablon karakterin mecaza dayalı taklidiyle eleştiri getirilebilir. Chaplin'in Great Dictator filminde Hitler'i, Kemal Sunal'ın Zübük filminde tüm yozlaşmış ve bencil politikacıları kişileştirmesi gibi.

Karikatür sanatı; **'tersine çevirme, karşılaştırma, çağrışım yaratma, saçmalık, yer değiştirme, tekrarlama, şaşırtmaca'** gibi yollarla görselliği aşan, bakılanın dolaylı olarak ilettiği içeriksel/anlamsal çarpıklıkları yansıtır. (Şenyapılı, 2003:46) Karikatürcü bu sayede gerçeği güzelleştirmeye değil onu karakterize ederek açıklamaya çalışır. (Baudelaire, 1997:29) Bu teknikler, diğer güldürü biçimleri tarafından örneğin tiyatrodan veya sinemada da uygulanırlar. Karikatürleştirmede, bir kişinin ya da olgunun en belirgin biçimsel ya da işlevsel özellikleri abartılarak, yalınlaştırılarak ya da çarpıtılarak verilir. Güldürü sanatçısı, başarısını gerçeği doğru biçimde çarpıtılmasına borçludur. Bunu gelişigüzel değil, kendi kurmak istediği dünyaya anlam katabilmek amacıyla yapar.

Karşı çıkılan özellikler bazen büyütülmek yerine başka bir alana transfer edilebilir. O zaman bunun yolu, **'alegori'** yapmaktır. İnsanlara ait düzenin hayvanlar âlemine taşınması buna bir örnektir. Aristophanes yazdığı oyunlarda alegori yoluyla kendi çağının toplumsal ve siyasal yozluklarına değinmiştir. Lysistrata savaşın bıkan kadınların bir araya gelerek örgütlenmesi ve cinsellik silahını kullanarak erkekleri dize getirmeye çalışmalarının öyküsüdür. Atıf Yılmaz'ın yönettiği **'Şalvar Davası'** filmi bu temadan esinlenilerek çekilmiştir. Erkeklerin iktidarında düzenin göze batmayan yozluğu, düzen tepetaklak olunca su yüzüne çıkar. Kadının toplum içindeki ikinci sınıf yeri, ancak erkek aynı duruma düşünce anlaşılabilir. Alegoriye bir başka örnek, Cevat Fehmi Başkut'un "Buzlar Çözülmeden" adlı oyunundan sinemaya uyarlanan, yönetmenliğini Kartal Tibet'in yaptığı ve başrolünü Kemal Sunal'ın oynadığı **'Deli Deli Küpeli'** adlı filmidir. Filmde tımarhaneden kaçıp bir kasabada rastlantı sonucu birisi kaymakam olan iki delinin öyküsü anlatılır.

Gerçek kaymakam gelene kadar deli olan sahte kaymakam kasabayı üçkâğıtçılıktan, vurdumduymazlıktan ve tembellikten temizleme savaşına girişir. Burada da yine alegori ve tersinme yoluyla izleyicinin, **'hangi düzenin daha akıllıca ve insani hangisinin ise delice ve insanlık dışı olduğu'** sorusunu sorması sağlanır. Alegori yoluyla, üstü kapalı biçimde sezdirilen alışkanlıkların ve yanlışların aniden farkına varılır. Yabancı bir kalıpla karşı karşıya kalmak, keskin ve acımasız bir ışık altında alışkanlıklarımızın loşluğu içinde göremediğimiz şeyleri açığa çıkarır. Güldürü sanatçısının en güçlü silahı **'ironi'**dir. Bu aracı kullanacak kişinin, her şeyi düşmanın gözüyle görebilecek ya da kendisini öteki kişinin yerine koyabilecek bir hayal gücü olmalıdır.

5. SONUÇ

Eğitimin ezbere, geleneksel ebeveyn ilişkisinin korkuya dayalı olduğu, gülmenin hoş karşılanmadığı, mizaha ve mizahçıya şüpheyle bakılan, dogmaların, ön yargıların hoşgörüyü, eleştiriyi ve açık fikirli olmayı kapı dışarı ettiği bir toplumsal düzen kendi ayağına ateş eden insan gibidir. Zira trafikteki kırımızı ışık tartışmasında bile cinayet işlenebilecek denli hoşgörüsüzlüğe, mizahsızlığa, zekâ yoksunluğuna terk edilmiş toplumlar için hoşgörü ve eleştiriyeye açık olmak paha biçilmezdir. Bu nedenle gelişkin toplumsal güldürü sanatının işlevini ve değerini doğru kavramak gerekir.

Başarılı bir komedi mutlaka güldürmelidir fakat klasik önerme doğrudur, aynı zamanda bizi düşündürmesi de gerekir. Gerçekten komik bir öykü, eğlendirmekten fazlasını da yapabilir. Eğer öykünün ana noktasını kaçırarak kadar gülmekle meşgulsek; o zaman film bize gülebilir. Bu durumda komik olan biz oluruz.

Sinemada bazı anlam düzeyleri veya kodlar görece yansız veya nesnelken diğerleri, sosyal anlamlar veya söylemler tarafından yutulur. Çağdaş sinema, incelikli simge, eğretileme, mecaz ve metinlerarasılıklar barındırır. Her gösterge bir üst anlam katmanında başka bir göstergenin göstereni olarak işlev yüklenebilir. Burası anlamın dilden mite ve ideolojiye doğru genişlediği noktadır. Güldürü de 'eleştireliliğinin dozu' ve egemen söylem karşısındaki tutumu üzerinden ideolojik olarak değerlendirilebilir. Güldürü; kaba güldürü, aile güldürüleri, romantik komediler gibi türler aracılığı ile bir yandan **'kaçış'** sineması yapmaya uygun bir zemin yaratırken diğer yandan toplumsal güldürü, siyasal taşlama, kara güldürü gibi türler aracılığı ile toplumdaki bastırılmışları, zıtlıkları, yanlışlıkları, haksızlıkları görünür hale getirebilir. Bu da demokrasi ve insan haklarını sindirmiş bir toplumu ve insana dayalı bir kültürü kurmada göz ardı edilemeyecek denli önemli düşünsel ve eylemsel fırsat alanları yaratır. Güldürü sanatına yönelik kuramsal ve sistemli akademik bakış geliştikçe, üretilen örneklerin de sanatsal ve toplumsal açıdan giderek yetkinleşeceğini inanıyoruz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BAUDELAIRE, Charlesç. (1997) *Gülmenin Özü*, Çev: İrfan Yalçın, İstanbul, İris Yayınları.

ELLIS, J.C.. (1990) *A History of Film*, New Jersey: Prentice Hall Pres.

FREUD, Sigmund. (1999) *Espri Sanatı*, Çev: Erdoğan Alkan, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

KOESTLER, Arthur. (1997) *Mizah Yaratma Eylemi*, Çev: Sevinç Kabakçioğlu-Özcan Kabakçioğlu, İstanbul, İris Yayınları.

MAKAL, Oğuz. (1995) *Güldürü/Komedi Filmleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

MAST, Gerald. (1979) *The Comic Mind*, Chicago: The University Of Chigago Pres.

MINKARİ, Tanık. (2007) *Mizah Zekânın Zekâtudur*, İşbankası Yayınları, İstanbul.

MORREALL, John. (1997) *Gülmeyi Ciddiye Almak*, Çev: Kubilay Aysevener-Şenay Soyer, İris Yayınları, İstanbul.

PHILLIPS, L.R.&PHILLIPS J.M.. *Film Appreciation*, New York: Gordon Pres, 1979.

SHAPIRO, Lawrence E. *Yüksek EQ' lu Bir Çocuk Yetiştirmek*, İstanbul, Varlık Yayınları, 2000.

ŞENYAPILI, Önder. **Karikatür**, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2003.

TÜRKMEN, Fikret. *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1999.

Makaleler

MORREALL, John. (1993) “Uyumsuzluk Kuramı”, Çev: Kubilay Aysevener, Güldiken Mizah Kültürü Dergisi, İris Yayıncılık, İstanbul, sayı:2.

NESİN, AZİZ. (2002) “Mizah=Gülmece”, *Gülmenin Kitabı*, Derleme, YGS Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

ALKAN, Türker. “*Mizah Noksanı*”,

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=52968>

ÇAKIR, İsmail. “*Eğitimde Yeni Bir Yaklaşım*”,

<http://www.egitimbilim.com/makaleler1.htm>

İNAM, Ahmet. “*Mizahla Gelen Yaratıcılık Gücü*”,

<http://www.egitim.aku.edu.tr/ahmetinam.htm>

<http://www.filmsite.org/comedyfilms.html>

Ziss, Avner. “*Komik*”,

http://www.halksahnesi.org/incelemeleler/ziss_komik/ziss_komik.htm

THE USE OF WEB SITES BY CINEMA ORGANISATIONS AS AN EFFECTIVE AND INTERACTIVE COMMUNICATION TOOL: A COMPARATIVE CONTENT ANALYSIS OF WEB SITES OF ALTIN PORTAKAL AND OSCAR[♦]

Research Asst. Ayça TUNÇ*

ABSTRACT

Internet can be considered as an international means of communication which does not have time or place boundaries, a relatively new form of mass communication and it is possible to use web sites in co-operation with older means of mass communication such as cinema. Cinema organisations establish their web sites in order to benefit from this new technology, to survive in a competitive market, to reflect organisational mission and vision, to be reached by their audiences and so on. On the basis of selection criteria, one Turkish and one American cinema organisation's web sites are analysed with respect to a borrowed and modified web site scoring system. Altın Portakal and Oscar are chosen as the representative samples of cinema web sites due to their world-wide fame and their central position and role in determining the cinema culture in two countries. This study aims to discuss the functions of the web sites of the cinema organisations on the basis of their design and content in terms of achieving to their goals. Besides, when it comes to the point of having a proper web site, the economical power of the organisations and the development level of the countries in which these organisations act becomes very important.

Key Words: *Internet, Web analysis, Cinema, Film Festivals, Altın Portakal, Oscar*

ÖZET

İnternet, zaman ve yer sınırlaması olmayan, görece yeni bir kitle iletişim aracı olarak değerlendirilebilmektedir. İnternetin görünen iletişim yüzü olan websitelerini, sinema gibi daha geleneksel kitle iletişim araçları ile işbirliği içinde kullanmanın mümkün olduğu da bilinmektedir. Sinema kuruluşları, bu yeni teknolojiiden yararlanabilmek, rekabetçi piyasada var kalabilmek, kurumsal vizyon ve hedeflerini yansıtabilmek ve hedef kitlelerinin kendilerine ulaşmalarını sağlamak gibi amaçlarla kendi websitelerini oluşturmaktadırlar. Bu çalışma çerçevesinde, bir Türk ve bir Amerikan sinema organizasyonunun web siteleri alınmış ve web sitesi ölçüm sistem

---

♦ This paper was presented at Journal of Information, Communication, Society, 10th Anniversary International Symposium at University of York, Department of Sociology on 20th-22nd September, 2006

* Ege University Faculty of Communication Department of Visual Communication Design

yöntembilimi ödünç alınarak ve çalışmanın amacına göre gerekli uyarlamalar yapılarak çözümlenmiştir. Bu bağlamda, dünya genelindeki tanınılıkları, ülkelerindeki güçlü pozisyonları ve sinema kültürünü belirleyici rolleri bağlamında *Altın Portakal* ve *Oskar* inceleme için en temsili iki örnek olarak seçilmiştir. Bu çalışma, biçim ve içerik açısından bu sinema kuruluşlarının websitelerinin ilevlerini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini tartışmayı amaçlamaktadır. Ek olarak, iyi düzenlenmiş bir websitesine sahip olmanın, bu kuruluşların içinde bulunduğu ülkelerin gelişmişlik düzeyini yansıttığı saptaması doğrultusunda iki websitesi arasındaki farklılık ve benzerlikler sosyo-ekonomik bir çerçevede ele alınmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İnternet, Web analizi, Sinema, Film Festivalleri, Altın Portakal ve Oskar*

INTRODUCTION

İnternet can be considered as an international means of communication which doesn't have time or place boundaries, a relatively new form of mass communication and it is possible to use web sites in co-operation with older means of mass communication such as cinema. The use of a website helps cinema organisations, which have a target audience generally consisting of young people who are internet-savvy, attract their potential clients. It can be said that there are several motivations to use web sites; cinema organisations establish their web sites in order to make a benefit of this new technology, to survive in a competitive market, to reflect organisational mission and vision, to be reached by their audiences and so on. The most important function of web sites is that, by means of them, cinema organisations can provide their audience to participate interactively in cinema events. In other words, an interrelationship between society and cinema as a communication mean is formed, allowing audience to manipulate what is happening in the field and to affect the cinema culture.

Since the perception of an organisation is mostly related to how well its web site is structured, a well-designed web site should be visual, functional, interactive, rich in content, attractive, user-friendly and updated regularly. On the basis of selection criteria, one Turkish and one American cinema organisation's web sites are analyzed with respect to a borrowed and modified web site scoring system. *Altın Portakal* and *Oscar* are chosen as the representative samples of cinema web sites due to their internationally known names among film lovers and cinephiles and their central position and role in determining the cinema culture in two countries¹. This study aims to discuss the

---

¹ *Altın Portakal* receives 154.000 hits in one of the most used search engines Google. Moreover, it is expressed that *Altın Portakal* Feature Film Award was called Turkish Oscar, following the enthusiasm created in the cinema world with its high performance within a short time.

functions of the web sites of the cinema organisations on the basis of their design and content in regards with their goals. Besides, when it comes to the point of having a proper web site, the economical power of the organisations and the development level of the countries, in which these organisations act, become very important. This point of view also helps for analysing the position, power and domination of the cinema industries of the countries.

As a result, this study focuses on whether or not the cinema organisations can manage their functions and they can use web sites truly effectively. And as a comparative analysis, this study can provide a wide information pool to understand the differences between two countries regarding the cinema industry and the capacity of using internet. Because internet is a new technology, web site analysis has not been a widely used scoring system** in academic studies, particularly in Turkey. Due to the fact that there is not a study, particularly looking at how cinema organisations are using their web sites and whether these web sites keeping their promise, this study can be considered as an initial attempt for this new way of analysing.

Literature Review

Globalisation as a widely and deeply discussed and so a very significant notion of contemporary debates in the last few decades, determines daily practices of our lives especially depending on the development of communication technologies. Remarkably diverse approaches towards the term 'globalisation' by hyperglobalizers, the sceptics and the transformalist can be identified. However, the main qualitative and quantitative dimensions of globalisation that have been frequently expressed by any scholar are: 1) The extensity of global networks, 2) The intensity of global interconnectedness, 3) The velocity of global flows and 4) The impact propensity of global interconnectedness (Rantanen, 2004:6). These aspects of globalisation indicate the major role of communication technologies and media on determining the economic, political and socio-cultural relations of countries. In this respect internet can be given as the most important landmark of information revolution and so of globalisation in addition to conventional means of mass communication like print, radio, television and cinema.

The internet is not only the most recently developed mass medium and communication tool of the 21st century, but it also has given rise to new

---

** Used by R. Gibson, M. Margolis, D. Resnick and S. Ward (2001) in order to analyse Election Campaigning via internet in America and United Kingdom, and this study basically tries to apply these coding schemes for the contents analysis of functionality and design of film organisations' websites.

dimensions of communication by virtue of its global scope and easily accessible services such as World Wide Web (Janoschka, 2004:1). It was a program directed by ARPA, which was initially conceived as a method to link several incompatible systems located at various points across the US so the resources could be shared (Dodge, 2000:7) before it took the name Internet in 1990 which is open to be reached by individuals creating a world of computer-mediated communication.

As a tool that provides reciprocal exchange of information in a real time mode, internet has some advantages compared to the traditional means of communication. For example, digital communication allows a greater volume of information to be transmitted at a faster speed and also it enables user control as well as the decentralisation of media ownership (Ward, 2001:3). But this new tool of communication should not be seen only as an interactive communication between individuals because it serves to convey messages to a large amount of audience.

Since it is believed, implying the celebration of the medium, that internet is supposed to provide new forms of horizontal and vertical communication, which have the capacity to broaden the range of pluralistic voices heard in the public sphere and to facilitate new forms of interactivity and deliberation (Norris, 2001:3), the usage of internet by individuals, governments and private organisations has increased steadily.

Particularly organisations that use internet by having a website see it as a way of self-representation, self advertising and public relations. Therefore, organisations should follow some principles while using websites in order to accomplish their aims (Kent and Taylor, 1998:325): 1) They should allow feedback from the users and respond them, 2) It should be a mutual exchange of information taking the interests, values and the concerns of the users into account, 3) The website should be attractive caring freshness and participation, 4) The website should be simple, clear and easily navigated, 5) The website should try to keep the users' attention for a long time, avoiding them to pass to other links.

It is argued that organisations want to use all the capabilities and advantages of internet at an optimum level and the differences observed are mostly the result of the level of the institutionalisation of the organisations (Ward, 2001:4). However, the development levels of the countries, in which these organisations act, should be considered as well. Developing countries usually are eager to adopt and to use the new technologies, aiming to integrate into an increasingly interconnected and technologically-driven world economy but the level of the usage of new technologies and the development of

infrastructure required differ from country to country. While adapting these new technologies, developing countries face various problems such as low national income level, social and economic development level, human and equipment infrastructure...etc. (Mohammed, 2004:472-473). For instance, the two countries chosen for the analysis, America and Turkey, have quite different numbers of internet users. According to the figures updated on March 31st 2006 (available at <http://www.internetworldstats.com/top20.htm>, cited August 25th 2006), the number of internet users in Turkey as a developing country is 10.220.000 whereas the United States has the highest number of internet users which is 205.326.680 as a leading developed country.

When the statistics of internet usage is combined with the fact that globalisation, which has contradictory dynamics, and thus, on the one hand helps local cultures be visible, on the other hand, causes cultural homogenisation by using transnationalisation as a discourse, results in Hollywood domination over all other national cinemas, the unequal conditions between Turkey and America can be understood. Moreover, in accordance with the development level of the countries, the benefit derived from internet usage differs also among people in a country who have the opportunity to use this new tool extensively and the ones who do not. The main question of this study, whether the differences in development levels of the countries affect the internet usage, is answered through the analysis of the websites of Altın Portakal and Oscar.

Lastly it is possible to say that, the spread of internet and World Wide Web and the changes in societies caused by these new communication tools have been widely investigated and analyzed by academicians and researchers (Schneider and Foot, 2004:114) on the basis of production and consumption processes of this new mass communication mean. The findings of several studies demonstrate that internet is mostly used to communicate with friends via e-mails, to search for different subjects via search engines and to be informed by means of news apart from its function to entertain. And for the organisations having a website means to make profit from this technology, to survive in a competitive market, to be easily reachable, and so, to convey their values, ideas, mission and to allow interactive communication. This study aims to examine whether the organisations chosen perform their aims by means of the quality of their websites, and to evaluate websites' efficiency in presenting the contents.

Methodology

When it is considered that many organisations such as governments, non-governmental organisations, local governors, universities and private companies benefit from the use of internet, it can be easily said that website analysis is a very significant area of scholarship, especially when its diffusion

and social effects are taken into account. As a new and distinct media form, the studies on web need a particular method of analysing form and content, and it is observed that three set of approaches have been employed in web related researches over the last decade (Schneider and Foot, 2004:116-117): 1) Discursive or rhetorical analyses of websites neglecting the structure element, 2) Structural or feature analyses of websites examining them on the basis of quantity and 3) Socio-cultural analysis of websites making an effort in order to take relationality and so both content and structure into account.

This paper can be considered as an initial attempt to analyse Turkish and American cinema organisations' websites and consequently to come up with a useful information pool for further researches in the field. The analysis focused on the success of Turkish and American cinema organisations at making use of their websites to perform their aims. In order to accomplish this, the websites of well known cinema organisations of Turkey and America, Altin Portakal and Oscar, have been analysed applying a comprehensive scoring system, which was formerly used by academicians who work on political communication and the internet usage by political parties (Gibson, Margolis, Resnick and Ward, 2001) with slight modifications. Functions and delivery are the main categories of this scoring system in order to evaluate the contents and structures of the websites.

The modifications made are only in the functions part of the scoring system: policies, newsletters, leader focus, candidate profiles, electoral information and conference information titles under the *informative provision index** and also the *campaigning index* as a whole are omitted for the individual purposes of this analysis. Moreover, the categories internal and external links under the *networking index* and the categories openness, feedback, opinion pool and interaction under the *participation index* are considered all together rather than being dealt with individually.

Both of the websites are given points according to the factors such as the richness of the content, resource generation, internal and external communication level, the capacity of participation, accessibility, navigability, freshness and visibility of the websites and so on. Compared to the conventional forms of mass communication, internet and websites cause a problem by being temporal. Unlike theatre, live television or radio, web content must exist in a permanent form in order to be transmitted, which is a common point in other forms of media such as film and print. However, unlike any other permanent media, a website is updated regularly, deleting the previous content and form of

---

* The original scoring system is provided within Appendix at the end of the study for readers.

itself (Schneider and Foot, 2004:115). As a result, this study studied on the websites in a period of 15 days between 10th August and 25th August 2006 trying to observe the changes made by the producers in order to consider freshness of the websites.

With a claim that development levels of the countries determines the general internet usage, this study tries to find out possible differences between two countries through the analysis of the websites of Altın Portakal and Oscar. The reason why these two organisations are chosen is that they have remarkably leading roles in terms of cinema in their own countries and also are well known as venues of international attraction. Being the oldest and the most constant one of Turkey, Altın Portakal Film Festival, including the name 'golden' inspired by Golden Bear in Berlin and Golden Palm in Venice, started as a local art celebration in 1964 and organised by Antalya Municipality till 1985. Since then it has been directed by Antalya Culture Art Tourism Foundation (AKSAV). Except for the years 1979 and 1980, Altın Portakal Film Festival has remained its continuity and eventually last year became international by virtue of the cooperation of Cinema and Audiovisual Culture Foundation of Turkey (TURSAK) (Başaran, 2006:12). Oscar Academy Awards has been organised by the Academy of Motion Pictures Arts and Sciences since 1929. It was announced to the world by radio in 1943 and broadcasted for the first time in television in 1953. Unlike Altın Portakal, Oscar has been never cancelled but just delayed for three times in its history; 1938, 1968 and 1981 which refers to its strong institutional structure and economic power compare to Altın Portakal. It has been continuing as a successive international event for 77 years (Başkaya, 2005, cited August 25th 2006).

Lastly, it should be said that although there are two different websites for both of the events only one of them are considered for the purposes of the study. For Altın Portakal it is possible to find both *www.altinportakal.tursak.org.tr* and *www.altinportakal.org* websites and also for Oscar there are *www.oscar.com* and *www.oscars.org*. The domain types of both sites chosen in order to analyse are .org domain whereas Altın Portakal also includes .tr addition because this study aims to evaluate the success of the organisations rather than the events by looking at how effectively they use their websites in order to fulfil their goals. Even though both websites of Altın Portakal include the domain .org, the second one without Tursak was chosen since it is the original website of the organisation which was online before the participation of TURSAK. It should be noted that the excluded websites of both organisations are more attractive, visual, user-friendly and colourful compare to the official, and so, appropriate ones chosen for the analysis.

Findings

Depending on the function and delivery characteristics of each website analysed, both the contents and structuring elements of the websites are concerned in order to bring the quality and the efficiency of the websites of the organisations to the light.

Table 1: Functional Analysis of Altın Portakal and Oscar Websites

When the functions of the both websites are observed, it is found that the information provision has a downward route in both organisational websites, which means that they prefer communicating from the top to the bottom with respect to the information flow. The research reveals that information provision of Oscar is higher than that of Altın Portakal. Because contrary to Altın Portakal, which does not release news, present an event calendar and have a library or archive, the website of Oscar has news releases, event calendar and archive/library within the function of information provision despite the fact that documentary information such as organisational history, structure, values/ideology, documents and important people for the organisations are present on both websites. Only website of Oscar reserves a special place for press statements and news about the organisation and the event. It is also observed that, in neither of the websites, frequently asked questions and privacy policy items exist.

When it comes to the *resource generation index*, the research reveals that none of the websites has an area to collect grants, to ask for subscription fee or to sell the products of the organisations such as the toy statue of Altın Portakal or Oscar, clothes carrying the emblem or the statue of the organisations, the old events' catalogues or magazines in order to provide income. Therefore, it can be said that both websites are missing the opportunity to make use of the websites for financial resource. Especially for Altın Portakal, which has limited budget compared to Oscar, it would be a great chance to have such a category.

The analysis of networking function shows that the organisations follow completely opposite paths. The fact that relatively poor countries have web sites linking to other sites within national boundaries or even if they cross the boundaries they mostly have links to sites in America expressing the vulnerability of small economies and their information policies to the power of market forces (Mohammed, 2004:474). In accordance with this statement, the website of Altın Portakal has only external reference and commercial links to local government and to its sponsors while surprisingly the website of Oscar, notwithstanding being wealthy, has no external links, but only internal.

In terms of the function of participation, *openness*, *opinion poll*, *interaction and feedback indexes* are examined, and the results reveal quite different values for the websites. Unlike Altın Portakal, Oscar provides its users the opportunity of sending their comments, complaints or questions via sending e-mails, however it is observed in the research that these e-mails are not replied since no record has been recorded. In addition, throughout the analysis two questions were sent to both of the organisations several times in order to learn about their motivation to establish a website: 1) For how long have you had a website? and 2) Have you managed to fulfil your goals by means of this website? But neither of them provided the researcher with a response, which gives clues about the interaction and feedback indexes of the websites. The website of Oscar asks for subscription for Official Screen Credits for Academy Awards Consideration, Press Release E-Mail List and Academy Events E-mail Calendar, thus offers its readers a chance of participation through voting and writing their comments on the events. Chat or games option does not exist on any of the websites. Regarding e-mail contacts encouraging the users to connect to the organisations, both websites have similar values. According to these results it is possible to say that the level of upward and interactive communication flow particularly on the website of Altın Portakal is not sufficient.

Table 2: Presentational Analysis of Altın Portakal and Oscar Websites

When the *delivery index* of both websites are analysed with respect to *visuality*, *access*, *navigability*, *freshness* and *visibility* items, it is possible to say that in general the website of Oscar includes more appealing elements compared to the website of Altın Portakal. While the website of Altın Portakal has only frames and graphics, the website of Oscar is enriched with moving images, more photographic elements and layers.

In terms of *accessibility* both organisations display a low performance. Neither of them is accessible via WAP/PDA. Since English is the most common language all around the world especially in the field of communication technologies and internet world, Oscar does not need to have a foreign language item on the website. The website of Altın Portakal has English version which is not active. This indicates the problem argued by Mohammed Shaheed that the notable site failures and broken links also suggest that the web strategies of Turkey as a developing country may face technical or economic challenges (Mohammed, 2004:480). Because to create an English version of a web site requires recruiting people who are knowledgeable at web design as well as capable of speaking the foreign language in addition to his/her native language. More qualified people mean more expense for organisations. The documents on

both websites are available in text format to be downloaded and to be printed whereas neither of the websites offers special software for blind or visually impaired users. And when it comes to the access in practice, the website of Oscar with 42.9 KB data capacity has a larger homepage than the one of Altın Portakal with 17.2 KB data capacity. This displays, the visual richness of the website of Oscar on the one hand, and the disadvantage of it on the other hand, because the websites exceeding 25 KB are known to load slowly.

Navigability of both websites examined in terms of navigation tips, number of search engines, site maps and homepage and fixed menu bar on lower level pages shows that the website of Altın Portakal lack facilities to provide its users with easy navigation. While the website of Oscar has two search engines as well as a site map, the website of Altın Portakal has only one search engine without a site map. There is not a specific information about the latest update time of the websites, however, in the period of this study, by looking at the news released, it is seen that Altın Portakal updates its website monthly while Oscar updates its website in 3 or 7 days. The number of the links found in the favourite search engine Google for the website of Altın Portakal is 29 and of Oscar is 5820 indicating the low visibility value of Altın Portakal compared to older, richer and more institutional organisation Oscar's.

Conclusion

There is no study, which particularly looks at how cinema organisations use their websites and if these websites help them fulfil their goals. In this respect, this study aimed to analyse the websites of Altın Portakal and Oscar, which are considered as the most important cinema events of their countries and compare them on the basis of function and delivery features. Therefore this study looked for the answers of two main questions; *What are the contents and structural elements of the websites of cinema organisations Altın Portakal and Oscar?* In addition, *does the development levels of the countries affect the internet usage and so the success of the organisations at making use of their websites truly effectively?* In terms of these questions, the results confirmed differences between two selected countries despite the presence of some slight similarities.

Even though all countries in the world want and need to make use of new communication technologies, which affect traditional patterns of social interaction by mediating the relationship between individuals and groups, implementation of these new technologies depends on the development levels of the countries. These economic and infrastructural conditions also determine the accessibility of the information for those countries. In this context, for

making comparisons between the websites of cinema organisations in Turkey and America, this study first of all took the internet usage ratio into account.

According to the World Internet Users Statistics, %68.6 of the population in America and only %13.7 of the population in Turkey by the year 2006 can use internet. Turkey as a developing country is the 20th in the list of top 20 countries with highest number of internet users while America is the pioneer with a rate of %20.1. It is clear that there is a notable difference between two countries which should be taken into consideration in order to evaluate the situations of the websites chosen for the analysis. Altın Portakal has a relatively weak website since internet is not seen as a big market yet in a developing country with a low internet usage ratio. Nevertheless, this cannot be given as the only reason for the failure of the website of Altın Portakal because there are very successful websites with rich contents in Turkey, so the economic power of the organisation itself and the fact that it is still on the way of completing its institutionalisation are seemingly the other important factors.

At the end of the research it was found out that generally the website of Oscar is better structured compared to the website of Altın Portakal. The website of Oscar is more interactive, richer in content, more user-friendly and updated more regularly than the one of Altın Portakal. However, neither of them uses the potential of internet properly as an integrated communication tool. Internet is such a communication tool that it can combine all other forms of mass communication in itself (Atabek, 2003:68). For example, it is possible to present written, visual or audio-visual documents on internet, but the two websites analysed do not have video or audio files which is a very notable lacking for the websites of cinema organisations especially when it is considered that cinema is an audio-visual mass communication medium. In this respect, it is possible to claim that the websites chosen are not good at using websites in co-operation with older means of mass communication such as cinema.

When it comes to the statement presented at the beginning of this study that cinema is a mass communication medium, which mostly has a target audience of young people, and combining this medium with internet that have a big attraction for young people is a good way of appealing to a wide audience, it can be said that neither of websites can manage this truly. Moreover, although the website of Oscar is more open to be reached by its audiences, again both of the websites got 0 for feedback index under participation category which means that they aren't responsive to their users. This indicates another deficiency of the two organisations that they cannot use the internet and their websites effectively. Internet has the capability of interactivity that could form an

interrelationship between society and these cinema organisations, but especially the website of Altın Portakal does not give its users the chance of participating in the events and making comments on them in order to influence the cinema culture in the country.

To conclude, it is observed that the website of Oscar has a better performance in terms of information provision, participation and navigability. For other categories, namely Resource Generation, Networking, Visibility, Freshness, and Access, the website of Altın Portakal has quite similar values in spite of the superiority of America in internet usage and of Oscar in economic and institutional power. Finally, it should be noted that neither of the websites pays much attention to the resource generation. For Oscar this may be resulting from the fact that as a world-wide known, rich organisation it does not need extra financial support and for Altın Portakal, law about the foundation of organisations may be the determining factor in this result.

REFERENCES

- ATABEK, Ü. (2003), 'İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar' in *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya*, ed. S. Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları
- BASARAN, E. (2006), 'O Bir Film Olsaydı Atıf Yılmaz Çekerdi', *Hürriyet Pazar*, 3rd September
- BASKAYA, S. (2005), 'Oscar'ın 77 Yıllık Serüveni', 22nd February, http://www.cnnturk.com/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=502&haberid=74396, 25th August 2006
- DODGE, M. (2000), *Mapping Cyberspace*, Florence, Routledge
- GIBSON, R., Margolis, M., Resnick D., Ward S., (2001), 'Election Campaigning on the WWW in the US and UK: A Comparative Analysis', Department of Political Science, University of Cincinnati, European Studies Research Institute, University of Salford
- JANOSCHKA, A. (2004), *Web Advertising. New Forms of Communication on the Internet*, Philadelphia, John Benjamins Publishing Company
- KENT, L. M., Taylor, M., (1998), 'Building Dialogic Relationships Through the World Wide Web', *Public Relations Review*, Vol: 24
- NORRIS, P. (2001) 'Preaching to the Converted', John F. Kennedy School of Government Harvard University
- RANTANEN, T. (2004), *Media and Globalization*, London, Sage Publications

SCHNEIDER, S. M., Foot, K. A., (2004) 'The Web as an Object of Study', *New Media and Society*, London, Sage Publications, Vol: 6(1)

MOHAMMED, S. N. (2004), 'Self-presentation of Small Developing Countries on the World Wide Web: A Study of Official Websites', *New Media and Society*, London, Sage Publications, Vol: 6(4)

WARD, S. (2001), 'Political Organisations and the Internet: Towards A Theoretical Framework for Analysis', Paper prepared for the ECPR Joint Sessions, Grenoble, European Studies Research Institute, University of Salford.

<http://www.internetworldstats.com/top20.htm>

APPENDIX

ORIGINAL SCORING SYSTEM

Note: For each of the items scored it is also useful to note what level down from the home page it is. This type of information can be used later to assess the complexity of the site, and also the prominence given to various items, such as negative campaigning over policy discussion.

Functions

Information Provision

Additive index - 1 point assigned for each item present (0 – 16)

Organisational history

Structure

Values/ideology

Policies

Documents (i.e. manifesto, constitution)

Newsletters

Media releases. (i.e. speeches, statements, interview transcripts, conferences)

People/Who's Who

Leader focus

Candidate profiles

Electoral Information (statistics, information on past performance)

Event Calendar (prospective or retrospective)

Conference Information

Frequently Asked Questions

Privacy Policy

Article Archive or Library

Additional notes can be made of the number of words devoted to a particular item or the average number of words. See coding sheets for more details.

Resource Generation

Cumulative index (0-13) Three ordinal indices:

(i) Donation index 0 - 4

(ii) Merchandise index 0 - 4

(iii) Membership index 0 - 4

(iv) Associate membership/volunteer solicitation 1 = present 0 = absent

For each index (1) reference made and postal address listed (2) download form and post (3) online enquiry (specific email or online form) (4) online transaction (0) no references made.

Networking

Internal

Ordinal index: 0-5 plus point for Extranet

- Internal links include those to local parties, MP's/MEPs, international branches *if they are independent* of the main party site. 0 = no links; 1 = 1-10; 2 = 11-20; 3 = 21-50; 4 = 51-100; 5 = +100.
- Extranet available from site or members only pages 1 = present 0 = absent

External

Cumulative index: 0 - 15 (3 ordinal indices)

- Partisan links are those to other parties and organisations that are supportive of the party's goals. For example, if the Labour Party link to the Trades Union Congress site, or the American Democratic party. 0 = no links; 1 = 1-10; 2 = 11-20; 3 = 21-50; 4 = 51-100; 5 = +100.
- Reference links are those to neutral or news/educational sites such as news broadcasters, newspapers, parliamentary/government sites, national libraries etc. 0 = no links; 1 = 1-10; 2 = 11-20; 3 = 21-50; 4 = 51-100; 5 = +100
- Commercial links are those promoting business services such as book sellers, web designers. 0 = no links; 1 = 1-10; 2 = 11-20; 3 = 21-50; 4 = 51-100; 5 = +100

Participation

Cumulative index 0 - n (2 ordinal indices and two count)

Openness (0 - n) Count of email contacts to distinct units or branches within the party listed on site, i.e. web master, hq, candidates/MPs, local organisations, leader, international office, youth organisation press office, etc. Each unit/branch = 1.

Feedback index (0-3) Ordinal (1) email address on the site; (2) email address

explicitly focused on soliciting comments; (3) an online form to submit views offered.

Opinion Poll (0 - n) Number of opinion polls offered.

Interaction index (0-4) Ordinal (1) games/gimmicks to play; (2) bulletin board or guestbook to post views; (3) chat room for real-time discussion; (4) opportunity for online debate with leader/senior organisation figures.

Campaigning

Additive index - 1 point assigned for each item present (0-9)

Election site

Negative campaigning (banner, pop-up ad etc. on home page) Targeting ex-pat voters

Targeting marginal constituency/swing voter (explicit effort)

Cookie

Join an email update list

Become online campaigner

Information on proxy/absent vote

Download logo

Download offline leaflets/propaganda

Delivery

Glitz Factor

Cumulative index (0-6) Comprised two additive indices

Homepage design index 1 point for each item present (0-3)

graphics

frames

moving ../images

Multimedia index 1 point for each item present (0-3)

sound

video

live streaming

Access

This consists of two dimensions, access in principle and access in practice.

In principle index 1 point for each item present (0-5)

no frames option

text only option (entire site)

text only documents to download and print

WAP/PDA 'wireless' enabled

foreign language translation

blind/visually impaired software

In practice

size of home page in Kb (>25 slows site loading time significantly)

Navigability

Additive index - 1 point for each item present (0 – n)

Navigation tips

No. of search engines

Home page icon on lower level pages

Fixed menu bar on lower level pages

Site map/index

Freshness

Ordinal index (0-6)

Updated daily (6); 1-2 days (5); 3-7 days (4); every two weeks (3); monthly (2); 1-6 months

(1); + 6 months (0)

Visibility

Number of links in (calculated with search engine, e.g. Google link:www.conservatives.com)

Table 1: The functions values of the websites analyzed

	INFORMATION PROVISION	RESOURCE GENERATION	NETWORKING	PARTICIPATION
ALTIN PORTAKAL	5	0	4	3
OSCAR	8	0	3	7
Range	0-10	0-13	0-5	0-n

Table 2: The delivery values of the websites analyzed

	GLITZ FACTOR	ACCESS	NAVIGABILITY	FRESHNESS
ALTIN PORTAKAL	2	2	1	2
OSCAR	3	2	7	4
Range	0-6	0-5	0-n	0-6

YENİ DÜŞÜNCELER DERGİSİ YAYIN KURALLARI

1. Yeni Düşünceler, iletişimle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olan konularda nitelikli makalelerin yer aldığı akademik “hakemli” bir dergidir. Makaleler, iki hakemin olumlu raporuyla yayınlanır.
2. Yeni Düşünceler, altı ayda bir, yılda iki kez yayınlanmaktadır.
3. Yeni Düşünceler Dergisi’ne gönderilecek çalışmalar, herhangi bir yayın organında yayınlanmış ve halen yayın aşamasında bulunan ürünler olmamalıdır. Yazının kongre, sempozyum ya da herhangi bir toplantıda bildiri olarak sunulmuş olması engel değildir, ancak bu durum başlığa eklenecek bir dipnot ile belirtilmelidir.
4. Makaleler; üst 2.5 cm., alt 4 cm., sol 3 cm., sağ 2 cm. şeklinde düzenlenecek A4 boyutundaki bir kağıdın bir yüzüne 12 punto ve Times New Roman karakteri ile iki satır aralığı kullanılarak Word belgesi olarak yazılmalıdır. Sayfa numaraları belirtilmelidir.
5. Makaleler, bilgisayar çıktısı alınarak üç nüsha halinde sunulmalıdır. PC ya da PC uyumlu Macintosh programları ile hazırlanmış disket ya da CD de çıktılarla birlikte “Yeni Düşünceler Dergisi Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi E.Ü. Kampüsü 35100 Bornova-İzmir” adresine posta yoluyla gönderilmelidir.
6. Yazarın/yazarların adı başlığın altında sağa yaslanmış olarak yazılmalıdır, ünvan ve görev yeri dipnotta gösterilmelidir.
7. Makaleler, özet dahil maksimum 25 sayfa olmalıdır.
8. Makalelerde, 200 kelimeyi aşmayan Türkçe ve İngilizce özet (abstract) bulunmalı, özeti altında Türkçe ve İngilizce anahtar sözcükler (key words) yer almalıdır.
9. Makalenin şu sırayı takip etmesi uygundur: Başlık, Özet, Anahtar Sözcükler, İngilizce Başlık, İngilizce Özet, İngilizce Anahtar Sözcükler, Giriş, Ana Metin, Sonuç, Kaynakça.
10. Makale içindeki alıntılar aşağıdaki formda yazılmalıdır:
  - Kaynaklar, ana metin içerisinde yazar soyadları tarih ve sayfa numaraları yazılarak verilmelidir: (ağabeysele 1994: 69-70) veya (Lange ve Newman-Baudais 2003: 9) gibi.

- Yazarlar ikiden fazlaysa, ilk yazarın soyadından sonra “vd.” ibaresi kullanılmalıdır: (Miller vd. 2001:148) gibi.
- Gönderme yapılan kaynaklar birden fazlaysa, virgülle ayrılmalıdır: (Fiske 1996:72, Donahue 1987: 134, Prindle 1993: 20) gibi.
- Kaynakçada sadece ana metinde gönderme yapılan kaynaklara yer verilmeli ve yazar soyadına göre alfabetik bir sıra izlemelidir.
- Bir yazarın birden çok çalışması kaynakçada yer alacaksa yayın tarihine göre eskiden yeniye doğru bir sıralama yapılmalıdır. Aynı yılda yapılan çalışmalar için “a, b,c...” ibareleri kullanılmalı ve bunlar metin içinde yapılan göndermelerde de aynı olmalıdır.
- Kaynakçada eserleri belirtme şekli aşağıdaki gibi olmalıdır.
  - **Kitap:** Abisel N. (1994), Türk Sineması Üzerine Yazılar, İmge Kitabevi, Ankara.
  - **Çeviri Kitap:** McQuail D. (1994), Kütle İletişim Kuramı (Giriş), Ahmet Haluk Yüksel (çev), Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
  - **Editörlü Kitaplar:** Ulusay N (2005) Transformation in Turkish Cinema and Eurimages, M G Bek, D Kevin (eds.) Communication Policies in the European Union and Turkey: Market Regulation, Access and Diversity, Ankara University, Ankara, 337-376.
  - **Makaleler:** Ulusay N (2004) Globalization and National Film Industries: The Turkish Case, Boğaziçi Journal, 18 (1-2), 107-119.
  - **Tezler:** Erkiliç H (2003) Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı ve Bu Yapının Sinemamıza Etkileri, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst, İstanbul.
  - **Bildiriler:** Bozkaya M (2003) Televizyon Canlı Yayınlarında Öğrenci Tatmini, Third International Educational Technology Conference & Fair (IETC), Proceedings Vol II, 28-30 Mayıs 2003, 1006-1016, Gazi Mağusa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
  - **İnternet Kaynakları:**
    - a. Mel, H. (2005). *Vücutun dili olmaz.*
<http://www.dnr.org/hra.htm> adresinden 12 Mayıs 2005’de indirildi (Gazi Üniversitesi)

- b.** Lynch, Tim (1997). DS9 Trials and Triable-ations Review. In Psi Phi: Bradley's Science Fiction Club (Online). Peoria, IL: Bradley University, 1996 (erişim tarihi 8 Ekim 1997) (<http://www.bradley.edu/campusorg/psiphi/DS9/ep/503r.html>) (Anadolu Üniv.)
- c.** Jim Zwick, Anti-Imperialism in the United States, 1898-1935, <http://www.rochester.ican.net/fjzwick/ai198-35.html> (erişim tarihi 28 Ekim 1997). (Anadolu Üniv.)

- 11.** Yayınlanan makalelerin, yazarına/yazarlarına birer adet dergi gönderilir.
- 12.** Dergiye gönderilen makaleler, yayınlansın veya yayınlanmasın geri gönderilmez.
- 13.** Belirtilen ilkeler uyarınca makalelerin sorumluluğu yazar/yazarlara aittir.
- 14.** Yayınlanan makalelerin her türlü telif hakkı, Yeni Düşünceler Dergisi'ne aittir.

Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi
Bornova Kampüsü 35100 Bornova
İZMİR / TÜRKİYE

www.iletisim.ege.edu.tr